

ҒАФУР ҒУЛОМ
НОМИДАГИ
АДАБИЁТ ВА САНЪАТ
НАШРИЁТИ
ТОШКЕНТ -- 1974

rème

φαιεϊν

И
Г44

ЭРКИН ВОҲИДОВ

таржимаси

Сўнг сўз ва изоҳлар муаллифи

ИБРОҲИМ ҒАФУРОВ

Рассом

ЖАВЛОН УМАРБЕКОВ

7-4-4-114
Г-М-352-06-74 47-74

© Ғафур Ғулум номидаги Адабиёт
ва санъат нашриёти, 1974 й. (таржима)

A decorative rectangular frame with ornate corners and a double-line border. Inside the frame, the word "Фауст" is written in a large, bold, black Gothic-style font. The letter 'Ф' is particularly large and stylized, with a long descender that goes below the bottom line of the frame. The letters 'а', 'у', 'с', and 'т' are also large and bold. The frame is supported by four vertical lines, each ending in a small diamond-shaped ornament.

Фауст

ТРАГЕДИЯ
ИККИНЧИ ҚИСМ

БИРИНЧИ ФАСЛ

ХУШМАНЗАРА ЖОЙ

Оқшом. Ҳорғин Фауст чечаклар очилган далада ётибди. Кўзларида
мудроқ, аммо кўнгли бетинч. Теграсида кичкина руҳлар қўшиқ
айтмоқда.

А р и э л ь

(Сабо арфасининг оҳанги остида куйлайди)

Баҳор чоғи илк борон
Ерга текканда,
Далаларни ноғиҳон
Кўм-кўк этганда,
Аҳли дардга эльфлар чин
Бўлгай хайрихоҳ,
Хоҳ у гуноҳкор бўлсин,
Хоҳи бегуноҳ.

Сиз унинг бошида бўлинг парвона,
Меҳру шафқатингиз кўргузиб яна —
Хаста бу жонига берингиз ором.
Виждон азобидан юрак бағри хун,
Малҳам бўлсин унга бул осуда шом.
Истифода этинг, тўрт қисмлик тун —
Ихтиёрингизга берилмиш тамом.
Юмшоқ кўкатларга бошини қўйинг,

Уйқу дарёсига ташланг вужудин.
Оппоқ тонгга қадар тин олсин тўйиб,
Фориғ этинг жонин сўнгсиз қайғудин.
Кўксини тўлдириб яна зиёга,
Қайтарингиз уни ёруғ дунёга.

Х о р

(Якка-якка, жуфт ва жам бўлиб)

Далаларга оҳиста
Чўкмоқда оқшом,—
Тароватлик, осуда,
Салқин, дилором.
Айтиб алла-қўшигин
Танҳо ўзига,
Ёпинг кундуз эшигин
Хорғин кўзига.
Осмон тўла юлдузлар —
Саф-саф юлдузлар
Кўк узра ҳам кўл узра
Жимгина юзар.
Кенг оламга таратиб
Тенги йўқ чирой,
Ҳам улуғвор, ҳам латиф —
Сузаётир ой.
Ортда қолдилар бутун
Сафою жафо,
Кўнгила азоби учун —
Вақт энг соз даво.
Тинчлан, фақат келажак —
Кунларга ишон.
Бошингда кўм-кўк фалак,
Тегрангда ўрмөн.

Ҳадыя этсин янги кун
Янги орзулар.
Хаёлингни тарк этсин
Мудроқ уйқулар.
Шижоатни қил одат,
Уйчилик зарар.
Кимки бўлса оқил, мард,
Шуники зафар.

*Даҳшатли гулдурос қуёш чиқаётганидан дарак
беради*

Ариэль

Тингланг — кўкда гулдирак!
Бу Ора берган дарак.
Янги кун учун фалак —
Очган дарбозаси бу.
Қулоқ тутинг садога:
Феб ҳам чиқди сабога,
Нурлар овозаси бу!
Феб ҳам чиқди олдиндан,
Аробаси олтиндан.
Бу қандайин қалдироқ?
Қоматга келди қулоқ!
Тангри, руҳларга аён,
Лек бандалардан ниҳон
Сирли само саси бу.
Бу садо жон қасдига —
Ханжардир, қочинг йироқ.
Тошу гулбарг остига
Беркининг, эльфлар, тезроқ!

Туманлар ичидан тургувчи саҳар,
 Сенга яна шодон чиқурман пешвоз.
 Азалий кўркингла айлаб мусаххар,
 Замин, бу кеч менга бўлибсан ҳамроз.
 Сен яна кўксимда уйғотдинг истак,
 Орзулар кўкида қилурман парвоз.
 Ҳаёт чўққисига интилуր юрак,
 Ором уйқусидан уйғонур дунё.
 Тонгги шуълалардан ёришар фалак,
 Қушлар тилга кирди ўрмонлар аро,
 Мовий ранг олмоқда йироқ-йироқлар.
 Туманларни ҳайдар насими сабо,
 Шудрингга чулғанган мудроқ япроқлар
 Уйғониб минг рангда кўргизур зийнат.
 Тирилди кўксимда шавқ — иштиёқлар,
 Олам кўзларимга бамисли жаннат.
 Бош кўтариб нурли чўққиларга боқ:
 Азалдан уларга бўлмишдир одат —
 Тонгни энг биринчи қаршилаб олмоқ.
 Бизга эса сўнгроқ келар янги кун.
 Ана нурга чўмар тоғдаги ўтлоқ,
 Ана ёнбағирлар бўлмоқда гулгун,
 Шуълалар тушмоқда қадам-бақадам.
 Ҳайҳот, ана қуёш! Хисрави гардун!
 Боқурга ва лекин йўқ кўзда чидам.
 Худди шундай бўлуր сўнгсиз иштиёқ,
 Орзу кўнглимизда ўт ёққанда ҳам.
 Ойлар ўртанамиз, етишгач бироқ,
 Истак қошида биз лолу паришон.
 Биз ҳаёт шаъмини бўлурмиз ёқмоқ —
 Лек тақдир аланга бергай бир жаҳон.
 Бу не ўт? Меҳрми ва ёки нафрат?

Бизни йўқ қилур ул беному нишон.
Гўдак қўрқувсида бизлар ниҳоят
Яна қайтадурмиз сокин заминга,
Унинг қучоғидан топурмиз шафқат.
Қуёш, ҳаргиз ортдан нур сочгин менга,
Мен-чи шалолага ташлайин нигоҳ.
Кўз қувнар боқиб бул турфа ўйинга!
У гумбурлар суриб қояларни, гоҳ —
Чор атрофга сочур олмос зарралар.
Акс этар камалак шуъласи, ногоҳ,
Бундан етти рангда жилва яралар.
Ажаб, ўзгариш ҳам турғунлик ҳам бор,
Гоҳ сакрар, гоҳ тошар, ундан таралар —
Борлиққа бир ажиб салқинлик, мадор.
У бизга кўзгудир! Биздаги истак —
Худди камалакка ўхшар — беқарор.
Ҳаёт ҳам аслида ўша камалак.

ИМПЕРАТОР САРОЙИ

Император қабулхонаси. Давлат кенгаши императорни кутиб турибди. Карнайлар чалинади. Император кириб тахтга ўлтиради.
Унинг ўнг ёнидан мунажжим жой олади.

И м п е р а т о р

Ҳаммангизга салом. Сиз бўлибсиз жам
Йироқ-йироқлардан келиб бу ерга.
Шу ерда саройнинг мунажжими ҳам,
Лекин масхарабоз кўринмас нега?

Э о д а г о н ўғли

Этагингни тутиб келар эди ул,
Қоқилиб йиқилди, аҳволи мушқул

Кўтариб кетишди. Бизга номаълум:
У ҳамон мастми ё бўлдими марҳум?

Бошқа взодагон ўғли

Эски масхарабоз ўрнига, аммо
Қаердандир бўлди янгиси пайдо.
Кийими антиқа ва лекин юзи —
Шундайки... бамисли махлуқнинг ўзи.
Соқчилар эшикда кўрган ҳамоно
Найза туширдилар тутмоқчи бўлиб,
Лек у ўтиб кетди эпчиллик қилиб.

Мефистофель

(тахт олдида тиз чўкиб)

Ҳам марғуб, ҳам манфур биз учун — надир?
Нима ул — ҳам зарур, ҳам зарар бизга?
Не бизга боқадр ҳамда беқадр?
Не яқин ҳам йироқ нақадар бизга?
У недир, қошида ҳокимлар ҳам лол,
Аммо йўлатмаслар ўзларига ҳеч?
Ул недир энг содиқ қулбачча мисол
Пойингда ётибди сенинг эрта-кеч?

Император

Жумбоқни қўй. Жумбоқ ўзи етарли.
Ундан кўра ўзинг жавобини айт.
Кўриб турибсанки, аёнлар бари
Жумбоқ айтиш учун йиғилган бу пайт.
Улиб қолди менинг масхарабозим,
Сен унинг ўрнини олишинг лозим.

Мефистофель тахт зиналаридан чиқиб императорнинг чап ёнидан
жой олади.

А л а м о н

Янги масхарабоз — ундан фойда оз,
Бўлингиз ҳавотир — у сергап, ботир.
Анов мечкай эди — нақ мешдай эди,
Бу — фарқсиз таёқдан, келди қаёқдан?

И м п е р а т о р

Бахтиёр бу дамда қутлайман сизни,
Шодликлардан дарак бермоқда гардун:
Салтанат юлдузи шод этиб бизни
Саодат буржида муҳайё букун.
Лекин мен ҳайронман — наҳотки ҳозир
Кенгаш ўтказмоқнинг бўлса хонаси?
Бизнинг олдимизда турибди ахир
Ниқоб базмининг зўр шодиёнаси.
Агар букун кенгаш бўлсин деб албат
Сиз этган бўлсангиз қатъиян қарор,
Майли, сизча бўлсин, айлаб қаноат
Эшитмоқдан ўзга не иложим бор?

К а н ц л е р

Улуғ император — эл меҳрибони,
Соҳиби мурувват, соҳиби шафқат.
Ул ўзи адолат, қонун посбони,
Унинг измидадир бутун мамлакат.
Ҳақиқат шамшири унинг забони,
Шуни истар ундан халойиқ фақат.
Ва лекин буларнинг баридан не наф,
Не наф марҳаматдан, ақл донишдан,
Не наф иродаю, куйиш, ёнишдан,
Қачонки, безгакдай титраб ва қақшаб

Иситма ўтида ёнар салтанат,
Фалокат устига келар фалокат.
Сен бу юксакликдан кўз ташла бир бор:
Қўрқинчли туш бўлиб кўринар диёр.
Бу юртда қай томон ташлама назар,
Кўрурсан тубанлик ҳам фаҳш, алхазар!
Ким биров молини ўғирлаб сотар,
Ким биров хотинин қучоқлаб ётар.
Ибодатхоналар мулки талондир,
Ҳеч кимдан қўрқмаса ўғри — ёмондир.
Ўғрилиқ айб эмас бу юртда зинҳор,
Ўғрилиқ, аскинча шараф-ифтихор.
Курсида бепарво ўлтирур қози,
Ҳақиқат қидириб келганлар ҳайрон.
Халойиқ эвилган — бари норози,
Қўрқаман — бошланур каттакон исён.
Золимлар ҳаддидан ошмасми бебок,
Ҳакамларнинг ўзи бўлгач мададкор.
Айбдорлар бунда фариштадек пок,
Беайб бечоралар эса айбдор.
Бунда бор на имон ва на эътиқод.
Эзгулик — оламнинг бу туб асоси,
Унинг ибтидоси ва интиҳоси —
Истибдод қўлида бўлмакда барбод.
Софдил одамлар ҳам бу гирдоб аро
Нопоклик йўлига кирмоқда кам-кам.
Қози беролмагач ўғрига жазо
Демак шерик бўлар унга ўзи ҳам.

(Бир оз сукутдан сўнг)

Аянч тасвир этдим ҳолатни бироқ,
Асли юртда аҳвол бундан баттарроқ.
Ҳалокат чоҳига яқин мамлакат,
Авжига минмоқда зулм ва бедод.

Бу ҳол давом этса бир кун оқибат
Тахту салтанатинг бўлгувси барбод.

С а р к а р д а

Осудалик битди, йўқолди сукун,
Эл ичра хунрезлик авж олди букун.
Қаттиққўллик керак, интизом даркор,
Олий ҳокимият ва лекин ночор.
Ҳунарманд — шаҳарда, форис* — қишлоқда
Беркиниб қалъаю, қўрғонлар аро,
Яқин йўлатмасдан бизни мутлақо,
Ҳукуматга қарши ғавғо қилмоқда.
Ёлланган аскарлар тинчлик бермас ҳеч,
Улар ўз маошин қилмоқда талаб.
Қодир бўлиб ҳаққин тўласак бу кеч,
Эрта тонгда бари кетгай ҳар тараф.
Ва лекин ёлланган аскарга тегмоқ —
Ари уясини кавламоқ демак.
Улар бош кўтарса, шаҳару қишлоқ —
Могу дунёсига ғорат солажак.
Букун ғалаёнда мамлакат бари!
Қайси юрт тинч эса вақтинча агар,
Бепарво ўлтирур тож соҳиблари,
Яқин инқироздан тамом беҳабар.

Х а з и н а д о р

Иттифоқчилардан фойда йўқ асло,
Йёна пулларнинг оқими битди.
Солиқлар ҳам келмай қўйди мутлақо,
Хазина қуриди — сўнгига етди.

* Ф о р и с — рицарь.

Бетайин — фуқаро киму подшо ким?
Буқунги зодагон мулкдорга қара —
Уларнинг ҳаммаеи ўзига ҳоким,
Сенга тобеликни сезишмас зарра.
Сиёсат ҳам қилиб кўрдик бир-икки,
Улар парво қилмас — бу қандай ҳолат!
Биз уларга шунча ҳуқуқ бердикки,
Ўзимиз ҳуқуқсиз қолдик оқибат.
Қандайин ном билан аталмасин ул —
Таянч бўлмас бизга партиялар ҳам.
Уларнинг олқишу нафрати бир пул,
Бизларга йўқ бундан наф ҳам, зарар ҳам.
Барибир — сен гелфми ёки гиббелин
Буқун сўрамайди бирорта инсон,
Ҳамманинг ўз жони ўзига ширин,
Ҳамма ўзига бек, ўзига султон.
Мол-давлат тўпламоқ барчада хаёл,
Омборларга қўш-қўш қулф уриб маҳкам.
Хазина эса бўш — шуниси малол.

Сарой хизматчиси

Дарду ҳасратларим каммас менинг ҳам:
Қилмоқ бўлсак ҳамки қанча иқтисод,
Кундан-кун боримиз бўлмоқда барбод.
Ошпазлар тасарруф қилар беҳисоб,
Қуён, ўрдак, кийик гўштидан кабоб...
Буларни, ҳақ олиб тилла баробар,
Саройга жўнатар жуҳуд савдогар.
Танқислик шу фақат; майнинг таги кам,
Тўлуғ бўлар эди хумлар бир замон,
Бор эди шаробнинг ҳар туридан ҳам.
Ёлғон бўлар буқун оз қолди десак,
Улардан қолмади бир ному нишон,—

Барини қуритди бу аҳли аён.
Уларнинг мириқиб ичмоғи учун
Майхонасин очсин ратуша букун.
Хукамолар майга тўйгунча ботсин,
Сўнг стол остида ағанаб ётсин.
Улар баэм қилсин эрта-кеч хандон —
Яҳудийга бўлай мен балогардон.
У эса ҳаққини қилади талаб,
Жарақлатиб олар тиллани санаб.
Кундан-кун чиқмоқда ишнинг чатоғи:
Камайиб кетмоқда чорва туёғи.
Умидим йўқ энди, уринмоқ абас,
Бу мушкулдан сира чиқмас бошимиз.
Ботганимиз қарздор — пар тўшак эмас,
Қарздор ҳаттоки еб турган ошимиз.

И м п е р а т о р

(бир оз хаёлдан сўнг)

Масхарабоз, борми сенда ҳам ҳасрат?

М е ф и с т о ф е л ь

Ҳасрат нима қилсин бу ерда, ҳазрат?
Шикоятга сира ўрин йўқ, ахир —
Кундан-кун гуркираб, кенг ёзиб бағр
Яшнаб бормоқдадир улуғ салтанат.
Бу юрт ёвларига сира йўқ омон,
Сарҳадларда қанча азамат посбон.
Эл шодон, тинимсиз қилмоқда меҳнат,
Барча кўнгилларда Сизга садоқат.
Саодат юлдузи нур сочган пайтда,
Бўронлар писандмас бизга албатта.

А л а м о н

Алдашини қаранг! Нақадар айёр!
Ичидан қуюлиб келади ёлғон.
Гапидан сезилиб турибди аён:
Бир таклиф киритар — режаси тайёр.

М е ф и с т о ф е л ь

Ҳар кимнинг ўз дарду эҳтиёжи бор,
Бунда пул йўқ, демак, пул топиш даркор.
Олтин ерда ётмас — буни биламиз,
Уни ер остидан қазиб оламиз.
Тоғларда, деворлар остида талай —
Олтинлар ётибди арзон ва қулай.
Топмоқ мумкин ақлу заковат билан,
Ўктам руҳ эш бўлиб табиат билан.

Д а в л а т к о т и б и

Руҳ билан табиат бизга ёт бутун,
Уларни насроний* гуноҳ деб билар.
Бу янглиғ ошкоро шаккоклик учун
Осий бандаларни ўтда ёқилар.
Табиат — харомдир, руҳ эса шайтон,
Улардан туғилар шубҳа ва гумон.
Улуғ император қудратин сири —
Икки тоифага суянур фақат,
Бири дин аҳлидир, форислар бири.
Уларники ер-сув, иззату ҳурмат.
Қора халқ бедониш — қора аламон.

* Н а с р о н и й — христиан.

Жоҳил, кетаберар ким тутса қўлдан.
Уларни бирталай даҳрий беимон
Исёнга етаклар оздириб йўлдан.
Ҳа, сен ҳам ёқлайсан шу тоифани,
Масхарабоз асли эшдир гумроҳга.
Ниқоб қилиб хазил-мутоибани,
Кириб келдинг сен бул қутлуғ даргоҳга.

М е ф и с т о ф е л ь

Олим мана шундай беради таълим:
Унинг учун йўқдир неки номаълум.
Нимани қўл билан тутолмаса ул —
Оламда бор демак эмасдур маъқул.
Неники санашга етмаса бармоқ,
Демак у ғайри илм, ёлғон ва чатоқ.

И м п е р а т о р

Фалсафа сотмоқнинг фойдаси йўқ, бас,
Гап билан ҳеч қачон хазина тўлмас.
Панду насиҳатни бўлак жойда қил,
Пул керак, пул топу бизга фойда қил.

М е ф и с т о ф е л ь

Топаман, қўлимдан келар албатта,
Ортиқроқ топаман керагидан ҳам.
Бу иш осон, аммо меҳнати катта,
Керак бўлар андак топқирлик, чидам.
Қадим замонларда — боқину талон
Элу элатларга солганда яғмо,
Одамлар жон сақлаб қочган ҳар томон,
Ураларда қолган олтинлар аммо.

Бундай ҳол қадимий Румода бўлган.
Қайси юрт кўрмаган торожу горат?
Неки ер остида бўлса — ер билан
Сеники бўлади. эй олий ҳазрат!

Х а з и н а д о р

Дуруст масхарабоз, калласи бутун,
Ер давлат мулкидир. Ҳақиқат. Қонун!

Д а в л а т к о т и б и

Эҳтиёт бўлингиз, сизларга шайтон
Ҳазирлаб қўйибди олтиндан қопқон.

С а р о й х и з м а т ч и с и

Мен ёсам оғборим тўлишин билсам,
Тайёрман ҳар қандай қилвир ишга ҳам.

С а р к а р д а

Тентақнинг гапи ҳақ. Пул берсанг агар,
Қаердан деб сўраб ўлтирмас аскар.

М е ф и с т о ф е л ь

Сизни қилар бўла шубҳалар гаранг,
Мунажжим шу ерда. Ундан ҳам сўранг.
Бизга нима ваъда этмоқда фалак?
Юлдузлар нимадан бермоқда дарак?

А л а м о н

Ажаб, тахт олдида, буни қара, боз —
Иттифоқ мунажжим ва масхарабоз.

Масхарабоз унга нима айтадур,
Қараб тур, мунажжим шуни қайтарур.

Мунажжим

(Мефистофель айтиб турган сўзларни қайтаради)

Ярқираб турибди қуёш фалакда,
Уторид бойликдан хабар бермакда.
Ваъда этиб бизга қувонч ва сафо —
Тонгда ҳам, кечда ҳам нур сочар Зухро.
Ой инжиқ кўринди. Ожизу бироқ
Миррихнинг авзойи бир оз бузуқроқ.
Муштарий намоён хушнуд ҳолатда,
Кайвон гарчи кичик, залвори катта.
Маъдани ғирдир, шунинг учун ҳам —
Бу маъдан баҳоси бошқалардан кам.
Мос тушса ой билан қуёш жамоли,
Бу мўл-кўл олтину кумуш тимсоли.
Ҳеч бир тўсиқ йўқдир йўлимизда, рост,
Нимаки истасақ қўлимизда, рост.
Бизники саройлар, боғ, хиёбонлар,
Еноқлари қизил гўзал жононлар.
Биз учун буларнинг барини бекам
Муҳайё қилажак донишманд одам.

Император

Гарчи икки карра сўзлади, аммо
Гапидан топмадим заррача маъно.

Аламон

Бунда йўқ гумон:
Ҳамма гап ёлғон.

Биз биламиз, ким —
Допо мунажжим?
Эшитдик юз бор,
Ҳаммаси бекор.
Алдаб ўтди боз
Бизни лўттибоз.

М е ф и с т о ф е л ь

Балки сўзларимга ишонмас ҳеч ким,
Балки дер — бу гаплар ақлдан холи.
Адравуи гиёҳин ўйлар бўлса ким,
Кимнинг қора итга учди хаёли.
Ажабо биз нечун қичишса товон,
Ёки мадор кетиб титраса тизза —
Буни сеҳр дея қилурмиз гумон?
Бунда ҳеч бир сир йўқ, аслида бизга
Табиат ўзининг кўзга кўринмас
Зарралари билан қилади таъсир.
Замин сирли кучлар кони экан, бас,
Биз мангу мана шу кучларга асир.
Қаерда зирқираб оғриси суяқ,
Қаерда ҳеч ором тополмаса жон,
Дарҳол ўша ерни кавламоқ керак,
Дафина топурсиз ундан бегумон.

А л а м о н

Шу пайт оғриб қолди негадир белим,
Менинг эса қақшар оёғим, қўлим.
Биқиним санчмоқда, ҳеч дармоним йўқ.
Елкамни мисоли тешиб ўтган ўқ.
Оғришига боқсам сирқираб жоннинг,
Бундадир бойлиги бутун жаҳоннинг.

И м п е р а т о р

Бас, етар сафсата, қани, бошла иш,
Сўзинг ҳақлигини исбот қил дарҳол.
Не даркор гап сотиб бунда ўлтириш,
Ўша хазинани кўрсат, бўла қол!
Қиличу тожимни қўйиб ўзим ҳам
Белкурак кўтариб борай изингдан.
Сўзинг рост бўлса сен ҳеч бўлмайсан кам,
Агар ёлғон бўлса, кўргин ўзингдан.

М е ф и с т о ф е л ь

Етаклаб борурман у ерга ўзим,
Йўлларини яхши билурман, бироқ —
У ерда хазина шу қадар лим-лим,
Ҳатто мумкин эмас тасвир айламоқ.
Мана, тасаввур эт: ер ҳайдар деҳқон.
Омоч нимагадир урилар шу зум.
Кавлаб ер тагидан олса ноғиҳон —
Олтин тўла хум!
Ёки бошқа деҳқон ер этагига
Ўғит қўмган бўлса бир йилча олдин,
Уни кавлар экан — белкурагига
Илиниб чиқади... бир халта олтин.
Аммо бойликларнинг дафинасига —
Олтин, биллурларнинг хазинасига
Ер ости уй томин бузиб кирилур;
Узун йўлақлардан адашмай ўтмоқ,
Ёқут инжуларнинг конига етмоқ —
Режасини аввал тузиб кирилур.
Бунда олтин кўза, олтин тобоқлар,
Биллур қадаҳлар ҳам турар ёнма-ён

Мабодо қақраган бўлса томоқлар,
Ичинг мана шароб — ором олсин жон.
Кўриб, балки дерсиз сиз ажабланиб:
Бирмиллар* чирибди — май бўлмабди кам.
Шароб қуйқалари тошга айланиб
Ерга туширмабди томчисини ҳам.
У ерда мангулик қоронғу дунё,
Жаҳон бойлик ётар у зулмат аро.
Меҳнат талаб этмас унчалик катта
Уларни ёруғда қилмоқ тамошо.
Лекин топмоқ учун кезиб зулматда
Билим, ақлу дониш керак, албатта.

И м п е р а т о р

Ҳақиқатга ётдир қоронғу зулмат,
Сен бизга олтинни ёруғда кўрсат.
Ким билар тун кеча зим-зиё чоқда —
Нима ҳақиқий-ю, нимадир сохта?
Халқда мана шундай мақол бор қари:
«Тунда қўнғир бўлар мушуклар бари».

М е ф и с т о ф е л ь

Қани, олий ҳазрат, белкуракни ол,
Юксакка кўтарар инсонни меҳнат.
Тер тўк, сенга кулиб боқажак иқбол,
Пойингга олтинлар тўкилур албат.
Тиллолар ичида кезарсан боғда,
Инжуга ўрарсан севгилингни ҳам.
Гўзаллик ва қудрат бир бўлган чоғда
Нақадар улуғвор кўринур одам.

* Б и р м и л — бочка.

И м п е р а т о р

Қани, тезроқ ишга! Йўқ ўзга тоқат.

М у н а ж ж и м

(аввалгидек Мефистофель айтиб турган гапларни қайтаради)

Бир оз сабр қилгин, эй олий ҳазрат,
Аввал байрам ўтсин. У ҳам катта иш,
Нечун икки ишга бирдан киришиш?
Фалакнинг бу тенгсиз савғоси учун
Ўзимиз ҳам лойиқ бўлайлик букун.
Ким агар тиласа ҳақдан саховат,
Ўзи ҳам мурувват кўрсатсин албат.
Ким май ичмоқ бўлса — узумни эвсин,
Ким мўъжиза кутса — эътиқод сезсин.

И м п е р а т о р

Жуда соз! Рўзанинг олдидан байрам!
Майлига, ундан сўнг нима бўлса ҳам.
Бор нарсани тўкинг, аяманг, қани —
Ниқоб базмига тез чорланг ҳаммани!

Карнайлар чалинади, ҳамма тарқалади.

М е ф и с т о ф е л ь

Тентаклар! Қувонур топгандай дунё.
Меҳнатсиз келарми инжу билан зар?
Мен уларга иксир берардим, аммо
Афсуски бу ерда йўқдир кимёгар.

НИҚОБ БАЗМИ

Бир неча хоналарга туташган катта зал ниқоб базми учун ясалган.

Герольд

Йўқ, сиз алмон ўлкаси аро
Қилмагайсиз букун тамошо
Жинлар базми, арвоҳлар рақсин,
Бунда шодлик базми муҳайё.
Подшоҳимиз,— унга минг таҳсин,—
Альп тоғидан ошиб музаффар,
Румо сари айлади сафар.
Уша ердан кийиб қайтди тож —
Ўпиб қутлуғ Бобо башмоғин.
Бизга олиб келди, не илож,
Масхарабоз тентак қалпоғин.
Шундан буён ясаниш шундоқ,
Энгил шундоқ башанг, пардозлик,
Ҳаммамизда тасқара қалпоқ,
Бутун юртда масхарабозлик.
Ана, жуфт-жуфт бўлиб шодумон —
Етаклашиб дўсту ёронлар
Боғ ичидан ўтиб, биз томон
Келаётир азиз меҳмонлар.
Улар қандоқ кийиниб олган!
Бу одатий! Таажжуб оздир.
Асли бизни шу кўйга солган
Дунё ўзи масхарабоздир.

Борбон қизлар

(мандолина чалиб қўшиқ айтишади)

Базмингизга келдик бизлар,
Кўриб қўйинг бизларни.

Флоренциялик қизлар
Хурсанд қилар сизларни.
Биз ҳаммага ёққандурмиз
Шойи кийиб ранг-баранг.
Сочимизга таққандурмиз
Турфа гуллар, бир қаранг.

Улар шойи, бахмал улар,
Бундоқ гуллар сўлмайди.
Бизнинг қўлдан чиққан гуллар
Сира адо бўлмайди.

Улар асли қийқим-қийқим
Эски-туски бир латта.
Гул ясадик — кўп бежирим,
Бу ҳам ахир санъат-да!

Бизда бутун элнинг кўзи,
Ким боқмас бу жамолга?
Гўзаллик ва санъат ўзи
Эш бўлади аёлга.

Г е р о л ь д

Майлими бир қараб кўрсак
Саватларда нима бор?
Ҳеч кўрмаган бўлса керак
Жаҳон бундай гулузор.

Гул савдоси, не ажаб, боз
Вола қилса бизларни.
Билолмадик қай бири соз —
Гулларми ё қизларми?

Б оғ б о н қ и з л а р

Келиб қолинг гул олар ким?
Қийишмасмиз пулига.

Фақат таъриф айтсин ҳар ким —
Олган ҳар бир гулига.

З а й т у н ш о х и

Мен зайтунман, зайтунман,
Чечаклардан устунман.
Йўқ ўзгага менда кин,
Ниҳоқлардан холиман.
Мен тинч ҳаёт ва эркин
Меҳнатнинг тимсолиман.
Япроқларим муанбар,
Арзир бўлсам гулчамбар.

О л т и н б о ш о қ л а р д а н я с а л г а н г у л ч а м б а р

Қўйинг гуллар раъносини,
Мен ҳам гўзал, ҳам фойда —
Цереранинг савғосини
Тақиб юринг ҳар жойда.

Ғ а л а т и г у л ч а м б а р

Ҳайрон бўлманг, мен йўсунда
Етишган гулхайриман.
Урф бўлдим шу йўсинда,
Табиатдан айруман.

Ғ а л а т и г у л д а с т а

Менинг номим недир, билмас
Теофрастнинг ўзи ҳам.
Мени кўплар эъвоз қилмас,
Ишқибозим жуда кам.

Менга кимдир қиё боқса,
Кимдир қилса сал ҳавас,
Кимдир ногоҳ олиб тақса,
Шунинг ўзи менга бас.

Д а ъ в а т

Майли, сунъий, баландпарвоз,
Табиатга бегона —
Инжиқ таъблар урфига мос
Қилиқ қилсин замона,
Майли, сочга турфа хандон
Гул тақсин ҳар беқарор.
Бизлар эса —

Ғ у н ч а л а р

кўздан ниҳон
Бизни топган — бахтиёр.
Кўклам ерга ёйса гилам,
Ҳосил бўлар тилаклар.
Муҳаббатга бизлар билан
Очилади юраклар.
Уйғонади ўшал тонг —
Қалб ҳам, ҳис ҳам, кўз ҳам онг.

Боғбон қизлар усти ёпиқ хиёбонга сават тўла гулларни териб
қўйишади.

Б о ғ б о н л а р

(теорбалар садоси остида қўшиқ айтишади)

Гул-чечакни кўриб, шундай
Маъқул қилиб бўлади.

Лек мевани татиб кўрмай
Қандай билиб бўлади?

Кўриб улар жамолини —
Нима сезар кўзингиз?
Олуча-ю шафтолини
Татиб кўринг ўзингиз.
Шоир гулга боқиб қолса,
Ҳар балолар деб кўрар.
Лекин олма ёқиб қолса,
Аввал уни еб кўрар.

Бери келинг, гулчи қизлар,
Қувноқ қизлар, хуш хандон,
Гулингизни қўйинг сизлар
Мевамизга ёнма-ён.

Гул боғ аро бўлсин буқун
Базм адо бўлгунча —
Ҳар кўнгилнинг кўйи учун:
Мева, япроқ, гул, гунча.

Гитара ва теорбалар садоси остида ҳар икки гуруҳ ўз молларини
хийбон четига терадилар.
Она ва қиз

О н а

Қизалоғим, сен туғилиб,
Очдингу кўзинг —
Усдинг оппоқ, дўмбоқ бўлиб,
Чиройли юзинг.
Неча йилки мен ўйга банд:
Бир эр бўлса бой, давлатманд,
Лойиқсан ўзинг.
Йил кетидан ўтди йиллар,

Олам бир бозор.
Сенга қанча сөз йигитлар
Бўлди харидор:
Кўзларини бойлаб кўрдик,
Бошларини айланттирдик,
Бўлмади — бекор.

Ўтди қанча базму йигин —
Уриндик ҳалол —
Кўп ҳаракат қилдик, лекин
Кулмади иқбол.
Бугун омад келса керак,
Учраб қолса бирор тентак —
Илинтириб ол.

Уларнинг ёнига дугоналар келишади. Ғала-говурлик, очиқ-ошқора кўнгалдан суҳбат бошланади. Тўр, қармоқ кўтарган балиқчилар, қуш тутиш учун елим таёқлар ушлаган қушчилар йиғилишади. Улар шўх ҳазиллар айтишиб қизлар билан қувлашишади.

Д а р а х т к е с у в ч и л а р

(қўпол бацкана юриш билан кириб келадилар)

Пўшт! Бизга йўл оч!
Биз ўрмон кезиб,
Қарағай кесиб,
Қилурмиз тахта.
Ташиган вақтда
Бошни сақла! Қоч!
Бизлар, халойиқ,
Қўпол кишимиз,
Лекин ишимиз
Ҳурматга лойиқ.
Кесмаса ўтин
Қўпол билаклар,
Нима қиларкин
Жони ипаклар?

Ишламасак биз
Терларга ботиб,
Улар эдингиз
Совуқда қотиб.

Полишинеллар
(тентак қилиқлар билан)

Бел букувчи — сиз,
Тер тўкувчи — сиз —
Чунки жоҳилсиз;
Мана оқил — биз,
Биз иш қилмаймиз,
Ташвиш билмаймиз.
Бошларда — қалпоқ,
Оёқда — башмоқ,
Жулдур — ынгилда,
Шодлик — кўнгилда.
Тунлар беозор
Ухлаб турамиз,
Кундузлар бозор
Кезиб юрамиз.
Биз эркин қушдак
Галамиз билан —
Гоҳида ҳуштак
Чаламиз бирдан.
Бошланар қий-чув,
Ана, тўполон!
Тарқаламиз дув,
Бўламиз қуён.
Эл минг солсин дод,
Йўқдир ишимиз —
Тарала бедод
Юрган кишимиз.

Текинхўрлар

(дарахт кесувчиларга суйкалиб тамаъгирлик билан)

Сиз — меҳнаткашсиз,
Сиз — заҳматкашсиз.
Сиз бермасангиз
Ўтин ва кўмир
Бўлади эсиз
Бизларнинг умр.
Мақтов керакмас,
Турфа хил қилиқ,
Сўздан на фойда?
Сиз бўлсангиз бас,
Хонамиз иссиқ,
Бутмиз ҳар жойда.
Ёғмайди ўтин
Сира осмондан,—
Ўтинчи бетин
Ташир ўрмондан.
Мана ўчоқда
Олов гуриллар.
Темир тобоқда
Балиқ қоврилар,
Ошпаз лаганда
Келтирганда гўшт,
Лаб ялаганда,
Гўштхўр, айтинг, хўш —
Унга ўша кун
Бўлмасми фараҳ?
Ўтинчи учун
Ичмасми қадаҳ?

Ш а р о б х ў р

Шодлигимга йўқ тўсиқ,
Ҳамма дўсту улфатим.
Менинг бойлигим — қўшиқ,
Эркинликдир одатим.
Тортинишни қўй, ошна,
Тезроқ майни қуй, ошна,
Қадаҳлар тўлуғ бўлсин,
Фараҳлар тўлуғ бўлсин.

Мен ҳам хотиндан куйган,—
Наштарини қадайдим.
У мени ниқоб кийган
Алвасти деб атайдим.
Ийманишни қўй, ошна,
Тезроқ майни қуй, ошна.
Қадаҳлар тўлуғ бўлсин,
Чаҳ-чаҳлар тўлуғ бўлсин.

Қарз дафтарим бор тайин,
Қаҳвахона бизга ёр.
Ҳайдаб солса хўжайин,
Қуйиб берар хизматкор.
Четда турма, қўй, ошна,
Тезроқ майни қуй, ошна;
Қадаҳлар тўлуғ бўлсин,
Қаҳ-қаҳлар тўлуғ бўлсин.

Ҳар кимда бор бир ҳавас,
Менга шу ер бўлса бас.
Стал таги хуш келди,—
Чўзилайин бир нафас.

Я л п и қ ў ш и қ

Қани, ичинг, ташналар!
Ана, кириб бурчакка —
Бизнинг баъзи ошналар
Кетиб қолди пинакка.

Герольд турли йўналишдаги шоирларнинг — табиат куйчилари, сарой маддоҳлари ва форислар тонфасини улугловчи шеър соҳибларининг келганини эълон қилади. Улар гап талашиб, бир-бирига сўз бермай, уймалашиб кетадилар. Ҳақат биттаси олдинга чиқиб икки оғиз сўз айтишга улгуради.

Х а ж в ч и

Биласизми, мен қай дам
Бахтли сезарман ўзни?
Кўпчиликка ёқмасам —
Айтиб ҳақиқат сўзни!

Қабристон ва шабистон куйчилари узр сўрайдилар. Улар ҳозир янги шайдо бўлган, эрта бир кун шеърингта янги бир йўналиш бошлаши мумкин бўлган ялмоғиз билан берилиб суҳбат қилмоқдалар. Герольд буни таъкидлайди ва эътиборга олади. У юнон афсонасининг қаҳрамонларини чақиради. Улар замонавий кийинган бўлсалар ҳам, ўзига хослик ва давр тароватини сақлаганлар.

У Ч НАЗОКАТ

А г л а я

Ҳаёт учун шавқ, лаззат
Бағишлагай назокат.

Г е г е л о н а

Шавқ, лаззат туйғанда ҳам
Назокат бўлсин ҳамдам.

Е ф р о с и н а

Ким бу шавқдан миннатдор —
Назокатга бўлуր ёр.

ПАРКАЛАР

А н т р о п о с

Қисматимда бөр хизмат —
Мураккаб иш, мушкул иш.
Талаб этгай матонат
Ҳаёт ипин йигириш.

Узилмасин учун ип,
Силлиқ бўлсин учун, соз,—
Уни яхшилаб эшиб,
Сўнгра бераман пардоз.

Меъёр билинг сафода,
Йўқса сафо бузилар.
Ипни ҳаддан зиёда —
Тортиб бўлмаc — узилар.

К л о т о

Қўлимга қайчи тутмиш
Мен шўрликнинг қисматим.
Онамиз қилмаган иш
Бўлди менинг хизматим.

У мажруҳлар кунини
Ҳаддан кўп чўзиб қўйди.
Лекин ёшлар умрини
Ярмида узиб қўйди.

Аммо бу ишда мен ҳам
Янглишганман кўп, тайин,
Энди қайчимни маҳкам
Ғилофига солайин.

Яйранг, ўйнанг бемалол,
Тўйиб-тўйиб қарайин.
Букун сизга йўқ завол,
Мен ҳам бир бор яйрайин.

Л а х е з и с

Бу даврада оқилроқ
Фақатгина мен ўзим.
Ишим тартиб ўрнатмоқ,
Чархнинг иши бетузум.

Бўйсинади ҳар бир ип
Қоидага, йўриққа,
Ҳар тола қўлдан ўтиб
Охир тушар урчуққа.

Қарамаса бир зум гар
Олам қулайди чоҳга.
Чарх айланар, вақт ўтар,
Иплар борар дастгеҳга.

Г е р о л ь д

Гарчи таниш сизга қадимги дунё,
Таниб ололмассиз буларни аммо.
Уларнинг кимлигини билмай эҳтимол,
Азиз меҳмонлар деб қилурсиз хаёл.

Бу гўзал қизларни фуриялар деб,
Балки бирор кимса қилмайдир гумон.
Аммо сўзлашсангиз яқинроқ келиб —
Билурсиз — бу ҳурлар илондир, илон.

Улар жуда мақкор, лекин бу — байрам,
Ҳар ким ўз феълени этар ошикор.
Шу боис бениқоб фуриялар ҳам
Очиқ айтадурлар кўнгилда не бор.

ФУРИЯЛАР

А лек т о

Ниқобдан фойда йўқ — буни биламиз,
Шум гийбат дарсини ўқиймиз сизга.
Уйланмоқ бўлсангиз бирорта қизга,
Бизлар уни бошлаб таъриф қиламиз.

Айтамиз — у инжиқ, эрка ва тантиқ,
Сизни эр қилару бошқада кўзи.
Боз бунинг устига гилайдир кўзи,
Оёғи ҳам маймоқ, бўйни ҳам чандиқ.

Бўлажак келинга айтамиз: — «Эринг —
Бузуқ одам — сира тушмайди изга,
Сени ёмонлади бошқа бир қизга!»
Мана шундан кейин уйланаберинг.

Мегера

Шу ҳам иш бўптими, эр-хотин бўлиб, —
Ешлар яшаб кўрсин қани иттифоқ.
Улар орасига солурман нифоқ,
Тошар бахт косаси оғуга тўлиб.

Инсон табиати мухталиф мангу,
Ҳаёт силлиқ бўлса тегади жонга.
Агар қуёшли кун берсанг инсонга,
У қору музликни қилади орзу.

Кимки бир-бирига дўсту ёр бўлур,
Кимки бир-бирига азиз меҳрибон,—
Уларга кун йўқдир мenden ҳеч қачон,
Асмодей ёнимда мадаккор бўлур.

Т и з и ф о н а

Фисқу фасод, гийбатлар эмас —
Менда қурол — ханжар ва оғу.
Ким хиёнат қила кўрса у —
Эртами кеч жазо топура бас!

Экканини ўрар ҳар ким, рост!
Лаззат ичра кечган он учун,
Лаҳза ором топган жон учун
Мен беаёв олурман қасос!

Гуноҳ борми, демак, бор жазо,
Фойда бермас нола-ю ҳасрат.
Тавбаларга тоғ-тошдан фақат —
«Алқасос» деб қайтадир садо.

Г е р о л ь д

Пўшт, янги меҳмонлар келмоқда бизга,
Улар ўхшамайди ҳеч бирингизга.
Ёпиниб устига матолар хил-хил,
Ана тоғдай бўлиб келаётир фил.

Хартуми бамисли даҳшатли илон.
Бу не жумбоқ! Сизга қилурман баён:
Фил бўйнига миниб таёқли аёл,
Бошқариб келмоқда филни бемалол.
Ундан баландроқда турганча тикка
Яна бири мағрур боқар кенгликка.
Икки томонида филнинг, қарангиз,
Келмоқда кишанлик икки асира:
Бири изтиробда сўлгин ва рангсиз,
Бири эса парво қилмайди сира.
Улар ким, бу не ҳол — англамоқчимиз —
Уларнинг ўзидан тингламоқчимиз.

Қ ў р қ у в

Атрофимда машъаллар
Солди мени қийноққа.
Қочай десам кишанлар
Қўймас мени ҳеч ёққа.
Ҳамма мандан кулмоқда,
Ҳамма менга ёв, душман.
Ҳамма таҳдид қилмоқда,
Ҳамма изимга тушган.

Дўст — йўлимга қазиб чоҳ,
Мени янчмоқ бўлади.
Душман — ортдан баногоҳ
Пичоқ санчмоқ бўлади.

Уни тутмоқ бўлурман,
Лек кишанда қўлларим.
Қочиб кетмоқ бўлурман,
Лекин беркдир йўлларим.

У м и д

Салом, опа-сингиллар!
Ниқоб, турфа энгиллар
Сизга бугунлик холос.
Эрта тонгдан, биламиз,
Аслимизга лойиқ, мос
Кийимларни иламиз.
Аммо опа-сингиллар
Аниқ, шундай кун келар —
Ўшанда ниқобсиз ҳам
Ҳар куни бўлар байрам.
Меҳнат қўшиқ туфайли
Эрмак каби бўлади.
Ҳаёт худди гул сайли —
Эртак каби бўлади.
Зўр келмас ҳеч билакка,
Гоҳ ишлаб, гоҳ олиб дам —
Истасак якка-якка,
Истасак хоҳ бўлиб жам —
Чиқажакмиз сайрга,
Хандон уриб шод-қувноқ.
Бизлар борсак қаерга,
Барча очар кенг қучоқ.
Шундай кун келар албат,
Қаердадир бор-ку бахт!

Д о н и ш

Умид билан қўрқувдан
Ортиқ ёв йўқ инсонга.
Улар ўт билан сувдан
Баттар офат жаҳонга.
Фил гарчи тоғ билан тенг —

Лекин изми мандадир,
Манов икки балонинг
Қўллари кишандадир.
Юксакликда турган бул
Маъбудани танирсиз:
Борлиқ олам унга қул,
Қаршисида чўккан тиз.
Мағрур боқар шон-шуҳрат —
Шуъласидан мунаввар.
Исмни айтсам, у — Нусрат
Ҳамма ишда музаффар.

З о и л о — Т е р с и д

Бу ерга келдим букун
Сизларни боплаш учун.
Энг биринчи нишоним —
Нусрат аталган хоним.
Ўзни қанотли аёл —
Бургут деб қилар хаёл.
Уйлар, бор қишлоқ, шаҳар —
Бўлур унга мусаххар.
Учраса бир шуҳратлик
Тепа сочим бўлур тик.
Қани, гуноҳни шонга,
Ҳақиқатни ёлғонга
Айлантирсаму хандон —
Элга қилсам намоён.

Г е р о л ь д

Эҳ, иблис, йўқол тезроқ
Бошингга тушар таёқ!
Ажиб, букур йўқолди,

Юмалоқ бўлиб қолди,
Ана, чир-чир айланди,
Воҳ, тухумга айланди.
Буни бир мўъжиза денг.
Иккига бўлиниб тенг,
Ундан икки жон чиқди:
Шабпарак, илон чиқди.
Илон ер қучиб кетди,
Шабпарак учиб кетди.
Улар мақсади аён,
Бирлашмоқчи икковлон.
Бўлмоқни учинчи кас,
Қилмас эдим ҳеч ҳавас.

А л а м о н

Одамларнинг бир қисми
Рақс этар. Кетмаймизми?
Бошимизда учиб жам —
Бўлмоқдадир руҳлар ҳам.
Сочимга тегиб-тегмай
Бир нарса учиб ўтди.
Алланарса пайдар-пай
Пойимни қучиб ўтди.
Ҳеч ким эмас ярадор,
Лек ғалва, қий-чув катта.
Бу — ўша икки мурдор
Бошлаган иш албатта.

Г е р о л ь д

Герольд бўлгандан буён,
Ҳали бошланмай базм,

Ким деб ҳар битта меҳмон —
Албат солурман разм.
То келмасин ногаҳон
Бу ерга офат олиб,
Бирор фалокат олиб
Чақирилмаган меҳмон.
Букун ҳайратда қолдим,
Тўполонда йўқолдим.
Деразадан тала-тўп
Руҳлар кириб келмоқда.
Қаранг, улар жуда кўп,
Мен биттаман бу ёқда.
Ҳалиги кирган букир —
Зоила эди, аён.
Лекин мана буни кўр,
Бу не-ҳол — ўзим ҳайрон.
Уларни таништирмоқ
Асли менинг вазифам,
Аммо мушкул бу жумбоқ
Ҳайрон қилди мени ҳам.
Манзарага қара ва
Маъносини қил баён.
Тўртта отлиқ арава
Келаётир биз томон —
Ҳечкимни босмай, эзмай,
Бир йигитча ёвқур, дов —
Гўё ҳеч нарса сезмай,
Тутиб келмоқда жилов.
Теграда жило билан
Ярақлайди юлдузлар.
Чироқлар шуъласидан
Қамашиб кетди кўзлар
Ана келди, долмен, ганг...
Четланинг! Даҳшат!

Ж и л о в д о р б о л а

Тўхтанг!

Учқур тойлар, бир нафас
Ором олинг энди, бас!
Ақлингиз бор сизнинг-да,
Бўлинг жолов изминда.
Бу қутлуғ жой, билингиз,
Уни ҳурмат қилингиз.
Мухлислар, аҳли зариф
Бизларни ўрамоқда.
Герольддан бизни таъриф
Қилишни сўрамоқда.
Герольд, қайдасан, бошла,
Ташбеҳни териб ташла.

Г е р о л ь д

Сен кимдурсан, жоловдор,
Мен қаёқдан билайин?
Етганича иқтидор
Сифатингни қилайин.

Ж и л о в д о р б о л а

Бошла, қани.

Г е р о л ь д

Аввало,
Ёшсан, бақувват, барно.
Ҳали сен ғўрсан, аммо
Хотинларга ёқасан.
Улғайиб, топгач камол,

Сен неча соҳибжамол —
Қалбига ўт ёқасан.

Ж и л о в д о р б о л а

Давом эт. Жумбоқни топ.
Бошланиши лекин боп.

Г е р о л ь д

Кўзларинг тим қора, сочинг жингалак,
Безакларинг ёқут, инжу била зар.
Эгнингга кийибсан ҳарирдан кўйлак,
Белингга тақибсан кумушдан камар.
Қизлардек латифсан, дилрабо талъат,
Безамиш назокат, хуш ибо сени.
Лек қизлар жонига бўлурсан офат —
Ўқигач муҳаббат алифбосини.

Ж и л о в д о р б о л а

Қара, усти боши зар —
Ким бул — тахтда ўлтирар?

Г е р о л ь д

Олтинларга бурканган —
Саҳоват султони ул.
Мурувватга ўрганган,
Улус меҳрибони ул.

Бойликни сақлагунча
Кўпроқ элга тортади.
Лек қанча берса, шунча —
Хазинаси ортади.

Ж и л о в д о р б о л а

Бу таърифнинг ҳали оз,
Балки бошланиш, холос.

Г е р о л ь д

Уни таърифлаш қийин,
Аммо ойдек юзидан,
Мағрур боққан кўзидан,
Ва бул шоҳона кийим,
Улуғвор қоматидан
Ҳамда салобатидан
Кимлиги намоёндыр:
Бирор юртга султондыр.

Ж и л о в д о р б о л а

У — Плутус бўладур,
Бойликлар маъбуду ул.
Сизларнинг император
Уни қилмоқчи қабул.

Г е р о л ь д

Аммо, сенинг ўзинг ким?

Ж и л о в д о р б о л а

Мен — ижодман, қилмишим —
Ўзлим сарф этмоқдыр.
Боримни берсам, демак
Ҳосил менга — энг юксак

Чўққиларга етмоқдир.
Бойликда, билинг, мен ҳам
Плутусдан эмас кам,
Унда не йўқ — менда бор;
Базми шоҳоналарда,
Рақсу тароналарда —
Мен бўлурман унга ёр.

Герольд

Мақтанишинг соз, фақат
Санъатингни ҳам кўрсат.

Жиловдор бола

Шақиллатсам бармоғим,
Зарга тўлур ҳар ёғим.

(Бармоқ шақиллатади)

Мана бу — марварид, дур.
Тақингиз, қилинг ҳузур.
Мана бу — ёқут зирак,
Сизларга қанча керак?
Мана бу — олтин узук,
Тиллақошми ё тузук?
Ўтлар сочурман ҳар ён,
Ёниш-ўчиши гумон.

Герольд

Мана, ур-сур, тўполон,
Совға бериш бошланди.
Қий-чув билан аламон
Ўлжаларга ташланди.

Ҳамма олар зар, кумуш —
Бу гўё ширин бир туш.
Асли, инжу тилласи —
Плутуснинг ҳийласи.
Сирғаю тила балдоқ
Яна қанча тақинчоқ —
Қўлга олишган замон
Йўқ бўлмоқда ногаҳон.
Зирак учди фалакка —
Айланиб капалакка.
Тўғнағич ҳам йўқолди,
У қўнғиз бўлди қолди.
Бирдан тинди бу сохта
Олтинларнинг жаранги.
Ҳамма энди билмоқда —
Бу — боланинг найранги.

Ж и л о в д о р б о л а

Герольд, устасан жуда,
Қилаолурсан баён
Қай ниқоб қай мавзуда
Узни қилар намоён.
Аммо моҳият, негиз
Баёнига сен ожиз.
Ва лекин баҳс не даркор?
Ҳоқон, сенга сўзим бор!

(Плутусга қараб)

Сен эмасмидинг менга
Тўрт от берган ҳукмдор?
Мен эмасмидим сенга
Садоқатаи хизматкор?

Сен айтсанг, қувиб елни
Уқ бўлиб учмадимми?
Ҳар қанақа манзилни
Бир зумда қучмадимми?
Пойгаларда ҳар сафар
Келтирмадимми зафар?
Сен учун доим жангга
Ўт бўлиб кирмадимми?
Нусрат гултожин санга
Келтириб бермадимми?

П л у т с

Ҳа, булар бари аён
Айтмасам ҳам, бегумон.
Ҳа, сен менинг руҳимсан,
Муридим, шукуҳимсан.
Бой бўлмайин қанча мен,
Мендан бойсан анча сен.
Гултожинг тождир менга,
Меҳринг — ривождир менга.
Сенинг билан ҳар қачон
Фахр этарман, эй ўғлон.

Ж и л о в д о р б о л а

(Халойиққа)

Савфо бўлсин деб биздан
Олтин сандигим очдим.
Сизларнинг бошингиздан
Бир қутлуғ олов сочдим.
Сочларингизга қўниб —
Гоҳ учқунлаб, гоҳ сўниб,

Сақраб бошдан бошларга,
Ўхшаб тилла қошларга,
Милтираб ёнаётир.
Гоҳо бўлиб аланга,
Урлаётир баландга.
Кўплари сўнаётир.

Хотинлар

Бу ишлар бари найранг.
Ҳайдовчиси фирибгар,—
Орқадагисин қаранг,
Худди арвоҳга ўхшар.
Сўнгак, ҳатто пўсти йўқ,
Чимчилашга гўшти йўқ,

Ориқ одам

Вайсақи аёллар, жим!
Бир замонлар, шубҳасиз,
Бека эди хотиним,
Мен эдим оқил хасис.
Бой, бадавлат эдик, тўқ,
Кирим бору чиқим йўқ.
Наҳот тўлатиб омбор
Яна бўлсам гуноҳкор?
Энди бошқа замона,
У одатлар бегона.
Мол-дон йиғмоқни аёл
Ҳатто қилмайди хаёл.
Бепосанги торозу;
Ҳамёндан катта орзу.
Эркак бўйнида қарздир,
Иши нолаю арздир.

Неки гушса ҳамёнга,
Хотин сарфлар меҳмонга.
Безак олар тақишга,
Уйнашларга ёқишга.
Шундан хотинлар юзин
Кўргани йўқдир кўзим,
Олтин менга кўп азиз,
Мен эркакман, мен хасис.

Аёлларнинг бошлиғи

Бари ёлгон. У бир тан —
Аждаҳолари билан.
Эркакларни кўзгар ҳам,
Гўё улар зулми кам.

Аёллар

(аламон ичидан)

Иблис! Бир халта сўнгал!
Сени бир болаш керак!
Кўрқманг масҳарабоздан,
Аждаҳоси — қоғоздан.
Бир қилайлик ур калтак!

Герольд

Тўхтанг! Эшитинг сўзим!
Керак бўлса мен ўзим...
Таёғим бор ва лекин
Бўйнини чўзиб секин,
Аждаҳолар буралиб,
Қанотлари судралиб,

Оғиздан ўт сочдилар.
Кўрқиб кетган аламон
Бир лаҳзада ҳар томон
Питирлашиб қочдилар.
Тўполон ҳам йўқолди,
Олам тинчиди қолди.

Плутус аравадан тушади

Ана Плутус турди,
Аждарларга буюрди
Сандиқни тушурмоққа.
Хасисни киприк билан —
Имлади, тезлик билан
Тушгил дея бу ёққа.
Бари қилинди шу он,
Бундай тез, — ақл ҳайрон.

П л у т у с

(болага)

Юқдан қутулдинг энди,
Чин эркин бўлдинг энди,
Бас, ҳайда учқур тойинг,
Бу ерда эмас жойинг.
Ниқоблик бандалардан,
Маънисиз хандалардан
Қоч танҳолик гўшанга,
Сен лойиқсан ўшанга.
У тиниқ ойдин дунё,
Ўзинг каби мусаффо.
Унда гўзал, беғубор —
Яратурсан бир диёр.

Жиловдор бола

Ижод аталган ул сокин дунёда
Элчинг бўлиб, сени қилгум ифода.
Ахир иккимизнинг маслагимиз бир;
Сен бор жойда тўқлик, ҳамма нарса тахт,
Мен бор жойда шўхлик, хушнудлик ва бахт.
Интилиш, орзу ва тилагимиз бир.
Биров қидиради бойликни — сени,
Биров қидиради ижодни — мени.
Сени топган одам лаззат топади,
Мени тапган одам — заҳмат топади.
Беркинишга менинг йўқдир ҳавасим,
Меня ошкор ётар олган нафасим.
Жавоб бердинг, раҳмат, кетдим, алвидо,
Қачон истар бўлсанг қайтурман аммо.

(қандай пайдо бўлган бўлса шундай йўқолади)

Плутус

Мана етди сандиқ очмоқнинг чоғи,
Қулфга тегса бас Герольд гаёғи.
Мана у очилди. Қаранг, мис қозон.
Унда эриб ётар олтин мисли қон.
Бунда олтин тожу, занжир, ҳалқадуру,—
Тилла сувидек қон узра қалқадуру.

Аламоннинг сурони

Ваҳ, қарангиз бу ёқда
Олтин суви тошмоқда.
Тилла идишлар қатор,
Пастда тангалар ётар —

Кўзни олиб ярақлар,
Олтин пуллар жарақлар.
Менга йўл беринг, ҳайҳот,
Эриб йўқолур наҳот?!
Ерда ётибди пуллар,
Менинг жоним-ку улар!
Қўл узатсанг — оласан,
Бой бўласан-қоласан.
Йўқ, биз ортдан борурмиз,
Сандиқ билан олурумиз.

Г е р о л ь д

Тентаклар! Бу не ғулу?
Ахир ниқоб баэми бу.
Бунда, ҳамма билади,
Олтин нима қилади?
Тиллани-ку қилманг ғам,
Йўқдир сизга чақа ҳам.
Ҳеч ким ҳазилни билмас,
Чангал ташлаб қолса бас.
Демак йўқолсин эртак?
Демак ҳақиқат керак?
Қани, эй сен, ниқоб-ла
Плутус бўлган одам!
Бу очкўзларни бопла,
Қайтар хаёл — рўёдан!

П л у т у с

Яна таёгинг зарур,
Бир нафасга бериб тур.
Уни ўтга ботирай,
Ниқобларни қотирай.
Қизиди темир таёқ,

Мана тобланди ошпоқ!
Ким яқин келса бу ён,
Куйдираман бегумон.

У р-с у р т ў п о л о н

Қочиб қол! Хароб бўласан!
Тириклай кабоб бўласан.
Қоч орқага! Йўл бу ёқда!
Юзимга ўт урилмоқда.
Таёқ тегди этагимга,
Ўт туташди кўйлагимга.
Йўл берк, йўқдир нажот менга,
Учай, беринг қанот менга.

П л у т у с

Мана, очилди ўрта:
Ҳеч ким куймади ўтда.
Бундан буён
Аламон
Ҳовлиқмасин деб яна
Чизиб қўйай айлана.

Г е р о л ь д

Катта дониш, шижоат
Кўрсатдинг, сенга раҳмат!

П л у т у с

Керакмас мақтаниш кўп,
Ҳали олдинда иш кўп.

Х а с и с

Энди мумкин хотиржам, мана,
Чор атрофга ташламоқ назар.
Интилади олдинга яна
Одатини қилиб хотинлар.
Ва лекин мен ўлганимча йўқ,
Сўлиб тамом бўлганимча йўқ.
Жононалар айлаган хиром
Ҳалигача мени қилар ром.
Ўзгартириб шу-чун юзимни,
Кўрсатурман шодон ўзимни.
Аммо авжда ғулув тўпалон,
Бунда сўздан йўқ сира фойда.
Шу бөисдан рақс ила бу он
Мақсадимни қилай ифода.
Наф бўлмаса рақсу ўйиндан
Ўзга ҳийла йўлин биларман.
Хамир қилиб олтинни, ундан
Фикримга мос шакл қиларман.

Г е р о л ь д

Кўрингиз бу сабилни —
Қуруқ суяк бўлса ҳам,
Йиқилай деб турса ҳам
Сира қўймас ҳазилни.
Олтиндан хамир қилиб,
Зуволаларга бўлиб,
Шакллар ясар ғалат.
Қаранг, шакллар — уят!
Даврани айланиб гир,
Қилиқ қилиб ўтади.
Қўлидагин бирма-бир

Хотинларга тугади.
Аёллар қочар тўз-тўз,
Йўқми унда ор-номус?
Бу қандай хунук эрмак?
Уни ҳайдамоқ керак.
Ишга солиб таёқни,
Қуваман у аҳмоқни.

П л у т у с

Билмас — яқин фалокат,
Мажбур қилса зарурат,
Ишин қўяр ноилж,
Қонундан зўр эҳтиёж.

Ш о в қ и н в а қ ў ш и қ

Тоғдан тушиб биз томон
Келаётир аламон —
Тошқиндай сурон билан.
Энг олдинда улуг Пан.
Аламон қилар таъзим,
Уқир Панга шараф-шон.
Пан ниқобин кийган ким,
Фақат уларга аён.

П л у т у с

Сизлар, кимсиз, кимдир улуг Пан,
Мен бу сирни яхши биламан.
Шу боисдан илтифот билан
Даврамизга таклиф қиламан.
Сизга фақат толе бўлсин ёр,
Мўъжизага бўлинг ошино.

Сиз йўлдасиз — олдинда не бор —
Ўзингиз ҳам билмайсиз аммо.

Ваҳшат қўшиғи

Сарой аҳли — сохтадир,
Бизнинг макон — тоғдадир.
Кўполмиз ҳам асовмиз,
Чаққон, бақувват, довмиз.

Фавнлар

Келар қувноқ
Фавнлар,
Бошда шундоқ
Гулчамбар.
Гулчамбар остига боқ,
Кўринар узун қулоқ.
Фавннинг юзи ялпоқ.
Фавннинг бурни пачоқ.
Фавннинг қадди бироқ
Жононларга ўт солар.
Ким олмас кўпол кўлин,
Қайси қиз тушмас ўйин?

Сатир

Фавндан орқароқда —
Сақраб эчки оёқда,
Кўринг, сатир келмоқда.
Алқор каби чаққон ул,
Ориқ пай, чопогон ул.
У тоғларда яйрайди,
Гоҳи пастга қарайди.

Бундаги эркак, аёл —
Ҳаётини кузатар.
Унга келар бу малол,
Дер, бу — зулматдан бадтар.
Боқар — кенглик бепоён,
Гўё уники жаҳон.

Г н о м л а р

Пақанамиз, қорамиз,
Тўда бўлиб борамиз.
Эгнимиз моғор бизнинг,
Маконимиз ғор бизнинг.
Кончилармиз — чироқли,
Ялтироқ қурт сиёқли.
Чумолидек қатормиз,
Уймалашиб ётармиз.
Кобольдлар ҳамроҳимиз,
Тоғларнинг жарроҳимиз.
Топиб маъдан қонини,
Биз оламиз қонини.
Неча қонлар кезганмиз,
Тоғ томирин кесганмиз.
Бизни қузатган дамлар
«Оқ йўл» дейди одамлар.
Соф ниятга йўлдошмиз,
Яхшиларга қўлдошмиз.
Лекин биз топган маъдан —
Қўрғошину тилладан.
Баҳра олмай муфлислар,
Фойдаланур — иблислар.
Ясарлар улардан ўқ,
Бунда бизнинг гуноҳ йўқ.
Аёндур: қимки бормас

Уч ўгитнинг йўлидан,
Ҳеч нарсадан тап тортмас,
Ҳар иш келар қўлидан.
Ноиложмиз, нетармиз,—
Фақат бардош этармиз.

У л к а н л а р

Гарц тоғида қолганмиз,
Ёввойи ном олганмиз.
Чунки бизлар ҳаётда —
Яланғоч, баланд, содда.
Қайрағоч — таёқ бизга,
Пўшида — япроқ бизга.
Папа соқчилари ҳам
Бизлардек эмас ўктам.

Н и м ф а л а р

(улуғ Панни ўраб, ялли қўшиқ қилиб)

Баланд тоғлардан
Соҳибни дунё,
Энг улуғ худо —
Келаётир Пан.
Атрофини ўрайлик
Уни шодлантирайлик.
У очиқ диллик сарвар.
Уйин-кулкуни севар.
Кечалар ўйчан, якка,
Термулади фалакка.
Кундузлар тин олади.
Кўзи уйқуда бўлар.
Чор атроф жим қолади.

Олам осуда бўлар.
Ҳар ён ўйга толади,
Ҳар ён қўрқувда бўлар.
Олмас шаббода нафас,
Япроқлар шитирламас.
Жилғалар бир хуш наво,
Майин куй таратади.
Гул чечаклар дилрабо,
Ажиб бўй таратади.
Шунда мудроқ нимфа ҳам
Оҳиста ташлар қадам.
Лекин таратса садо —
Момагулдирак гўё
Қолмай бирор тирик жон
Барча қочар ҳар томон.
Бузилиб жанговар саф,
Сочилур тараф-тараф.
Барчага даҳшат бўлган,
Бизларга мадад бўлган
Ул қодирга шон-шараф.

Гномларнинг вакиллари

Олтин топмоқ йўлида —
Гномлар кезади гор,
Гномларнинг қўлида
Сеҳрли таёғи бор.
Гном жони озурда,
Кирар зулумот томон
Сенинг бойлигинг нурда
Қилмоқ учун намоён.
Биз бу ўнгурлар аро
Топиб олдик ажиб кон.
Бундайин тушда ҳатто

Кўрмагансан бегумон.
Кош унда ўзинг турсанг,
Сеники бўлса фақат,—
Нимага сен қўл урсанг
Тинчликка қилур хизмат.

П л у т с

(Герольдга)

Энди бунда нима бўлса ҳам
Кўрсатурмиз бардошу чидам.
Мард, ботирсан, биламан сани,
Бир даҳшат ҳол юз берар, тайин.
Ишонмагай одамлар кейин,
Хужжатга ёз бу ҳодисани.

Г е р о л ь д

Ана қаранг, Улуғ Пан
Келар гномлар билан —
Оловлик қудуқ томон.
Бунда оташ аланга
Интилади баландга.
Ўтли фавворасимон.
Гоҳ тушиб, гоҳ ўрлайди,
Гоҳ тиниб, гоҳ зўрлайди.
Яқин келиб бепарво
Пан қилмоқда тамошо.
Ёқут сингари гулгун
Ҳар ён сочилар учқун.
Ошар Панда иштиёқ,
Келар яна яқинроқ.
Хайратдан яйрайди ул,
Қудуққа қарайди ул.

Шу пайт худди дарахтдан
Узилган барг мисоли,
Тушиб кетди тўсатдан
Оловга Пан соқоли.
Бечора Пан мажолсиз —
Кўсадек афти билан!
Тўсади у соқолсиз
Иякни кафти билан.
Яна бир даҳшатли ҳол:
Қудуқдан ёнган соқол
Қайтиб яна изига —
Елишар Пан юзига.
Ут туташди бошига,
Олов кетди тожига.
Куйди қўл, кўкраги ҳам,
Ёнмоқда кўйлаги ҳам.
Ана бошқалар ёнди,
Ҳар ёқда доду фарёд.
Байрам бўлдию барбод,
Тўй азага айланди.
Биров эгнин ечмакда.
Ерга ташлаб тепгани.
Биров эса челақда
Сув ташийди сепгани.
Барча уринар, бироқ
Олов ёнар баландроқ.
Барча лол янги гапдин,
Наҳот бу гап бўлса чин?
Шунча фалокатни, тун,
Бирдан бердинг не учун?
Ҳа, бу чин! Эрта саҳар
Билади бутун шаҳар —
Даҳшатли иш бўлипти —
Император куйипти!

Оташда бўлиб кабоб,
Тождор улуғ жаноб
Чекмоқда қаттиқ азоб!
Демак, Пай — соҳиб ниқоб
Олий ҳазрат ўзидур,
Куйган унинг юзидур!
Шу ерми унинг ўрни?!
Улуғ императорни —
Юзига боғлаб хашак —
Эл ичра қилиб эрмак —
Утга солган манфурни
Мангу лаънатлаш керак.
Эй ёшлик, шўх тўполон —
Ҳаддин қачон билурсан?
Эй иқтидор, сен қачон
Ақлга эш бўлурсан?

Ут кетди хиёбонга,
Туташмоқда ўрмонга.
Алашга зўрламоқда.
Бўғотга ўрламоқда.
Энди тамом! Йўқ нажот!
Бир кечадаёқ, ҳайҳот,
Ун йиллар тикланган бул
Ҳашамат бўлуғуси кул!

П л у т с

Бўлди энди! Етар, бас!
Ортиқ даҳшат керакмас!
Ерга урсам таёқни —
Тутади ҳамма ёқни
Гулдиракдай бир садо.
Келтир бизга, ай сабо,

Боғлардан салқин ҳаво!
Туманлар, қулоқ туинг,
Уммонлар узра ўтинг,—
Қанотингизда бу дам
Олиб келинг муздек нам.
Булутлар, қовоқ уйинг,
Челак-челак сув қуйинг!
Кўрай бу аланганинг
Шафаққа айланганин.
Ёндирса ўт сеҳр гар,
Тийиб қўяр сеҳргар.

САРОЙ БОҒИ

Қуёш чиқаётган пайт. Император сарой аъёнлари орасида. Унинг қаршиёнда Фауст ва Мефистофель тиз чўккан. Улар бедабдаба, сипо кийинишган.

Фауст

Ҳазил ёнгин учун, подшоҳим, узр.

Император

(уларни туришга ишора қилиб)

Тезроқ бўлиб турсин бу ҳазил-ҳузул.
Мен олов ичида бўлдим пайдо,
Узимни Плутон ҳис қилдим гўё.
Қоялар ичидан чиқиб аланга,
Туташди хиёбон, боғу чаманга.
Чуқур чоҳ тубидан чиқдию олов,
Равотнинг томига чирмашди дарров.
Улкан қуббаларда жам бўлиб ногоҳ,

Гоҳ кўздан йўқолиб, пайдо бўлиб гоҳ,
Ажиб манзаралар кўрсатди ёнгин.
Уз кўзларим билан кўрдим мен тағин:
Оловлар ичидан ўтиб мен томон
Келарди бўлгали тобе аламон.
Ёнаётган мрамор устунлар аро
Бундай ниқоб базми бўлмаган асло.
Мен кеча бир ажиб дунёни кездим,
Ўзни самандарлар подшоси сездим.

М е ф и с т о ф е л ь

Сен уларнинг шоҳи бўлдинг, чин сўзинг,
Ҳа, барча унсулар подшоси ўзинг.
Олов ҳайиқади сендан,— билинди
Денгизлар бағрига кўкрак ур энди.
Ўзингни энг ваҳший тўлқинларга от,
Сув девори аро кўрарсан равот.
Оёғинг остида марварид, инжу,—
Бошинг узра тўлқин. Пастдан боқсанг, у —
Кўринур бамисли лаъли ранг пештоқ,
Сен соҳиб бу рангин сарой ичра тоқ,
Қасрда турма ё юрмагин қаён —
Доимо энг марказ бўлур сенга жой.
Бу шундай салтанат, бу шундай мақоң:
Сенинг билан бирга юради сарой!
Тирик, ҳаракатда жонли бу девор.
Атрофингда эса турфа хил жондор
Уймалашиб юрар, ўйнашар, аммо
Сенга яқинлашиб келолмас асло.
Ана, наҳанг, сенга оғзин очади,
Аммо деворларга тегиб қочади.
Денгиз аждарлари туришар келиб.
Сен эса уларга қарайсан кулиб.

Сен-рақслар базмини кўрурсан ҳар кеч,
Аммо бундай базм кўрмагансан ҳеч.
Енингга келади нерендалар,
Меҳмон бўлар сирли қасрингда улар.
Сув ости саройи ҳақида хабар
Етар Фетиданинг қулогига ҳам.
Сени Пелей каби қилади ҳамдам,
У билан қилурсан Олимпга сафар.

И м п е р а т о р

Самовий қасрлар ўзингга, ошнам,
Гўдаклар интилар унга доимо.

М е ф и с т о ф е л ь

Замин — сеникидир, шубҳа йўқ асло!

И м п е р а т о р

Не бахтки, сен бўлдинг саройда пайдо,
Сени юбордими ё «Алиф лайло»!
Истагим, ҳамиша шу маъвода бўл,
Топқирликда мисли Шаҳризода бўл.
Кўргизурман сенга катта марҳамат,
Доим ҳозир тургин хизматга фақат.
Кун бўйи можаро, ташвиш мен билан,
Кечқурун овунай андак сен билан.

С а р о й х и з м а т ч и с и

(шошиб киради)

Уйлаган эмасман мен бирор сафар —
Олиб келурман деб бундоқ хушхабар.
Подшоҳим, бу бир туш, хаёл, бу айём —

Барча қарзларимиз тўланди тамом.
Қутулдик! Қандай бахт! Нақадар шодман!
Судхўрлар жабридан энди озодман.
Дўзах азобидан халосман бу дам,
Бундай шодлик бўлмас жаннатларда ҳам.

С а р к а р д а

(шундай шошиб)

Ландскнехтлар ҳақин тўладик бизлар,
Аскар энди бизга содиқ умрбод.
Майхона соҳиби ўзида йўқ шод,
Яйрашар солдатлар, яйрашар қизлар.

И м п е р а т о р

Эркин нафас олар барча, ажабо!
Юздан ажинлар ҳам кетмиш мутлақо.
Барча дадил қадам, хушнуд боқиши.

Х а з и н а д о р

(тўсатдан пайдо бўлиб)

Мўъжиза сабаби — бу икки киши.

Ф а у с т

Ҳисобот — соҳиби девоннинг иши.

Д а в л а т к о т и б и

(аста яқин келиб)

Қариган чоғимда бахт кулди менга,
Илк бор шод ҳисобот берурман сенга.

Мана шу бир варақ қоғоз — умрбод
Барча мушкулларни айлади кушод.

(Уқийди)

«Барчага маълуми ошкоро бўлсин,
Шу қоғоз баҳоси минг тилло бўлсин.
Салтанат ерида ётган барча кон
Бу қоғозга асос бўлур бегумон.
Дафиналар зуҳур бўлгани фурсат
Қоғознинг қиммати тўланур албат».

И м п е р а т о р

Бу не алдоқчилик? Бу не масхара
Мен учун қоғозга ким чекди имзо?
Айтинг, ул муттаҳам топдими жазо?

Х а з и н а д о р

Шоҳим, бу ўз қўлинг, яхшироқ қара,
Сен ниқоб базмида кеча бўлдинг Пан,
Биз икковлон — давлат котиби билан
Ёнингга келдигу дедик: «Подишо —
Эл ҳожати учун чек бунда имзо».
Сен қўл қўйдинг. Уша қоғоздан кеча —
Тун бўйи ухламай ўлтириб неча —
Хаттотлар кўчирди нусха беҳисоб.
Бизлар ҳам фурсатни ўтказмай шитоб,
Қилмоққа киришдик қоғоз пуллар чоп.
Турли баҳодадур патта — сармоя,
Унгалик, ўттизу элликталик бор.
Халойиқ қувончи билмас ниҳоя,
Уларга қўшилиб биз ҳам бахтиёр.
Аввал ҳам номингни эшитган замон
Яйраб кетар эди севинчдан жаҳон.

Энди халқ номингдан ўзга сўз демас,
Фақат исминг ўқир, алифбо эмас.

И м п е р а т о р

Наҳотки халойиқ, аскар — барчасин
Хурсанд қилса шу бир қоғоз парчаси.
Ҳайронман, лекин йўқ менда эътироз.

С а р о й х и з м а т ч и с и

Бир зумда тарқалди бу сонсиз қоғоз.
Уларни тўхтатиб бўлмас ҳеч энди,
Биринчи тўлқини растага келди.
Саррофларнинг тегмас қўли-қўлига,
Олтин берар элнинг қоғоз пулига.
Қоғозни тўлдириб эл ҳамёнига,
Борар майхонага, гўшт дўконига.
Ҳамма ичиб олган, шодумон, гўё
Базмдан ўзгани ўйламас дунё.
Барчада чиройли кийимга ҳавас,
Чеварлар ҳам бичиб, тикиб улгурмас.
Майхоналар тўлуғ, ҳар ёнда садо:
«Подшо учун ичинг, яшасин подшо!»

М е ф и с т о ф е л ь

Тамошабоғ аро сайр этганда сиз,
Хилватда бир гўзал қизни кўрурсиз.
Қўлда товусқанот елпигич, жонон
Қиё боқиб қўяр аста сиз томон.
Унга сиздан меҳр, ширин сўз эмас,
Фақат қоғоз керак, қоғоз бўлса бас.
Пулни тутинг доим кўкрак чўнтакда,

Ёр хатин тутгандек доим юракда.
Бу пулдан саллотнинг мушкули осон,
Энди осиб юрмас у зилдай ҳамён.
Кашишга ҳам енгил, беркитганди пул
Инжилнинг ичига солиб қўяр ул.
Кечир, майда-чуйда гап билан бу дам
Улуғ иш қадрини туширган бўлсам.

Фауст

Сонсиз хазина бор еринг бағрида,
Фойдасиз ётибди замин қаърида.
Хаёлот бўлмасин қанча улуғвор.
Бу бойликни тасвир айламоқ душвор.
Бўлмасин қанчалар дадил ва учқур,
Унинг поёнига етмас тасаввур.
Фақат зўр донишманд буни қилур ҳис,
Чунки чексизликка ишончи чексиз.

Мефистофель

Бу қоғозлар нақ роҳати жон,
Керак эмас тангаю ҳамён.
Йўқ бўлади ташвишлар талай,
Харид енгил, сотиш ҳам қулай.
Керак бўлса кумуш ё олтин —
Саррофлар бор — бордингу олдинг,
Топилмаса уларда агар,
Ёр остида тахланиб ётар.
Қазиб-қазиб оламиз дарров,
Бозорларга соламиз дарров.
Ишонмаган, кулган ҳар банда
Шунда бўлур буткул шарманда.
Олтин, кумуш билан ёнма-ён
Қоғоз бўлур элда ҳукмрон.

И м п е р а т о р

Бойлик бердингиз сиз юртга беҳисоб,
Мен имкон борича қайтаргум жавоб.
Сизлар соҳиб бўлинг конларимизга,
Уларни асрамоқ хизмати — сизга!
Хазиналар қайда — кўрсатмоқ сиздан,
Қазиб, ер остидан чиқармоқ — биздан
Икки хазинадор ишлангиз ҳалол,
Давлат хазинасин тўлдиринг дарҳол.
Кўшилиб ер усти, ер ости дунё
Битта олам бўлсин ажойиб, танҳо.

Х а з и н а д о р

Менинг учун жуда соз бўлур агар
Мададкорим бўлса шундоқ сеҳргар.

(Фавст билан чиқади)

И м п е р а т о р

Мукофатлай сарой аҳли ҳар қайсин,
Ҳар ким пулни қайга ишлатур, айтсин.

М а ҳ р а м

(Совгани қабул қилиб)

Мен энди беташвиш ўйнаб қолурман.

Б о ш қ а м а ҳ р а м

(шундай)

Жононимга тилла сирга олурман.

Камергер

(шундай)

Мириқиб май ичиш менинг тилагим.

Бошқа камергер

(шундай)

Қиморга тортмоқда менинг юрагим.

Вассал

(ўйлаб)

Қаср солдираман улкан, чиройлик.

Бошқа вассал

(шундай)

Мен эсам қўшаман бойликка бойлик.

Император

Уйлаган эдимки, сизларда бу дам

Янги орзу-истак бўлур намоён.

Бошингиздан олтин сочганимда ҳам

Ушал аслингизча қолурсиз, аён

Масхарабоз

(пайдо бўлиб)

Савго берилмоқда! Бизга нима бор?

И м п е р а т о р

Тирилдингми? Ичиб қўясан бекор.

М а с х а р а б о з

Сеҳрли қоғозга ақлим егмайди.

И м п е р а т о р

У сенга барибир — фойда этмайди.

М а с х а р а б о з

Яна ёгилмоқда! Барчаси менга?

И м п е р а т о р

Олабер! Буларни мен бердим сенга.

(чиқади)

М а с х а р а б о з

Беш минг крон! Ростми? Ёки бу уйқум?

М е ф и с т о ф е л ь

Тирилиб келдингми, қўш оёқлик хум?

М а с х а р а б о з

Тирилиш кўп бўлган, лек бундайи кам.

М е ф и с т о ф е л ь

Шодликдан жиққа тер бўлибсан, ошнам.

Масхарабоз

Нахот шу қоғозлар пул бўлса? Шу чин?

Мефистофель

Олурсан нимани сўраса қорин.

Масхарабоз

Олсам бўладими бунга ер, сув, мол?

Мефистофель

Албатта! Кўнглинг не тусар бўлса ол.

Масхарабоз

Демакки қаср ҳам, ҳовуз, хиёбон...

Мефистофель

Яшарсан бамисли катта водагон.

Масхарабоз

Зодагон бўламан шу бугуноқ, кўр!

(кетеди)

Мефистофель

Шубҳам йўқ, тентакнинг ақли жуда зўр!

ҚОРОНҒУ ЙУЛАК
ФАУСТ ВА МЕФИСТОФЕЛЬ

Мефистофель

Нечун бошлаб келдинг бу қаро,
Зулумогли тор, зах йўлакка?
Ташқарида хиёбон аро
Сабаб кўпку ҳазил, эрмакка.

Фауст

Жиддий иш бор! Бас қил бу сўзни,
Доим эрмак томон чопурсан.
Гапдан олиб қочиш-чун ўзни
Доимо бир сабаб топурсан.
Чап берурсан неча кунки сен,
Киришгинг йўқ чоғи бу ишга.
Парис билан Еленани мен
Ваъда қилдим олиб келишга.
Сўз айтилди — бажармоқ керак,
Эшитибоқ улар отини
Аҳли сарой кўрсам дер эрмак —
Ва аёлнинг камолотини.
Шоҳнинг ўзи кутмоқда жавоб,
Гап шу, мана кўриб турибсан,
Не қилсанг ҳам иложини топ.

Мефистофель

Аттанг. Бекор ваъда берибсан.

Фауст

Сезмай қолдинг ўзинг ҳам, ўйин —
Шунга олиб келди оқибат.

Одамларни бой қилиб қўйдинг,
Энди бергин уларга ишрат.

Мефистофель

Сен бу ишни ўйлама осон,
Бир нафасда битгуликмас ул.
Бегонадир бизга ул томон,
Сўқмоқлари бағоят мушкул.
Еленани чақириб келмак
Қоғоздан пул ясаш эмасдир.
Сенга қанча ажина керак,—
Ҳозир қилай. Чақирсам басдир.
Ялмоғизу, шумкампиру жин
Кўз олдингда бўлсинми бунёд?
Танишларим ҳеч бири лекин
Бўла олмас асло паризод!

Фауст

Тавба! Яна ўша эски гап.
Шубҳаларга олий падарсан.
Нимаики қилмасам талаб
Аввал уни мушкул атарсан.
Суф-куф қил, бас. Келмасин малол.
Пайдо бўлар Елена дарҳол.

Мефистофель

Мажусийлар дўзахи ўзга,
Улар юрмас мен айтган сўзга.
Лекин йўл бор.

Фауст

Айтақол, тезроқ,

Мефистофель

Менга мушкул бу сирни очмоқ,
Билки шундай маъбудалар бор;
Уларга йўқ вақт, макон асло —
Тилга олмоқ уларни душвор;
Улар — Момо!

Фауст

(чўчиб)

Не дединг? Момо?

Мефистофель

Чўчидингми сўзимдан, ажаб?

Фауст

Момо... Момо... Ғалати бу гап.

Мефистофель

Ҳа, ғалати, чунки мутлақо —
Бандаларга бегона олам.
Билки, улар номини ҳатто —
Қўрқиб тилга олурмиз биз ҳам.
Қаърларда улар маскани,
Сенга улар мадади керак —
Иложинг йўқ, мажбурсан демак
Ул масканга қадам босгани.

Фауст

Йўли борми?

Мефистофель

Йўл йўқ мутлақо,
Кўздан ниҳон сирли у дунё.
Ҳозирмисан? Бунда сўқмоқ йўқ,
Қасрларни бузиб ўтмоқ йўқ.
Сен бўлурсан бўшлиқда пайдо
Ва кўрурсан сукут фазосин.
Билурмисан бўшлиқ дунёсин?

Фауст

Бу саволинг эслатур менга
Алвастининг ошхонасини.
Ул оламга боз қайтмоқ нега
Босиб ўтгач остонасини?
Етмасмиди кезганим жаҳон —
Уқубатда, зору саргардон.
Етмасмиди бекорга маним
Ўқитганим ва ўқиганим?
Қанча оқил бўлмасин сўзим,
Қарши чиқдим ўзимга ўзим.
Шунда виждон азоби аро
Танҳоликка бўлдим ошино.
Одамларга бегона бўлдим,
Бўшлиқ ила ҳамхона бўлдим.
Ортиқ теккач танҳолик жонга,
Жонни охир сотдим шайтонга.

Мефистофель

Йўқ. Кимсасиз денгиз ичра ҳам
Танҳоликдан бўлмагай асар.
Кўкка сапчир тўлқин дам-бадам —
Ҳаётингга солғувчи хатар.
Унда ўйнаб дельфинлар юзар,
Унда бордир ою юлдузлар...
Ўзгачадир аммо бу жаҳон —
Ҳеч нарсадан йўқ ному нишон.
Унда ҳоким мангу сукунат,
Заминсиз бир бўшлиқдир фақат.

Ф а у с т

Мен сенга бир неофит гўё.
Алдаяпсан мистагог мисол.
Ул дунёга ўзимни аммо
Йўлламоқни қилурсан хаёл.
Кўрсатурсан нимаики йўқ,
Найрангларинг аёндир бироқ —
Тушунаман, ушламоққа чўғ
Ўзгаларнинг қўли яхшироқ.
Майли йўлла, ўшал адамдан
Борлиқ топгум ҳар бир қадамдан.

Мефистофель

Хайолашув олдидан бир гап:
Сен шайтонни ўрганибсан зап.
Мана калит.

Ф а у с т

Бу не ўйинчоқ?

Мефистофель

Керак бұлар олиб қўй.

Фауст

Бироқ
Катталашиб сочмоқда у нур.

Мефистофель

Ҳа, у оддий калит эмасдур.
Сени олиб боргай у омон
Момоларнинг маскани томон.

Фауст

(титраб)

Момолар! Зўр момақалдироқ
Солур гўё жисмимга титроқ.

Мефистофель

Янги сўздан нечун титрар жон?
Сенга фақат керакми такрор?
Мўъжизага сен аллақачон
Одат қилган бўлмогинг даркор.
Интилмогинг керак-ку фақат
Номлар қанча бўлмасин даҳшат.

Фауст

Йўқ мен сира ором истамам.
Агарда бир нафас тўхтасам —

Тўхтатган ул мени — ҳайратдир,
Ҳайрат эса зўр саодатдир.
Одат қилур истагимиз тор,
Ҳайрат қилур чексизликка ёр.

Мефистофель

Бас энди, сен ул қаърга туш,
Йўқ, йўқ, юксал бамисоли қуш.
Унутиб бу борлиқ дунёни,
Қуч адами беинтиҳони.
Кўз олдингда бўлсин намоён
Аллақачон йўқ бўлган жаҳон.
Шарпаларни келтирма яқин,
Калитни тут бамисли чақин.

Фауст

(шавқ билан)

Қудрат олиб сирли калитдан,
Жўш урмоқда юрак ҳалитдан.

Мефистофель

Ўтда ёнган мазбах кўрурсан,
Шунда, бил, энг тубда турурсан.
Ўша ерда бўлур Момолар,
Ҳаракатда доимо улар.
Ўлтиради, бири туради,
Бири эса бетин юради.
Сен у ерда ҳаракат, сукун —
Айланишини кўрурсан у кун.

Сени улар кўрмас ҳеч қачон —
Фақат чизиқ уларга аён.
Бориб мазбах ёнига сен тез,
Унга дадил калитни теккиз.

(Фауст калитни кўтариб буйруқ ҳаракатларини қилади.)

Мана шундай. Сўнг аста юксал.
Борар калит ортидан мазбах.
Сезмай туриб бирорта Момо,
Сен бу ерда бўлурсан пайдо.
Сўнг у чуқур зулмат дунёдан
Сен филмонни паризод билан
Чақирурсан. Оламда бу кор
Сенга насиб бўлади илк бор.
Бахур дуди ўрлаб фалакка,
Айланади икки малакка.

Фауст

Нима қилай?

Мефистофель

Ерни теп бир бор,
Қайтишда ҳам қилурсан такрор.

(Фауст ерни тепади ва кўздан йўқолади.)

Мефистофель

Калит унга қилса бас хизмат,
Қайтармикин соғу саломат?

ЕРУҒ КОШОНА

Император ва князлар. Сарой гала-говуо.

Камергер

(*Мефистофелла*)

Руҳлар қачон бўлур намоён?
Кутмоқдадур интизор хоқон.

Сарой хизматчиси

Ҳозир яна сўради. Тезроқ.
Уят бўлур шоҳни кутдирмоқ.

Мефистофель

Бир хонада беркиниб танҳо,
Шунинг учун ўлтирар ошнам.
Кўрсатмоққа шундай тамошо
Керак бўлур мислсиз даҳо
Ва айламоқ бор вужудни жам.
Юз минг дуо айтур беҳато
Бу сеҳрга киришган одам.

Сарой хизматчиси

Сеҳринг билан ишим йўқ асло,
Бошланса бас тезроқ тамошо.

Оқ сариқ жувон

(*Мефистофелла*)

Қиш кунлари тузукман ўзим,
Чиройлиман, силлиқман, аммо
Етгач баҳор фаслига, юзим

Сепкил тошиб бўлар бедаво.
Айтинг, борми бу дардга шифо?

М е ф и с т о ф е л ь

Наҳот шундай чиройли жувон
Ёзда бўлса қоплондай чипор.
Асло! Бунинг бир чораси бор,
Тузатишга топамиз имкон.
Бақа тили, тухмини олиб,
Ойдин тунда қозонга солиб
Қайнатишга сувин сузингиз,
Уни ёзда суртинг,— юзингиз —
Ойдаи бўлур сепкил йўқолиб.

Қ о р а ч а ж у в о н

Барча шошар сиз томон, аммо
Қийин менинг юриб келмоғим.
Рақс этмоққа базмда ҳатто
Қўймас совуқ олган оёғим.
Топилурми дардимга даво?

М е ф и с т о ф е л ь

Оёгингиз босмоғим керак.

Қ о р а ч а ж у в о н

Оёғимни босмаган эркак.

М е ф и с т о ф е л ь

Уйламанг, йўқ бунда бўлак гап,
Ирими шу — елкага елка,
Қўлга қўлу бел эса белга

Шифо бўлур. Мана шу сабаб
Оёқ дарди ҳеч мушкул эмас,
Оёқ билан босиб қўйсам бас.

Қ о р а ч а ж у в о н

Вой-вой! Бунча огир бу оёқ,
Оёқ эмас, бамисли туёқ.

М е ф и с т о ф е л ь

Қутулдингиз мана, жонгинам,
Энди ўйнанг, рақсга борингиз.
Оғримайди жазманларингиз
Бул оёқни қанча эвса ҳам.

Х о н и м

(тургиниб)

Ердам беринг! Сўнгсиз бир қайғу
Юрагимда бамисли тугун.
Кечагина севар эди у,
Бошқа билан бўлибди бугун.

М е ф и с т о ф е л ь

Сиз мана бу кўмирни тутинг,
Фурсат топиб, билдирмай тунда
Камзулининг енгига суртинг,
Авоб чекар виждони шунда.
Сўнг кўмирни ютинг бутунлай,
Ҳеч суюқлик ичмангиз бироқ.
Сизни севиб у аввалгидай,
Қайтиб келар эртасигаёқ.

Хоним

Заҳармасми?

Мефистофель

Йўқ! Бунин билган
Тополмайди излаб бир умр.
Дин, эътиқод учун ёқилган
Гулханлардан тушган бу кўмир.

Маҳрам

Севдим. Ёшсан дейдилар бирёқ.

Мефистофель

(Ўзича)

Қай бирингга солайин қулоқ?

(маҳрамга)

Кўнгил қўйманг сира ёш қизга,
Боқур ёши ўтганлар сизга.

(Мефистофелнинг ёнига бошқалар ҳам тиқилиб
кела бошлайдилар.)

Барча урар мен томон ўзни,
Айтайми ё ҳақиқат сўзни?
Мени ёзиб ташлашмаса бас.
Эй момолар! Аҳволим чатоқ!
Ёрдам қилиб, Фаустни тезроқ
Қайтарингиз! Йўқса иш бўлмас.

(Атрофга қарайди)

Хира тортди аста чироқлар.
Шоҳ ва унга яқин-йироқлар —
Гуруҳ-гуруҳ ва якка-якка
Йўл олдилар, ана, йўлакка.
Аҳли сарой келмоқда саф-саф
Форисларнинг залига қараб.
Ана улар залга ҳам етди,
Бир нафасда зал тўлди кетди.
Деворларда безаклар қатор,
Қуролларнинг барча хили бор.
Бунда руҳни чорлаш керакмас.
Руҳлар ўзи тайёр ҳар нафас.

ФОРИСЛАР ЗАЛИ

Император ва сарой аъёнлари кириб ўлтиришибди. Чироқлар хира қилиб қўйилган.

Герольд

Вазифамга киришай букун,
Ишим аён ва лекин бу гал
Томошани бошламоқ учун
Руҳлар менга бермоқда халал.
Ўлтиришди томошабинлар,
Ўз ўрнида император ҳам.
У деворга осилган кўркем
Сувратларни томоша қилар.
Бунда ажиб нақшлар битилган,
Жангномалар тасвир этилган.
Шоҳу аён барча бўлди жам,
Бўш қолмади тахта курси ҳам.

Ошиқлар ҳам бунда келишган:
Энг ортдаги курсида писиб,
Бир-бирининг қўлини қисиб
Ултирибди икки севишган.
Аёлларнинг гаплари тинди,
Руҳлар келса бўлади энди.

Карнай чалинади.

М у н а ж ж и м

Хоқонимиз тезроқ драма
Бошлансин деб бердилар фармон.
Сурил девор! Ана, гиламлар —
Кўтарилди аста баландга
Бамисоли ўраб аланга.
Мана, саҳна бўлди намоён.
Сирли шуъла таралмоқда жим,
Мен саҳнанинг олдига чиқдим.

М е ф и с т о ф е л ь

(Мулаққин кўшкидан бош чиқариб)

Бизлар айтиб турувчи киши —
Рўйкорчилик шайтоннинг иши.

(Мунажжимга)

Сайёралар йўлин билурсан,
Мен не десам англаб олурсан.

М у н а ж ж и м

Сеҳр кучи ила сарбаланд
Эҳром бўлди бунда намоён.

Бамисоли қадимий Атлант,
Елкасига қўнмишдир осмон.
Устунлари сонсиз, муҳташам,
Кўтаргудек кифтида осмон.
Бу устунлар иккитаси ҳам
Бир эҳромни тутгай бегумон.

М е ъ м о р

Мана шу-да қадимий дунё!
Қандай қўпол, қандай баҳайбат!
Беўхшовлик аталар даҳо,
Ваҳимани дейдилар санъат.
Устун бўлса нингичка, нафис,
Учлик бўлса қуббалари ҳам!
Токи унга қараган одам
Ўзни қушдай енгил қилса ҳис!

М у н а ж ж и м

Ато этган бу дамни бизга —
Шараф бўлсин ўшал юлдузга.
Букун хаёл бўлсин сарбаланд,
Фикрат уни қилолмасин банд.
Кўринг, дўстлар, не ёқса сизга —
Ақл бовар қилмаслиги чин,
Ҳақиқатга, демакки, яқин.

Саҳнанинг бошқа томонидан Фауст чиқади.

Ана келди, қилингиз қабул,
Толе излаб кезгувчи жаҳон.
Қаландарнинг либосида ул,
Гултож ила бўлди намоён.
Кўринг, бахур тутуни аро

Мазбах бўлди ортидан пайдо.
У тасхирни бошламоққа тахт,
Кулиб боқар, чоғи, бизга бахт.

Ф а у с т

(улугвор)

Эй Момолар, сиз сукут аро
Тождорсиз, яшайсиз айру.
Айру, аммо эмассиз танҳо,
Тегрангизда сизларнинг мангу —
Ёзмиш жонсиз шарпалар қанот,
Улар жонсиз — аммо барҳаёт.
Неки тирик эди бир замон,
Интилади ул маскан томон.
Нимаики яшабди бир бор,
Яшамоққа уринар такрор.
Бир вақт тирик ул жонларни сиз
Кун ва тунга тақсим қилурсиз.
Бири бўлур ҳаётга ошно,
Бири яшар тасхирлар аро —
Ва нимага дил бўлса шайдо
Сеҳр ила қилғуси пайдо.

М у н а ж ж и м

У мазбахга калит урган дам
Тутун қучди атрофни бирдан.
Бу тутунмас мисли қаро тун
Сонсиз руҳлар ёзди қанотин.
Бу садо ҳам улар нафаси,
Улардан бу мусиқа саси.
Қадамидан уларнинг ҳар ён
Таралади куй оромижон.

Шарпасини тинглаб куй чалар
Девор, устун, пештоқ, қуббалар.
Қаранг тутун ичидан бу он
Чиқиб келар бир хушрўй ўғлон.
Не мўъжиза! Тенги йўқ барно
Парис бўлди бу ерда пайдо!

Парис пайдо бўлади.

Хоним

Ёшлик кучи тўлиб турибди.

Иккинчиси

Юзи олма бўлиб турибди.

Учинчиси

Лаби бунча чиройли, ажаб!

Тўртинчиси

Уша лабга қўярмидинг лаб?

Бешинчиси

Жуда кўркам, сал қўпол бироқ.

Олтинчиси

Юриши ҳам жиндай хунуқроқ.

Форис

Шаҳзодамас, чўпонга ўхшар —
Назокатдан йўқ ҳатто асар.

Бошқа форис

Ёмон эмас яланғоч тани,
Совет кийсин, кўрайлик қани!

Хоним

Ултиради, оҳ, букиб тизза...

Форис

Ул тиззада ўлтирсангиз-а!

Бошқа хоним

Аста қўяр қўлини бошга.

Камергер

Бу не қилиқ, ётди ёнбошга.

Хоним

Ҳар нарсадан айб топар эркак.

Камергер

Шоҳ олдида ётмоқ не керак?

Хоним

У саҳнада. У ахир танҳо.

Камергер

Саҳнада ҳам керак-ку ибо.

Хоним

Кетаётир ширин пинакка.

Камергер

Ана холос. Тушди хурракка.

Ёш хоним

(завқ билан)

Алланечук хушбўй ҳид, э воҳ,
Димоғимга урилди ногоҳ.
Шу бўй била тўлиб кўкрагим,
Тезроқ урар менинг юрагим.

Урта ёшли хоним

Ҳақ гап. Ажиб ҳисга тўлади
Нафасидан ҳар қандай юрак.
Худди шундай нафас олади
Тонгги ширин уйқуда гўдак.

Ёши ўтган хоним

Кучга тўлган ёшлик ҳиди ул,
Мушки анбар таратгувчи гул.

(Елена пайдо бўлади)

Мефистофель

Шуми экан паризод! Кўп соз.
Аммо менга мос эмас бир оз.

Мунажжим

Оташ забон шоир бўлсам-да
Лол қолардим бу ажиб дамда.
У саҳнада намоён бўлди,
Барча шеърү қасида ўлди.
Бир дамгина унга бўлган ёр,
Оҳ, нақадар экан бахтиёр.

Фауст

Ҳақиқатми ва ёки рўё
Кўрганим бул пари жамоли.
Чинданми бул қаршимда пайдо
Гўзалликнинг буюк камоли.
Мақсудимга етказди, шукур,
Шунча умид, изтироб, сабот...
Тушкун эди нақадар умр,
Тубан эди қанчалар ҳаёт.
Сени кўрдим, кўзимга олам
Тоза, марғуб, асл кўринди.
Сени кўрдим, ўлар бўлсам ҳам
Ул ҳаётга қайтмасман энди.
Ёдимда ул меъга бир замон
Кўзгу ичра кўринган сиймо.
Қаршингда у кўрксиз, нотавон
Соя бўлиб қолди, ажабо!
Менинг барча кучу иродам —
Донишим ҳам ва жунуним ҳам,
Шавқим, ишқим, ҳаётим бари
Сенга бўлсин, эй гўзал пари.

Мефистофель

(Мулаққин кўшкидан)

Эсингни йиғ, чиқма ўйиндан.

Еши ўтган аёл

Қадди басти келишган чиндан,
Боши жуда кичкина бироқ.

Еш жувон

Бош кичкина, оёқ — қўполроқ.

Дипломат

Кўп кўрганман маликаларни,
Кўнглимдаги экан бу аммо,
Гўзал бошдан оёққача то.

Сарой аъёни

Оро кирмоқ учун жонига
Келаётир йигит ёнига.

Хоним

Йигит — гўзал, қизнинг ҳусни кам.

Шоир

Қиз ҳуснидан йигит ҳам кўркам.

Хоним

Эндимион, Диана мисол.

Шоир

Яқинлашиб келдию хиёл —
Туйди пари йигит нафасин
Ана ўпди. Тошар ҳавасим.

К а м п и р

Ҳамманинг кўз олдида! Уят!

Ф а у с т

Шундай ўпар болани фақат.

М е ф и с т о ф е л ь

Жим! Не қилса қилсин ул пари.

А ь ё н

Уйғонди ул, қиз кетар нари.

Х о н и м

Орқасига қаради жонон,
Бу қилигин кутгандим аён.

А ь ё н

Йигит ҳайрон. Қизни кўриб лол.

Х о н и м

Қизга эса таниш бундай ҳол.
Кўлни кўрган. Маълум-ку. Мана...

А ь ё н

Орқасига қайтди қиз яна.

Хоним

Ҳозир унга дарс беради қиз.
Йигит шўрлик ўзини шақсиз
Биринчи деб ўйласа керак.
Эркакларнинг ҳаммаси тентак.

Форис

Утли нигоҳ, шоҳона ҳиром!

Хоним

Бузуқлик бу, уят йўқ тамом.

Маҳрам

Шу йигит мен бўлсайдим, қани,

Аъён

Қиз домига асир бўлгани
Барча тайёр.

Хоним

Аён-ку менга,
Сийқаланиб кетган бу танга.

Бошқа хоним

Ун ёшидан юрган бу санам.

Форис

Биздек оддий камина қимга
Яраб эди сийқа бўлса ҳам.

О л и м

Қиз кўнглимга шубҳа солмоқда.
Кўрганим чин ва ёки сохта?
Бунга амин бўлмоғим учун
Керак китоб кўрмоғим букун.
Афсонада этилмиш зуҳур,
Кексаларга кўп ёққан у ҳур —
Гар чин бўлса Гомернинг сўзи,
Елена — шу парининг ўзи.
Чунки ўзим кекса бўлсам ҳам
Эт жимирлар унга қарасам,

М у н а ж ж и м

Бола эмас энди у — эркак!
Мана қизни кўтарди. Жонон
Энди ундан топмагай омон.
Олиб кетаётир.

Ф а у с т

Эй тентак!
Қайт орқанга! Бас, тингла сўзим!

М е ф и с т о ф е л ь

Бу саҳнани қўйган-ку ўзинг.

М у н а ж ж и м

Пьеса маълум. Билар ҳар киши
«Еленанинг ўғирланиши».

Фауст

Уғирланиш? Наҳот? Мен-чи, мен?!
У оламга мен-ку элчи, мен!
Машаққатли зулмат йўлинда
Ҳамроҳ бўлган, қўллаган мени,
Мақсудимга йўллаган мени
Сирли калит ахир қўлимда!
Кезиб жонсиз кўрқинч саҳрода,
Қайтдим кўриб гирдобларни ҳам:
Мен — ердаман — борлиқ дунёда,
Оёқ қўйиб турибман маҳкам.
Беллашмоққа қодир кўринди
Руҳлар билан руҳим саросар.
Насиб бўлса не ажаб энди
Икки олам менга баробар.
Кутқармоғим керак парини,
Етолмасман қайтиб санамга.
Ер қаърининг Момоларини
Чақираман энди ёрдамга.
Мадад беринг! Бу шундай дийдор!
Бир бор кўргач айрилмоқ душвор.

Мунажжим

Тўхта, Фауст! Эсинг йиғиб ол!
У парига ёпишди! Не ҳол?
Дарҳол кўздан йўқолди сиймо.
Яқинлашур йигитга, ногоҳ —
Унга калит тегизди, э воҳ!
Энди тамом! Бўлурмиз адо!

Кучли портлаш. Фауст йиқилади. Руҳлар кўздан йўқолади.

Мефистофель

(Фаустни елгага кўтариб)

Ана холос! Бўлолмас ошно
Тентак билан шайтон ҳам ҳатто.

Қоронғилик. Тўполон.

ИККИНЧИ ФАСЛ

ГОТИК УСЛУБДА ҚУРИЛГАН БАЛАНД РАВОҚЛИ ФАУСТНИНГ УЙИ УША ҲОЛИДА.

Парда орқасидан Мефистофель чиқади. У пардани суриб орқасига қараганда, боболардан қолган қадимги сўрида ётган Фауст кўринади.

Мефистофель

Етабер эй, ошиқ бечора,
Дардинг оғир, тин олабер жим.
Еленага кўнгил берса ким —
Умр бўйи юраги пора.

(хонани кўздан кечиради)

Кўрдим уйнинг ҳар бурчагини,
Узгариш йўқ, ҳамон ул ҳолат.
Қорайибди ойналар фақат,
Кўпайибди ўргимчак ини.
Сиёҳдонда сиёҳ қурибди,
Сарғайибди қоғозлар юзи.
Мана ўша қалам турибди
Унда ҳануз қотган қон'изи.
Едгорликлар ичра бегумон

Бу қаламда ўзгача қиммат.
Унинг билан Фауст бир замон
Берган эди шайтонга тилхат.
Ҳамон ўша жойида илгак —
Унда ридо осифлиқ ҳамон.
Кийиб олиб уни мен бир он.
Толиб билан қилгандим эрмак.
Улғайгандир ул, лек бегумон
Такрор қилар дарсимни ҳамон.
Яна кийиб олим либосин,
Қиёфамни ўзгартай бир дам.
Бу ғилгани елкага осиб
Бўлур не деб валдираса ҳам.
Шундай қилар олим доимо
Бу иш қийин шайтонга аммо.

(Епинчиқни қозикдан олади ва қоқади. Ундан чанг аралаш туоли ҳашаротлар — капалак, қўнғиз, ниначалар тўзғиб кетишади)

Ҳ а ш а р о т л а р қ ў ш и ғ и

Ассалом, ассалом,
Меҳрибон хўжамиз,
Тегрангда чарх уриб
Ғинғилаб учамиз.
Сен бизни битталаб
Эккаңдинг бир замон —
Биз энди юзлармиз
Минглармиз, миллион.
Қабоҳат кўнғилда
Кўринмай сургалар.
Ва лекин ошкоро
Сакрашар бургалар.

Мефистофель

Янги авлод! Қилурман ҳавас!
Ҳосил ўзи келар, ӧксанг бас.
Епинчиқни силкитай яна,
Атрофимда яна парвона
Қўнгизчалар, капалакчалар:
Ғужгон ўйнар ва чапак чалар,
Тўда-тўда бўлиб учишар,
Ана энди ҳарён қочишар.
Тараф-тараф ва чакка-чакка,
Беркинишар турли бурчакка.
Беркинишар ушалган сопол
Ва саргайган қоғоз тагига.
Неча юз хил ашқолу дашқол,
Эски қути, бош суягига.
Шундай чиркин жой бўлса, нахот
Макон ӧтмас уни ҳашарот!

(Епинчиқни елкага ташлайди)

Яна уни ташлай елкамга,
Устоз бўлай мен яна бир бор.
Аммо танҳо пир бўлмоқ кам-да,
Мурид керак. Ҳей, қани ким бор?

Кўнғироқни тортади. Қаттиқ жарангли садодан деворлар ларзага келади ва эшик очилиб кетади.

Фамулус

(Узун қоронғу йўлакдан гандираклар келади)

Бу не даҳшатли садо,
Ларзага келди бино.

Гўё момоқалди роқ,
Дарчада ёнди чақмоқ.
Гирчиллайди пол аянч,
Тўкилади шипдан ганч.
Деворлар тарсиллайди,
Эшиклар қарсиллайди.
Воҳ, Фауст либосинда
Улкан одам қошимда.
Мени имлаб чорлайди,
Оёқ эса бормади.
Ҳеч нарса қилолмасман,
Не бўлар, билолмасман.

Мефистофель.

(имлаб)

Келинг. Сиз Никодим эмасмисиз ё?

Фамулус

Ҳа, шундай. Қилайлик ибодат бажо.

Мефистофель

Буни қўятулинг.

Фамулус

Шодман бағоят,

Мени таниркансиз.

Мефистофель

Эсимда албат.

Лекин анча қариб қолибсиз

Наҳотки сиз ҳамон толибсиз?
Ҳа, шунақа олимлик ўзи:
Тикилганча китобга кўзи —
Вақт ўтганин билмайди олим.
Жам қилиб бор фикру хаёлин
Тиклар қумда чўпақдан бино.
Лек бўлмасин у қанча доно,
Қанча содиқ ўз ғоясига,
Ушал чўпақ уйни ҳам ҳатто
Етказолмас ниҳоясига.
Аммо Вагнер — бу бошқа дунё,
Устозингиз машҳури олам.
Фан мулкида тенги йўқ якто,
Урганишдан тинмас шунда ҳам.
Эду юртга манзур сабоғи,
Сомеъларнинг йўқдир саноғи.
Танҳо қилур минбардан бори —
Олам сири изоҳини ул.
Бамисоли Петр ҳаворий,
Тутган ер-кўк мифтоҳини ул.
Ҳечдир илму онги олдида
Ўзгаларнинг дониш ҳикмати.
Унинг тенгсиз донғи олдида
Сўнди ҳатто Фауст шуҳрати.

Ф а м у л у с

Уэр, лекин фикрингиз хато,
Муаллимга бу ўй бегона.
Илмда ул танҳодир, аммо
Камтарликда яна ягона.
Узтозини ўйлар эрта-кеч,
Фауст қайга йўқолди, ҳайрон.
Жудоликка кўниколмас ҳеч,

Умиди бор, кутади ҳамон.
Донишманднинг хонасига у
Ҳеч кимсани йўлатгани йўқ.
Вагнер ўзи посбон бўлди-ю,
Ҳечнарсани қўзгатгани йўқ.
Юлдузларнинг амри-ла букун
Чақиб чақмоқ, гулдираб осмон,
Ҳар ён бўлди остину устун,
Гўё қурқув ичра ноғиҳон,
Қулфу занжир сочилиб кетди,
Дарча, эшик очилиб кетди.
Шу туфайли биз бунда пайдо,
Йўқса кирмоқ йўқ эди асло.

Мефистофель

Устозингиз қаерда ҳозир?
Ул зот агар бўлсалар рози,
Бир бор кириб зиёрат қилсам,
Е ўзлари келсалар.

Фамулус

Билмам,
Улуғ ишга банд ҳозир ҳазрат,
Ҳеч кимга йўқ кирмоққа рухсат.
Неча ойки ўз хонасида,
Ташқарига чиқмайди устод.
Шу кунларда, бўлса насиба,
Пайдо бўлуր бир буюк ижод.
Авваллари бизга муаллим
Тозаликдан берарди таълим.
Букун аса ўзи қоп-қора,
Кўмирчидан фарқи йўқ асло.

Кўриб бўлмас энгил- бошини,
Қурум босган кўзу қошини.
Эртаю кеч ўт пуфлар фақат,
Фақат даврақ, анбиқу милқат*
Садосидан устозимиз маст,
У ҳеч кимни ёнига қўймас.

М е ф и с т о ф е л ь

Яширинса наҳот мендан ҳам,
Ижодига берардим ёрдам.

Фамулус чиқади. Мефистофель мағрур, ястаниб ўтиради.

Ана холос, ўлтирганим он
Келди таниш янги бир меҳмон.
Буниси ёш, ҳозирги авлод,
Ўтакетган қайсар ва шаддод.

Б а к а л а в р

(йўлакдан шовқин солиб кириб келади)

Воҳ! Эшиклар очилган,
Занжир-қулфлар сочилган.
Демак, ҳибс тамомдир,
Демак, озод замондир.
Демакки, талаб аҳли
Нафас олмоққа ҳақли.

Девору том омонат,
Эҳтиёт варур албат.

* Кимё ашёлари.

Қийшайган, хунук туриш,
Қочиб қолган ҳам дуруст.
Таппа ташласа ёмон,
Мардмиъ, аммо ширин жон.

Менга таниш бу хона,
Илк бор босиб остона —
Қирган ёш толиб эдим.
Бунда дарс олиб эдим.
Не деса узун соғол,
Ишонибман еодда, лол.

Энди билсам, домуллам
Ҳақ сўзи деб айтган дам —
Бор гапи ёлғон экан.
Ҳаводан олғон экан.
Зое кетибди умрим,
Дарвоқе, анови ким?

Кўрган замон танидим;
Эгнида ўша ридо.
Уша курсида танҳо
Ултирар ўша домло.
Ёш эдим, мўмин-маъқул,
Лақиллатган эди ул.
Энди бошқа гап, қани
Алдаб кўрсин-чи мани.

Муҳтарам хот! Агар мабодо
Унут дея аталган дарё —
Хотирангиз юлмаган бўлса,
Эслаб кўринг, мен сизнинг ўша
Тажрибасиз, содда, нодон, гўр —
Шогирдингиз бўламан. Узр,

Ўзгармабсиз, ўшасиз ҳамон,
Мен-чи букун ўзгаман тамом.

Мефистофель

Келганингиз соз бўлибди, сиз —
Менга ёққан эдингиз ул чоғ.
Ажабланманг, билиб олурмиз
Капалакни тухумидаёқ.
Ёшлигингиз эсимда, бир вақт
Сочларингиз эди жингалак.
Тўр ёқангиз бежирим гоят,
Шод эдингиз бамисли гўдак.
Энди эса шведларга хос —
Бошни сочдан холи қилибсиз
Ўзингизга ярашибди, мос,
Аввалгидан кўркам бўлибсиз.
Аммо бугун файласуфона
Ваҳдатдан сиз бўлинг бегона.

Бакалавр

Гарчи усто, эски жойдамиз,
Аммо букун шароит ўзга.
Эрмак фикри энди фойдасиз,
Тушунамиз қочирим сўзга.
Гўдак эдим — билган эдингиз,
Мендан роса кулган эдингиз.
Энди мазах бунда кетмайди,
Хунарингиз сира ўтмайди.

Мефистофель

Юзга айтса не учун, ажаб,
Ёшларга ҳеч ёқмас тўғри гап?

Чинлигини биз айтган сўзнинг
Ҳаёт ўзи тасдиқлар, бироқ
Ешлар дейди: ўсдим мен ўзим,
Домлам эди қип-қизил аҳмоқ.

Бакалавр

Аҳмоқ эмас,— алдамчи, айёр,
Сўзламаслар сира ҳақиқат.
Йўқ деб кўринг. Устоз қайда бор —
Ҳақиқатни айтувчи фақат.
Бари сўйлар қўшиб ё олиб,
Оқни қилиб кўк, кўкни қора.
Нима қилсин бечора толиб,
Ишонмоқдан ўзга йўқ чора.

Мефистофель

Ҳар бир ишнинг ўз поёни бор,
Тахсил бундан мустасно эмас.
Шунча шогирд бўлганингиз бас,
Ўқиб бўлгач ўқитмоқ даркор.
Тажрибангиз эмас унча оз,
Фурсат етди бўлгали устоз.

Бакалавр

Тажрибани ўлтирманг сўйлаб,
Руҳ олдида у не деган гап?
Шу пайтгача не билган бўлсак —
Бари бир пул, бари нокерак.

Мефистофель

Тўғри, мен ҳам шундай деганман,
Мен ҳам бир вақт тентак эканман.

Бакалавр

Биринчи бор учратдим букун
Чоллар ичра мияси бутун.

Мефистофель

Маҳзан излаб кўп чекдим заҳмат,
Лекин топдим чиринди, ахлат.

Бакалавр

Сочсиз қолган бошингиз бу дам
Ҳеч фарқ қилмас бош сўнгагидан.

Мефистофель

Бунча кўпол бўлмасанг, ажаб,
Йўқ экан-ку сенда андиша.

Бакалавр

Немисларда фақат ёлғон гап
Назокатли бўлур ҳамиша.

Мефистофель

*(Ғилдиракли курсчасини аста-аста суриб саҳна
олдига, халққа яқин келади.)*

Жой қолмади менга. Ҳойнаҳой,
Сиз берарсиз мен шўрликка жой.

Бакалавр

Қизиқ, инсон ёшини яшаб,
Сўлиб адо бўлгач мутлақо —
Яқин қолгач тўрдан гўр, ажаб,
Кўп нарсани қилади даъво.
Ахир ҳаёт тимсоли-ку қон,
Совумоғи юракнинг — мамот.
Ешлик эса ёниб турган жон.
Яратгувчи ҳаётдан ҳаёт.
Борлиқ тинмас, ҳаракат қилур,
Қудрат енгар, ожизлик ўлур.
Биз эгаллаб ярим дунёни,
Ўзимизга қилганда таслим,
Сиз ҳақиқат билиб рўёни,
Хом режалар тузардингиз жим.
Кексалик бу — хасталик ёмон.
Қақшатгувчи иситма- безгак.
Уттиз ёшга етдими инсон
У дунёга жўнатиш керак.
Шу тадбири давонинг сози.

Мефистофель

Бунга шайтон ҳамиша рози.

Бакалавр

Шайтон-пайтон менга бир тийин.

Мефистофель

(четга)

Шайтон чалса биласан кейин.

Бакалавр

Ишонади ёшлик доимо —
Дер: борлиққа очганда кўзим —
Асли тамом йўқ эди дунё,
Йўқ дунёни бор қилган ўзим.
Мен қуёшни денгиздан олиб
Кўтарганман мовий осмонга.
Мен берганман кўкда соллониб
Сайр этишни моҳи тобонга.
Мендан олам кўрки очилди,
Йўлларимга гуллар сочилди.
Тун ёзганда бош узра қанот,
Юлдузларин тўкди самовот.
Бу оламни ёшлик, аҳтирос
Сафсатадан айлаган халос.
Дадил олға ташлайман қадам,
Менга машъал юракдаги нур.
Неки олдда — ёруғдир ҳар дам,
Зулмат ичра — неки ортдадур.

(кетади)

Мефистофель

Борабер, эй донишманд одам,
Элтаберсин гуруринг сани.
Сен билганни сенга қадар ҳам
Билганларин билсайдинг қани.

Шовқин солмоқ ирмоқ одати,
Дарё бўлгач тинади албат.
Минг кўпирсин узум шарбати
Шароб бўлур бир кун оқибат.
(партердаги қарсак чалмаётган ёшларга қараб)
Қилмаяпсиз сўзимни қадр,
Не тонг, етгай ҳар ишнинг куни.
Ҳали ёшсиз, шайтон кексадир,
Тушунарсиз кексайгач уни.

УРТА АСР РУҲИДАГИ ҲУЖРА

Ҳайратомуз ишлар учун мўлжалланган улкан ғалати ашёлар.

Вагнер

(ўчоқ ёнида)

Воҳ, янгради қўнғироқ!
Титрар борлиқ, вужудим.
Бир соат ҳам ўтмаёқ
Ҳосил бўлур мақсудим.
Поёнсиз эмас меҳнат,
Самари бўлгай албат.
Ана ажиб сирли нур
Шишада жилоланур.
Ёниб лаққа чўғ бўлди,
Қоронгулик йўқ бўлди.
Учқун сочмоқда ял-ял
Бамисоли ёқут, лаъл.
Ана, охир кўринур
Кўз олгувчи оппоқ нур.
Бу сафар бўлай огоҳ,
Ким эшик қоқди ногоҳ?

М е ф и с т о ф е л ь

(киради)

Салом! Сизга омад бўлсин ёр.

В а г н е р

(ҳаяжонда)

Хуш келибсиз бахтиёр дамда.

(шивирлаб)

Гувоҳ бўлинг, букун бетакрор
Буюк бир иш бўлур оламда.

М е ф и с т о ф е л ь

(аста)

Не гап ўзи?

В а г н е р

(шивирлаб)

Яралур одам!

М е ф и с т о ф е л ь

Шу идишда? Ажабо не ҳол?
Қани бунда эркак ва аёл?

Вагнер

Йўқ! Керакмас эр ҳам, хотин ҳам.
Одам пайдо қилишдаги ул
Боболардан қолғувчи усул
Бизга энди керакмас асло.
Ушал пайдо қилғувчи ҳаёт —
Инсондаги басир ҳирсиёт,
Ушал ичда яралиб ниҳон
Ташқарига интилган сурон,
Аввал ўздан бўлиб баҳраманд
Сўнг солғувчи ўзгага каманд
Харис туйғу шу кундан мудом
Ҳайвонларга берилгай тамом.
Инсон эса ерда олий зот,
Бошлар олий усулда ҳаёт.

(ўчоқ томонга қараб)

Орзум букун ушалажак, у —
Таратмоқда ҳар ёнга ёғду.
Ҳа, умид бор демакки олдда,
Агар ўшал неча юз модда
Маълум тартиб ила қўшилса,
(Энг муҳими бунда тартибот)
Сўнг иситиш меъёри бўлса,
Пайдо бўлур шишада ҳаёт.

(яна ўчоққа қараб)

Ана! Вужуд мушаккал бўлур!
Ҳа, мен йиллар кутган он келур!
Хаёлларим бўлур ҳақиқат,
Сирдонии очур табиат.

Меҳнатимиз кетмади бекор,
Бўлди пинҳон мўъжиза — ошкор.
Не яратмиш ҳаёт мукамал,
Қила олдик бизлар мушаккал.

Мефистофель

Кўп яшаган кўп кўрур аён,
Унга очур асрорин олам.
Мен кўп йиллар бўлиб саргардон
Кўрдим неча мушаккал одам.

Вагнер

Қайнамоқда, шуъла сочмоқда,
Орзуларим чирой очмоқда.
Ўқотибди дерлар ақлини,
Ухшатишар тентак одамга.
Аммо дониш ҳали оламга
Берур неча дониш ақлини.

(шишага зовқ билан қарайди)

Ана, садо бермоқда шиша
Шу лаҳзани ахир ҳамиша
Орзу қилган эдим, мана у —
Мен интизор бўлган қутлуғ дам!
Воҳ, вужудга жон кирмоқда-ку,
Қимирлайди кичкина одам!
Сир очилди! Илмда ўзга
Яна қандай қолди муддао?
Диққат, мана, жарангли садо —
Овоз бўлди, қулоқ бер сўзга.

Гомункул

(шиша ичидан Вагнерга)

Эй, отажон! Яратдинг алҳол,
Фарзандингман, қучоғингга ол.
Фақат сиқма унчалик маҳкам,
Эҳтиёт бўл, синмасин шишам.
Бу оламнинг турфа иши бор,
Шундай ажиб қурилган жаҳон:
Ерга сиғмас табиий инсон —
Унинг учун чексиз олам тор.
Лекин сунъий одамга даркор
Фақат берк макон.

(Мефистофелга)

Шундамисан, алдоқчи оғам?
Хуш келибсан мен яралган дам —
Бунда бизни бахтли тасодиф
Учраштирди, тирикман, демак —
Мен бирор иш қилишим керак.
Нима қилай? Ўзинг қил таклиф.

Вагнер

Тўхта, бир сўз айтай, қулоқ сол,
Менга доим беришар савол.
Мен эсам ҳеч қилолмайман ҳал:
Бир бутундир тану жон азал,
Бир-бирисиз яшолмас, аммо —
Курашурлар нечун доимо?

М е ф и с т о ф е л ь

Шошма, берай бир савол олдин,
Хеч чиқишмас нега эр, хотин?
Сенга мушкул буни тушуниш.
Кичкинажон, бу сен қилар иш.

Г о м у н к у л

Нима қилай?

М е ф и с т о ф е л ь

(*ёндаги эшикни кўрсатиб*)

Амалда кўрсат,
Фақат сенда бор қобилият.

В а г н е р

(*шишага тикилганча*)

Дарҳақиқат, ажойиб ўғлон!

Ёнбошдаги эшик очилиб, у ерда ётган Фауст кўринади.

Г о м у н к у л

(*таажжуб билан*)

Шиша Вагнернинг қўлидан чиқиб Фауст устидан учади ва уни ёритади.

Бунда намоён.

Не манзара! Тиниқ ҳовузлар!
Чўмилишар яланғоч қизлар.

Бир-бирдан хушрўйдир бари,
Аммо бири гўзал беқийе.
Е маъбуда ул, ёки пари,
Юзу қадди фариштага хос.
У жой этиб ҳовуз қирғоғин,
Тиниқ сувга солар оёғин.
Муздек ором югурар танга,
Пасаяди танда аланга.
Шу пайт бирдан қўш оппоқ қанот
Пайдо бўлди сув узра, ҳайҳот!
Қизлар ҳар ён қочди, йўқолди,
Паризоднинг бир ўзи қолди.
Елғиз ўзи қўрқмас бепарво,
У гурурнинг нашьаси аро.
Оққушларнинг подшоси шу он
Яқинлашди париваш томон
Ва чирмашди оёқларига,
Аввал бошда уялиб бир оз,
Сўнгра аса мард бўлиб шоввоз...
Олди қанот қучоқларига.
Шу пайт туман қоплади қолди —
Соз манзара кўздан йўқолди.

Мефистофель

Бу гапларни қаёқдан олдинг?
Жўжасану — тўқишга бало.
Мен буларни кўрмадим асло.

Гомункул

Сен келгансан чунки шимолдин,
Тугилгансан ўрта асрда
Румлик бобо билан форислар.

Донмий баҳс айлаган ерда
Туманликдир донишу ҳислар.
Исканжадан бўлмассан озод,
Сенга зулмат ёрدير умрбод.

(атрофга қараб)

Бу ер қандай совуқ, бадқовоқ,
Тош девордан сиқилар юрак.
Бул бечора уйғонгани чоқ
Кўнгли озиб жон берса керак.
Урмон, ҳовуз, яланғоч қизлар,
Табиатнинг дилбар оғуши —
Мана унинг хаёли, туши.
Ҳар дақиқа у шуни излар.
Қандай чидар бу ерга ахир,
Урганганман гарчи мен чидаб —
Лекин бунда менга ҳам оғир.
Олиб кетсак уни.

М е ф и с т о ф е л ь

Маъқул гап.

Г о м у н к у л

Аскар йигит жанг учун даркор,
Жонон эса базмлар учун.
Ҳар нарсанинг ўз хизмати бор,
Уйлаб қўйдим бир ишни букун.
Худди букун бошланур байрам,—
Ул классик Вальпургий туни.
Уша ёққа учайлик бу дам,
Бирга олиб кетайлик уни.
Кўриб унда бетинч ғалаён,
Сурур топсин оромсиз бу жон.

Мефистофель

Эшитяпман бу ҳақда илк бор.

Гомункул

Сенга таниш романтик олам.
Шайтон бўлмоқ учун чинакам,
Классика оламини ҳам
Бир бор кўриб қўймоғинг даркор.

Мефистофель

Йўл қаёққа? Қадимги дунё
Жинларига хушим йўқ асло.

Гомункул

Шимоли ғарб сенинг ватанинг,
Сенга, шайтон, у юрт марғубдир.
Унда яйрар жонинг ва танинг,
Биз борар юрт шарқи жанубдир.
Унда улкан харсанглар аро
Оқар Пеней мавжли ва гўзал.
Ул ердаким, бошланур дарё —
Турар эски ва янги Фарсал.

Мефистофель

Қўй, гапирма, жонга тегди-ку
Золимлар ва мазлумлар жанги.
Давом этар бу жанжал мангу;
Бир оз қилиб тузумни янги,
Сал ўзгартиб ҳаёт тарзини —

Яна бошдан талаш қилурлар.
Қўзгагучи аслида буни
Асмодейдур. Қайдин билурлар?
Уша иблис қўзгар галаён,
Оводлик деб жанг қилур булар.
Аслида-чи минг йилдан буён
Қуллар билан курашар қуллар.

Г о м у н к у л

Болада ҳам, кексада ҳам ўй:
Ўзлигини этмоқ барқарор.
Сен уларнинг жанжалини қўй,
Энди буни уйғотмоқ даркор.
Эплай олсанг, топширай сенга,
Қилолмасанг, қўйиб бер менга.

М е ф и с т о ф е л ь

Брокенда бўлганда албат
Чиқар эди мендан маслаҳат.
Мажусийлар дунёси аммо
Менинг учун бўлган қатагон.
Одамларда қадимги Юнон
(Менга у юрт ёқмас мутлақо)
Гуноҳ ҳислар уйғотган танҳо.
Бизнинг шимол гуноҳидан ул
Инсонларга бўлибди маъқул,
Нима илож Хўш, не қилурмиз?

Г о м у н к у л

Не қилишни яхши билурмиз
Қалай бўлар дарҳол йўл олсак

Фессалия ўлкаси сари?
Сенга жуда хуш келса керак
Унинг жонон жодугарлари.

Мефистофель

(яйраб)

Фессалия жодугарлари!
Толпинаман мен улар сари.
Умрни-ку бахшида қилмам,
Аммо — қалай у ер дилбари —
Бир бор синаб кўриш учун ҳам
Қани эди бир кеча қолсам!

Гомункул

Ундай бўлса ёпинчиғинг ёз,
Дўстингни ҳам олиб ёнингга —
Аввалгидек кўкка қил парвоз,
Қанот бўлсин ёпинчиқ сенга
Мен нвр сочиб борурман олдин.

Вагнер

Мен-чи?

Гомункул

Йўқ, сен шу ерда қолгин,
Ҳали бунда жуда кўп ишинг:
Титилмаган ҳали кўп қоғоз.
Ҳали қанча очилмаган роз,
Барини сен лозим очишинг.

Жам қил, ўрган кўргузиб сабот —
Қазилмалар сўнгак, тошини...
Инкишоф эт еру коинот,
Тирик жоннинг ибтидосини.
Мен-чи кезиб балки етарман
Коинотнинг ниҳоясига.
Сўнгги нуқта ҳади етарман
Изланишлар ҳикоясига.
Ҳа, сеники бўлади у кун
Шуҳрат, бойлик, осуда ҳаёт.
Чеккан барча захматинг учун
Топажаксан лойиқ мукофот.
Насиб қилгай сенга баркамол
Фазлу ҳикмат. Хайр, яхши қол.

Ва г в е р

(қайғули)

Сенга қўрқиб видо айтаман,
Кўролмасман балки қайта ман.

Ме ф и с т о ф е л ь

Олга! Қайда Пейнөйнинг бўйи!
Оғалармиз, бирдир сўзимиз.

(Томошабинларга)

Гоҳ ўзимиз яратиб қўйиб —
Бўйсинамиз унга ўзимиз.

КЛАССИК ВАЛЬПУРГИЯ КЕЧАСИ

Фарсаль далалари. Қоронғилик.

Эрихто

Аввалгидек яна бир даҳшатли тун базмига
Мана келиб турибман мен махзуна Эрихто.
Йўқ, мен баттол шоирлар тасвир этгани қадар
Бадбашара эмасман. Уларнинг мақтови ҳам,
Нафрат ёғдириши ҳам билмайди сира мезон.
Ана кенглик оқарди. Қуюқ туман сингари
Қўнғир ўтовлар билан қопланибди далалар.
Бу даҳшатли кечанинг қўрқинч шарпаларидир.
Неча бор такрор бўлган, яна чексизлик қадар
Такрор бўлажакдур бу. Қимки зўрлик, куч билан
Салтанатни олибдур, зўрлик билан тутадур,
Осонликча бермайди рақибига ҳеч қачон.
Ҳамда ўзини ўзи идора қилолмаган
Ўзгаларни доимо қилмоқ бўлур идора.
Бунда авлодлар учун дарс бўлгулик жанг бўлган,
Бу майдонда дуч келган икки буюк зўр қудрат.
Бу ерда поймол бўлган озодликнинг гултожи,
Ҳамда қаттиқ олтин тож қўнган ғолиб бошига.
Буюк Помпей бу ерда эслаган ўтмишдаги
Шону шуҳратларини. Цезарь эса ўз кучи
Ҳам рақиб қудратини чамалаганди бунда,
Ўтказганди умидни тафаккур мезонидан.
Бу кураш натижаси гарчи оламга аён,
Бу кеча яна бошдан қайтарилур ўша баҳс.

Машъаллар ёниб турар гулханларнинг ўтида,
Таралади ҳар томон қип-қизил қонталаш нур.
Замин ўша тўкилган қонлар исин сезади.

Бу ажойиб кечада жанговар қўшинлардек
Саф-саф бўлиб тизилар қадимий афсоналар.
Гулханлар атрофида гузғон ўйнаб учишар
Қадимий Элладанинг энг кўҳна шарпалари.
Мана, кўкка оҳиста кўтарилур ярим ой
Майдон узра таратиб майингина шуълалар.
Бу шуъладан пасаяр гулхан алангалари,
Кўзлардан ғойиб бўлур ўтовларнинг сояси.

Бош узра учиб ўтган бу қандай учар юлдуз?
Нур сочади, ичида бордир ажиб бир вужуд.
Хаёт нафаси келди. Энди мен кетай бундан.
Мен тирик вужудга ҳеч яқинлашаолмасман,
Чунки менинг борлигим ҳар бир жонга фалокат.
Мана у қўнди, энди мен бу ердан кетаман,
Етар менинг орттирган шунча тавқи лаънатим.

(кетади)

Учиб келганлар юксак чўққида.

Г о м у н к у л

Бу кўрксиз майдон узра
Айланайлик яна бор.
Кўрқинч шарпадан ўзга
Бунда яна нима бор?

М е ф и с т о ф е л ь

Шимол сояларин ман
Неча марта кўрганман.
Қарагандай ойнадан
Боқиб гаштин сурганман.
Менга маъқул бу маскан,
У ердан ҳеч эмас кам.

Гомункул

Ана улкан бир аёл,
Биздан нари кетди у.

Мефистофель

Бизни кўриб эҳтимол
Кўнглига тушди қўрқув.

Гомункул

Кетаберсин майлига,
Сен ерга қўй шайдони.
Чиқсин эртак сайлига,
Кўрсин соҳир дунёни.

Фауст

(ерга тушиб)

О, қани у?

Гомункул

Билмаймиз бизлар.
Билгучини топурсан излаб,
Қидириб кўр гулханлар аро
Тонгга қадар то.
Момолар юртига борган баҳодир
Ҳар нега қодир.

Мефистофель

Қидирувга қўшилсам мен ҳам,
Бу гулханлар тамошаси гашт.
Якка-якка тарқалиб бу дам
Ҳар ким излаб кўрсин саргузашт.

Тарқаламиз, бўлмоқ учун жам
Топажакдир Кичкинтой чора,
У нур билан қилур ишора.

Гомункул

Таратурман шундай жаранг нур.
(*шиша шуъла сочиб жаранглайди*)
Мўъжизалар сари олға юр!

Фауст

(*якка*)

Қани пари? Сўрма, вақт эрта!
Бўлмаса-да майли бу ерда
Мақдамнинг излари ҳатто,
Майли, чиқиб йўлига пешвоз
Оёқларин ўпмаган дарё,
Ва лекин бу кенгликлар аро
Лабларидан таралган садо,
Жаранглаган илоҳий овоз.
Бу ер — Юнон, унинг диёри,—
Кўз очибоқ ҳис этдим дарҳол.
Қайтди яна ёшлик мадори,
Қудрат олдим мен Антей мисол.
Не бўлса ҳам қаршимда пайдо,
Уни излай гулханлар аро.

ПЕНЕЙ ЮҚОРИСИДА

Мефистофель

(*атрофга қараб*)

Гулханлар оралаб ташлайман қадам,
Менга бу манзара эриш туюлар.

Ажаб, бунда барча ялангоч юрар,
Уятсиз грифу сфинкслар ҳам.
Юришар беркитмай орқаю олдин,
Ошкоро кўрсатиб думи қанотин.
Аслида бизда ҳам уят йўқ, аммо
Ута беҳаёдур қадимги дунё.
Кийиниб юришса бўлмасми бир оз
Янгича одату урфларга мос?!
Булар кўнглимга ҳеч ўтирмаса ҳам
Нетай нафратимни тутаман ниҳон.
Ахир, не бўлса ҳам мен бунда меҳмон,
Тавозелар билан қўяман қадам.
Салом! Олқишлайман сизларни, фарруҳ
Хонимлару кекса донишманд гуруҳ.

Г р и ф

(бўғиқ).

Ажаб, қандай гуруҳ? Грифлармиз биз,
Кекса гуруҳга ҳеч йўқ алоқамиз.
Қари деб ном олиш кимга ҳам ёқур,
Ҳар бир сўз маъносин қилмоқ учун ҳис,
Аҳли дониш ўзак товушга боқур.
Бизнинг номимизга бўлибди уйқаш
Гирия, гириху гирдлиғ, гирифтор.
Бу сўзларнинг бари грифга ўхшаш,
Бўлмоқ истамаймиз биз уларга ёр.

М е ф и с т о ф е л ь

Нечун сарфу нахв ичра кирибон
Сўзлар уйқашлигин қидириб кўрмак?
Шу хил давом этсак — сизларга ўрнак —
Гриф сўзи билан эгиз гирибон.

Г р и ф

(ўша йўлда)

Албатта, товушлар жуда ҳам яқин,
Бу сўз ҳам жой олмиш гриф ёнидан.
Гирибонбозлик-ку ёмон ва лекин
Маҳкам тут ушлагач гирибонидан.
Маҳкам тут ушлагач, ер, сув, мулк, хотин,
Бойлигу тожу тахт хазина, олтин —
Барига — барига солабер чангал,
Омад кулиб боқур ким бўлса дангал.

Чумолилар

(улкан қиёфада)

Айтилди «хазина», «олтин» сўзлари.
Олтинга кон эди ўнгирлар қўйни;
Аримасплар биздан ўғирлаб қўйди,
Энди устимиздан кулар ўзлари.

Г р и ф л а р

Уғрилар адабин бериб қўямиз.

А р и м а с п л а р

Фақат бугун эмас. Бу оқшом байрам.
Эртага тонггача қолганини ҳам
Уйимизга ташиб териб қўямиз.

Мефистофель

(сфинкслар орасига ўлтириб)

Аста кўникаман сир маъвосига,
Аста тушунашман сўз маъносига.

Сфинкс

Нафас ила товуш бергувчи — бизлар
Товушни сўз қилиб тергувчи — сизлар.
Танишиб олайлик нимадир исминг?

Мефистофель

Исмим битта эмас, тахминан юз минг,
Айтинг ундаң кўра, бунда мабодо
Учрагани йўқми инглиз сайёҳ?
У жонни беради бўлса тамошо.
Тарихий жангоҳми, шаршарами ё...
Инглиз бўлай дер баридан огоҳ,
Шу сабаб ҳамиша кезади дунё.
Сеҳру афсун тўла мана бу майдон
Маъқул бўлар эди уларга чандон.
Улар тамошода отимни айтди:
«Эски ёдрон, яъни Old inibuiti.

Сфинкс

Ажабо, не учун?

Мефистофель

Аёнмас менга
Бу тахлит айтмишлар номимни нечун.

Сфинкс

Майли. Хўш, қалайсан нужум илмига?
Айт, не ваъда этар бизга янги кун?

Мефистофель

(осмонга қараб)

Юлдузлар мавж урган кўкка қарайман.
Янги ой таратур ажиб латофат.
Мен эсам фақат шу ерда яйрайман
Сенинг шер танингдан олиб ҳарорат.
Қўй, нечун юлдузли кўкка етишмоқ?
Менга масала бер, айтгин топишмоқ.

Сфинкс

Сен борсан — топишмоқ нега керакдир.
Сен борсан — масала не учун даркор?
Сенинг сифатларинг саналса бир-бир —
Масала ҳозир у топишмоқ тайёр.
Сен ахир тўғрию эгри учун ҳам
Баробар зарурсан. Тўғри ҳар замон
Тўғрилигин қилмоқ учун намоён
Ҳаргиз сени қилар ўқига нишон.
Эгри бўлар доим сен билан ҳамдам
Разолатга ботмоқ учун чинакам.
Бу қилмиши билан Зевсга мангу
Тўғри ҳам, эгри ҳам бўлади кулгу,

Биринчи Гриф

У нақадар жирканч!

Иккинчи гриф

Еқмас менга ҳам.

Иккови

Қандай келиб қолди аблаҳ, муттаҳам.

Мефистофель

(қўпол)

Ҳали менга чангал урмоқ бўлдингми?
Ё тирноғим кучин кўрмоқ бўлдингми?
Қани тегиб кўр-чи!

Сфинкс

(майини)

Майли, қолабер,
Шошарсан уйингга ҳали ҳойнаҳой.
Ўз юртинг сенга соз, қадрдон ул ер,
Сенга ёқмаяпти, сезяпман, бу жой.

Мефистофель

Олдингдан қарасам дуруст жононсан,
Ортингдан қарасам, ваҳший ҳайвонсан,

Сфинкс

Ҳа, ҳа! Ваҳимага тушдингми, разил!
Ўзингчи фош қилдинг, хўб бўлди, қўрқоқ?

Арслоннинг оёғи бақувват, эпчил
Сен-чи туёқлисан ва яна — чўлоқ!

(Юқорида сиреналар овозини созлайди)

Мефистофель

Қанақа қушлар бу дарё бўйида
Дарахтларга қўниб куйлаётирлар.

Сфинкс

Қулоқ солакўрма, улар қўйида
Жондан жудо бўлган не баҳодирлар.

Сиреналар

Уларга бўлманг ошно,
Бевафо ул махлуқот.
Келинг бизга, сернаво
Ҳам гўзалмиз маҳлиқо,
Куйларимиз дилрабо.

Сфинкслар

(сиреналарни масхара қилиб ўша оҳангда)

Барглар аро сиз ниҳон
Яшириниб ётарсиз.
Ўзни қилинг намоён,
Сиз калхатдан бадтарсиз.
Қулоқ солса тирик жон —
Тилка қилиб отарсиз.

Сиреналар

Бас, йўқолсин можаро,
Дўстлик бўлсин, шод садо
Кучсин еру осмонни.
Куруқда ҳам, сувда ҳам
Бўлиб ҳамжиҳат, ҳамдам
Шод атайлик меҳмонни.

Мефистофель

Бу қушлар кўп экан хушовоз,
Куйлашмоқда оҳангдор ва соз.
Ором олар бу куйдан қулоқ,
Муסיқалар янги ва янги.
Не бўлса ҳам қўшиқ оҳанги —
Бориб етмас юракка бироқ.

Сфинкслар

Юрак дема, уят бўлади,
Юрак сенда нима қилади.
Бўш халта деб айтсанг яхшироқ.

Фауст

(яқинлашиб)

Нақадар улугвор! Нақадар кўркам!
Бу ернинг энг жирканч махлуқлари ҳам —
Менга гўзал бўлиб кўринди гоят,
Бунда топсам керак толе ва нусрат.

(Сфинксларга қараб)

Буларнинг қошида турганди Эдип.

(Сиреналарга қараб)

Одиссей улардан қўшиқ эшитиб,
Базўр исканжада қолганди омон.

(Чумолиларга қараб)

Булар йиққан эди оламда йўқ кон,

(Грифларга қараб)

Булар эса уни қўриқлаб ётган.
Буюк бир манзара қаршимда пайдо,
Дилимда улуғвор ҳислар уйғотган
Ўтмиш шарпалари, мен сизга шайдо.

М е ф и с т о ф е л ь

Буларга қарарми эдинг сен аввал,
Букун юрагингга ҳамдам кўринур.
Кўнгил парисини излаган маҳал
Йўлдаги девлар ҳам кўркам кўринур.

Ф а у с т

(Сфинксларга қараб)

Аёлларга ўхшаб кетар нусҳангиз,
Айтинг Еленани кўрган бўлсангиз.

Сфинкслар

Геркулес бизларни қирган, наслимиз
Еленага қадар етиб келмайди.
Хирон айтар, ундан сўранг асли сиз,
Паризодни ўзга ҳеч ким билмайди.
Шу атрофда кезиб юрипти бу дам,
Ёлғиз унинг ўзи беролур ёрдам.

Сиреналар

Биздан ҳам фойда етгай.
Улисс бизга бир замон —
Кўп нарса айтиб кетган
Бунда бўлганда меҳмон.
Сендан яширмасмиз ҳеч,
Барчасини билурсан.
Шарти шу фақат, бу кеч —
Бизга меҳмон бўлурсан.

Сфинкс

Ҳеч ишонма, бу бир тўр!
Қилмоқчилар сени банд.
Улисс занжиридан зўр —
Сенга нажот бизнинг панд:
Хиронни топ. У фақат
Сенга беролур мадад.

(Фауст узоқлашади)

Мефистофель

(нохушлик билан)

Қағиллаб овоз берган
Айтинг, бу не гала қуш?
Отолмас ҳечбир мерган,
Кўриб учар бошдан хуш.

Сфинкс

Алкид отган ўқдан тез
Изғирин қанотида
Учиб ўтмоқда бу кез
Гала стимфалида.
Калхат каби тумшуқ, бош,
Оёқлари ғозсимон.
Улар бизга қариндош,
Учиб келар биз томон.

Мефистофель

Бу қандай даҳшатли сас?

Сфинкс

Қўрқма, хатарли эмас,
Бу Ларней аждарлари.
Гарчи уларнинг бари
Бошидан бўлиб жудо,
Тан билан қолган танҳо,—
Одатин қилиб аён
Пишиллайдилар ҳамон.
Безовтасан не учун,
Нега у ён қарарсан?
Қайрилма, элдан бурун
Бўйнингни синдирарсан.
Яхшиси у ёнга бор,
Ламияларга қара,

Улар жуда хам беор,
Уят билмаслар сира.
Улар эчки оёқли —
Сатирларга ёқурлар.
Бор, сен ахир туёқли,
Балки кулиб боқурлар.

Мефистофель

Қайтиб сизни топарман?

Сфинкс

Албат.

Хотиржам бўл. Бор изла ишрат.
Диёримиз Миср, бизнинг иш
Қимирламай минг йиллар туриш.
Кимнинг бизга бўлса ҳурмати,
Кимга марғуб бул сокин ҳолат,
Унга аён бўлғуси албат
Офтобу ой ҳаракати.
Биз элатнинг ҳаками, танҳо —
Эҳромларга тикканча нигоҳ
Жангу жадал, офату бало
Барчасига бўлурмиз гувоҳ.

ҚУЙИ ПЕНЕЙДА

Пеней ирмоқлар ва нимфалар қуршовида.

Пеней

Қуйла, қамиш, хушовоз,
Шитирлашинг қандай саз!

Баргларинг силкиб хушхол,
Шохларинг эгиб тур, тол.
Сизга боқиб тин олай,
Тин олиб ухлаб қолай.
Узоқлардан гулдурос
Садо келур, қулоқ ос.
Ажаб, бу қандай ғулу?
Кўзимдан қочди уйқу.

Ф а у с т

(оқимга яқин келиб)

Ажабо, бу не садо,
Ўнгимми бу тушми ё?
Овоз бераётир сув,
Одамзод овози бу.
Шаббода куйлаётир,
Тўлқинлар суйлаётир.

Н и м ф а л а р

(Фаустга)

Бу ер кўланка.
Чўзилиб бир дам,
Толиққан танга
Бир нафас бер дам.
Сенга кўпдан бу
Ором бегона,
Бизда бор чолғу,
Кўшиқ, тарона.

Ф а у с т

Йўқ, кўрганим тушмас, ҳақиқат!
Қаршимда у бир неча жонон.
Гўё хаёл! Қўрқаман фақат:
Кўзларимдан бўлмасин ниҳон.
Ажаб, менга таниш манзара,
Қаердадир кўрганман аниқ.
Бу жой қандай сўлим ва сара,
Сокин ирмоқ, осуда, тиниқ.
Кўмкўк ўтлоқ, салқин дарахтзор —
Япроқлари куйлар хушовоз.
Ирмоқлардан бунда беғубор
Ховуз бўлган, чўмилмоққа соз.
Сувда сузар, қирғоқда турар
Дилраболар — белибос танлар.
Сув бетида акс этиб турар
Жилваланиб кумуш баданлар.
Бир-бирига сочишади сув,
Ҳазил қилиб ўйнарлар шодон.
Ҳар томонда шўх кулгу, қий-чув,
Ҳар томонда хушнуд тўполон.
Боққан сари ортади ҳавас,
Бу ерни ҳеч тарк этиб бўлмас.
Лек етаклар мени нигоҳим
Оромгоҳ ул бутазор сари.
Уша ерда чароғон моҳим,
Гўзалликнинг танҳо сарвари.

Воҳ, бу қандай сир,
Бамисоли туш —
Сузиб келадир
Бир гала оққуш.
Сокин улуғвор

Хусн ила масрур
Бош тик, бўйин дор,
Келишар мағрур.
Уларнинг бири
Гўзал, ботири
Мардона тутиб
Кўксин тўлқинга,
Баридан ўтиб,
Чиқди олдинга
Ва тикка келди
Қутлуғ маконга.
Қолганлар кетди
Турли томонга.
Қизларни қувлаб
Қолдилар чунон.
Улар чувиллаб
Қочдилар ҳар ён.
Кўринг оққушлар
Таҳликасини.
Унутди қизлар
Маликасини.

Н и м ф а л а р

Қулоқ тутинг заминга,
Бу ниманинг гулдури?
Эшитилмоқда менга
Туёқларнинг дупури.
Не ул шунча тез чопар,
Келтирмоқда не хабар?

Ф а у с т

Ер-кўк ларзада, ҳайҳот!
Учиб келар қандай от?

Не кўрар кўзим,
Ишонмам ўзим.
Муродим ҳосил.
Бўлурман восил!
От суриб учқур шоввоз
Келаётир чавандоз.
Чавандознинг вужуди
От билан туташ худди.
Ярим одам, ярим от,
Танидим ул сиймони:
Хирон эрур унга от,
Филиранинг ўғлони.
Тўхта, Хирон, ишим бор.

Х и р о н

Не дейсан?

Ф а у с т

Эй, шаҳсувор,
Тўхта энди бир нафас.

Х и р о н

Тўхташим мумкин эмас.

Ф а у с т

Ундай бўлса мени ҳам
Этгил ўзингга ҳамдам.

Х и р о н

Кел, устимга минақол,
Энди беравер савол.

Ёки сени, эй одам,
Уткизайми дарёдан?

Ф а у с т

Элтабер, мен тайёрман,
Доимо миннатдорман.
Сен эй, буюк муаллим,
Неча зўр қаҳрамонлар —
Аргонавт паҳлавонлар
Сендан олганлар таълим.
Не шоири жаҳонлар
Ёзиб шеър у достонлар
Уларга қилган таъзим.

Х и р о н

Сўйлама, қўй, уларни,
Эслатма у кунларни.
Уша маҳал, Паллада
Ментор бўлган паллада —
Айтгулик оқил ва соз
Бўла олмаган устоз.
Ҳар ким ўзи билибдир.
Билганини қилибдир.

Ф а у с т

Сен ҳакимсан фарзона,
Сен табибсан ягона.
Бор гиёҳ сенга аён,
Бор дардга топдинг дармон.
Кетди шону шуҳратинг,
Буюк ақлу қудратинг.

Хирон

Бир вақт барча дард учун
Топган эдим дармонлар.
Менинг ўрнимни букун
Олди азайимхонлар.

Фауст

Чинакам буюк киши
Камтар бўлур чинакам.
Утганларнинг дониши
Эмас дейсан мендан кам.

Хирон

Барча каби хушомад
Сенга ҳам бўлмиш одат.
Мақбулдир бундай одам
Шоҳга ҳам, авомга ҳам.

Фауст

Сен ўз даврингда аммо
Яшадинг улайҳ бўлиб.
Барчани синаб, билиб
Бера олгансан баҳо.
Кимни дейсан энг ўктам
Ким баҳодир чинакам?

Хирон

Аргонавтларнинг бари
Мард эди. Хислатлари
Барининг ўзига хос.
Бирида не бўлса оз,

Бирида сероб эди,—
Бари тенг ҳисоб эди.
Диоскурларга хислат
Ешлик камоли эди.
Бориадалар шиддат,
Нажот тимсоли эди.
Язон эди донишманд,
Жононларни этган банд.
Орфей лира чалганда
Оташ ўйнарди танда.
Дарга Линцей куну тун
Даргагоҳда турарди.
Кўзида сирли учқун
Йиреқларни кўрарди.
Жанг бўлса барча бир тан,
Ташланарди шиддаткор.
Барча бир-бири билан
Қилар эди ифтихор.

Фауст

Не дейсан Геркулесга?

Хирон

Оҳ, уни солма эсга!
Кўрмаганман Аресни,
Мен фебни ҳам Гермесни.
Лекин кўрганман уни,
Ул шуҳрати мангуни.
Тимсоли сабот эди,
Тангрига тенг зот эди.
Ешликдан мард, ўт нафас,
Йигитлар гули эди.

Ака сўзидан чиқмас,
Жононлар қули эди.
Гея қайтиб келтирмас
Бундай зотни жаҳонга.
Геба энди учирмас
У хил мардни осмонга.
Ҳайкаллар кўп дунёда,
Беҳисобдир шеър, дoston.
Қила олмас ифода
Ҳеч қайсиси ҳеч қачон.

Ф а у с т

Ҳа, ҳеч бир шоир байти
Унга тегмас бегумон.
Энг зўр йигитни айтдинг,
Ким эди энг зўр жонон?

Х и р о н

Гўзаллик не, агар ул
Бўлса бир совуқ шиша.
Гўзалликнинг ҳамиша
Кулиб тургани маъқул.
Гўзал ул — яноғида
Жилва қилиб турса ол.
Мени минган чоғида
Шундай эди баркамол
Елена соҳибжамол.

Ф а у с т

Сени минганми?

Х и р о н

Ха-да,
Ултирган шу елкада.

Ф а у с т

Воҳ, не қадар улуғвор
Толе бўлмиш менга ёр.
Шу ерга минган санам,—
Миниб турибман мен ҳам.
Дилга ўт солди бу гап,
Бошдан учди хаёлим.

Х и р о н

У сендек минди сакраб.
Маҳкам ушлади ёлим.

Ф а у с т

Сен қилган бу нақлдан
Озсам керак ақлдан.
Шавқимнинг йўқ поёни,
Ул ҳури дилрабони
Айт, элтиб эдинг қаён?

Х и р о н

Ҳозир қилурман баён:
Ўғирланган эди ҳур,
Акалари билдилар.
Улар, икки Диоскур,
Қизни озод қилдилар.

Биз қочдик. Лек ўғрилар
Қувиб келди изма-из.
Чап бериш-чун, тўғридан
Йўлни четга бурдик биз.
Ва лекин бўлмай огоҳ —
Дуч келиб қолдик ногоҳ,
Элевзиң ботқоғига,
Ул ака-укалар то —
Судралиб ботқоқ аро,
Утгунча у ёғига —
Мен шартта сувга кириб,
Еленани миндириб,
Етказдим қирғоғига.
Сакраб тушди-ю дилдор,
Елларимни силади.
Бўлди мендан миннатдор
Яхшиликлар тилади.
Ёш ул санам дудоғи
Мен кексани этди банд.

Ф а у с т

Ўн ёшда эди чоғи.

Х и р о н

Йўқ, бу бирор «донишманд»,
Олим, адиб топган гап.
Бу билан элни алдаб,
Алдаган ўзини ҳам.
Шоирлар — бошқа олам.
Улар афсонавий ҳур —
Париларни битган он —
Қандай этса тасаввур,

Шундай қилдилар баён.
Гўдак демай ул санам,
Ишқ дафтарин очурлар.
Уларни ўн ёшда ҳам
Ёр деб олиб қочурлар.
Кампирларнинг пойига
Тўшаб шеърдан пояндоз,
Мадҳ ўқиб чиройига,
Атайдилар сарвиноз.
Ёш улар-чун — афсона,
Вақт туйғуси бегона.

Ф а у с т

Ҳа, бегона унга ҳам
Замон тушунчалари.
Ахир Ферада пари
Ахилга бўлган ҳамдам
Тақдир, тириклик, адам
Ва фурсатдан ташқари.
Шундай экан не учун
Менга ул илоҳий руҳ —
Мангу ёш фаришта руҳ
Насиб бўлмасин букун?
Сен уни кўрдинг қадим,
Мен-чи шу бугун тонгда
Ул чеҳрага қарадим,
Ушал ўт дилу жонда.
Энди уни топмасам,
Яшолмам бир нафас ҳам.

Х и р о н

Эй мусофир! Сендаги туйғу
Аталади алда эҳтирос.

Аммо руҳлар дунёсида бу
Тентаклик деб ҳисобланур, рост.
Уз вақтида келдинг ҳали ҳам,
Мен айланиб бу кенг майдонни
Ҳар йил бир бор қўрирман бу дам
Эскулапнинг қизи Мантони.
Табибларнинг хуружин кўриб,
Қилмоқ бўлиб ул дафъи қазо,
Одамларнинг гуноҳин сўриб —
Отасига қилур илтижо.
Мен истайман, сен бу оқшом ул
Табибага бўлурсан меҳмон.
Доруларин қилурсан қабул,
Ва топурсан дардингга дармон.

Ф а у с т

Керак эмас мени даволаш,
Керак эмас менга бу шифо.
Дармон топиб қалбадаги оташ —
Сўнмоғини истамам асло.

Х и р о н

Бош тортма бул қутлуғ ёрдамдан.
Мана келдик. Тушгил елкамдан.

Ф а у с т

Қанча елдик тун қаросида,
Кездик тоғу тош аросида —
Қайга келдик бу дам, эт баён?

Х и р о н

Бу майдонда Румо ва Юнон
Айлаб буюк ўлка талошин —
Бир-бирига келган рўбарў.
Сўлда Олимп кўтарган бошин,
Ўнгда Пеней оқар серғулу.
Шоҳ бу ердан қочганди мағлуб,
Халқ бу ерда қайтган музаффар.
Гувоҳ эҳром турибди мағрур,
Ой нурида балқиб мунаввар.

М а н т о

(Эҳром ичида, уйқу аралаш)

Ваҳ, туёқлар садоси яна,
Титраётир қутлуғ остона.
Мен томонга зиёрат учун
Келаётир улайҳлар букун.

Х и р о н

Бу — ҳақиқат, чиндур сўзларинг,
Каттароқ оч фақат кўзларинг.

М а н т о

(уйғониб)

Хуш келибсан. Демак, сен омон.

Х и р о н

Турибдими эҳроминг ҳамон?

М а н т о

Ҳа, сен ҳануз чопурсан бетин?

Х и р о н

Сенга марғуб тинч ором, лекин
Доим елмоқ — мен учун қисмат.

М а н т о

Мен сокинман,— елади фурсат.
Бу ким?

Х и р о н

Бу зот сеҳрли тунда
Шайдо бўлди ва келди бунда.
Еленада унинг юраги,
Ул парига етмоқ тилаги.
Йўл тополмай шўрлик овора,
Малҳамингга муҳтож бечора.

М а н т о

Ким интилуր ғайри имконга,
Ҳамиша бор меҳрим у жонга.

(Хирон жўнаб кетади.)

Кел, эй ботир! Сен девонани
Суйиб қолдим. Олимпнинг чуқур
Ғорларига тушажаксан, юр.
Кўражаксан Персефонани.
Уша зулмат ғор ичра мамну —

Хабарларни кутиб ётар у.
Хилоф этиб бир бор қонунга —
Олиб кирдим Орфейни унга.
Сен Орфейга ўхшама бироқ,
Ишни битир тезроқ, эпчилроқ.

ПЕНЕЙ ЮҚОРИСИДА АВВАЛГИДЕК

Сиреналар

Пенейда чўмилурмиз,
Тўлқинлатурмиз сувни.
Қўшиқ билан олурмиз
Одамлардан қайғуни.
Сувсиз борми фароғат?!
Йўлдош бўлиб Пенейга,
Биз борурмиз Эгейга,
Унда кулгай саодат.

(Зилзила)

Ваҳ, дарё кўпик сочур,
Орқага қараб қочур.
Қиргогидан ошади,
Далаларга тошади.
Гумбирлаб садо келур,
Не даҳшат, ер ёрилуру.
Қаъридан чиққан тутун.
Атрофни чулғар бутун.
Қочинг, сақлаб қолинг жон,
Бу фалокат беомон.
Меҳмонлар, сиз ҳам юринг,
Оргимиздан югуринг.

Борайлик денгиз томон,
Унда ложувард осмон,
Тўлқинлар ўйнар юввош,
Қирғоқларга қўяр бош.
Унда икки ой бўлур,
Бири кўк узра кулур,
Бири сувдан қарайди,
Боқиб кўнгил яйрайди.
Унда шавқ ила лаззат,
Бунда зилзила, даҳшат.
Бу ерда турмоқ бекор,
Қочиб қолур ақли бор.

Сейсмо с

(чуқурликда туртиниб, жаҳл билан)

Яна бир бор қўзғолай,
Езай бир бор чигилим.
Ер узра чиқиб олай —
Борлиқ бўлади таслим.

Сфинкслар

Уф! Тиним йўқ бир нафас,
Ер чайқалур, тўхтамас.
Гоҳ у ён, гоҳ бу ёнга
Отмоғи тегди жонга.
Ва лекин не бўлса ҳам
Чидармиз, ўзга иш йўқ.
Қўзғолса-да жаҳаннам,
Уриндан қўзғалиш йўқ.
Бир қубба ердан, не хол,
Кўтарилар юқори.
Бу — Делос номли орол.

Меъмори, ижодкори.
Сув остидан бу орол
Усиб чиққан бир онда,
Она бўлгучи аёл
Жон сақлаб шу маконда,
То бўшалсин бемалол
Офатлардан омонда.
Ана у, буюк қудрат,
Паҳлавону баҳодир —
Атлантдек, ерни қат-қат
Кўчирмоққа ул қодир.
Дарёнинг қумларини,
Балчиқ, кўкат — барини,
Елкасида кўтариб,
Қирғоқларни тўнтариб,
Ер бағрин эгиб тилка,
Бош кўтарди у тикка.
Нақадар улкандир ул,
Қудратга тўлгандур ул.
Ер узра бўлди пайдо
Боши билан елкаси.
Ортиқ чиқолмас асло —
Бу Сфинкс ўлкаси!
Биз берурмиз қўлга қўл,
Офатга йўқ асло йўл.

Сеймос

Эй, сфинкс, менга ҳам тан бер.
Ерга хизмат қилурман мен ҳам.
Шунча гўзал бўлармиди ер
Агарда мен туртиб турмасам.
Тоғлар турар зеб, виқор билан;

Бўлармиди тоғлар оламда —
Мен уларни замин остидан
Кўтармаган бўлсам елкамда?
Бир замонлар, ҳали ёш эдим,
Кўксим аро бетинч галаён.
Уша шўхлик ва бебошлигим
Гувоҳидир Зулмат ва Сурон.
Тинч қўймасди ғайратим мани —
Неча қоя тош қулатганман.
Мен Пелион билан Оссани
Копток қилиб кўкка отганман.
Еш титанлар — йигитлик, шўхлик
Завқи билан қилдигу эрмак —
Биз Парнасинг бошига қўйдик
Икки чўққи — гўё қўш телпак.
У шеърят маскани бўлиб
Яшнаб ёгар энди ҳамавақт.
Мен Зевс учун муборак қилиб
Олимп узра ўрнатганман тахт.
Ер остидан чиқдим букун
Яйранг, ўйнанг дея вақти чоғ —
Янги авлод, янги эл учун
Тиклаб қўйдим бунда янги тоғ.

С ф и н к с л а р

Пайдо бўлган бу тепани ҳам
Қадимги дер эдик ўзимиз, —
Ер остидан чиққанин бу дам
Кўрмаганда эди кўзимиз.
Бу тепалик юксалган замон
Пайдо бўлди ям-яшил ўрмон.
Лек бўлса ҳам қиёмат-қойим,
Сфинкслар ўзгартмас жойин.

Г р и ф л а р

Қатламларга қаранг, не бор?
Олтинлар бор, назар солинг!
Чумолилар, бўлинг ҳушёр,
Тезроқ уни қазиб олинг.

Ч у м о л и л а р қ ў ш и г и

Кўпчиб чиқди ер,
Тоғ бўлди бу кез.
Биз эпчил, чайир,
Тирмашурмиз тез.
Эй баҳодирлар,
Киришинг чаққон.
Ҳар қадамда зар,
Ҳар ўнгирда кон.
Тор тешиклардан
Кириб борурмиз,
Беҳисоб зардан
Териб олурмиз.
Тоғнинг биз учун
Бағри очилар.
Ишланг туну кун
Толмас кончилар.
Чўкич ва курак
Бизга тиш, оёқ.
Бизга зар керак,
Керак эмас тоғ.

Г р и ф л а р

Элтинг буён сиз зарни,
Улжа бўлса қанчаси.

Соз қўриқлар уларни
Грифларнинг панжаси.

П и г м е й л а р

Биз ҳам бунда пайдо бўлдик,
Сира бовар қилмаймиз.
Қайдан келдик, қандай келдик,
Узимиз ҳам билмаймиз.
Бу заминнинг ҳар парчаси
Тирикликка бўлур жой.
Очилганда ер дарчаси —
Пайдо бўлгай миттивой.
Сўнг миттивой ва миттихон
Яшайбошлар роҳатда.
Бундай турмуш, даври даврон
Бўлур фақат жаннатда.
Миттилар бу шодон, хуррам
Турмушига шукур дер.
Ғарб учун ҳам, шарқ учун ҳам
Бирдек мунис она ер.

Д а к т и л л а р

Бундай митти пигмейларни
Туғиб берган бу олам,
Туғмай қўймас биздайларни,—
Миттилар миттисин ҳам.

К а т т а п и г м е й л а р

Зўр жангга букун
Ҳозирланинг, ҳой!
Ҳимоя учун
Тайёр қилинг жой.

Бизга ганимат
Осуда бу он.
Кўрсатинг ғайрат,
Фидо қилинг жон.
Аслаҳа қилиш
Керакдур чаққон.
Ясанглар қилич,
Совут ва қалқон.

Чумоли аҳли,
Тоғларни кемир.
Бизларга ҳали
Кўп керак темир.
Дактиллар бетин —
Ҳар ён югуринг,
Бизларга ўтин
Ташиб келтиринг.
Ёқинг-да ўтин,
Қилинг-да кўмир,
Аслаҳа учун
Эритинг темир.

Г е н е р а л и с с и м у с

Олингиз қўлга
Ўқ билан камон,
Чиқингиз йўлга
Дарҳол кўл томон.
Ва ўша қўлга
Тўғриланг нишон.
У ерда ётур
Сонсиз қарқара,
Қилишаётир
Бизни масхара.
Барин йиқингиз,

Ёғдириб ўқлар.
Тақиб чиқингиз
Бошларга укпар.

Чумолилар ва дактиллар

Энди нетармиз?
Йўқ бизга нажот.
Улиб кетармиз
Барчамиз, ҳайҳот —
Биз кезиб тоғлар
Қазиган темир —
Бўлару занжир,
Қўлимиз боғлар.
Ериб чиққали
Вақт эрта ҳали,
Чидаймиз фақат,
Чекамиз заҳмат.

Ивик турналари

Қотилларнинг овози
Келур қулоғимизга.
Хуркик қушлар парвози
Кўриниб турар бизга.
Қарқаралар қирилди,
Қиргоқ қизил қон бўлди.
Қушларнинг мурдалари
Босқинчи талошида,
Уларнинг тожу пари
Бешафқат, очкўз, хунхор,
Маймоқ оёқ, қориндор
Пигмейларнинг бошида.
Турналар, оғсҳ бўлинг,

Бир-бирга ҳамроҳ бўлинг.
Денгизлар узра учиб —
Лашкар йигингиз ўч деб.
Ҳозир бўлинг ҳар замон,
Фидо этмоқ учун жон.
Босқинчиларга мудом
Биз душманмиз. Интиқом!
(Чуғурлашиб тарқалишади)

Мефистофель

Менга маъқул шимол алвастилари,
Улар чиқмас эди сира сўзимдан.
Бегонадур бунда руҳларнинг бари,
Норозиман ҳатто ўзим ўзимдан.
Блоксберг эди қадрдон макон
Ўз дўстларим эди қарасам қаён.
Ильзенштейнни қўриқлар Ильза,
Генрих юксакликда кўз тутар бизга.
У ерда минг йилдан буён хурхурлар
Эленд қишлоғини янгротиб турар.
Осойишта кечмас бунда бир даминг,
Оёғинг остида тебранар замин.
Рўпарамда эди тептекис ўтлоғ,
Бир нафасда кўпчиб пайдо бўлди тоғ.
Гарчи бу тоғ эмас, тепадир, аммо
Тўсиқ бўлур мену сфинкслар аро.
Гулханлар оралаб бир нафас юрай,
Улфат учраб қолса мен ҳам ўлтирай.
Атрофимда ўйнаб, қилиб тўпалон,
Шаддод қизлар мендан кулмоқда ҳамон.
Қани бориб кўрай улар ёнига —
Бу лаззат хуш ёқмас кимнинг жонига.

Ла ми я л а р

(*Мефистофелни эргаштириб*)

Хей, тезроқ, тезроқ
Сиз қанот қоқинг.
Гоҳ боринг узоқ,
Гоҳ келинг яқин.
У оптимиздан
Эргашиб келсин,
Кўз олмай биздан —
Сурғалиб келсин.
У эски суюқ,
Лойиқи сазо.
Хаёли бузуқ,
Унга шу жазо.
Сўкиниб, қаргаб
Келар сўқмоқни.
Келади сургаб
Қари туёқни.

М е ф и с т о ф е л ь

(*тўхтаб*)

Эркакларнинг барчаси нодон
Одам ато давридан буён.
Ешликда-ку ақли бўлар кам,
Эси кирмас қариганда ҳам.
Ахир аён — эски ҳақиқат:
Аёлдаги кийиму зийнат,
Ингичка бел, кўпчиган кўкрак...
Вари сохта, нимага керак? —
Буни жуда яхши биламиз,

Билиб туриб шундай қиламиз.
Улар бизга жилва қилсаёқ
Рақсга томон етаклар оёқ.

Л а м и я л а р

(тўхтаб)

Тўхтаб қолди, ўйлар жонсарак,
Кетиб қолур яқин бормасак.

М е ф и с т о ф е л ь

(яна олға юриб)

Олға фақат! Тўхтама асло!
Нега керак шубҳаю гумон?
Аёлларсиз нимадир дунё?
Ажинасиз нимадир шайтон?

Л а м и я л а р

(илиқ)

Яқин боринг ёнига,
Оташ қаланг жонига.
Бирортамизга қараб —
Суйиб қолса не ажаб.

М е ф и с т о ф е л ь

Ним қоронғу бу жойда
Сизлар ажиб чиройда.
Беркитиб шубҳамизни,
Хунук демасмиз сизни.

Э м п у з а

(кириб)

Мен ҳам сизларга ҳамдам
Қабул қилинг мени ҳам.

Л а м и я л а р

Сени қўшмаймиз асло,
Сен хунуксан, бедаво.

Э м п у з а

(Мефистофелла)

Эмпуза — аммангман, боқ.
Менда эшак оёғи —
Сенда отнинг туёғи.
Менга жиянсан бироқ.

М е ф и с т о ф е л ь

Кезмай қайси ўлкада,
Қай маконга суқмай бош,
Гарц, Брокен, Эллада...
Барчасида қариндош.

Э м п у з а

Менга тенг бўлмас ҳечким
Ўзгариш соҳасида,
Сенга бўла кўриндим —
Эшак қиёфасида.

Мефистофель

Бу ерда уруғ-аймоқ
Қадрда экан, бирок
Розимасман эшакка
Уруғ-аймоқ бўлмакка.

Ламиялар

Қуй, сўзлашмай ёвуқдан,
Қоч бу турқи совуқдан.
Латофату кўрк бари
Қочади ундан нари.

Мефистофель

Сизнинг ҳам қилигингиз
Шубҳалар уйготмоқда.
Юздаги қизилингиз
Ким билсин, балки сохта?!

Ламиялар

Бизлар кўпмиз, кела қол,
Хоҳлаганинг танлаб ол —
Дадил бўл! Не муддао?
Барно эмассан ўзинг,
Лекин кўп мағрур сўзинг.
Ўзинга қўйма бино,
На кўйлак, на рўмолда,
Онадан туғма ҳолда
Қаршингда бўлдик пайдо.
Кел бизларга яқинроқ,
Табий ҳолатга боқ,
Танла, ўзинг бер баҳо.

Мефистофель

Қани жонон, қучоқ оч...

(қучоқлайди)

Не даҳшат! Қуруқ ёғоч!

(бошқасини қучоқлайди)

Қандай экан мана бу?

Ламиялар

Ортигин қилма орзу.

Мефистофель

Сени ушлай, оқ билак!
Воҳ, худди калтакесак!
Қочди силлиқ илондай.
Қани, каттаси қалай?
Бери кел, момақаймоқ.

(ушлаб)

Мисоли темир таёқ.
Энди қилай имтиҳон —
Қалай ул семиз жонон?
Бўлса бундай санамлар,
Обод бўлур харамлар.
Тутай деб ул сўлимни,
Уватгандим қўлимни,
Ерилди — хубоб экан,
Кўрганим сароб экан.

Л а м и я л а р

Қани учинг фалакка,
Айланиб шабпаракка.
Епирилингиз барча,
Қутулолмайсан осон,
Бизлардан қолсанг омон,
Шукр эт, алвастибачча.

М е ф и с т о ф е л ь

(*Ўзини ҳимоя қилиб*)

Ҳайҳот, мен кезиб жаҳон
Ақлим кирмабди ҳамон.
Бир хил экан бу олам
Шимол ҳам жануби ҳам.
Бу ернинг ҳам ғалат ишлари
Бу ернинг ҳам бор кори алдоқ.
Елғончидир шоирлар бари,
Одамлари ҳаммаси — аҳмоқ.
Бу ерда ҳам барчада ниқоб,
Уйғотурлар ўнлаб ҳисларни.
Уйлаб гўзал ва олижаноб
Қучмоқ бўлдим жонон қизларни.
Лек ҳар бирин ушлаган сарим —
Тикка бўлиб кетди сочларим.
Қаршимасман рўёга бироқ,
Фақат давом этсин узоқроқ.

(*тошлар орасида адашиб*)

Ана холос! Бу не, ажабо?
Довон бўлди қаршимда пайдо.

Мен юрган ул сўқмоқ йўқолди,
Уюм-уюм тсш бўлди қолди.
Нима қилдим? Келибман бекор,
Энди ортга қайтишим душвор.
Адашдим, йўқ бўлди изларим,
Тополмасман сфинксларим.
Ажаб, тушми, ўнгми ҳаммаси?
Бир кечада бир тоғ тизмаси!
Ялмоғизлар ушбу ўлкада
Билиб йигиң қилар чоғини,
Олиб келмиш, қаранг, елкада
Блоксберг тизма тоғини.

О р е а д а

(табий тоғ чўққисила)

Бу ёққа кел, бу ёққа,
Чиқ қадимий бу тоққа.
У Пинданинг давоми —
Ўзгармаган тамомий.
Мағлуб Помпей бир замон
Қочиб ўтгандан буён,
Бу янги тоғлар — хаёл,
Узоқ этмайди давом.
Хўроз қичқирса, тамом —
Бари топади завол.

М е ф и с т о ф е л ь

Қадимий тоғ, сенга шон!
Қучоғинг қуюқ ўрмон.
Қуюқ ўрмон тим қаро,
Тушмас сенга ойдан нур.

Аммо ул ўрмон аро
Шуъла кўрдим, нимадур?
Ҳа, танидим, Гомункул!
Мени чорламоқда ул,
Қаёқдан бўлдинг пайдо?

Г о м у н к у л

Ҳамон учмоқдаман бу кенглик аро,
Туғулмоқ истайман қайта дунёга.
Тилагим чиқмоқдур очиқ ҳавога.
Шишамни синдирай дейману бироқ,
Атрофимга боқиб дейман «эртароқ».
Кўрдим суҳбат қурур икки донишманд.
Эшитдим, табиат баҳси ила банд.
Мен улар суҳбатин тингламоқчиман,
Табиат маъносин англамоқчиман.
Балки олам сири уларга аён,
Тинглаб билиб олсам бўлмасди ёмон.
Оламга чинакам яралмоқ учун
Не қилмоғим керак, англардим букун.

М е ф и с т о ф е л ь

Йўқ, бу ишда фақат ўзингга ишон,
Файласуф бор, қайда бор бўлса сароб.
У саробга топмоқ бўлар шарх, жавоб,
Уни янчиб, буни қилару хароб,
Янги бир саробни айлар намоён.
Янглиш қилмаганнинг ақли кирмайди.
Дунёга қайтадан келмоқчи бўлсанг,
Ўзинг интил, кураш, этгил ўзинг жанг,—
Билки, ҳеч ким сенга ёрдам бермайди.

Гомункул

Лек баъзан бебаҳо яхши маслаҳат!

Мефистофель

Яхши бор. Кейинроқ қилурмиз суҳбат.

(Тарқалишади)

Анаксагор

(Фалесга)

Қайсар бўлма, хатони тарк қил,
Келтирайми ё яна далил?

Фалес

Тўлқин елга қулоқ тутади,
Тошга тегса — қайтиб кетади.

Анаксагор

Ут, вулқондан бўлди тоғ бунёд.

Фалес

Сувдан келиб чиқади ҳаёт.

Гомункул

(улар ўртасида)

Мавзур тутинг сўзга қўшилсам,
Келиб чиқмоқ истайман мен ҳам.

Анаксагор

Бир кечада мумкинми, ўртоқ,
Лой ўрнида ҳосил қилмоқ тоғ?

Фалес

Ўзгаришда доим табиат,
Дема тун, кун ўзгарур фақат,
Буюк ишда тадрижийлик бор.
Дафъатанлик, онийлик — бекор.

Анаксагор

Лек дафъатан пайдо бўлди тоғ
Плутон тубда олов ёққан чоғ.
Эол ўтга ургач нафасни,
Ер портлади — оний эмасми?

Фалес

Бунда тоғ бор, — яхши биламиз,
Баҳсни чўзиб нима қиламиз?
Бефойдалур чексиз талашмоқ,
Қилмайлик эл тоқатини тоқ.

Анаксагор

Бунда яшар сонсиз мирмидон,
Чумолию пигмей ва дактил.
Майда аммо меҳнаткаш, оқил,
Тошлар остин ётишган макон.

Фалес

(Гомункулла)

Киришмадинг сен буюк ишга,
Макон бўлди сенга тор шиша.
Истар бўлсанг сени шу замон
Бу ўлкага қилурман хоқон.

Гомункул

Фалес не дер?

Фалес

Кўнма мутлақо.
Билки, майда нарсалар аро
Майдалашиб кетади одам.
Улуғларга ким бўлса ҳамдам
Катта ишлар қилур донмо,
Улуғ бўлар шунда ўзи ҳам.
Қара, кўкда гала булутлар —
Йўқ, бу гала турналар ўтар.
Тумшуқлари найзадор, даҳшат,
Пигмейларга солурлар горат.
Сен уларга бўлсанг гар хоқон,
Билки, қолмас хоқон ҳам омон.
Ана ёзиб панжаларини
Гала турна пастлар жанг учун.
Қириб майда ёлнинг барини
Йўқ қилмоқчи бўлдилар бутун.
Ботқоқ аҳли қарқараларни
Қилган эди пигмейлар тамом.
Энди қасос кутар уларни,

Қариндошлар олар интиқом.
Энди улар тополмас омон,
Ердам бермас на совут, қалқон
Қотил пигмей аҳли ўзини,
Писиб бурчак-бурчакка олди.
Пароканда бўлди қўшини,
Хар томонга тирқираб қолди.

А н а к с а г о р

(бир оз сукутдан сўнг тантанали оҳангда)

Мен ер ости тангриларига
Топинардим шу кунга қадар,
Энди боқмам улар барига.
Кўкда макон тутган худолар —
Эй Диана, Ой ила Гекат,
Сигинурман сизларга фақат.
Эй мангу кўркам
Уч номлик эгам,
Эй соҳиб карам,
Этгил майда элимга шафқат.
Эй меҳри пойдор,
Бўлса не асрор,
Этгувчи ошкор,
Қудратингни кўрсатиб буқун,
Этгил элим ёвларин забун.

(суқун)

Во, дариго, наҳот шунча тез етди
Тангрига нолам,
Азал одатларин наҳот тарк этди.
Шу боис олам?!

Ана кўкдан учиб келар
Маъбуданинг ўтли тахти — ой.
Катталашар,— тушиб келар,
Ўз бошимга бало бўлур нолам, ҳойнаҳой.
Нақадар даҳшат!
Яқинлашиб келмоқда у —
Сочиби қизил — қонли ёғду...
О, шафқат, шафқат!
Тўхта, аламон!
Тўхта, йўқ бўлмасин қуруқлик, уммон.
Ул афсона демак ҳақиқат:
Фессалия жодугарлари
Сеҳр кучи ила дам уриб —
Тун кўкининг ёруғ сарвари
Ойни ўз аршидан тушуриб
Йўналтирган демак ер сари.
Яқинлашур, ана, қораюр,
Кўзларимга осмон тораюр,
Чақмоқ чақар, момақалди роқ —
Садосидан гумбурлар ҳар ёқ.
Эй маъбуда, тингладим сасинг,
Сен тушмишсан юксак аршингдан.
Жон олғучи — ўтли нафасинг,
Тиз чўкурман сенинг қаршингда.
Кечир, сени ўзим чорладим,
Келгил дея ўзим зорладим.

(йиқилади)

Ф а л е с

Нелар кўрди, ажаб, бу одам?
Мен ҳечнарсга сезмадим лекин.
Даҳшатларга тўлуғ тун, бу дам

Ҳар нарса юз бермоғи мумкин.
Аммо ой тинч сузиб юрибди,
Сокин шуъла сочиб турибди.

Г о м у н к у л

Пигмейларнинг маконига боқ,
Ҳалигина дўнг бўлган у тоғ —
Чўққи бўлмиш қирралик ажаб,
Янграб кетди кучли гулдурас,
Ойдан улкан парча тош ажраб —
Уша тоққа қулади паққос.
Пигмейларни янчиб юборди,
Ким бегуноҳ ва ким гуноҳкор,
Айбли, айбсиз демай, баякбор,
Барчасини тупроққа қорди.
Лек уриниб баланддан, пастдан
Бамисоли атайин, қасддан —
Бир кечада тоғ қилган ҳосил
Яратувчи кучга мен қойил.

Ф а л с

Уйлама бу тоғдур, қоядур,
Бари алдов, шарпа, соядур.
Бўлаберсин у махлуқ барбод,
Шоҳ эмассан уларга, суюн.
Юр, денгизлар базмида букун
Кўнгилларни қилурмиз обод,
Унда бизни кутишмоқда шод.

Кетишади.

Мефистофель

(нариги томондан кўтарилиб)

Жонга тегди ҳадеб тирмашмоқ,
Чалабериб илдиз-ла заранг,
Ҳар қадамда қилди-ку гаранг.
Ёқар эди менга Гарц кўпроқ.
Бўй таратар унда қарағай
Олтингугурт ҳиди сингари.
Хуш ҳаво йўқ бу ерда ундай,
Менга тамом бегона бари.
Қарағайни қумсар думоғим
Хаёлимда-гуноҳкор жонлар.
У дунёда дўзах ўчоғин
Нима билан ёқар юнонлар?

Дриада

Маконингда балки сен доно,
Фикринг ожиз бу ерда аммо.
Ўз юртингни майлига соғин,
Лекин бунда қайинга сиғин.

Мефистофель

Биз нимани йўқотар бўлсак,
Уни ортиқ қўмсаймиз фақат.
Қай масканни йироқдан кўрсак,
Кўзимизга кўринар жаннат.
Қара, сочар ой гор ичра нур.
Гордаги ул уч соя надур?

Д р и а д а

Яқин бор, ул — форкиадалар,
Суҳбат қургил ботир эсанг гар.

М е ф и с т о ф е л ь

Майли, шаймиз қурмоққа суҳбат,
Во, дарифо, бу нечук хилқат?
Кўп балолар кўрганман, аммо
Кўрмаганман бундайин асло.
Даҳшатлироқ экан қарасам
Альравининг илдизидан ҳам.
Оламдаги энг оғир гуноҳ
Хунук эмас бу қадар, э воҳ!
Бориб қолса улар, ҳойнаҳой,
Дўзахда ҳам беришмасди жой.
Тарихларда гўзаллик юрти
Аталгувчи қадимий юнон,
Не ажабким, бу янглиғ турқи —
Хунукка ҳам бўлибди макон.
Жодугарлар, ана, ногаҳон
Ҳаракатга келиб қолдилар.
Ёнларида бегона меҳмон
Борлигини билиб қолдилар.

Ф о р к и а д а

Уччаламиз учун ягона
Кўзни менга бериб туринглар.
Бул эҳромга, огоҳ бўлинглар,
Келиб қолди чоғи, бегона.

Мефистофель

Келиб қутлуқ даргоҳингизга
Уч бор қуллуқ қилурмиз сизга.
Бегонаман сизга мутлақо,
Наслимизни сўраса аммо —
Мен сизларга узоқ қариндош.
Сарсон кезиб бу олам аро,
Неча-неча маъбуду худо
Даргоҳида эгган эдим бош.
Опсни ҳам Реяни кўрдим,
Хаос менга эмас бегона.
Куни кеча сизга дугона —
Паркаларнинг қошида турдим.
Барчасини кўрганман, бироқ
Ухшашингиз учратмаганман.
Сиз шунчалар баркамол ва шан,
Лолман, таъриф-тавсифдан йнроқ.

Форкиадалар

Бу руҳда кўп ақл ва ҳикмат.

Мефистофель

Бир нарсага ҳайронман фақат:
Нега буюк шоирлар ҳамон
Бағишламас сизларга дoston?
Не сабабдин ҳайкалтарoшлар
Қоматингиз этмаган тасвир?
Бул ажиб қад, оёқлар, бошлар
Ижод учун илҳом-ку ахир!
Сон-саноқсиз бу юртда ҳайкал,
Аммо ўшал Венералардан,

Палладалар ва Гералардан
Сиз ўзингиз минг бора афзал.

Ф оркиадалар

Макон этиб биз бу хилватни,
Кўрмаганмиз бундай ҳурматни,

М е ф и с т о ф е л ь

Кўрмагансиз, албатта аён,
Чунки сизлар осойишта, жим
Бу даргоҳни этгансиз макон.
Назар солмас бу ёққа ҳеч ким.
Маскан бўлсин сизларга чирой
Ва латофат ҳоким бўлган жой.
Ошно бўлсин улуғвор санъат,
Ижод юрти бўлсин ошино.
Унда ҳусну баркамол қомат
Мармарларда кўргизур жило.

Ф оркиадалар

Бас, бизларга қилма насиҳат,
Сўзларингдан бизга не фойда?
Биз дунёга келдик зулумат
Ҳоким бўлган мана шу жойда.
Қисматимиз — шу ерда қолмоқ,
Бизга ётдир мунаввар олам.
Нигоҳлардан пинҳонмиз мутлоқ,
Маълуммасмиз ўзимизга ҳам.

Мефистофель

Ундай бўлса бор бўлак имкон
Афсонани қилурмиз таҳрир:
Гарчи бунда сизлар учовлон,
Аммо сизда тиш билан кўз бир.
Энди сизни этганда тасвир,
Икковлон деб қилурмиз эълон,
Эртақда бу мумкун-ку ахир!
Мен оламда бўлай намоён —
Ул учинчи, вақтинча пинҳон
Синглингизнинг қиёфасида.
Бу тадбирим — сизларга жаҳон
Уқимоғи учун қасида.

Форкиадаларнинг бири

Нима дейсиз, опалар?

Бошқалар

Майли,
Аммо тишу кўзни бермайлик.

Мефистофель

Ахир сизнинг бу чиройингиз
Тиш ва кўзда бўлган мужассам.
Элга уни кўз-кўз этмасам,
Кўрсатурман қайси жойингиз?

Форкиадаларнинг бири

Топилади илож бунга ҳам:
Сен ўзгартир кўринишингни,

Сал чиқариб сўйлоқ тишингни,
Бир кўзингни юмиб ол маҳкам.
Фарқинг қолмас бизлардан асло,
Акамиздай бўлурсан гўё.

М е ф и с т о ф е л ь

Қандай шараф! Сизнингча бўлсин.

Ф о р к и а д а л а р

Шундай бўлсин!

М е ф и с т о ф е л ь

(Форкиадаларга ўхшаш қиёфада)

Коинот билсин,
Мен Хаоснинг бир янги ўғли.

Ф о р к и а д а л а р

Сингилларинг биз, дилни шод эт,

М е ф и с т о ф е л ь

Қандай номус! Кўрганлар тўғри
Мени агар — гермофродит.

Ф о р к и а д а л а р

Гўзал бўлиб кетдик ўзимиз,
Бор икки тиш, икки кўзимиз.

Мефистофель

Элга бундоқ кўринмам асло.
Шу турқимда агар мабодо —
Жаҳаннамда бўлсам намоён
Қўрқиб қочар шайтонлар ҳар ён.

ЭГЕЙ ДЕНГИЗИНИНГ ҚОЯЛИК КҮРФАЗИ

Ой ҳамма вақт тиккада туради.

Сиреналар

(қоялар атрофида ўлтириб, най чалиб)
қўшиқ айтишади)

Сени йўллаган
Кўкдан ер сари
Фессалиянинг
Жодугарлари —
Ўзининг машъум
Мақсади учун.
Энди тинч, маъсум
Порлайбер букун,
Тўкабер чирой
Тўлқинларга, ой!
Яйраб қолсин шод
Борлиқ мавжудот.
Хизматингга биз
Тайёр бўлурмиз.
Қошингда ҳаргиз
Сажда қилурмиз.

Нереида в а тритонлар
(денгиз махлуқлари сувратида)

Кўшиқ айтинг сернаво,
Янграсин арзу само.
Уни тинглаб шодумон
Денгиз мавжудотлари,
Жон зоти борки бари
Келаберсин бу томон.
Бир замон кучли бўрон
Турганда биз сақлаб жон,
Айлаган эдик макон
Чуқур денгиз қаърин биз
Уша макондан букун
Кўшиқ эшитмоқ учун
Чиқмоқдамиз баримиз.
Тақдик сонсиз тақинчоқ —
Марварид, узук, балдоқ.
Бу бари сиздан савфо.
Бир вақт сиз куйлаганда,
Кўшиққа бўлиб банда,
Кўплар бўлган-ку адо.
Олтинлар алардандур,
Чўккан кемалардандур.

Сиреналар

Денгизда бесон-саноқ
Балиқлар кўп ялтироқ.
Сиз ҳам қилибсиз безак,
Хўп ясанибсиз, бироқ
Балиқдан сиз авлороқ
Эканингизни билсак?

Нереида ва тритонлар

Буни ўйлаб қўйганмиз,
Жавоб шайлаб қўйганмиз —
Келмай туриб аввал биз.
Бу сафарнинг ўзи бас —
Қўрсатур — биз балиқмас,
Балиқлардан афзалмиз.

(кетишади)

Сиrenaлар

Йўқолдилар тез.
Уларни шамол
Элтади бу кез
Кабирлар томон.
Самофракия —
Кабирлар эли.
Кўп улар ҳақда
Афсона хили.
Ки, бул бетўзим
Тангриларга иш —
Ўзини ўзи
Яратиш эмиш.
Ой, сўраймиз биз,
Тепамизда тур.
Қувилажақмиз
Тонг сочганда нур.

Фалес

(қирғоқда Гомункулга)

Олиб кирсам бўлур бу замон
Сени кекса Нерей ёнига.

Шу гор аро у тутмиш макон,
Аммо инсон тегар жонига.
У яшайди танҳо хилватда,
Одам зотин кўрса албатта
Қўзғалади ғазаб, нафрати.
Аммо чолнинг бордир ҳикмати:
Унга олис келажак аён,
Шу билан у машҳури жаҳон.
Иззатлидир шундан ҳар жойда,
Ундан етган кўпларга фойда.

Г о м у н к у л

Қани кирдик. Мен асло қўрқмам.
Ўтим сўнмас, синмас шишам ҳам.

Н е р е й

Бу не садо? Инсон садоси!
Ғазабимнинг йўқ интиҳоси!
Унинг иши ерда эмаклаш,
Яна қилур худолик талаш.
Ётсам бўлар ором олиб жим,
Лекин келар инсонга раҳмим.
Бердим доим уларга мадад,
Бердим доим яхши маслаҳат.
Аммо фойда қилмади зинҳор,
Кетди барча меҳнатим бекор.

Ф а л е с

Мадад сўраб келдик шунда ҳам
Сен — денгизлар донишмандига.
Маслаҳат бер ўзинг бул одам —
Шаклидаги ўт фарзандига.

Н е р е й

Маслаҳат? Эҳ, ким ҳам эшитар,
Маслаҳатга ёл қулоғи кар.
Панд еса-да қанчалар, аммо —
Оқил бўлмас одамзод асло.
Мен насиҳат қилдим Парисга,
Дедим унга: берилиб ҳисга
Ўғирлама ўзганинг ёрин!
Тақдирида нималар борин
Айтиб бердим. Мана шу юнон —
Соҳилида ул мағрур ўғлон,
Барчасини тинглаган мендан.
Огоҳ қилдим уни олдиндан
Ул мислсиз жангдан, қирғиндан.
Енғинларни тасвир этганман,
Тутунларнинг кўкка ўрлашин,
Устунларнинг ерга қулашин —
Кўрсатганман, таъсир этганман.
Урнак бўлсин учун жаҳонга,
Буюк шоир жойлаб дostonга
Бундан расо уч минг йил аввал
Авлодларга йўллаган ўшал
Троянинг қиёматини
Қилган эдим унга намoён.
Лекин чолнинг насиҳатини
Тингламади бепарво ўғлон,
Қурбон қилди, оҳ, илионни
Тоғдай ётган ул паҳлавонни
Ем қилдилар Пинд бургутлари.
Ул нодоннинг касридир бари.
Одиссейга айтганман такрор
Бўлмоғини Циклонга дучор,
Тушмоғин ҳам Цирцейга асир.

Аммо унга қилмаган таъсир.
Тарк этмади у тентакликни,
Сусткашликни, енгилтакликни.
Нима бўлди аён оқибат,
Тасодифан қолди саломат.

Ф а л е с

Албатта бу дилдаги тугун
Жуда оғир донишманд учун.
Лек яхшилик бор-ку дунёда.
Босганида минг туман алам,
Яхшиликнинг бир мисқоли ҳам
Аламлардан бўлгай зиёда.
Сендан бизга маслаҳат керак,
Дариг тутма ёрдаминг бу гал.
Мадад сўраб келдик, бу гўдак —
Яралмоқчи оламга тугал.

Н е р е й

Бугун яхши кайфиятдаман,
Солманг бу шод кўнглимга тугун.
Руҳим тетик, хуш ниятдаман,
Йиғилади қизларим букун.
Байрам қилиб бу ерда денгиз —
Парилари жам бўлур бари.
Келар менинг қизларим — тенгсиз
Хушназокат доридалари.
На Олимпда, на олам аро
Уларга тенг гўзал йўқ асло.
Гоҳи аждар устига қўниб,
Гоҳи Нептун отига миниб
Ешлик шавқи, шодон туйғуда

Шўнгиб-шўнгиб ўйнашар сувда.
Бамисоли денгизга сингил,
Сузишади хубобдек енгил.
Улар билан баробар ўшал
Инжу садаф арабасида,
Венеранинг маркабасида
Бу оламда тенги йўқ гўзал
Галатея келадур жадал.
Токи бўлди Киприда адо —
У Пафосда саналур худо.
Бордир унинг ўз пойтахти,
Унга қолган Киприда тахти.
Энди кетинг, хушнуд бу онда
Сизга сира сочгим йўқ нафрат.
Протейга боринг, жаҳонда
Қай тариқа яралур хилқат,
Қай тариқа бўлур баркамол —
Сўйлаб берар сизга бемалол.

(Денгизга қараб кетади)

Ф а л е с

Бизга бенаф бўлди бу ташриф,
Протейни топамиз, аммо
У юради ўзни яшириб.
Саволимиз тинглаб мабодо
Бизга жавоб берганида ҳам
Сўзларига мушкул тушунмоқ,
Чунки унинг ҳар сўзи жумбоқ.
Аммо зарур бизга бу қадам,
Негаки йўқ ўзга чорамиз,
Не қилардик — унга борамиз.

(кетадилар)

Сиреналар

(баланд қоядан)

Оппоқ-оппоқ ул ёқда
Нелар сузиб келмоқда?
Уша саноқсиз елкан
Сув парилари экан.
Шўнгишар, яйрар, кулар.
Нередалар улар.
Тушиб яқин борайлик,
Уларга бир қарайлик.

Нереида ватритонлар

Келтирдик сизга савго,
Недир билмассиз аммо.
Херона косасида
Тасвир келтирдик букун.
Муножоту қасида
Уқинг бу тасвир учун.
Кўпдир унинг ҳикмати,
Бу — тангрилар суврати.

Сиреналар

Кичик бўлса ҳам
Қудрати аъзам,
Денгиз — фалокат,
Кимни ҳалокат
Гирдобига тортса бешафқат
Нажот арур кабирлар фақат.

Нереида ва тритонлар

Кабирлар ҳар он
Тинчликка посбон.
Турса ногихон
Денгизда бўрон,—
Улардан инсон
Топадур омон.

Сиреналар

Мададкор алар.
Тошга кемалар
Урилган чоғда
Биз қолдик доғда,
Кабирлар фақат
Бўдилар мадад.

Нереида ва тритонлар

Биз учтасин келтирдик бунда,
Келмай қолди тўртинчи унда.
Унинг буён келмоғи мушкул,
Барча учун ўйлар эмиш ул.

Сиреналар

Майлига, ул тангрилар
Бир-бирин мазах қилар.
Бизнинг ишимиз фақат
Итоату ибодат.

Нереида ва тритонлар

Улар эди етовлон.

Сиреналар

Учгаси қайда пинҳон?

Нереида ватритонлар

Ҳеч ким билмайди букун
Аниқ саноғин, демак
Маълумот олмоқ учун
Олимпга бормоқ керак.
У ерда юрар миш-миш:
Саккизинчиси ҳам бор.
У ҳам бунда келармиш,
Аммо эмасмиш тайёр.
Ушал беқиёс
Буюк кабирлар
Интилар холос,
Тангриларга хос
Кашф этиб сирлар.

Сиреналар

Ойга ҳам, қуёшга ҳам
Сифинурмиз мусаллам.
Бизнинг ишимиз тоат,
Бундан фойда бор фақат.

Нереида ватритонлар

Бу байрамни ўтказмоқ шодон
Келтиради бизга шараф-шон.

Сиреналар

Олтин терини излаб
Йўлга чиққан ботирлар.

Улардан ўтиб сизлар
Келтирдингиз кабирлар.
Олтин теридан албат
Кабирлар минг бор қиммат.

У м у м и й х о р

(такрорлаб)

Олтин теридан албат
Кабирлар минг бор қиммат.

Нерсида ва тритонлар сузиб ўтадилар.

Г о м у н к у л

Бул тангри — безаволми,
Ёки синиқ сополми?
Банд этмиш булар олим
Дилу фикри хаёлин.

Ф а л е с

Олимга шу-ку хислат:
Тангадан занги қиммат.

П р о т е й

(кўринмай)

Куляпман мен мазахбоз,
Неки ғалат бўлса соз.

Ф а л е с

Протей, сен қайдасан?

П р о т е й

(гоҳ узоқ, гоҳ яқин бўлиб, ғойибдан)
Ҳам ундаман, ҳам бунда.

Ф а л е с

Ҳазил сўзлар айтасан
Аввалгидек буқунда.
Қўй бу алдоқ сўзингни,
Дўстга кўрсат ўзингни.

П р о т е й

(гўё узоқдан)

Хайр!

Ф а л е с

(Гомункулга секин)

Ул яқиндадур,
Таратгил ёруғроқ нур.
У балиқдай синчиков,
Қанча айёр бўлса ҳам —
Шуълангни кўргани дам
Чопиб келади дарров.

Гомункул

Кўп нур сочиш қийинмас,
Шишам ёрилмаса бас.

Протей

(улкан тошбақа қиёфасида)

Бу қанақа нур, ажаб?

Фалес

(Гомункулни беркитиб)

Кўришинг мумкин, аммо
Бир шартни қилсанг бажо.
Бизнинг арзимас талаб —
Кўрин одам сиёқли —
Бир бош, икки оёқли.

Протей

(нуроний одам қиёфасида)

Олим, устасан ҳамон.

Фалес

Минг бир тусдасан ҳамон.

(Гомункулни очади)

Протей

(хайратда)

Нур сочувчи кичкина одам!
Кўрмаганман умримда ҳеч ҳам.

Фалес

Сендан бизга маслаҳат керак.
Қаршингдаги мана шу гўдак.
Яралмоқчи қайта оламга,
Айланмоқчи гўла одамга.
Сўйлаб берди менга бу бола,
У ҳаётга келибди чала.
Қувваи руҳ унда мукамал,
Лекин вужуд эмас мушаккал,
Борлиқ вазни шишада фақат.
У не қилсин, бергил маслаҳат.

Протей

Бевақт-соат яралган гўдак,
Қиз боланинг ҳомиласидак.

Фалес

(аста)

Мени ҳайрон қилар шу нарса:
Менимча бу бола — хунаса.

Протей

Бу соз. Ҳаёт йўлини босиб,
Қайси жинсга бўлса муносиб,
Яқинлашар ўшанга албат.
Сўзларимга қулоқ сол фақат:
Сен ҳаётга — денгиз сари бор
Ва мисоли барча жонивор
Унда бетин қилиб ҳаракат
Топиб егин ризқу рўзингни,
Такомилга етказ ўзингни.
Етилади тирик жон кам-кам:
Аввал ўзга сингдиради нам,
Йиғиб аста оқсил моддалар,
Кичигини ем қилиб катта,
Мураккаброқ бўлиб соддалар,
Охир комил бўлур, албатта.

Гомункул

Қандай ажиб хушбўй, мусаффо,
Ҳаётбахшдур бу ерда ҳаво!

Протей

Ҳақсан, гўдак. Ва лекин пастда
Соҳилларга урилиб аста
Тўлқинлар шод ўйнаб ётган жой
Хуш ҳавога бу ердан ҳам бой.
Қара, биз томон
Келар аламон,
Юр ул ёққа.

Ф а л е с

Сиз билан мен ҳам.

Г о м у н к у л

Уч руҳ қўймиш дегизга қадам.

Родос тельхинлари Нептуннинг уч айрили найзасини тутиб денгиз
отлари ва аждарларини миниб келадилар.

Х о р

Бизлар бу найзани ясадик Нептун
Асов тўлқинларни бошқарсин учун.
Зевс кўкдан юборса момақалдироқ,
Нептун гулдирак қўзғар пастда кучлироқ.
Чақмоқ чакиб сувга яшин тушади,
Пастдан тўлқин кўкка сапчиб учадди.
Улар ўртасида не бўлса пайдо
Маҳкумдир чўкмоққа, бўлмоққа адо.
Найзасини берди бизларга Нептун,
Байрамни шодумон ўтказмоқ учун.

С и р е н а л а р

Сизга қуёш, кун қутлуғ,
Сигинурсизлар мудом.
Бизга ойдин тун қутлуғ,
Биздан сизларга салом.

Т е л ь х и н л а р

Эй тун маъбудаси, аршингдан ҳар он
Сен аканг мадҳини тинглайсан шодон.

Қулоғинг тутурсан Родосга банда,
Қуёшга қасида бағишлаганда.
Фалакка юксалиб уммон қаъридан
Апполлон қарайди осмон бағридан
Денгизга, оролга, тоққа, ўтлоққа,
Шаҳар кўчалари, сокин қирғоққа.
Мабодо уларни қопласа туман,
Нурини юборар ул — қолмас умуман.
Ўзни танир Феба минглаб сувратда,
Ҳам юввош ўсмир, ҳам паҳлавон катта.
Бизлар уни тасвир айладик илк бор,
Унга инсон шаклин бердик улуғвор.

Протей

Мақтанаверсин улар!
Фалак сарвари кулар
Турфа қўғирчоқлардан.
Мисларга бериб сайқал
Улар ясаган ҳайкал
Фарқсиз ўйинчоқлардан.
Ўйлашар — қойил дунё,
Бизлар ясадик худо,
Бизники дерлар зафар.
Лекин зилзила, вулқон
Булар барин ногихон
Йўқ қилмоғи муқаррар
Ерда ҳаёт бебақо,
Оқибати вовайло,
Унда яшаш беҳуда.
Мен ўзни дельфин этай,
Сени денгизга элтай,
Ҳаёт маъноси сувда.

(дельфинга айланади)
Мана, мен тайёр дельфин,
Қани кел, елкамга мин.
Олдинда яшамоқ бор:
Умрингни қилай аста
Уммон билан пайваста,
Сенга бўлсин толе ёр.

Ф а л е с

Яралмоқ ишин, демак,
Бошдан бошлашинг керак.
Ҳаракат қил шаҳдамроқ,
Минг бир турдан ўтурсан,
Ўзлингга етурсан.
Инсонлик йўли йироқ.

Гомункул Протей дельфинга минади.

П р о т е й

Ўзни ҳақиқий ҳаёт —
Денгиз қучоғига от.
Сенга очиқ ҳар томон.
Шакллансанг — шу басдир,
Инсонлик керакмасдур.
Ниятингга бил поён.

Ф а л е с

Ёмон эмас одам бўлиш ҳам.
Агар одам бўлса чинакам.

Протей

(Фалесга)

Ухшар бўлса агарда сенга,
Унутилмас сен каби инсон.
Неча аср ўтса-да ҳамон
Сен, донишманд, яқинсан менга.

Сиреналар

(қояларда)

Ой ҳалқасини ўрамиш
Оппоқ-оппоқ булутлар.
Бу — фалакка ўрамиш
Гала-гала кабутар.
Севги қушларин бу ён
Пафос ўзи йўлади.
Энди шодлик бепоён,
Байрам тўлуғ бўлади.

Нерей

(Фалесга яқин келиб)

Ой ҳалқасин кўрган кез
Дер баъзилар бу сароб.
Биз руҳлар-чи, берурмиз
Бунга ҳақиқий жавоб.
Бу — Венера қушлари,
Кўкка тўлиб келадур.
Галатея қизимга
Ҳамроҳ бўлиб келадур.

Фалес

Менга маълум доимо
Не дер эса фарзона.
Илиқ маскани аро
Тутмиш қутлуғ фасона.

Псилла ва марслар

(денгиз ҳўкизлари, бузоқлари ва қўйларига миниб)

Тўлқинлардан йироқда,
Зилзилалардан нари,
Кипрда — тинч қирғоқда,
Денгиз шаббодалари
Аллалаган ул макон,
Ўзга кўзлардан ниҳон,
Осуда ғорлар аро
Кипридага доимо
Йўллаб саждаю таҳсин,
Сақлаймиз аробасин.
Кўкдан ой, соҳиб фусун,
Шуъла сочиб турган тун
Денгиз тўлқинларини
Оҳиста сурган замон
Бизлар мозега аён,
Лек бу авлоддан ниҳон
Ушал гўзал парини
Парилар сарварини
Элтамиз соҳил томон.
Бизларга даҳшат солиб
Қайтаролмас ҳеч қачон —
На ярим ой, на салиб,
На бургут, на арслон.
Подшолар жангга кирсин,

Бири-бирини қирсин,
Қилич чопсин лашкарлар,
Енсин қишлоқ-шаҳарлар,
Табиат ҳаёт, аммо
Биз ҳам қилмаймиз парво.
Маликамизни омон
Элтамиз манзил томон.

Сиреналар

Солланиб сув бетида,
Давра ясаб, яйраб ҳур
Аробанинг кетида
Нереидалар келур.
Тенгсиз ҳусн борасида,
Онасининг келбати —
Доридалар орасида
Галатея келади.
Ул тангрилар зотидан гар —
Гарчи малак, гарчи ҳур,—
Ер қизидек жонон, дилбар,
Юракларни тортадур.

Доридалар

*(Нерей ёнидан дельфинларда сузиб ўтар экан,
хор бўлиб)*

Кўринсин бизнинг ёрлар
Отамизнинг кўзига —
Ой, нуринг соч шунқорлар —
Жуфтларимиз юзига.

(Нерейга)

Бу денгизчилар биздан
Миннатдордур ҳар замон.
Биз уларни денгиздан
Қутқариб чиқдик омон.
Биз уларни иситдик,
Уларга жон бахш этдик.
Албат қайтар бу шафқат
Эвазига муҳаббат.
Фотиҳа бер бизларга,
Бахтин топган қизларга.

Н е р е й

Шафқат, роҳат бўлса ёр —
Некбахтликдур икки бор.

Д о р и д а л а р

Бу ишимиздан хуррам
Бўлсанг агар, отажон,
Биз каби уларга ҳам
Ҳаёт берган жовидон.

Н е р е й

Севинг, ўйнанг, ҳар ошни
Ўтказинг лаззат аро.
Мангу этмоққа жонни
Менда қудрат йўқ аммо.
Ҳаёти жовидонни
Бахш этар Зевс танҳо.
Гўё денгиз тўлқини
Муҳаббат ҳам бетўхтам.
Сўнгач севги ёлқини,

Тарқагач сархушлик ҳам,
Ортиқ чўзмай узоққа,
Элтиб қўйинг қирроққа.

Д о р и д а л а р

Энди, дўстлар, сизга алвидо,
Ярим йўлда бўлурмиз жудо.
Мангу севмоқ истадик аммо
Ушалмади бу муддаолар,
Истамади буни худолар.

Й и г и т л а р

Бундан сўнг ҳам бизни аёллар
Шундоқ суйиб қилсалар ардоқ,
Биз, йигитлар, бундан ортиқроқ
Бахтни қилмас эдик хаёллар.

*(Галатея сафар аробасида яқинлашиб
келади)*

Н е р е й

Қизим, сенми?

Г а л а т е я

Жоним, отажон!
Тўхтаб туринг, дельфинлар, бир он,
Кўриб олай отамнинг юзин,
Ололмайман ундан ҳеч кўзим!

Н е р е й

Тўхтамади дельфинлар бироқ
Солмадилар ноламга қулоқ.
Зарра парво этмади улар,
Мени олиб кетмади улар.
Ота охи уларга надир,
Туйғуларим этмаслар қадр.
Лек қизимни бир кўрганим ҳам
Бир йил қилур кўнглимни хуррам.

Ф а л е с

Шараф сизга! Яна шараф-шон!
Юрагимда шодлик бепоён.
Менга бўлди бир асрор аён:
Сувдан пайдо бўлур тирик жон!
Сув ҳаётнинг ижодкоридир
Ва боиси пойидоридур.
Сувдан пайдо бўлмаса тумон,
Кўкка булут бермаса уммон,
Замин узра ёмғир ёғароқ,
Агар ҳосил этмаса ирмоқ,
Ирмоқ чопиб дарёлар томон,
Яратмаса дарёлар уммон
Бўлармиди бу тоғ, бу води,
Бўлармиди инсон авлоди?
Сув — тириклик, жоннинг йўлдоши,
Уммондадур ҳаётнинг боши.

А к с а д о

(барча давраларнинг хори)

Уммондадур ҳаётнинг боши.

Н е р е й

Ана улар йўлни бурдилар,
Яна ортга қараб юрдилар —
Мовий очиқ денгизга томон.
Нуқта бўлиб йироқда ҳамон
Кўринмоқда суюкли қизим —
Жўнаб кетган садаф ароба.
Уни кўрар ҳар қачон кўзим,
Удир менинг ёруғ юлдузим —
Нузли маёқ билан баробар.
Қайда кўрсам фарқлаб олурман
Тутун ичра ёлқиндай гўё,
Ётлар ичра маҳбубдай танҳо,
Фақат унга назар солурман.
Шу боисдан кетса ҳам йироқ
Кўринмоқда кўзимга бироқ.

Г о м у н к у л

Сув узра, уммон аро
Нурим ёрқин ажабо,
Атрофим нақадар соз!

П р о т е й

Ортиқ ҳайратим менинг,
Атрофга шишанг сенинг
Таратар ажиб овоз.

Н е р е й

Ул аламон ичида, қара,
Пайдо бўлди ажиб манзара.

Галатея кўшки ёнида
Гўё севги галаёнида
Гоҳ пастлаб, гоҳ ўрлаб баландга
Ёнаётир сирли аланга.

Ф а л е с

Прометей қилган ишдир бул,—
Шавқ ўтида ёнар Гомункул.
Эшитилди аянчли садо,
Шиша кўшкка бориб урилди,
Чилчил синиб бўлдию адо,
Ичидаги сувга тўкилди.

С и р е н а л а р

Шуълаланар тўлқинлар,
Сув бетида ёлқинлар.
Денгизни олов қучди,
Баданларга нур тушди.
Сенга шараф-шон, Эрос,
Сен ҳаётга бош асос!
Ёнувчи уммон,
Сенга шараф-шон!
Ут ва сув — ҳамдам,
Шараф бунга ҳам.

Ҳ а м м а б и р л и к д а

Яшасин ҳаво,
Ерга салламно!
Шон деймиз букун
Аносир учун.

УЧИНЧИ ФАСЛ

СПАРТАДАГИ МЕНЕЛАЙ САРОЙИ ОЛДИДА

Елена Панталида бошлиқ Троялик асиралар хори билан кириб келади.

Е л е н а

Мен Елена, шарафу номусларга чулганган;
Ҳозир кемадан тушиб, қирғоқдан келмоқдаман,
Тўлқин чайқатишидан ҳали айланар бошим.
Бизни ўша тўлқинлар кўпикли елкасида
Эвр қудрати ила, Нептун шафқати ила
Ҳозиргина келтирди олис Фригиядан
Бул қадрдон кўрфазга. Шоҳ Менелай қирғоқда
Баҳодир ҳамроҳлари — аскар билан бу чоғ
Омон-эсон қайтганин байрам қилаётганда
Сен мени қабул айла, эй Паллада устида
Менинг отам Тендерей бир замонлар тиклаган
Ҳашаматли баланд уй! Мен болалик чоғимда
Шу уйда акаларим, суюкли опаларим
Кастор, Поллукс билан, Клитемнестра билан
Яйраб-яйраб ўйнаган пайтларимда бу сарой
Спартада саналар эди энг соз, муҳташам.
Салом сизга, мунаққаш эй темир дарвозалар!
Сизлардан ўтиб бир вақт менинг меҳмоним бўлиб
Келган эди бу уйга юрагим танлагани —

Менелай — ул қаллигим байрам либосларида.
Хозир худди ўшандай кенг очилинг қаршимда.
Токи букун ҳақиқий умр йўлдошига хос
Шоҳ Менелай буйруғин кириб қилайин адо.
Ўзим танҳо кирайин, ортимдан сиз ёпилинг,
Токи мен бечорани то бу дам таъқиб этган
Фалокатли у кунлар ташқарида қолсинлар.
Мен ушбу остонани босиб ўтиб бепарво
Церера эҳромига йўл олганимдан буён,
Унда Фригиялик қароқчи мени тутиб,
Ўғирлаб ўз юртига олиб қочгандан буён
Юз берди не-не ажиб ҳодисалар дунёда!
Улар тилдан-тиллерга, йилдан-йилларга ўтиб
Эртак бўлиб кетдилар. Уларни айтиб юриш
Одамларга завқлидур, аммо уни бошидан —
Кечирган шўрлик учун тингламоқ фоят мушкул.

Х о р

Наҳотки сен, буюк малика,
Бундоқ ноёб фазилатингга
Нафрат кўзи билан боқурсан?
Сен гўзаллар ичра ягона!
Шони борар ботирдан олдин,
У шундан мағрур.
Лек гўзаллик қошида бошин
Эгар тенгсиз баҳодирлар ҳам.

Е л е н а

Етар! Ул подшо эрим қирғоққа етгач кема,
Мени шаҳр ичра йўллаб денгиз бўйида қолди.
Унинг мақсади надир — бу менга намоёндур.

Мен кимман? Аввалгидек маликаманми ва ё
Мен туфайли эримнинг чеккан изтироблари
Юнон эли бошига тушган савдолар учун
Қурбон бўлгувчи жонман? Мен ўзим ҳам билмайман
Озод инсонманми ё маҳкума асирамен?
Менга рўзи азалдан икки маънода шуҳрат,
Икки хилдаги тақдир бўлмиш экан ошино.
Ҳатто шу остонага қадам қўяр эканман,
Икки хил туйғу мени чулғаб олган тамоман.
Эрим кемада менга бир оғиз сўз демади,
Қасд қилиб қўйган каби худди менинг жонимга,
Ҳаттоки кўзларини дуч қилмади кўзимга.
Олдиндаги кемалар Эврот қирғоғи томон
Яқинлашиб келганда у шундай сўзлар айтди,
Айтиб турарди гўё бу сўзларни тангрилар:
«Бунда одат бўйича, тушиб қолар аскарлар,
Мен қирғоқда уларни кўрувдан ўтқарурман.
Сен эсанг бу муқаддас Эврот қирғоғи бўйлаб
Юқорига қараб юр, отларни қамчила тез.
Кўкаламзор ўтлоқлар бўйлаб тоғлар қуршаган
Яшил води сари бор. Унда бир вақт яшнаган
Катта қишлоқ ўрнида Лакедемон юксалган
Киргин менинг мунаққаш гумбазли саройимга.
У ерда мен қолдирган калитдор кампир бошлиқ
Хизматчи аёлларнинг ҳаммасини тўплагин,
Улар биз йўғимизда не қилганларин текшир.
Калитдор кампир сенга отангдан мерос қолган
Ва мен жангу тинчликда доим тўлдириб турган
Жавоҳир хазинасин очиб бир-бир кўрсатсин.
Бўлурсан булар барин батартиб ва саранжом
Сақланганига гувоҳ. Чунки бу шоҳ мулкидур.
Шоҳ сафардин қайтганда қолдирган ўз мулкини
Қандай қолдирган бўлса, шундай топмоғи керак,
Шоҳлар қонуни шудир — қулла бузмоққа ҳақсиз.

Х о р

Бойликларнинг ажиб жилваси
Кувонтирсин дилу кўзингни,
Олтин тожу марварид, инжу
Ётар унда кўзлардан йироқ.
У маҳзанга кириб нигоҳинг
Ташлагин, дилдор
Унда ёқут, лаъллар билан
Баҳс қилади сенинг чиройинг,

Е л е н а

Сўзини давом этиб шундай деди подшоҳим,
«Ҳамма нарсани кўриб ўз жойида, саранжом,
Кўнглинг тўлгач, сен ўзинг қай тариқа истасанг —
Мазбаҳларни жойлаштир, ҳамда қурбонлик учун
Қоҳинга нимаики керак бўлса барчасин
Ҳозирлаб қўй бекам-кўст. Қозонларни тайёрла.
Бирма-бир ўз жойига қўйиб чиқ идишларни.
Кўзаларга муқаддас булоқдан сув тўлдириб,
Учоқ олдига қуруқ ўтинларни йиғиб қўй.
Яхши чархланган пичоқ хизматга тайёр бўлиб
Энг кўзга кўринарли жойда турсин албатта.
Қолган ишларни бўлса, ўзинг билганингча қил».
Шундай деди у менга хайрлашар чоғида,
Аммо менга айтмади, худоларнинг йўлида
Не жонлиқ забх ётар ул,— инсонми ё ҳайвонми?
Бу ерда бир сир бордир. Лекин мен ўйламасман,
Тақдирда не борлигин худолар билур фақат.
Фақат уларга аён не керак, не керакмас
Не қилса улар қилур, Одамлар бу ишларни
Хоҳ яхшилик деб билсин, хоҳи ёмонлик десин
Қандай ҳукм чиқарса ўшал умри боқийлар,

Биз фано бандалари чидамоғимиз даркор.
Қоҳин қурбон устида болта кўтарганича
Тушира олмай қолган тарихларда неча бор.
Бунга сабаб бўлган гоҳ ёв лашкари ҳужуми
Ёки мангу раҳмдил ул тангрининг мадади.

Х о р

Билмоқ на имкон тақдирда не бор?
Дадил кирабер,
Қўрқма, малика,
Яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам, бил,
Ногоҳ келур банда бошига.
Ким уларни олдиндан айтса,
Ҳеч ким ишонмас.
Троя ёнди, ўлимларни кўрдик,
Номусли ўлимлар гувоҳи бўлдик.
Аmmo бизлар тирикмиз,
Бошимиз узра қуёш.
Оёқ остимизда ер,
Қаршимизда сен ўзинг,
Гўзаллик мўъжизаси.

Е л е н а

Майли не бўлса бўлсин. Сира иккиланмасдан
Саройга киражакман. Шундай қилмоғим керак.
Мен бу саройга яна қадам қўяжагимни
Ҳатто хаёлимга ҳам келтирмаган эдим-ку.
У менинг қаршимдадир — ўзим ҳам ишонмасман.
Мана шу остонадан қиз болалик чоғимда
Неча юз марта енгил сакраб-сакраб ўтгандим.
Ажабо, нега бугун йўқдир менда дадиллик?

(саройга киради)

Маҳзуна асиралар,
Бошингиз кўтарингиз!
Унутингиз ғамларни —
Шодланинг маликангиз
Елена билан букун.
Бу хуш соатда бека
Қайтмоқда кеч бўлса ҳам
Лекин дадил ва шодон
Қадрдон масканига.
Ҳақни этиб барқарор,
Уни уйга қайтарган
Тангриларга шараф-шон!
Кимки бўлмишдир озод,
Шодон қанот қоқадир
Азобларнинг устида.
Маҳбуслар эса нолон
Қўлларини узатиб
Темир панжаралардан
Интиладирлар бекор.
Лекин бул ўз юртидан
Айрилган асирани
Тангри бағрига босиб,
Вайрона Троядан
Олиб келди бул қадим —
Янгидан ясатилган
Қадрдон гўшасига,
Токи бунда бешумор
Лаззату азобдан сўнг
Руҳи ором топсину
Ешлик кунларга қайтсин.

Панталида

(хор бошловчиси сифатида)

Дугоналар, сиз ҳали севинмангиз бунчалар,
Сарой дарвозасига аввал бир солинг нигоҳ!
Ана, кўряпсизми? Қайтаётир малика
Тез-тез қадамлар билан ичкаридан биз томон.
Эй малика, не бўлди? Нима сени ранжитди?
Итоатда тургувчи хизматкорлардан ўзга
Нима кўрмоғинг мумкин бу ўз масканинг аро?
Недир сени бунчалик ҳаяжонга солган, айт?
Нимадан бу сендаги сўнгсиз ҳайрат ва ғазаб?

Елена

(ҳаяжонда эшикни очиқ қолдириб)

Зевснинг фарзандига қўрқув тамом бегона.
Унинг мағрур юраги ваҳимадан ўзгадур.
Ва лекин ул қадимий зулмат аро яралган,
Кўзларимиз олдида минг шаклда намоён,
Вулқонли тоғлар узра олов бўлиб, кул бўлиб.
Тун узра шарпа бўлиб қанот ёзгувчи даҳшат —
Ушал қадимий даҳшат не-не ботирларнинг ҳам
Юрагига, шубҳасиз, қўрқув солмоғи мумкин.
Стикс тангрилари менинг бегона юртдан
Келишимни, кўрингиз, шундай нишонладилар.
Мен — бу уйнинг бекаси — гўё чақирилмаган
Меҳмонга ўхшайдурман. Қочиб чиқдим у ердан.
Йўқ, мен зулмат бағридан зиё қўйнига чиқдим.
Бундан қува олмайсиз мени, ёвуз малаклар!
Не бўлса ҳам қилурман ўз уйимни муборак,
Токи табаррук маскан бир замонлардагидек
Бизни бағрига олсин шодумону саранжом.

Хор бошқарувчиси

Ичкарида не кўрдинг, биз канизақларингга
Сўйлаб бергин яширмай энди, буюк малика.

Елена

Менинг ул ичкарида кўрганларимнинг барин
Сиз ўзингиз кўрурсиз, агарда қаро Зулмат
Кўрқинч шарпаларини йиғиб олмаган бўлса.
Шундай қилиб, подшонинг буйруғида хаёлим,
Мен ичкари кирдиму қотиб қолдим ҳайратда.
Хоналар, йўлақларнинг бари бўм-бўш, кимсасиз.
Қулоғимга тиқ этган товуш чалингани йўқ,
Хоналарга, наздимда, яқин ойлар ичида
Бирорта хизматчининг қўли тегмаган, аниқ,
Калитдор аёл менга пешвоз чиққани ҳам йўқ,
Қулақ қилиб оқсочлар қарши олгани ҳам йўқ.
Сўнг ўчоқнинг ёнига яқин келиб қарасам:
Бир уюм кул ёнида мук тушиб қимирламай,
Ухлабми, ўй сурибми ётар эди бир кампир.
Мен уни шоҳ қолдирган калитдор хаёл қилиб
Турмоғини буюрдим, ишламоққа чорладим.
У-чи, менга жавобан ҳатто қимирламади,
Мен буйруқни қайтардим унга яна қаттиқроқ.
Шунда у баттол кампир сўзимни эшитди-ю,
Бошини сал кўтариб, бор, нари кет, дегандай —
Ўнг қўлини силтади. Шунда мен газаб билан
Ундан юз ўгирдиму йўл олдим хос хонага.
У ердан пинҳон йўлақ элтарди хазинага.
Хайҳот менинг йўлимни тўсиб чиқди бир махлуқ,
Ғоят улкан ва ориқ, қараб бўлмайти, даҳшат!
Чуқур, қонли кўзларин менга тикди. Ул онни
Сиз билан тасвир этмоқ мумкин эмас мутлақо.

Мен не кўраётирман? Ана чиқди у ўзи!
Наҳот у қоронғудан чиқаолди ёруққа.
Лекин подшо йўқ экан, бу ерда биз ҳукмдор,
Биз тангри Аполлоннинг паноҳида турибмиз.
У бизни ташлаб қўймас, ён босар бизга доим,
У гўзаллик дўстидур, Зулмат шарпаларини
Йўқотадур, батамом, ё қайтарур изига.

Форкиадаларнинг бири остонада пайдо бўлади.

Х о р

Жингалақдир гарчи сочимиз,
Кўп азоблар кўрганмиз аммо.
Ёдимизда жанг даҳшатлари,
Таслим бўлган
Вайрон Иллион.

Янграр эди жанг тўзонида
Тангриларнинг чорлаган саси.
Садо берар эди ихтилоф
Жез қалқонлар жаранги ила
Ва гулдурос жанг майдонидан
Қалъа томон яқинлашарди.

Деворлар турарди
Хали мустаҳкам.
Уйларни қучарди
Лекин аланга.
Аланга томлардан
Тошларга ўтиб
Бутун шаҳар бўлди
Каттакон гулхан.

Ҳалокатдан қочиб
Борар эканмиз
Кўрдик, келардилар
Рўпарамиздан —
Тутунлар ичидан
Чиқиб даҳшатли
Ғазабли тангрилар,
Бўйлари — осмон.
Намоён бўлдими
Улар чин, ёки
Даҳшат, қўрқув ичра
Кўзларимизга
Шундай кўриндими,
Билмаймиз. Аммо...
Аммо қаршимизда
Турган бу махлуқ
Туш эмас, хаёлмас,
Балки ҳақиқат.
Уни тутмоқ мумкин
Қўл билан, фақат
Йўлимизни тўсар
Жирканиш, қўрқув.

Сен — Форкис қизисан,
Буни биламиз.
Аммо сен қай бири?
Улар учовлон.
Берилган уларга
Бир тиш ва бир кўз.

Наҳотки сен, эй сен —
Жирканч башара,
Феба кўз олдида
Ҳусн тимсоли —

Шу паризод ила,
Шу малак ила
Ёнма-ён турмоққа
Журъат қилурсан?
Майлига, турабер,
Хусн заргари —
Хунук нарсаларни
Кўрмас мутлақо.
Сояга тушмайду
Қуёшнинг кўзи.
Аммо бизни эса,
Биз шўрликларни
Ёнма-ён турганда
Қабоҳат билан —
Чидамоққа мажбур
Айлаган тақдир.

Нафратимиз сенга,
Эй беор хилқат,
Қарғиш сўзларини
Эшит бизлардан,
Яъни, тангри бахтли
Қилиб яратган,
Яъни, хуш рўй берган
Бандаларидан.

Ф о р к и а д а

Жуда қадимий, аммо эскирмас бул ҳақиқат:
Гўзаллик билан номус сира бўлмас ёнма-ён,
Доимо бир-биридан айру тушар йўллари.
Қадим-қадимдан улар бир-бирини нафратлар.
Агарда тасодифан дуч келсалар мабодо,
Дарҳол бир-бирларидан юз ўгирурлар улар

Ва икки ён кетурлар: номус доимо ғамгин,
Гўзаллик эса зафар шавқи ила мастона.
Шундай давом этади, то гўзалликни Оркус
Забун этмагунича, ё кексалик — балоғат —
Донишу тафаккурга уни ўргатмагунча.
Эй ўзга юртдан келган, эй ҳуснига мағрурлар,
Мени кўриб дафъатан чуғурлашиб қолдингиз
Танҳо йўлчи устидан бетартиб сурон билан
Чуввос солиб ўтгувчи гала турналар мисол.
Йўлчининг не иши бор кўкда турналар билан,
У бир назар ташлару, сўнгра яна бепарво
Уларни кўрмагандай йўлида этар давом,
Йўлчи ўз йўли билан, қушлар ўз йўли билан.
Уша қушларнинг куни келар букун сизга ҳам.
Сизлар кимсиз ўзингиз, подшонинг саройига
Мастона менадалар каби ёпирилдингиз?
Кимсизки, калитдорга ўшқиурсиз бунчалар,
Мисоли юлдузли тун ойга хуриган итдек?
Балки сизлар ўйларсиз мени у танимас деб.
Сиз жангу жадалларда биноатга келгансиз,
Сизлар фоҳишаларсиз, бузуқлик тарқатгувчи —
Аскарлар ичида ҳам халойиқ орасида.
Менинг кўзимга гўё гала чигиртка бўлиб
Кўринурсиз, боғу роғ, далаларнинг офати.
Сиз ўзгалар меҳнатин тагига сув қуйгувчи,
Сизлар фаҳш бозорининг арзон матоҳларисиз.

Е л е н а

Беканинг ҳузурида жорияни таҳқирлаш
Бекалик ҳуқуқига қасд этмоқ-ла баробар.
Канизни яхшилиги эвазига тақдирлаш
Ва ёки ёмонлиги, қусри учун жазолаш
Елгиз малика иши. Ўзганинг ҳеч ҳаққи йўқ.

Мен ўз канизларимнинг хизматидан розиман,
Уларнинг меҳру сидқин жуда кўп бор синадим.
Ҳали курашаётган чоғида ҳам Иллион —
У таслим бўлганда ҳам — менинг канизақларим
Садоқат ила ҳаргиз ҳузуримда бўлдилар.
Мен уларни сафарда яна бир бор синадим,
Денгизда, узоқ йўлда, таҳликалар остида,
Ҳар ким учун ўз жони ширин бўлган онларда,
Ишонаман, бунда ҳам содиқ бўлурлар менга,
Шу боисдан сен бас қил ноўрин таҳқирингни.
Мен йўқлигимда агар подшонинг саройни
Тутган эсанг саранжом — бунинг учун ташаккур.
Энди мен ўзим келдим. Одоб билан четда тур,
Йўқса мукофот эмас жазо олишинг мумкин.

Ф о р к и а д а

Хизматкорни тергамоқ — саодатли подшонинг
Умр йўлдоши учун берилган олий ҳуқуқ.
Бу ҳуқуққа у кўп йил уйга бекалик қилиб,
Катта рўзғор жilовин қўлда тутиб эришгай.
Сен яна ўз жойингни эгаллаган экансан,
Яна бўлган экансан уйга бека, малика,
Бўш қўйилган жilовни олгин энди қўлингга,
Эгалик қил сен ўзинг бойликка ҳам, бизга ҳам.
Лекин даставвал мени, мен қари калитдорни
Мана бу галалардан ҳимоя қил, малика.
Сен кўзимга бамисоли оққуш бўлиб кўринсанг,
Булар сенинг қошингда гала ғозларга ўшар.

Х о р б о ш қ а р у в ч и с и

Гўзал ёнида хунук балтар хунук кўринар.

Ф о р к и а д а

Оқил ёнида аҳмоқ бўлар яна аҳмоқроқ.

Ғор ичидан хоретидалар бир-бир чиқиб сўзлайдилар.

Биринчи хоретида

Соғ борми отанг Эреб? Онанг Тун саломатми?

Форкиада

Сенинг туғишган опанг Сцилла қалай, сўйла?

Иккинчи хоретида

Уруғ-аймоғинг бари сен сингари жирканчми?

Форкиада

Сен ўз уруғ-аймоғинг лахатлардан излагин.

Учинчи хоретида

Лахатдагилар ҳатто сендан гўзал ва ёшроқ.

Форкиада

Қари Тирезей билан дўзахда айш этгин сен.

Тўртинчи хоретида

Орионнинг онаси неваранг бўлса керак.

Форкиада

Наздимда, сен егансан Гарпиялар шатроғин.

Бешинчи хоретида

Бу қоқ суяк таниннга ғизо недур, жавоб бер.

Ф о р к и а д а

Менга ғизо ҳарқалай сен ўч бўлган қон эмас.

О л т и н ч и х о р е т и д а

Улаксахўр қузғунсан, ўзинг ҳам мурдасимон.

Ф о р к и а д а

Оғзингни юм, ялмоғиз, тишларингни кўрсатма.

Х о р б о ш қ а р у в ч и с и

Оғзингни ёпай ўзим айтиб сенинг кимлигинг.

Ф о р к и а д а

Ўзинг кимлигинг айтсанг, ҳамма гап бўлур равшан.

Е л е н а

Бас, энди олишувни тўхтатинг, буюраман,
Йўқ, газаб билан эмас, фақатгина ранж билан.
Хизматкорлар бўлмаса бир-бирига иттифоқ,
Бу нифоқдан аввало зарар кўрар хонадон.
Ноиттифоқ канизлар беканинг буйруғини
Адо эта олмаслар ўз вақтида бекам-кўст.
Тортишув жанжал билан ўтиб фақат кунлари.
Лекин гап бунда эмас. Узаро жанжал билан
Бир-бирингизга айбу таҳқир ёғдириш билан
Сиз менинг хотирамда уйғотдингиз қайтадан
У даҳшатли кунларни, у машъум шарпаларни,
Гарчи, толеимга, мен яна ўз юртимдаман,

Оркус зулмати аро ҳис қиялпман ўзимни.
Мен кечирган у кунлар, билмайман, ҳақиқатми,
Ё уйқулик кечада кўрган тушларимми ул?
Ростдан ҳам мен ўзимми ўшал даҳшатли аёл,
Касрига шаҳарлару кишварлар барбод бўлган?!
Қизлар титрамоқдалар даҳшат онларни эслаб,
Бир сен бунда парвосиз, бирор нарса айт ўзинг.

Ф о р к и а д а

Ким агар узоқ йиллар саодатга ёр бўлса,
Унга ўтган йиллари бир туш бўлиб кўринар.
Сенга ҳадя этдилар тангрилар сон-саноқсиз
Ҳамда ҳадду поёнсиз қувонч ила толелар.
Сен фақат йўлларингда қурбон бўлмоққа тайёр,
Сени жонидан севган фидойиларни кўрдинг.
Илк бор сенга муҳаббат қўйган эди мард Тезей,
Гўзаллик ва қудратда Геркулесга баробар.

Е л е н а

Оҳудайин жон эдим энди ўн ёшга тўлган.
У мени Аттиканинг бир бурчагида ётган
Афина шаҳарига олиб қочган чоғида.

Ф о р к и а д а

Сўнг сени Кастор билан Поллукс озод этди,
У йиллар не-не мардлар сенга бўлдилар жазман.

Е л е н а

Уша мардлар ичида менга ҳаммасидан ҳам
Патрокл манзур эди Пелид сиймо баҳодир.

Ф о р к и а д а

Ва лекин отанг сени Менелайга узатди,
У баҳодир денгизчи ҳам оилапарвар зот.

Е л е н а

Отам мен билан унга шоҳлик тахтини берди,
Бу турмушдан Гермийон — ўғлон келди дунёга.

Ф о р к и а д а

Умр йўлдошинг сенинг Крит юртин оларкан,
Танҳолигингда сенга меҳмон бўлди бир барно.

Е л е н а

Нега менга эслатдинг ўша оғир кунларни,
Ярим беваликдаги чеккан аламларимни.

Ф о р к и а д а

Мен озод Крит қизи ўша йилларда илк бор
Кўриб билдим нимадир бандилик ва чўрилик.

Е л е н а

Сен шоҳ хонадониди калитдор бўлиб қолдинг,
У қўлингга топширди ўлжа хазинасини.

Ф о р к и а д а

Лекин сен афзал кўрдинг ўша хазиналардан —
Ер билан айш кўришни Троя қўрғонида.

Е л е н а

Йўқ, ҳеч айшдан гапирма. У кунлар қувонч эмас,
Мен учун поёни йўқ азобли кунлар эди.

Ф о р к и а д а

Дерлар, яшаганмишсан сен икки қиёфада:
Бир вақтнинг ўзида Троя ҳам Мисрда.

Е л е н а

Бундоқ бемаъни сўзни асло гапира кўрма,
Усиз ҳам чалкашлик кўп кечмишимда бағоят.

Ф о р к и а д а

Яна айтардиларки, сени ҳаёт чоғида
Жонидан севган Ахилл висолингни қидириб —
Адам дунёсин қўйиб келган эмиш ёнингга.

Е л е н а

Мен у билан қовушдим бамисли руҳ руҳ билан,
Ё соя соя билан қовушгани сингари.
Булар бари туш эди. Воҳ, ҳушдан кетмоқдаман.
(Хоретидалар қўлига беҳуш йиқилади)

Х о р

Жим бўл, оғзингни юм,
Эй ёвуз баттол!

Бу бир тишлик оғиз,
Бу заҳарли тил

Айтмоғи мумкинми
Бирор яхши сўз?

Қўзичоқ терисин
Кийган бўрининг
Доғуси хавфлидур
Уч бошли итдан.

Ҳайратда боқурмиз:
Бу қўрқинч махлуқ
Шунчалар макрни
Қаёқдан олди?!

Тинчитмоқ, овутмоқ
Урнига уни,
Даҳшатли кунларни
Едига солдинг.

Бугунни кўзига
Қаро қилдингу
Умид, келажаги
Йўлларин ёпдинг.

Жим бўл, оғзингни юм,
Эй ёвуз, баттол,
Бизни тарк этмасин
Токи малика —
Олам кўзи кўрган
Энг гўзал сиймо.

*Елена ўзига келади ва яна хор орасидан
жой олади.*

Ф о р к и а д а

Юзингни оч эй қуёш, табассум қил, малика,
Гамда чиройли эдинг, шодликда гўзалроқсан.
Чақнаган кўзларингга олам кўрки очилди,
Гарчи мен бедавоман, ҳусн кадрин билурман.

Е л е н а

Беҳушлик оламидан ўзимга келмоқдаман,
Вужудим ҳорғин, жон деб беҳушликка қайтардим.
Лекин барча сингари малика ҳам ўзини
Йўқотмаслиги керак фалокатнинг олдидан.

Ф о р к и а д а

Сен бугун гўзаллигу улуғворлигинг билан
Қаршимизда турибсан. Сўйла, не буюрурсан?

Е л е н а

Гап билан ўтди фурсат, энди подшо айтгандек
Қурбонлиққа не керак, барини тез ҳозирла.

Ф о р к и а д а

Ҳамма нарса тахт турар: барча хил идишлару
Ўткур болта ва бахур, фақат жонлиқни кўрсат.

Е л е н а

Шоҳ жонлиқни айтмади.

Ф о р к и а д а

Э, воҳ? Бу не кўргилик!

Е л е н а

Нега оҳ-воҳ қилурсан?

Ф о р к и а д а

Жонлиқ, демак, сен ўзинг!

Е л е н а

Наҳотки? Мен?

Ф о р к и а д а

Булар ҳам

Х о р

Оҳ!

Ф о р к и а д а

Сен чопилажаксан.

Е л е н а

Мен буни сезган эдим.

Ф о р к и а д а

Бунинг ҳеч чораси йўқ,

Х о р

Биз-чи, нима бўлурмиз?

Ф о р к и а д а

Бекангиз шараф билан
Маликалар сингари қурбон бўлар,—сиз эса
Майна қушлардек қатор шипга осилажаксиз.

*Елена ва хор даҳшат ичида
чекиниб лол туришади.*

Арвоҳлар! Нечун, ажаб, ҳайкал каби қотдингиз?
Жон ширинми? У ахир энди сизники эмас.
Одамлар ҳам сиз каби асли арвоҳдур, аммо
Офтоб нуридан сира жудо бўлгиси келмас.
Лекин қисмат дастидан ҳеч кимсага йўқ омон,
Буни барча биледи, лекин барча тан бермас.
Етар, кунингиз битди! Ҳей, қанисиз зобиҳлар!

(чапак чалади)

Ўшиқда ниқоб кийган миттилар пайдо бўлишади ва Форкиада берган
буйруқларни бажаришади.

Қани, тезроқ бу ёққа, эй миттилар галаси!
Бунда сиз роса яйраб кўнгил очурсиз бу дам.
Келтириб қўйинг дарҳол тиллашоҳли мазбахни,
Кумуш ойболтани ҳам қўйиб қўйинг ёнига.
Кўзаларга тезгина сув тўлагиб келтиринг,
Сачраган қора қонни ювиб тозалаш учун.
Тиз чўкиб мазбахга бош қўйгувчи маликанинг
Оёқлари остига алвон гиламлар тўшанг.
Бошидан жудо бўлган табаррук танасини
Ўша гиламга ўраб элитажакмиз қабрга.

Х о р б о ш қ а р у в ч и с и

Хаёлга чўмганича четда турар малика,
Кесилган гуллар каби сўлиб бормоқда қизлар.

Мен бу давра ичида энг ёши улугиман,
Сен билан икки оғиз сўзлашиб олишим — фарз.
Оқиласан, доносан ҳам бизга тарафдорсан,
Бу қақилдоқлар сени ранжитган бўлсалар ҳам,
Айт, бизга халос бўлиш йўли сира йўқмикан?

Ф о р к и н а д а

Айтишга осон! Уэни ҳам канизакларини
Улимдан сақлаш фақат маликанинг қўлида.
Бунинг учун керакдур дадиллик ва шаҳдамлик.

Х о р

Эй, шон-шуҳратли парка, сивиллалар доноси!
Ҳаётимиз риштасин узма, бизга кўмак бер.
Ҳис қилмоқдамиз ҳозир, ўлимнинг машъум, совуқ,
Даҳшатли панжалари ишқ учун яралган бул
Танимизга тегмоқда.

Е л е н а

Улар қўрқсалар, маъзур. Менда эса қўрқув йўқ,
Фақат алам бор. Агар халос йўли бўлса айт.
Дониш ёр бўлса доим чора топилур албат,
Не маслаҳат берурсан, майли қабул қилайин.

Х о р

Тезроқ айта қол бизга халос бўлмоқ йўлини,
Шу тобдан бўйнимизга чирмашгувчи ул дағал
Улим сиртмоқларини тасаввур қилмоқдамиз.
Узинг халос эт бизни, аё шафқатли Рея.
Тангриларнинг онаси!

Ф о р к и а д а

Мен сизларга кўп нарса баён қилурман, агар
Бу узун ҳикоямни сабр ила эшитсангиз.

Х о р

Майли ҳикоя айтиб умримизни чўз бир оз.

Ф о р к и а д а

Кимки уйда ўлтириб, бойликларин асраса,
Ким ямаса нурамоқ бўлган деворларини,
Ким томига қараса, чакка томдирмаса ҳеч,
Ул ўз хонадониди яшайди узоқ омон.
Ким енгилтаклик қилиб ўз уйини тарк этса,
Ўзга юртга жўнаса ишрат кетидан қувиб,
Ул қайтиб ўз уйини аввалгидек топмагай,
Ободонлик ўрнида вайронлик кўрур албат.

Е л е н а

Ҳал қилувчи бу дамда таъналар нечун керак?
Маълум гапларни қўйиб ҳикоянгни бошлайбер.

Ф о р к и а д а

Бу сўзларим таънамас, огоҳ бўлмоғинг учун.
Ўзга оролар бўйлаб, ўзга қирғоқлар бўйлаб
Денгизда қароқчилик қилиб кезди Менелай,
У ҳар бир сафаридан ўлжалар олиб қайтди.
Сарой ичи тўладир олтин, кумушлар билан!
Ўн йилдан кўп Троя бўсағасида турди,
Қайтишда қанча сузди — буни аниқ билмайман.

Бу узоқ вақт ичида нима бўлди салтанат?
Тиндерей саройининг аҳволи нима кечди?

Е л е н а

Наҳот таҳқир сен билан эгиз келмиш дунёга,
Наҳот дили ранжитмай бир сўз айта олмассан?

Ф о р к и а д а

Жанубдан Спарта-ю, шимолдан Тайгет билан
Уралган води кўп йил қолди кўзларлан йироқ.
Эврот сойи тоғлардан бағрига интилгувчи,
Қамишлари ичида оққушлар макон тутган
Бу водига, шимолдан — ярим тун ўлкасидан
Келмиш қандайдир бир эл — ботир, ёвқур, навқирон.
Мустаҳкам қалъа қуриб, тутиб унда истеҳком,
Улар ўша қалъадан бошқармоқда ўлкани.

Е л е н а

Наҳотки бу мумкиндир! Қандай журъат этдилар?

Ф о р к и а д а

Улар ихтиёрида йигирма йил вақт бўлди.

Е л е н а

Сардорлари ҳам борми? Кўпми ул қароқчилар?

Ф о р к и а д а

Йўқ, улар қароқчимас. Уларнинг сардори бор.
У мени таҳқир қилди, лекин уни қарғамам, 2

Чунки у хазинанинг бор-йўғини таламай,
Фақат бир қисмин олди савго тариқасида.

Е л е н а

Кўриниши қанақа?

Ф о р к и а д а

Дуруст. Менга ёқди у,
Эпчил, қўрқмас ва оқил, суҳбатда ҳам мулојим.
Бундай оқил одамни топиб бўлмас Юнонда.
Уларнинг эли гарчи ёввойи аталса ҳам,
Трояда жанг қилган Юнон аскари қадар
Кўзларига қон тўлган ваҳший одамхўр эмас.
Ишондим ул сардорнинг олийжаноблигига.
Уларнинг истеҳкоми тоғнинг тик ёнбағрида,
Унга бир қарасайдинг. Сизнинг ота-боболар
Қуриб кетган беўхшов қалъаларга ўхшамас.
Ваҳший циклоплар каби тошни тошларга қалаб
Иморат қуришмаган, бу қалъа тамом ўзга:
Деворлар тўғри, текис, силлиқ, чиройли, адил.
Кўрсанг эдинг, мисоли тийри камон каби тик,
Бош тираб турар нилий фалак гумбазига ул.
Пўлат каби мустаҳкам, ойна каби силлиқдир,
Унга чиқмоқ бўлганнинг ҳаттоки бу хаёли
Тик девордан юмалаб пастга тушиб кетади.
Қалъа ичкарисида иморатлар бор талай,
Саройлар, колонналар, гўзал галереялар,
Герблар...

Е л е н а

Зуниси надир?

Ф о р к и а д а

Едингизда бўлса гар
Аякс қалқонида бор эди аждар шакли.
Фиванинг етти ботир қаҳрамонларининг ҳам
Совутларида ҳар хил тамғалар бўлар эди.
Ой ва юлдузлар шакли, қиличларнинг тасвири,
Қамал вақтида қалъа, истеҳкомлар даҳшати —
Бўлар эди машъала ва шотулар суврати.
Улар қалқонга ўйиб, ёки қабарик қилиб
Тасвир этилар эди. Худди шундай тамғалар
Ўшал ботирларга ҳам ота-боболаридан
Мерос ва одат бўлиб қолган. Бу тамғаларда
Бургуту арслонларнинг ва ҳўкиз шоҳларнинг,
Гуллар, товус думлари ва бургут қанотлари,
Турли қора ва зангор зар, кумуш тасмаларнинг
Сувратлари бор. Бу хил герб урилган совутлар
Осмондай кенг саройлар теграсига осилган.
Яйраб рақс этмоққа хўп боп жойлар — бу саройлар

Х о р

Раққослар борми унда?

Ф о р к и а д а

Ҳа бор! Гўзал йингитлар!
Жингалак олтин сочли, ёшлик кучи барқ урган,
Бамисоли бир маҳал гўзал маликамизни
Банд этган Парис каби ҳусну қудратга тўлган.

Е л е н а

Ҳаддингни бил. Асосий гапдан четга чиқмагин.
Нима таклиф қилурсан? Истагингни билдир тез.

Ф о р к и а д а

Истагингни сен билдир. Хоҳласанг шу ондаёқ
Тўхтамай ул қалъага сени бошлаб борурман.

Х о р

Бир сўзинг билан ўзни ҳам бизни халос айла!

Е л е н а

Ақлим ҳеч бовар қилмас: наҳот эрим, буюк шоҳ,
Менга нисбатан шунча бешафқатлик кўргизур!
Йўқ Менелай ҳеч қачон бундай қотиллик қилмас.

Ф о р к и а д а

Едингдан чиқмагандир у Париснинг укаси —
Дейфобни, яъни Парис ҳалок бўлганидан сўнг
Сени ўзига хотин қилган хассос Дейфобни
Менелай қай тариқа азоблаб ўлдиргани.
Аввал кесиб ташлади қулоқ билан бурнини,
Сўнг бошқа аъзоларин... Даҳшат, нақадар даҳшат!

Е л е н а

Мен туфайли шўрликни шунча қийноққа солди.

Ф о р к и а д а

У туфайли сени ҳам солар шундай қийноққа.
Хусн шундай мулкдирким, йўқдир унинг тақсими!
Унга молик бўлса ким, ўзга бир кимса билан
Баҳам кўргандан кўра, уни йўқ қилур тамом.

Узоқдан қарнай садолари келади.

Хор ҳаяжонда.

Садо келур қулоқни қоматга келтиргувчи,
Солгувчи юракларга ҳаяжону ғалаён,
Бамисоли йўқолган муҳаббат изтироби,
Рашк изтироби эркак юрагида уйғотиб
Ҳаяжону ғалаён титратгувчи оламини.

Х о р

Карнайлар садо берур. Ярақлайди қиличлар.
Буларни эшитдингми, кўрдингми сен, малика?

Ф о р к и а д а

Салом, эй улуғ подшоҳ, ҳисобот бергум сенга!

Х о р

Бизлар-чи, биз?

Ф о р к и а д а

Малика ҳалок бўлур, кўрарсиз,
Ундан кейин гал сизга. Нажот беролмам сизга.

Е л е н а

Қилажак ишимнинг мен режасин тузмоқдаман,
Гарчи билиб турибман, сен иблиссан муқаррар,
Мақсудинг — яхшилиқни ёмонликка бурмоқдур,
Шундай бўлса ҳам майли, киргум сенинг сўзингга:
Бошла ўша қалъангга, мен борайин изингдан!
Ва лекин маликанинг кўнглида тугиб қўйган
Мақсадлари биргина унинг ўзига аён.
Ҳеч ким воқиф бўлолмас. Қани, бошла, эй кампир!

Х о р

Жон деб, жон деб борурмиз
Бизлар ўша томонга.
Ўлим даҳшати ортида,
Олдинда — улкан қалъа,
Деворлари мустаҳкам.
Эй сен улуғвор қаср,
Маликани яширгин.
Худди бизнинг Троя,
Фақат ёвнинг ҳийласи,
Мақри ила олинган
Троямиз сингари
Уни сақлагин омон.

Саҳнанинг ичкариси ва орқасини туман қоплайди.

Кўряпсизми? Нима бу?
Осмон эди беғубор,
Ноғиҳон тушган туман
Беркитди Эвротни ҳам
Унинг қамишлар ўсган
Осуда қирғоғини.
Мағрур гўзал оққушлар,
Ойнадек тиниқ сувда
Оҳиста сузиб юрган
Гала-гала оққушлар
Нигоҳлардан беркинди.

Узоқлардан келмоқда
Уларнинг бўғиқ, нолон
Хаяжонли овози.
Дерларки, оққушларнинг
Кўшиғи берар эмиш

Яқин ўлимдан хабар.
Э воҳ, фақат бу сафар,
Илоҳим ушбу ҳикмат
Тўғри бўлиб чиқмасин.
Биз ўзимиз ҳам ўша
Оққушларга ўхшаймиз —
Оппоқ, баланд кўксимиз,
Оппоқ бўйнимиз билан.
Маликамиз-ку асли,
Зевс — оққушнинг қизи.

Қора зулумат билан
Чулғанмоқда чор атроф.
Илғаёлмас кўзимиз
Бир-биримизни ҳатто.
Билмаймиз, турибмизми
Ва ёки юрмоқдамиз.
Недир бир ажиб нарса
Кўринмоқда ҳавода.
Бул бизларга кўринган
Гермес эмасми, қизлар?
Ялтираб турган унинг
Таёғи эмасмикин?
Ҳа, у бизни Аиднинг
Даҳшатли гирдобига,
Мангу зулмат маскани,
Шарпалар маконига
Қайтмоқни буюрмоқда.

Қоронғулик чўкмоқда: Туман тарқалар, аммо
Ёруғликдан асар йўқ. Олдинда девор, девор.
Қаршимизда тўсиқлар. Саройми бу ё мазор?
Оҳ, нақадар даҳшатли! Йўлларимиз боғланди.
Қопқондамиз, асирмиз, қизлар, ҳеч қачон бундоқ
Асир бўлган эмасмиз.

ҚАЛЪАНИНГ ИЧКАРИСИ
УРТА АСРГА ХОС ҲАШАМАТЛИ МУНАҚҚАШ ҚАСРЛАР

Х о р б о ш қ а р у в ч и с и

Аёл зоти асли шу — бари тентак, енгилтак,
Дақиқанинг қурбони, кайфият асираси.
Сизлар бахтли дамда ҳам, бахтсизлик онда ҳам
Намоён этолмайсиз вазминлик ва қатъият.
Ҳеч бир ишда ҳеч қачон ҳамжиҳатлик йўқ сизда,
Қувончда ё қайғуда сизнинг ишингиз фақат —
Қийқириқ ё доду вой. Бошқа нарса билмайсиз.
Бас энди, чуввос солманг. Тинчланиб қулоқ тутинг.
Қандай қарорга келур, не буюрур малика?

Е л е н а

Қайдасан, эй соҳира? Номинг не эди сенинг,
Майли Пифонисса бўл, фақат тезроқ чиқа қол
Қаср ичкарисидан ва бунда бўл намоён.
Мабодо сен бизларнинг бу ерга келганимиз
Қалъанинг соҳибига хабар қилмоқчи эсанг,
Менинг йўлимга пешвоз чиқмоғин айтар бўлсанг,
Сенга раҳматлар бўлсин. Фақат ҳаялламай тез
Мени ўша баҳодир ҳузурига бошлагин.
Жуда-жуда чарчадим. Тин олмоқни истайман.

Х о р б о ш қ а р у в ч и с и

Чор атрофга термулма, изламагин малика,
Туман ичра йўқолди ул бедаво шум кампир.
Биз ул туман ичидан сеҳр қудрати ила
Жойимиздан жилмайин пайдо бўлдик бу ерда.

Балки у ҳақиқатдан, қаср ичига киргандир
Бу юртнинг сардорини хабардор этмоқ учун,
Токи у пешвоз чиқиб шоҳона қабул қилсин.
Токи бул неча-неча қасрлардан жам бўлган
Улкан саройда сени, шону шуҳратингга хос,
Лойиқ дабдаба билан қаршилаб олсин букун.
Ана, қара малика, ойналардан кўринур,
Ичкарида маҳрамлар уймалашиб қолдилар.
Хизматкорлар ҳар ёнда югуришиб юрипти,
Демакки, қабул учун кўрилмоқда ҳозирлик.

Х о р

Енгил нафас олурмиз. Ана, қаранг у ёққа,
Саф-саф бўлиб бир талай хулқи хуш ва мулоим
Йигитлар юқоридан оҳиста тушмоқдалар.
Кимнинг буйруғи ила бу кўркам ёш ўғлонлар
Биз томон келаётир қатор-қатор бўлишиб?
Қаранг улар ҳуснига, сафлар текислигига,
Қоматларнинг бу қадар келишганига қаранг.
Жингалак соч безамиш уларнинг пешонасин,
Ёноқларида кулгич, юзлари силлиққина,
Бамисоли шафтоли — тишлаб олгинг келади.
Тишлаб олар эдим у лекин айтмоқ ҳам даҳшат —
Мозор тупроғи билан тўлиб чиқар даҳаним.

Гўзал йигитлар
Келмоқда бу ён.
Не келтирурлар?
Тахт била гилам,
Ҳарир ёпинчиқ.
Маликамизнинг
Оёқларига
Тўшалур гилам.
Бошлари узра
Ҳилпирар ҳарир.

Ана у қадам
Қўяр тахт сари.
Биз давра бўлиб
Қуршайлик уни.

Шон бўлсин, шон бўлсин, шон бўлсин, яна —
Уч бор шарафлансин бу қутлуғ қабул.

Хор айтган ишлар бирин-кетин бажарилади.
Узун саф бўлиб зинадан маҳрамлар ва соқчилар
тушганидан сўнг юқорида ўрта аср рицари кийимида
Фауст пайдо бўлади ва оҳиста виқор билан
пастига тушади. —

Х о р б о ш қ а р у в ч и с и

(унга диққат билан назар солиб)

Агар қодир тангрилар бул бахтиёр йигитга
Шундай қадду қоматни, шундай барно ҳусни
Фақат вақтинча эмас, берган бўлса абадий,
У ҳар ерда, ҳар қачон ёр бўлғуси нусратга.
Қонли жангда йигитлар устидан ғолиб бўлур,—
Гўзал қизлар устидан муҳаббат жангоҳида.
Мен жуда кўп хушқомат, барноларни кўрганман.
Лекин бундай йигитни кўрмоқдаман илк дафъа.
Мана тавозе билан яқинлашиб келар у,
Эй малика, сен ўзинг унга боқу бир сўз айт!

Ф а у с т

(кишан солинган одамни олиб келади)

Эй малика, сени соз қабул этмоқ ўрнига,
Салом сўзини айтиб пешвоз чиқмоқ ўрнига —

Занжирбанд бу одамни қошинга келтирурман.
У ўз бурчини адо этмади-ю, бу билан
Мени ҳам маҳрум этди бурчимни бажармоқдан.
Маликанинг қошида тиз чўкиб тур, тубан зот!
Қилган гуноҳинг учун узр сўра ёлбориб.
Эй маликам, бу қулнинг вазифаси нозирлик,
Мен уни ўтқир кўзи ҳам сезгирлиги учун
Бу ишга тайин этдим. У юксак минорадан —
Ҳов, уфқларга қадар чор атрофга кўз ташлаб,
Нимаики пайқаса, хабар бермоғи даркор.
Хоҳ қўй подаси бўлсин, хоҳ ёв лашкари бўлсин —
Не кўрса бизни огоҳ этмоқ унинг бурчидир.
Биз эсак подаларни сақлаймиз, ёвни эса
Яксон қилурмиз. Букун, эй мўътабар малика,
У катта гуноҳ қилди, сира кечириб бўлмас.
Сен бу ерга келибсан, лекин бу ҳодисадан
У бизни ўз вақтида огоҳ эта олмабди.
Шу қулнинг айби билан сени бизлар ярашиқ —
Зўр тантаналар билан қабул эта олмадик.
У ўлимга лойиқдир. Балки у аллақачон
Ўз қонига қоришиб тупроқда ётар эди,
Аммо сен келиб қолдинг. Ўзинг ҳукм этгил уни,
Энди ул сеникидир, хоҳ ўлдиру хоҳ қолдир.

Е л е н а

Менга юксак мартаба бағишладинг сен букун,
Ҳам малика, ҳам ҳакам — жуда катта шараф бу.
Гарчи сен менга бу қул ҳаётини топшириб —
Мени синамоқ бўлдинг, буни дарҳол англадим,
Ҳакамлик вазифасин адо этиб аввало —
Гуноҳкорни сўроқлай.

Д а р а к ч и л и н ц е й

Хоҳ тиз чўктир, хоҳ турғиз,
Хоҳ ўлдир, хоҳ бер нажот,
Жоним сеники ҳаргиз,
Сенга фидо бу ҳаёт.

Мен офтобни ҳар саҳар
Шарқ томондан кутардим,
Во дариг, у бу сафар
Жанубдан бош кўтарди.

Қаролмадим атрофга,
Йўқотдим у ўзимни
Фақат ўша офтобга
Тикиб қолдим кўзимни.

Табиат қоплон кўзин
Бахш этмиш менга тугал.
Ўз кўзларимга ўзим
Ишонмай қолдим бу гал.

Бу минора, бу девор, . . .
Осма кўприк ҳам ҳатто —
Бул чиройдан баякбор
Чулғанди туман аро.

Кўзим ўткир ёғдуда
Қамашдию бўлдим дол.
Мана ўшал маъбуда,
Сизларни ҳам қилур лол.

Бургу чалолмай қолдим,
Беролмай қолдим хабар.

Буйруғингни кутай жим,
Чоп ё авф эт бу сафар.

Е л е н а

Мен туфайли содир бўлган айб учун
Узгани мен қандай айблагайман?
О бешафқат тақдир, не учун мени
Эркаклар қалбининг офати қилиб,
Бошларига бало қилиб яратдинг?
Неча баҳодирлар, тангри, иблислар
Беомон жанг қилиб бир-бири билан,
Бир-бирини алдаб, сўйиб, банд этиб,
Бир-биридан мени олиб қочдилар.
Мен уларнинг огир сафарларида,
Чекинишларида, ҳужумларида
Бирга бўлиб кездим оламда сарсон.
Аввал бошда бир бор бало келтирдим,
Сўнгра икки карра, сўнгра уч карра,
Сўнг эса тўрт карра. Озод қил уни.
Ҳеч бир гуноҳи йўқ бул бечоранинг —
Тангрилар нуридан басир бўлган — пок.

Ф а у с т

Маликаи чобук, сенинг ёнингда
Сен отган камондан кўкси захм ўлган
Битта қурбонингни кўриб турибман.
Тийрандоз экансан бағоят мерган,
Мен ҳам мажруҳ бўлдим отган ўқингдан.
Тасаввур қилурман сен бу қаср аро
Маскан тутиб, отсанг ўқлар беомон —
Яна қурбон бўлур неча-неча жон.
Мен нима бўлурман? Аскарим бари

Сенга асир бўлур, айлаб қасамёд,
Сенинг томонингга ўтадур аён.
Улар сенга дўсту менга ёв бўлур,
Мени сақлаёлмас шунда деворлар.
Не тадбир қилурман? Ҳукимда бўлган
Давлат, аскар, мулкни ҳатто ўзимни
Топширмоқдан ўзга ихтиёрингга —
Ҳеч иложим йўқдир. Демак, ружсат эт
Қошингда тиз чўкиб эълон қилмоққа:
Шу бугундан бошлаб биз сенга тобе,
Бизнинг маликамиз сенсан, бу қалъа
Энди сенинг изму ихтиёрингда,
Бутун молу давлат, тахт ҳам сеники.

Л и н ц е й

*(қутича кўтарган бир неча одамларни бошлаб,
ўзи ҳам қутича кўтариб киради)*

Мен изимга яна қайтурман,
Комил ишонч била айтурман:
Сен ҳар кимга солсанг бир нигоҳ
Бўлур зумда ҳам гадо, ҳам шоҳ.

Ким эдимү ким бўлдим энди?
Не истадим, не қилдим энди?
Чақмоқ эди мендаги нигоҳ,
Нигоҳингдан ушалди ногоҳ.

Бизлар келдик машриқдан қатор
Ва айладик мағрибни тор-мор.
Сон-саноқсиз эди аламон,
Сафлар билмас эди хад, поён.

Бир саф топса курашда завол,
Иккинчиси турарди дарҳол.
Бири ўрнин юзи эгаллаб,
Минги кетса бўлмасди ҳеч гап.

Бамисоли булут ё тошқин,
Олға қараб борарди босқин.
Букун бунда мен талар бўлсам,
Эрта талар ўзга бир одам.

Ким не хоҳлар эса оларди;
Ким қизларга чангал соларди,
Ҳайдаб кетар эди бемалол
Биров йилқи, биров қорамол.

Лекин бўлсам мен қайда ҳозир,
Олдим фақат не бўлса нодир.
Талонлардан сўнг мен лаб ялаб
Ўз ҳиссамни қилмадим талаб.

Мен изладим хазиналарни,
Топдим пинхон дафиналарни.
Тешик, туйнук қолмади асло,
Чўнтакларга қарадим ҳатто.

Олтин йиғдим — бўлди беҳисоб,
Инжу, гавҳар... барчаси ноёб.
Бу зумрадда лек ўзга чирой,
Қалб устидан бергин унга жой.

Мана уммон тубидан гавҳар,
Қулоғингга тақиб ол, дилбар.
Еноғингни кўриб лаъл тош —
Беролмас ҳеч номусга бардош.

Булар барин мен ўзим топдим,
Оёғингга келтириб отдим.
Ол, сеники уларнинг бари,
Неча қонли жанглар самари.

Қутичалар бу ерда қатор,
Қутича не, сандиқлар ҳам бор.
Сандиқлар не, қалашиб ётар
Катта уйнинг шифтига қадар.

Сен бу тахтга ўлтирганинг он,
Эй ҳуснда танҳон замон.
Бойлик, қудрат, дониш бари жим
Бўлди сенинг қошингда таслим.

Кеча булар меники эди,
Букун бари сеники энди.
Кеча менга қиммат эди бул,
Букун билдим, қошингда бир пул.

Барин сенга бериб мутлақо
Ўзим бўлдим қашшоқ ва гадо.
Уларга сен бир ташла назар,
Қадрин топсин марварид, гавҳар.

Ф а у с т

Сен бу босқинларда ўлжа олинган
Бойликларни тезроқ кўзлардан йўқот.
Бу қилмишинг сенинг мукофотга ҳам
Лаънатга ҳам лойиқ эмас. Йўқот тез.
Бу сарой ичида қалашиб ётган

Бойликларнинг бари маликаники.
Шундай экан, демак, унга арзимас
Бу кичик қисмни бермоқдан не наф?
Бор, сен хазинани тартиботга сол,
Сарой ичра барин жой-жойига қўй.
Ҳеч бир кўрилмаган манзара ярат,
Токи кўзларимиз ҳайратда ёнсин.
Токи бу саройнинг мунаққаш тоқи
Юлдузли фалакдай ярақлаб кетсин.
Шундай териб қўйки, жонсиз бу тошлар
Жаннат ҳаётини эслатсин бизга.
Малика саройга қўйганда қадам,
Йўлларига тўша гуллардан гилам,
То нозик оёқлар озор чекмасин.
Шуъла сочиб турсин лаълу ёқутлар,
Ёлғиз тангрилар тик қарашга қодир
Жило маликани қаршилаб олсин.

Л и н ц е й

Бу арзимас буйруқни дарҳол
Бажаради қулинг бемалол.
Чунки бунда бор аҳли қаср
Маликага бандаю асир.
Унга кўзи тушгач, баробар —
Қуролини ташлади аскар.
Кўкка чиқди ҳусн офтоби,
Ожиз қолди қуёшнинг тоби.
Оламни у эгаллаб олди,
Ҳамма нарса ҳеч бўлди қолди.

(кегади)

Е л е н а

(Фаустга)

Сен билан сўзлашмоқ муддаоим бор,
Юқорига, менинг ёнимга чиққин.
Бу ерда сен учун жой бор. Кел, ўлтир,—
Мустақкам сезайин жойимни мен ҳам.

Ф а у с т

Қасамёд қилмоққа рухсат бер аввал,
Мени ўзинг қадар кўтармоқ учун
Узатган қўлингдан ўпай, малика.
Менга бул поёнсиз мамлакатингда
Бирга ҳоким бўлиш ҳуқуқини бер.
Бўлай сенга содиқ хизматкор, қулинг,
Асиринг, қўриқчинг... не десанг бўлай.

Е л е н а

Бунда кўп мўъжиза кўрдим, эшитдим,
Борган сари ортиб борар ҳайратим.
Сенга саволим кўп. Талай нарса
Сабаб-моҳиятин билмоқчиман. Лек,
Биринчи навбатда тушунтир менга:
Айт, ҳалиги қулнинг айтган сўзлари
Қулоққа бунчалар ёқимли нега?
Товуши оҳангдор ва жозибали,
Сўзлари қовушган, уйғун, маъноли?

Ф а у с т

Манзур бўлса сенга бизнинг сўзимиз,
Қўшиқларимиз ҳам ёқар албатта.

Дарҳол тушунарсан мусиқамизни
Биз билан биринчи суҳбат чоғида.

Е л е н а

Қандай сабоқ олсам бўлур бу тилдан.

Ф а у с т

Сўзлар чиқмоғи шарт албатта дилдан.
Кимнинг истағи мўл, кимнинг бахти бор,
Излар ўзга ҳамдам кимки...

Е л е н а

Бахтиёр.

Ф а у с т

На ўтмиш, на эрта тилақдур бизга,
Бахтиёр шу нафас...

Е л е н а

Керақдур бизга.

Ф а у с т

Ҳаёт шунинг билан ширин ва сўлим
Бунга кафил эрур...

Е л е н а

Узатган қўлим.

Х о о

Қизлар, нима гуноҳ,
Гар маликамиз
Қалъа соҳибига
Муҳаббат қўйса.
Ахир биз барчамиз
Асиралармиз.
Троя тору мор
Бўлгандан бўён
Эркаклар меҳрига
Урганган дилнинг
Тажрибаси бору
Танлаш эрки йўқ.
Бизлар ўзимизнинг
Нозик танимиз
Гоҳ тилласоч чўпон,
Гоҳ қора фавн
Бағрида кўрамиз
Тасодиф билан.
Ана борган сари
Бир-бирларига
Яқинлашмоқдалар:
Қўл-қўлга тегди,
Елкага елкаю,
Тиззага тизза...
Юмшоқ тахт устида
Яйрашур улар —
Шоҳлар улуғлиги
Шулким, уларга
Одамларнинг кўзи
Писанд эмасдир.
Барчанинг олдида
Ошкоро аён

Висол шодлигини
Айлар намоён.

Е л е н а

Ғоят олисдаман, ҳам яқиндаман
Сенинг ёнингдаман, бунда, бундаман.

Ф а у с т

Ҳаяжондан нафас олурман базўр
Тушми бу ёки ўнг? О, қандай ҳузур!

Е л е н а

Ҳаётим сўнгида қайта туғилдим,
Сенинг муҳаббатинг ила йўғрилдим.

Ф а у с т

Не наф, муҳаббатдан кўп қилма-ю арз,—
Бир дам бўлсин — яша. Яшамоқ — бу фарз.

Ф о р к и а д а

(тез кириб)

Ишқ дафтарин очиб бемалол,
Бир-бирова айлаб арзи ҳол
Сизлар бунда қилурсиз висол,—
Ҳозир пайти эмас, бўл огоҳ!
Бераётир карнайлар садо,
Фалокатни сезмайсанми ё?
Қўшин тортиб келаётир шоҳ:

Менелайнинг лашкари сонсиз —
Тайёрлик кўр сен ҳам, омонсиз —
Жанг бўлгуси ҳозир баногоҳ.
Ғолиб келса ул қасос хайли,
Бошинга бу севги туфайли
Дейфоб кунни тушади албат.
Булар қатор дорга тизилур,
Маликанинг боши узилур.
Болта тайёр,— шу бўлур қисмат.

Фауст

Яна тўғоноқми! Бундай дамда ҳеч
Ёқтирмам шошилинич аралашувни,
Ҳатто хавфу хатар келиб турса ҳам.
Гўзал элчи хунук хабар келтирса,
Ўзи ҳам сўзидек хунук кўринур,
Сен эсанг бусиз ҳам бадбашарасан.
Бекорга тинчимиз бузма бу сафар,
Ваҳима қилма, йўқ ҳеч хавфу хатар.
Агар бўлганда ҳам биз доим шаймиз,
Бизни қўрқитмоққа сира қўймаймиз.

*Бурғу ва карнайлар чалинади, тўплар отилади,
жанговар музика чалиниб катта қўшин ўта бошлайди.*

Кўр, булар бор, ваҳима нега,
Бунда ҳар бир аскар қаҳрамон.
Йигит лойиқ жонон меҳрига,
Унинг учун бўлолса қалқон.

*(Сафлардан ажралиб унинг ёнига келган
саркардаларга)*

Нафрат олиб душманга бари,
Ишонч ила зафарга ўктам
Олға борар шарқ ўғлонлари,
Борар шимол фарзандлари ҳам.

Энгилларда совутлар пўлат,
Давлатларни қиларак яксон,
Солиб бу кенг оламга даҳшат,
Бораётир қўшин беомон.

Ҳужум қилиб Пилосга шаҳдам,
Биз Несторни этдик тору мор.
Майда-чуйда подшоларни ҳам
Тупроқ билан тенг қилдик қатор.

Менелай ҳам отланмиш жангга,
Ҳайданг уни денгизга томон.
У қароқчи бўлиб ўрганган,
Қилаберсин денгизда талон.

Кўшинига тушиб таҳлика,
Ташлаб қочса у тахт, маконин
Спарталиқ гўзал малика
Берар сизга Герцог унвонин.

Герман қилиб қалъа ва қўрғон,
Эгалласин Коринф бўйнини.
Готлар этсин Ахейни макон,
Увгирлару жарлар қўйнини.

Франк олсин ул Элидани,
Мессен эса саксларга бўлсин.
Норман олиб Арголидани
Денгиз йўлини осуда қилсин.

Ҳар ким эга бўлсин мулкига,
Бир-бирига ҳамжиҳат, қўлдош.
Спартада туриб малика
Ҳаммангизга бўлажакдур бош.

Сизларники бўлур, шубҳасиз,
Бу оламда тенгсиз мамлакат.
Маликанинг паноҳидан сиз
Топажаксиз шафқат, адолат.

Фауст тахтдан тушади, князлар унинг буйруқларини батафсил
эшитиш учун йиғиладилар.

Х о р

Кўнгил берган гўзалга
Тайёр тутсин қуролни.
У мулойим сўз билан
Кўлга киритган эди —
Жаҳоний фароғатни.
Лекин уни тинч, осон
Кўлда тутиб туролмас.
Ким уни доғу билан
Ким зўрлик, босқин билан
Тортиб олмоқ бўлади,—
Хушёр турмоғи керак.

Бу улуғ ҳоким эса
Барчадан ҳам тадбирли,
Барчадан ҳам оқилдур.
Унинг сафдошлари бор,
Иттифоқдошлари бор,
Садоқатли ва ботир.
Улар маҳтал туришар

Ҳоким ишорасига.
Унинг ҳар бир буйруғи
Бажарилар лаҳзада.
Садоқат, итоатдан
Топар барча манфаат.
Буйруқ бергувчига — шон,
Бажаргувчига шараф.
Ким гўзал маликани
Тортиб ололур ундан?
Елгиз ул муносибдур
Беқиёс паризодга.

Бизлар буни яна бор
Тасдиқ қилурмиз, чунки
Бу қалъа ичра бизни
У сақлаб қолур омон.

Ф а у с т

Борсин барча соҳиб вилоят,
Ҳоким бўлсин ўз ўлкасида.
Бошқарурмиз бизлар мамлакат,
Қолиб унинг қоқ марказида.

Улар сенинг ярим оролинг
Сақлагайлар ҳар уч томондан.
Тоғ орқали туташ диёринг
Оврупога тўртинчи ёндан.

Бу диёрнинг дала тоғлари,
Боғлариким, гулга йўғрилмиш,
Маликанинг мулкидир бари,
Бунда унинг ўзи туғилмиш.

Бунда илк бор ул соҳибжамол
Бўлиб оққуш тухмидан пайдо —
Қилиб опа, акаларин лол,
Этган эди оламини шайдо.

Бул юрт сенинг, сенинг гулзоринг —
Барча юртдан гўзал зиёда.
Эй маликам, сев бу диёринг,
Танҳо билгил бутун дунёда.

Бунда гарчи юксак тоғларда
Кўк авзойи тез-тез бузилар,
Лекин пастда кенг ўтлоқларда
Яйриб юрар эчки, қўзилар.

Қоялардан тушган шаршара
Бамисоли маржон шодаси.
Ана унда юришти, қара,
Саноғи йўқ қўйлар подаси.

Ҳов нарида тоғ ёнбағрида
Ўтлар неча-неча қорамол.
Кун тиғида, жар ўнгирларда
Салқинлашиб ётар бемалол.

Улар билан бирга улуғ Пан,
Улар билан нимфалар ҳамдам.
Виқор билан, салобат билан
Турар унда дарахтлар кўркем.

Мағрур бошин фалакка тираб
Эман ўсар унда улугвор.
Саф чеккандай гўё бўйсира,
Ўсиб ётар заранглар қатор.

Сут беради унда табиат
Болалару қўзилар учун.
Боларилар қилару меҳнат,
Асал йиғар бизга туну кун.

Ёноқларда қизиллик ўйнар,
Барча хандон, барча шодумон.
Шодлик бунда насабий ҳунар,
Бунда элнинг умри жовидон.

Оқил, фозил, соғлом ва дуркун
Ўғлонлари топар камолот.
Билмаганлар сўраши мумкин:
Булар инсонми ё тангризот?

Бунда чўпон — Аполлон сиймо,
Тасвирларда ул тангри — чўпон.
Бунда содда тиниқлик аро
Бор жаҳонлар кўрки намоён.

(Еленанинг ёнига ўлтиради)

Шундай толе кулмиш бизга ҳам,
Неки кўрдик — сароб билан тенг.
Тангри Зевс қизи сен ўзинг,
Сеникидир дастлабки олам.

Бу қалъада қолмасмиз аммо,
Олқишлаб бу толеимизни —
Спартанинг ёнида танҳо —
Аркадия кутмоқда бизни.

Бизга бўлур ўшал юрт паноҳ,
Ўшал ўлка нурли, беғубор.

Тахтимизни қилиб суҳбатгоҳ
Яшагаймиз унда бахтиёр.

Саҳна тамомла ўзгаради. Тоғ ёнбағрида, горларда, ёндош ёпиқ суҳбатгоҳлар. Атроф куюқ дарахтзор. Фауст ва Елена кўринмайди.
Хор гуруҳ-гуруҳ бўлиб ухлаб ётипти.

Ф о р к и а д а

Билмам, қизлар ухлар қачондан буён,
Мен кўрганим улар тушда кўрдими?
Уларни уйготай. Ҳайратдан ногоҳ
Албатта ҳангу манг бўлиб қолурлар.
Сиз ҳам шу аҳволга тушарсиз ҳозир
Ажойиб-ғаройиб бу воқеанинг
Охирини ҳайрон кутиб ўлтирган
Эй сиз соқолсизлар ва соқолликлар.
Қизлар! Ўрнингиздан турингу дарҳол
Тўғриланг сочилган сочларингизни.
Кўзингизни очиб мени эшитинг.

Х о р

Қани тезроқ сўйлай қол, юз берди не ажиб ҳол?
Биласанки ҳамиша афсонага муштоқмиз,
Жуда зерикиб кетдик, жонга тегди қоялар.

Ф о р к и а д а

Кўз очиб боққан замон жонга тега қолдимиз?
Майли, эшитинг: шу гор, шу суҳбатгоҳлар аро
Макон тутди осуда ошиқу маъшуқ бўлиб
Соҳиб ила соҳиба.

Х о р

Ичкаридами?

Ф о р к и а д а

Унда,

Эл кўзидан йироқда. Улар ўз ҳузурига
Фақат мени қўйишди хизматкорлик қилишга.
Мен ҳам улар ишончин оқлаб унда ҳамиша,
Ҳузурларида турмай ўзимни турли ишга
Овора қилиб турдим: Ўт-ўлан, илдизларни,
Турли дориворларни излаб чет-четда юрдим.
Уларни ёлғиз қўйдим.

Х о р

Ажиб сўзлар айтасан. Сенингча фор ичида
Ўрмон, дала, ирмоқ, кўл... ҳаммаси бор. Бу эртак.

Ф о р к и а д а

Йўқ, бу эртак эмас, ҳақ, эй соддадил гўдаклар!
Бунда менинг кўзимга олам сирлар очилди.
Ажиб залларни кўрдим, мунаққаш йўлакларни
Тамоша қилиб юрдим. Ногоҳ форнинг ичида
Жарангли кулгу сасин эшитиб қолдим. Боқсам,
Бир шўх бола югуриб, шод қийқириб ўйнарди,
Отасининг бағридан онасига чопарди.
Яна тўполон билан отасига қочарди.
Хандалар жаранги шўх эрка қийқириқ билан
Эгиз бўлиб қулоқни қоматга келтирарди.
Яланғоч фариштаю, йўқдир унинг қаноти,
Фавндир, лек бегона унга ҳайвон сифати.
Сакраб ҳавога учар, қайтадан ерга тушар,

Сўнг яна кўтарилар, сўнг яна, яна, яна...
Бу сарбаланд равоқнинг шифтигача етарди.
Она қўрқиб қичқирар: «Сакра, ўйна, жон болам,
Лекин уча кўрма ҳеч, учиш сенга мамнудир».
Ота насиҳат қилар: Фақат ерга содиқ бўл,
Унда қудрат манбаи. Сен ҳаволаб борурсан
Фақат ундан куч олиб, унга тегиб оёғинг,
Тушгил, унга қадам қўй, Антей каби мадад ол.
Қоядан қояларга учар бола коптокдек
Ва ногоҳ йўқолади юксак қоя ортида.
Она фарёд қилади, ота уни овулар.
Аммо у парво қилмас. Ҳайратда лол боқурман.
Ногоҳ — яна мўъжиза — бунда хазина борми,
Эгнида гулдан либос, зийнатларга кўмилган
Яна пайдо бўлар у!
Бўйнида садафлару, ҳарирларга бурканган,
Қўлида олтин лира, мисли гўдак Аполлон:
Юксакка чиқиб турар тубсиз жар ёқасида —
Ҳайрон боқурман унга. Ота-онаси хандон,
Севинчи ичга сиғмай бир-бирини қучурлар.
Гўдакнинг боши узра ёниб турган нимадир,
Мен баён этолмайман, — бу ёнгувчи лъълми ё
Юксак руҳий камолот белгиси оташмидир?
У мағрур қадам қўяр. Ҳа, унда келажакнинг
Буюк валиси аён кўриниб турар эди.
Гўдакнинг вужудидан бор олам жозибасин
Ўзида жам айлаган мангулик мусиқаси
Тўкилиб турар эди. Мен уни қай тариқа
Тасаввур этган бўлсам уни сиз ҳам кўруреиз.

Х о р

Наҳот сен, Крит қизи,
Буни мўъжиза дерсан?

Бу каби эртакларни
Эшитмагансан наҳот?
Иония қўшиғи,
Юнон афсоналари
Тангрилар ҳақидаги
Қадим шоирлар айтган
Эртақлару дostonлар
Наҳот сенга нотаниш?

Бу кун кўз олдимизда
Нимаки содир бўлса,
Бу ўтмиш, унутилмас
Куларнинг акс садоси.
Сен айтган бу ҳикоя
Гарчи ҳақиқат, аммо
Майя ўғли ҳақида
Яратилган афсона —
Ҳақиқатнинг ўзидан
Ортиқроқ ҳақиқатдир.
У туғилган замонқ
Саноқсиз энагалар
Йўргакладилар маҳкам.
Аммо у шўх ўт гўдак
Дўмбоқ қўллари билан
Йўргакдан чиқиб кетди.
Бамисоли пилладан
Учиб чиққан капалак.
Бешигини тарк этиб
Енгил қанотин ёзиб,
Шўх ўйнаб яйраб-яйраб
Парвоз этди фалакка.

У ўзининг тинчимас
Феъли атвори билан,

Шиддати, олғирлиги,
Ҳеч қайтмаслиги билан
Тез орада ўғрию
Алдамчи муттаҳамлар
Ҳомисига айланди.
У айёрлик ишлатиб
Денгиз шоҳи Посейдон
Чўқморин олиб қўйди.
Аста билдирмай келиб,
Ареснинг шамширини
Олиб кетди ўғирлаб.
Фебнинг тийру камонин
Ва Гефестнинг тўқмоғин
Эгаллаб олди шундай
У ҳатто Зевснинг ҳам
Чақмоғин олар эди
Қўлини куйдиришдан
Қўрқмаганида агар.
Курашда Эротни ҳам
Чалиб йиқитди айёр.
Уни суйган Киприда
Камарин олиб қочди.

Гордан торли чолғу асбобида чалинган дилбар оҳангли куй эшитилади. Ҳамма бу куйга қулоқ тутади. Муסיқий садо шу лаҳзадан то қуйида белгиланган паузагача давом этади.

Ф о р к и а д а

Гапни қўйинг, бу оҳанг
Кўпроқ берар сафони.
Тангрилардан сўйламанг,
Ўтди улар замони.
Давр сизни англамас,

Ўзга талаб этади.
Фақат дилдан чиққан сас
Дилга бориб этади.

(қояга қараб кетади)

Х о р

Бу оҳангга асирсан
Хаттоки сен бадкирдор.
Демак бўлар таъсирдан
Биз ёш тўксак шашқатор.
Майли қуёш сўнса ҳам
Дилимизда бўлсин нур.
Бу оламда нима кам,
Нурли дилдан топилур.

Елена, Фауст ва Эвфорион юқорида тасвир этилган либосида.

Э в ф о р и о н

Қўшиқ айтиб яйрасам,
Юрагингиз шод бўлар.
Сакрасам қалбингиз ҳам
Сакрагандай туюлар.

Е л е н а

Икки юракни фарруҳ
Айлар аввал муҳаббат.
Лекин бирикса уч руҳ—
Саодат шу, муҳаққақ.

Фауст

Хақ бўлу р сен меники,
Мен сеники деган гап.
Биз истабмиз неники,
Берди ҳаёт, не ажаб.

Хор

Узоқ яшаб зиёда
Гўдак билан учовлон,
Ҳаёт қуринг дунёда
Фаровону шодумон.

Эвфорион

Қўйиб юборинг,
Баланд учайин.
Ижозат беринг,
Кўкни қучайин.
Шуни истайдур
Юрагим бебок.

Фауст

Учмоққа баланд,
Қизиқмагил ҳеч.
Еб қолмагин панд,
Бу истакдан кеч.
Қилмагин, ўғлон,
Бизларни ҳалок.

Эвфорион

Беринг йўлимни,
Сиқилди юрак.

Қўйинг қўлимни,
Силаш не керак?
Сочимни қўйинг,
Қўйинг қўйлагим.

Е л е н а

Риштамиз бизнинг
Сенсан, қилгин ёд.
Ҳаётимизни
Этмагил барбод.
Сенсиз бу боғ йўқ,
Шуни ўйлагин.

Х о р

Қўрқамен, бўлуր
Ишқ боғи барбод.

Е л е н а в а Ф а у с т

Ўзингни тутгил,
Учма баландга.
Раҳму шафқат қил
Ота-онанга.
Ўйнагин, майли,
Бу кенг ўтлоқда.

Э в ф о р и о н

Сизлар туфайли
Кетмам йироққа.

(Хор оралаб, барчани рақсга чорлаб)

Кўрдим чиройлик,
Қувноқ даврани.
Қани куйлайлик,
Ўйнайлик, қани!

Е л е н а

Бу ишинг кўп соз,
Ўйна сарафроз
Гўзаллар билан.

Ф а у с т

Тезроқ бўлса бас,
Яхшилик чиқмас
Енгил ўйиндан.

Эвфорион ва хор қўшиқ айтиб бир-бирига чирмашиб кетган сафлар
ҳосил қилиб рақсга тушадилар.

Х о р

Жингалак сочинг,
Рақс этиб чаққон —
Бағрингни очдинг
Бизларга хандон.
Рақс аро учиб
Қилиб табассум,
Қўлларинг қучиб
Ўтганда бир зум —
Забт этдинг бизни,
Шод бўл — ғолибсан!
Хаёлимизни
Ўзинг олибсан.

П а у з а

Э в ф о р и о н

Сиз бунда сонсиз —
Мисоли алқор.
Келинг ҳаммамиз
Уйнайлик шикор.
Сиз сайд бўлурсиз
Мен эсам сайёд.

Х о р

Сенга керакмас
Ов қилмоқ узоқ.
Тортар бизни, бас,
Сен қўйган тузоқ.
Сайдинг бўлсак биз
Бўлурмиз дилшод.

Э в ф о р и о н

Кезиб тоғ, ўрмон
Ушалсин армон.
Осон ов мутлоқ
Керак эмасдур.
Довонлар ошмоқ
Менга ҳавасдур.

Е л е н а в а Ф а у с т

Бу қандай гулу,
Бу не тўполон!
Гўё минг бурғу
Солмоқда сурон.
Не куч! Не ғайрат!

Х о р

(биттадан тез-тез кириб)

Кўринг эпчил сайёдни,
Чопиб ўтиб ўртадан.
Қизларнинг энг шаддодин
Олиб чиқди тўдадан.

Э в ф о р и о н

(ёш қизни қўлида кўтариб чиқади)

Кўндирмадим зор билан,
Олиб чиқдим зўр билан.
Шавқ тўлатиб қалбимга
Лабин босгум лабимга.
Куч кўрсатиб унга ман
Қаршилигин енгаман.

Қ и з

Тегма, гарчи нозикмиз —
Ёвузга эгмасмиз бош.
Аёлни дема ожиз,
Бермас зулмга бардош.
Зўрлик билан кўндириб —
Бўлармикин, боқайин,
Сени мен кулиб туриб,
Ўйнаб туриб ёқайин.

(Учқунланиб кўкка учади ва ёниб кетади)

Ортимдан ҳаволаб уч,
Бориб муздек ерни қуч.
Мақсудингни излагин.

Э в ф о р и о н

(олов қолдиқларини ўчириб)

Атрофим ўрмон,
Баланд тоғ теграм.
Ёшман, навқирон,
Менга нима ғам!
Тўлқин гумбирлар,
Гувиллар шамол.
У ёққа чорлар
Мени шўх хаёл.

(қолдан қояга сакраб юқорига кўтарилади)

Е л е н а, Ф а у с т в а х о р

Сен мисли алқор,
Йиқилма алҳол!

Э в ф о р и о н

Тобора юксак
Чиқмоғим керак.
Қайдаман бу он —
Кўзимга аён:
Қаршимда чексиз
Беором денгиз,
Кўрк очиб турди
Пелопс юрти.

Хор

Пастга туша қол,
Боғлар интизор.
Бунда сенга бол
Узатар тоқвор.
Бунда олмалар
Шарбат беради.
Осуда саҳар
Роҳат беради.

Эвфорион

Яшайберинг жим
Сокин маконда.
Менинг хаёлим
Кураш, суронда.

Хор

Кимга тинчлик ёт,
Жанг дер ягона,
Бахтиёр ҳаёт
Унга бегона.

Эвфорион

Ким шонли бурчин
Билиб ҳар замон.
Она юрт учун
Фидо қилса жон,
Ким элга яраб,
Жангга қилса жаҳд,
Уники шараф
Уникидир бахт.

Х о р

Дугоналар, қаранг-чи,
У энг юксакда бу он.
Гўё баҳодир жангчи,
Совут кийган паҳлавон.

Э в ф о р и о н

Қилич, қалқон не керак?
Ботирнинг мушти яроқ.
Қўрқув билмаган кўкрак
Истеҳкомдан маҳкамроқ!
Мард жанг қилиб эрк олар,
Эрк йўлида тўкар қон.
От суради аёллар,
Болалар ҳам қаҳрамон.

Х о р

Эй шеърый гўзал,
Фалакка юксал!
Кўкда нурафшон
Юлдуз бўлиб ён.
Гарчи шунчалар
Юксак маъвоинг,
Лек бизга қадар
Етар садоинг.

Э в ф о р и о н

Мен энди гўдак эмас,
Мен энди етук ўғлон.
Уша сафга ҳамнафас
Қалбу ақлим бу замон.

Эй ога,
Юр олға
Шараф томон, шон томон.

Е л е н а в а Ф а у с т

Сен оламга келибоқ,
Энди кўриб дунёни —
Кўзлайсан йироқ-йироқ
Нингоҳ етмас фазони.
Сен наҳот
Бизга ёт?
Билмасмисан вафони?

Э в ф о р и о н

Денгизларда гулдурос,
Садо берар водилар.
Жангга қўзғолди гуррос
Тинчимас қалб — ботирлар.
Улим ёр, деб,
Бу шиор деб,
Олға бораётирлар.

Е л е н а, Ф а у с т в а х о р

Наҳот сенга ўлим — ёр,
Наҳот бу шиор ҳавас.

Э в ф о р и о н

Мен жангчиман шиддаткор,
Четдан кузатувчимас.

Е л е н а, Ф а у с т в а х о р

Бу мардлик, ишон,
Офат бенажот.

Э в ф о р и о н

Офатлар томон
Езурман қанот.
Ким жонни тикар,
Зафар ошино.

Қоядан ўзини отади. Кийими уни бир лаҳза ҳавода тутиб туради. Боши устида нур кўринади. Унинг ортида шуълали из қолади.

Х о р

Оҳ, Икар, Икар!
Алвидо! Видо!

Гўзал йигит ота-онасининг оёқларига йиқилади. Унинг юзида таниш белгилар бор. Лекин тезда унинг жисми йўқолиб, думли юлдуз ёки камалакдек из қолдириб кўкка учади. Ерда кўйлаги, ёпинчиғи ва лираси қолади.

Е л е н а в а Ф а у с т

Кетди қувонч дамида,
Қолди фақат дард, ҳижрон.

Э в ф о р и о н н и н г о в о з и

Соялар оламида
Ёлғиз қўйма, онажон.

П а у з а

Х о р

(мотам қўшиғи)

Сени ёлғиз қўймасмиз,
Йўқ бўлмассан ҳеч қачон.
Бошингдаги нури из
Бутун оламга аён.
Ҳа, сен борсан, чекиб ғам,
Оҳ урмаймиз саҳарда.
Улуғ эдинг ва кўркам
Зафарда ҳам хатарда.

Боболардан яралдинг
Иқбол учун дунёга.
Э, воҳ, эрта йўл олдинг
Нечун дорил бақога?
Жон эдинг жононларга,
Бари эди ошиғинг.
Ут соларди жонларга
Сенинг дилбар қўшиғинг.

Далли девона эдинг,
Ўзни отдинг офатга.
Дилинг бегона эди
Қонун ила одатга.
Бу оламни тарк қилдинг,
Тубанликни топтадинг.
Камолотга интилдинг,
Аммо уни топмадинг.

Қисмат беролмас жавоб —
Ким қай замон топади?
Бечора халқ-чи зардоб
Ва қон ютиб ётади.

Етар, ғамни қилинг бас,
Қўшиқ айтинг шўх, шодон.
Қўшиқ билан ҳамнафас
Яралгандур бу жаҳон.

Чуқур сокинлик. Куй тўхтади.

Е л е н а

(Фаустга)

Қадимий нақл мана менда букун ҳақ бўлди,
Саодат ва гўзаллик бўлмас экан ёнма-ён.
Э воҳ, узилмоқдадур ишқ ва ҳаёт риштаси,
Уларга йиғлайману сенга айтаман видо.
Не қилайки сени мен сўнгги бор қучоқлайман,
Эй Персефона, мени болам билан қабул эт.

(Фаустни қучоқлайди. Унинг жисми ғойиб бўлиб,
кўйлак ва рўмоли. Фауст қўлида қолади)

Ф о р к и а д а

(Фаустга)

Сенга неки қолибдур, маҳкам тутгил қўлингда,
Асло тушира кўрма. Ер ости иблислари
Бу кўйлакни ҳар ёндан тортмоқ бўлиб интилар,
Хушёр бўлгин, либосни олиб кетмоқчи улар.
Маъбуда энди йўқдир. Уни йўқотдинг мангу,
Лекин қўлингдаги бул кўйлаги — илоҳийдур.
Унинг ажиб сеҳри бор. Бу тенги йўқ армуғон.
Сен уни маҳкам ушлаб парвоз этгин фалакка.
У кенг олам устидан сени олиб ўтади.

Энди, алвидо, оқ йўл! Сен билан биз қайтадан
Бу ерлардан кўп узоқ юртларда учрашурмиз.

Еленанинг кийимлари булутга айланиб Фаустни ўрайди ва баланд-
га кўтариб олиб кетади.

Ф о р к и а д а

*(ердан Эвфорионнинг кўйлаги, лираси ва ёпинчиғини
олиб сахна олдига келади ва марҳумдан қолган
нарсаларни кўтариб сўэлайди)*

Бу нарсалар ярайди манга,
Сўниб бўлди гарчи аланга,
Аммо унинг қолдиғига ҳам
Хурсанд бўлар, албатта, олам.
Шоирларга бу зўр топилдиқ,
Қарзга берай вали либосин.
То энгилда узун ёпинчиқ
Қобилият ўрнини боссин.

(сахна олдида колонналар ёнига ўтиради)

П а н т а л и д а

Тезроқ бўлинг, қизлар! Бизни тарк этди
Сеҳри Фессалия жодугарининг.
Машъум овозлардан қутулдик энди,
Дилга ҳам ақлга бегона бўлган
Ул шум соҳиранинг қийноқларидан.
Улуғ маликамиз изидан, қани
Ер қаъри Аидга қараб йўл олинг.
Содиқ чўрилармиз, улуғ бекага
Тахти ғайб ёнида қилурмиз хизмат.

Х о р

Маликалар учун бор
Хар ерда лойиқ макон.
Хаттоки Аид аро,
Унинг зулмати ичра
Персефона билан ул
Ултирадур ёнма-ён.
Биз эсак, биз шўрликлар,
Асфодел ўсиб ётган
Ул ўтлоқлар ичида,
Қуруқ терак ва толлар
Ўсиб ётган маконда
Нима ҳам қилар эдик?
Қаро зулмат ичра биз
Шабпарақлар мисоли
Ғинғилламоқдан ўзга
Не ҳам бўлур ишимиз?!

П а н т а л и д а

Кимки ўз номига эга бўлмаса,
Кимки интилмаса юксаклик томон,
Демак унсурларга қўшилур. Майли,
Улар билан бўлинг,— ихтиёрингиз.
Мен эсам малика билан бўлурман.
Билинг, фақат қилган иш, жасоратмас,
Садоқат ҳам бизга бағишлагай ном.

(кетеди)

Х о р

Биз бу ёруғ дунёга
Вақтинчалик қайтганимиз —

Ҳис қиламиз, биламиз.
Аммо энди орқага
Аидга қайтмоқ йўқ ҳеч.
Биз руҳлар тўдасимиз,
Бизни қучган табиат.
У ғамхўримиз, унда
Ихтиёримиз тамом.

Хорнинг бир қисми

Биз юзлаб япроқларда ва юзлаб шохчаларда
Барқ уриб яшагаймиз. Биз замин шарбатини
Илдизлардан сўрурмиз, наваларга берурмиз.
Куртақлар ёзурмиз биз, гунчалар очурмиз биз,
Меваларимиз пишиб ерга тўкилгувсидир.
Одамлар термоқ учун бизларнинг қаршимизда
Тангрига эгилгандай доим букилгувсидир.

Хорнинг иккинчи қисми

Бизлар пинҳон бўлурмиз бул қоялар бағрида,
Унда барча садога қулоқ тутиб ётурмиз.
Барини эшитурмиз — қамиш шитирлашими,
Ё қушларнинг сайроғи ва ё Паннинг овози.
Садога садо билан жавоб берурмиз дарҳол.
Шовқинга шовқин билан, гулдиракка гулдирак
Садоси билан жавоб қайтарурмиз неча бор.

Хорнинг учинчи қисми

Дугоналар! Бизлар-чи, ҳаммадан серҳаракат,
Тоғдан ирмоқлар билан води сари чопурмиз.
Бизга қучоқ очади олис-олис кенгликлар.
Поёнсиз ўтлоқларга, боғу боғчаларга ҳам
Биз қон олиб борурмиз, биз жон олиб борурмиз.

Икки ёнда саф чекиб адил шамшодлар турар,
Қирғоқларни кўрсатиб, кўкка тираб бошларини.

Хорнинг тўртинчи қисми

Сиз қаерда бўлсангиз бўлаберинг, аммо биз
Ток ўсиб ётган кўм-кўк тепаликни ўраймиз.
У ерда эрта тонгдан қора кечгача тинмай
Боғбон меҳнат қилади, лек ҳосилга ишончсиз.
Ток гагини чопади, новдаларни тарайди,
Кесади, сўриларни оғочига боғлайди.
Тангриларга ёлборур, қуёш тангрисига кўп
Сигиниб мадад сўрар. Аммо Вахх ўз қулига
Киё ҳам қарамайди, ўзи билан овора.
У сояда дам олар, ё ғорда фавн билан
Чақчақлашиб ётади олам билан иши йўқ.
Кайфу сафоси учун, ширин хаёли учун
Унга не керак бўлса бунда бари муҳайё.
Ғорларнинг ҳар бурчида саночлару хумларда
Қадим-қадимдан қолган шароблар тўлиб ётар.
Тангрилар мадад бериб, Гелиос ўзи қўллаб
Узумларни шираю шарбатга тўлдирганда,
Уларга нур бахш этиб олтин ранг берганида
Уйқуда ётган токзор уйғонади қайтадан.
Сокин боғ қучоғида яна қайнайди ҳаёт:
Қувноқ қўшиқ ва рақслар, саватлар гирчиллаши,
Пақирларнинг жаранги — бари бўлар омухта.
Шўх ўйнаб яланг оёқ эзарлар узумларни,
Оёқлари остидан оқар шарбат жилғаси
Кўпириб, тошиб, сачраб. Шу маҳал янграб кетар
Ноғоралар садоси. Демак Дионис ўзи
Ниқобини очди-ю элга бўлди намоён.
Унинг кетидан борар тўда-тўда бўлишиб
Эчки оёқликлару узун қулоқ Силена.

Йўлларида не бўлса топтаб борар туёқлар,
Топталар шарму ҳаё, қонун ила қонда.
Бош айланар, кўз тинар, қулоқ қоматга келар,
Маст қадаҳга интилар ичакларин тўлдириб,
Баъзилар ҳушёр тортар лекин янги шаробга
Мешни тўлатмоқ учун эскидан бўшатмоқ шарт.

П а р д а т у ш а д и

Форкида саҳна олдида улкан қоматини ростлаб туради. Котурдан тушади. Ниқоб ва ёпинчикни ташлаб, лозим бўлса пьесани эпизодда шарҳ қилмоққа ҳозир бўлган Мефистофель қиёфасида намоён бўлади.

ТУРТИНЧИ ФАСА

ТОҒЛИК ЕР

Юксак қоялар. Булут сузиб келади ва чўққилар орасидаги яланг-
ликка қўнади. Ундан Фауст чиқиб келади.

Фауст

Оёғим остида ётар тубсиз жар,
Юксак қояларга қўюрман қадам.
Мени очиқ кунда неча денгизу
Неча саҳролардан учириб ўтган
Булутни тарк этиб чиқурман аста.
Ёйилмай, таралмай ул тутам булут
Оҳиста шарқ томон учиб кетмоқда.
Мен ҳайрат ичида унга боқурман:
Ана у юмалоқ шаклидан аста
Бошқа кўринишга ўтди. Қаршимда
У турли сувратлар қилур намоён.
Ростми бу кўрганим? Нурга йўғрилган
Юксак чўққи узра бўлади пайдо
Маъбудалар каби гўзал бир аёл.

Ким ул? Юнонами, Леда, Елена?
Нақадар улуғвор бу қадду қомат!
Аммо узоқлашар мендан бу суврат,
Аста йўқолади, унинг ўрнида

Мози лавҳаларин ёдга солгувчи
Қатор оппоқ қорли чўққилар пайдо.

Мени ўраётир салқин бир туман,
Муздек нафасини уриб кўксимга.
Ана булут бўлиб ҳаволанур у:
Э, воҳ, алдамасми мени кўзларим?
У ўша, биринчи муҳаббатим ул,
Йўқотган маҳбубам, ёшлик қувончим.
Кўнглим хазинаси, сени танидим.
У ўша, умримнинг барқут тонгида
Учратганим ёруғ, маъсума кўзлар.
Юрагимдан мангу жой олган, аммо
Вақтида мен англаб етмаган нигоҳ.
Агар уни асраб қололган бўлсам,
Жаҳон ганжи бўлар эди мен учун.
У қалб гўзаллиги каби мусаффо
Юксакка интилар. У кетаётир.
Борлигимнинг энг соф ва энг табаррук
Парчасини олиб кетаётир ул.

Тоғ устига учар этиклар келади. Улардан Мефистофель тушади.
Этиклар яна йўлида давом этди.

Мефистофель

Сени доим сирли ҳаётга
Етаклайди беором дилинг.
Нечун тоғлар қалашиб ётган
Бу масканга саёҳат қилдинг?
Ҳеч тинчлик йўқ, толди-ку тиззам.
Бул маконни дарҳол танидим:
Билсанг агар ўтлик жаҳаннам
Туби бўлган бу ерлар қадим.

Фауст

Ҳар гапда бир чўпчак кераксия,
Кунинг ўтмас ёлгон, эртаксиз.

Мефистофель

(жиддий)

Эшит! Бизни худо бир гуноҳ учун
Тубсиз жаҳаннамга ташлади у кун,
Ер қаърига тушдик фалакдан ногоҳ,
Маконимиз бўлди алангали чоҳ.
Гарчи бу маконда шуъла бор эди,
Аммо иссиқ эди, жуда тор эди.
Аҳвол мушкул бўлди, ортди ғамимиз,
Бизни йўтал тутди, қайтди дамимиз.
Акса, йўтал, пудаш — бари бўлиб жам,
Қўланса ҳавога тўлди жаҳаннам.
Бу ҳаво босими ортиб кун сайин,
Бир куни қўпорди ер қатламларин.
Остин-устин бўлди портлашдан ҳар ёғ,
Тоғ — ер туби бўлди, ернинг туби — тоғ.
Олимлар қотириб шундан миясин,
Яратдилар ост-уст назариясин.
Қайта тугилгандай бизлар дунёга,
Ер остидан чиқдик очиқ ҳавога.
Бу холат сир бўлди кўп узоқ дамлар,
Ниҳоят кашф этди буни одамлар.

(Ефес. 6, 12)

Фауст

Мана, тоғ юксалиб турибди сокин,
Унинг қандоқ пайдо бўлганин локин —

Сўраб ўлтирмасман. Холиқ табиат
Ўзлигини ўзи яратган фурсат
Заминга ҳам шакл берди думалоқ.
Бир ерни жар қилди ва бир ерни тоғ.
Бари силсилалик — ёнбағир, адир
Тоғ билан водини туташтирадир.
Кўмилиб ётади замин гулларга,
Урин йўқ бемаъни ағдар-тўнтарга.

Мефистофель

Фикринг шуми? Менинг ўзгадур сўзим,
Чунки барчасига гувоҳман ўзим.
Биламан, заминнинг чуқур қаърида
Олов ёниб қўпган кучли гулдирос.
Малох болғасининг зарбаларида
Қоялар ушалиб сочилган паққос.
Текис ялангликда кўриб улкан тош
Файласуф ноғиҳон қашиб қолар бош.
Бу харсангнинг қайдан тушганин билмас,
Малох болғасидан учганин билмас.
Харсанг ўз жойида тураберади,
Олим тушунолмаё юраберади.
Бунинг англаб етган фақат оддий халқ,
Фақат унинг фикри рости сўзи ҳақ.
Оддий ҳақиқатни тушунган киши
Дер: буларнинг бари шайтоннинг иши.
У ўз ишончида мустаҳкам, тикка
Борар «шайтон тош»дан «шайтон кўприк»ка.

Фауст

Олам яралиши ҳақида бундоқ
Шайтоннинг фикрини қизиқ эшитмоқ.

Мефистофель

Олам билан ишим йўқ, лек менинг ҳам
Уни яратишда бор андак ҳиссам.
Бизнинг қонимизда куч бор ижодкор,
Асов куч, сурон бор, исёнкорлик бор.
Меҳнат маҳсулимиз ер юзи бутун,
Кезиб кўриб чиқдинг сен уни букун.
Айт, унинг қай бурчин маъқул билурсан?
Қайси нуқтасини макон қилурсан?
Сенга аён унинг барча тарафи,
«Олам мулки ила унинг шарафи».

(Матф. 4, 8)

Лекин таскин топмас сира юрагинг,
Чегара билмайди сенинг тилагинг.

Фауст

Фикрим буюк ишлар билан банд
Қани, топ-чи?

Мефистофель

Топаман албат.

Мен сен бўлсам эдим агарда,
Яшар эдим кўҳна шаҳарда.
Уни ўзга пойтахт билардим,
Қинғир-қийшиқ кўча қилардим.
Икки четин қилардим бозор,
Қурар эдим расталар қатор.
Канорада сасиган гўштлар,
Уйнар эди пашшалар гужғон.
Савдо қилар сабзафурушлар,
Дим, бадбўй ҳид, бетартиб сурон.

Нарироқда эса бўларди
Кенг кўчалар, катта майдонлар.
Боқса одам кўнгли тўларди,
Кезса ором оларди жонлар.
Ундан нари — шаҳар четида
Қўрғонлару боғ қилардим мен.
Гуллар экиб йўллар бетида
Юрагимни чоғ қилардим мен.
Ким пиёда, ким аробада
Юрганини кўриб турардим.
Ким қасрда, ким харобада
Турганини кўриб юрардим.
Кўз олдимда бўларди шаҳар:
Кўча-кўйда тун-кун безавол —
Уймалашиб ётган одамлар
Чумолилар лашкаримисол.
Сайр этгани кўчага чиқсам,
Бутун шаҳар мени биларди.
Мени кўриб неча минг одам
Таъзим ила қуллуқ қиларди.

Ф а у с т

Булар бари бекорчи меҳнат.
Тўқ бўлиши учун одамлар
Йўқ бўлиши учун дард, ғамлар
Бошлиқ чекар туну кун заҳмат,
Лекин айтмас ҳеч кимса раҳмат.
Қашшоқ тўйса, бут бўлса ночор —
Кўпаяди албат исёнкор.

М е ф и с т о ф е л ь

Ундай бўлса танлаб сўлим жой,
Тиклар эдим ўзимга сарой.

Ажойиб бир макон қилардим,
Теграмни боғ, бўстон қилардим.
Кўкка чўзиб текис шохларин,
Саф-саф бўлиб дарахтлар турар.
Эсар эди шаббода сарин,
Кумуш сувлар шарақлаб турар.
Фавворалар қилиб тантана
Рақс этарди гўзал, серфусун.
Хос хоналар қилардим яна
Паричеҳра жононлар учун.
Улар билан ўтказар эдим
Танҳоликни хушнуд сарафроз.
Жононлар деб бекор айтмадим —
Жононларнинг кўп бўлгани соз.

Фауст

Сарданапал! Замонага мос!

Мефистофель

Билолмасман, сен на ўйга банд.
Юксалибсан шунчалар баланд,
Балки сени жалб этмоқда ой,
Интилурсан унга ҳойнаҳой?

Фауст

Асло! Буюк мақсадлар учун
Жой беҳисоб замин узра ҳам.
Зўр ишларга ҳозирман букун —
Менда қудрат, орзу бир олам.

Мефистофель

Ҳа, қўйибсан шуҳратга ҳавас,
Еленага бўлиб ҳамнафас.

Фауст

Йўқ, хаёлим шуҳратда эмас.
Фикрим энди мулку давлатда,
Эгаликда, бетин меҳнатда.

Мефистофель

Мадҳ атурлар шоирлар сени,
Авлодларга кўрсатиб ўрнак.
Куйлаб бирнинг тентак ишини —
Улар кўпни қилурлар тентак.

Фауст

Бегонадир сенга бу туйғу,
Сен инсонни қайдан билурсан?
Одамзоднинг энг юксак, эзгу
Ниятларин мазах қилурсан.

Мефистофель

Майли қилмай туйғуни кадр!
Аммо сенинг тилагинг надир?

Фауст

Мен юксакдан ташладим назар;
Кўз олдимда денгиз қирғоғи.
Кўрдим уни асов тўлқинлар
Кўпик сочиб ялаган чоғи.

Юрагимни ранжитди бу ҳол:
Зулм — озод руҳ учун даҳшат.
Албат аҳли инсонга малол,
Ғолиб келса гар ваҳший қудрат,
Сув қайтганда ўйладим, тинар,
Йўқ, ушбу ҳол экан анъана.
Қирғоқни тарк этгач тўлқинлар,
Қайтиб ҳужум қилурлар яна.
Яна унга ғазаб этурлар
Аввалгидан кўра шиддаткор!
Сўнгра ортга қайтиб кетурлар —
Буни яна этмоққа такрор.

Мефистофель

(томошабинларга)

Хўп янгилик топибсан, қойил!
Мен кўрурман буни юз минг йил.

Фауст

(куйиб-ёниб давом этади)

Евуз тошқин соатлар қадар
Соҳилларга қилару ҳужум,
Бу ерларни неча асрлар
Қумга кўмиб, қилар беунум.
Шу бонсдан ўртанур юрак,
Вужудимда қўзғалур туғён.
Мен ул кучни енгмоғим керак,
Мана, жангга ҳақиқий майдон.
Халос қилай забун қирғоқни,
Асов сувга тушов солайин;

Ҳосил бермай ётган тупроқни
Тўлқинлардан тортиб олайин;
Бу мумкиндир. Гарчи нақадар
Бебош, қайсар бўлса ҳамки сув,
Ҳар дўнгликни айланиб ўтар,
Ҳар чуқурга оқиб кирар у.
Режам тайёр, киришиб тездан
Мақсудимга топаман имкон.
Мен қирғоқни тўсиб денгиздан —
Гов қўяман, тиклайман тўғон.
Боғ унажак соҳилда токим,
Басир гавго бўлмасин ҳоким.
Хаёлимда шу иш, ўша ер,
Бу меҳнатда менга мадад бер.

Томошабинлар орқасида ўнг томондан ҳарбий музика ва ногоралар
садоси эшитилади.

Мефистофель

Ногоралар садоси!

Фауст

Наҳот!

Донишга бу ёт.
Яна уруш?

Мефистофель

Уруш бўлса не зарар сенга?
Маслаҳатим булдир, қулоқ ос:
Ҳар бир ишдан наф топ ўзингга
Ва темирни қизигида бос.

Фауст

Қанақа наф? Қийин тушунмоқ.
Сўзласанг-чи очиқ, бежумбоқ.

Мефистофель

Йўл устида хабар топдим, боз
Бизнинг подшо эмиш қайғуда.
Эсингдами биз уни қогоз
Пуллар билан қилиб сарафроз,
Хаёлини чулғаб доғуда,
Бир лаҳза шод қилгандик жуда.
У жуда ёш ўлтирди тахтга
Ва дуч келди биз берган бахтга.
Рост билиб у шўрлик ёлғонни,
Сотиб олмоқ бўлди жаҳонни.
У ишонди — очиқ йўлим деб,
Қайга чўзсам етар қўлим деб.
Токи сўнгги онига қадар
Олам ичра у бўлур танҳо.
Фақат унга ёр бўлар зафар,
Фақат унга бош эгар дунё.
У ишонди — бўлур муяссар
Унга бир йўл ҳокимлик, сафо.

Фауст

Буюк хато! Ҳокимлар учун
Ҳукм сурмоқ ўзи катта бахт.
Улар тенгсиз ирода кучин
Кўрсатмоғи керакдир албат.
Ҳокимларга ярашур шиддат
Ва буюрмоқ мингга, туманга...

Лекин сафо айшу, фароғат
Олиб тушар уни тубанга.

Мефистофель

Тўғри, аммо бизнинг буюк шоҳ
Бу гаплардан бўлмади огоҳ.
Юрт чок-чокдан сўкилиб кетди,
Чўпак уйдек тўкилиб кетди.
Тарқаб барча чакка-чаккага,
Иниси ёв бўлиб акага,
Шаҳар билан курашиб шаҳар,
Боён билан аҳли ҳунарлар —
Деҳқон билан бою зодагон
Жанг қилади қаттол беомон.
Шоҳга қарши юрди аҳли дин,
Айру бўлди миллат миллатдин.
Кўча-кўйда дуч келса икков,
Албат чиқди бир-бирига ёв.
Савдо билан чиққан ҳар тужжор —
Уликлари қолди йўлда хор.
Яқин келди фалокат ўзи,
Авжга минди хунрезлик, ғорат.
Шундай қилиб яшамоқ сўзи —
Жон сақламоқ бўлди оқибат.

Фауст

Оқсоқланиб, сурғалиб оғир,
Муккасидан йиқилди охир.

Мефистофель

Бошда барча эди хотиржам,
Зўр зўрроқни ялаб юрарди.

Ожизлар-чи ўзларидан ҳам
Ожизларни талаб турарди.
Лекин яқин қолганди хатар,
Бош кўтарди бир неча оқил.
Улар деди: «Бас, энди, етар,
Мамлакатга шоҳ керак одил.
У қаттиққўл бўлсин. Бизнинг шоҳ —
Элимизга бўлолмас паноҳ.
Янги подшо тахтга ўлтирсин,
У кўрсатиб қудрат ва шиддат,
Мамлакатга бир йўла берсин
Ҳам тинчлик, ҳам адлу фароғат!»

Ф а у с т

Руҳонийлар сўзи бу.

Мефистофель

Улар
Бошладилар халқни исёнга.
Эл кўнглига қутқу солдилар.
Фойда бўлсин учун ҳамёнга.
Мана букун турар тоғ аро
Исёнкорлар қўшини қатор.
Букун бизнинг беозор подшо
Жангга кирар, балки, сўнги бор.

Ф а у с т

Соддадил шоҳ эди у, эсиз.

Мефистофель

Юр борайлик шоҳ ёнига биз.
Кимки яшар, ҳаётда бордир,

Уни эсиз демак бекордир.
Кимки бир бор топибди омон,
Омонликда бўлгай кўп замон.
Юр, биз унга берайлик мадад,
Кифоядир бир кичик зафар.
Шунда ундан кечган вассаллар
Йиғилишиб келурлар албат.

Улар тоғ оралиғига тушадилар ва водийда турган қўшинни кўздан кечирадилар. Пастдан ҳарбий музыка, ноғора садолари эшитилиб туради.

Мефистофель

Жуда соз у эгаллаган жой,
Бизга боқур зафар ҳойнаҳой.

Фауст

Қандай мадад берурсан бироқ,
Еки яна жоду ва алдоқ...

Мефистофель

Ғалабанинг кўп тадбири бор,
Билки, жангда енгар ҳийлакор.
Уз ишингга сен ҳам пухта бўл,
Мақсад сари тугил аниқ йўл.
Шоҳни ошно қилиб бахтига —
Ўтқазсак биз қайта тахтига,
Сен тиз чўкиб берурсан салом.
Ва олурсан подшодан инъом.
Поёни йўқ денгиз қирғоғин
Аниқ билгим сенга бермоғин.

Фауст

Бундоқ ишга сен пири комил,
Жанг қилабер ўзинг, азозил!

Мефистофель

Исёнчилар тор-мор бўлган кун
Бош қўмондон бўлмоғинг мумкин.

Фауст

Қўмондонликни не қилурман?
Мен бу ишни қайдан билурман?

Мефистофель

Не иш қилар эди қўмондон?
Ҳарбий кенгаш куйдиради жон —
Ҳамма ишни унга қўйиб бер,
Сенинг учун у тўкади тер.
Мен олдинни кўриб қўйганман,
Режаларни қуриб қўйганман.
Бунда тоғлик баҳодирлардан —
Эпчил, доно ва абжирлардан
Ҳарбий кенгаш тузганман аъло.
Тоғлик элга ким бўлса ошно,
Ким улардан топса мададкор,
Шаксиз бўлур унга толе ёр.

Фауст

Қуроолланган тумонат, ҳайҳот!
Бутун халкни қўзғотдинг наҳот?

Мефистофель

Йўқ, мен Петер Сквенц мисол —
Танлаб олдим зўрларни ҳалол.

Уч паҳлавон киради.

(Инжил. Салтанатлар китоби. 11, 23. 8)

Мана улар — паҳлавонларим,
Турли ёш ва турли табиат.
Улар билан ошно бўлса ким,
Бир умрга кўрмагай кулфат.

(Тамошабинларга)

Бу замонда ҳар бир ёш гўдак
Орзу қилар совут-қалқонни.
Мен намойиш қилмоғим керак
Мажозий бу уч паҳлавонни.

Босиболди

(ёш, енгил қуролланган, чипор кўйлақда)

Учраганга шапалоқ —
Тепки ё мушт соламан.
Четлаб ўтолмас кўрқоқ,
Қочса қувиб қоламан.

Талаболди

(ўрта ёшли, яхши қуролланган, башанг кийинган)

Мушту тепки шапалоқ —
Болаларнинг ишидир,

Менинг ишим таламоқ,
Талаган — бой кишидир.

Сақлаболди

(кекса, оғир қуролланган, оддий кийинган)

Таламоқ осон, лекин
Уни сарф этмай текин —
Асраб қолмоқ маҳолдир.
Ёшлар — исроф қилувчи;
Мол қадрини билгувчи,
Авайлагувчи — чолдир.

Учовлон водига тушиб кетади.

ТОҒ ЭТАГИДА

Пастдан ҳарбий музика ва ноғоралар садоси эшитилиб туради
подшо учун чодир тикмоқдалар.
Подшо, бош қўмондон, соқчилар.

Бош қўмондон

Уйлайманки, бўлди жуда соз
Тутганимиз мавқеи мастур.
Тоғ ораси пистирмага мос,
Ҳеч бир душман хавфли эмасдур.

Подшо

Хўп, кўрармиз. Яшириндик лек
Худди ёвдан қўрқиб қочгандек.

Бош қўмондон

Унг қанотга назар сол, э шоҳ,
Бу макондан қувонур нигоҳ.

Қўмондонлар орузи бу жой,
Бизга соз, ёв аҳволига вой,
Қара, унда тепа бор муҳим,
Отлиқ аскар қилолмас ҳужум.

П о д ш о

Майли. менда йўқдир эътироз,
Қиличбозлик учун бу ер соз.

Б о ш қ ў м о н д о н

Қара, шоҳим, ўтлоқ тарафга,
Унда текис терилиб сафга —
Қўшин жангга турибди тайёр.
Улар ҳужум қилса шиддаткор,
Бас келолмас ҳечқандай қудрат,
Ҳар бирида сенга садоқат.
Найзалари қуёшда ёнур,
Улар буйруқ кутиб тўлғанур.
Душман тутмиш тоғларда макон,
У бизлардан топмагай омон.

П о д ш о

Аскарларинг баҳодир, ўктам,
Ҳар йигитда икки йигит жам.

Б о ш қ ў м о н д о н

Сўл қанотда, ана ботирлар
Қиличида тутганча қўлни,
Тун-кун сергак қўриқлаб турар
Қароргоҳга элтгувчи йўлни.
Душман қадам қўйгани замон
Қирилади бунда беомон.

П о д ш о

Яқинлашиб келмоқда улар,
Менинг сохта қариндошларим.
Гоҳ ака деб мени, гоҳ падар —
Тавозелар қилиб нақадар
Эгиб турган эди бошларин.
Улар бўлди тахтимга офат,
Могу давлат этдилар талош.
Нифоқ қила-қила ниҳоят,
Менга қарши кўтардилар бош.
Халқ-чи кетди оқим қай тараф —
Етакласа у ёнга қараб.

Б о ш қ ў м о н д о н

Ана содиқ тингчимиз қайтар,
Олиб келур у қандай хабар?

Б и р и н ч и т и н г ч и

Буйруғинг этдик адо,
Киришиб дов беҳадик.
Бирор хушхабар аммо
Сенга олиб келмадик.
Гарчи кўплар қасамга —
Сенга содиқдур ҳамон.
Лекин тўлиб аламга
Бош кўтарган аламон.

П о д ш о

Фақат ўзни ўйлайди одам,
Шон, ор-номус эмас муқаддас.
Баъзан қўшни уйи ёнса ҳам
Ўзни хавфсиз билиб сув урмас.

Бош қўмондон

Чарчаб толиб ивишиб бу дам
Қайтаётир бошқа тингчи ҳам.

Иккинчи тингчи

Аламон эди тарқоқ,
Бебош эди аввало.
Улар ичидан бироқ
Чиқиб қолди бир подшо.
У кўтарган байроққа
Интилди барча дарҳол.
У етаклаган ёққа
Юрдилар пода мисол.

Подшо

Уша сохта подшо туфайли
Илк бор ўзни ҳис қилдим подшо.
Оддий аскар бўлдим баайни,
Жангга бошлар юрагим майли,
Юксак мақсад менга раҳнамо.
Бир вақт қуриб базму тантана
Чоғ қилганда гоҳи димоғим,
Болалардек ҳалқага яна
Найза отиб ўйнаган чоғим —
Ёзилмади кўнглим ҳеч қачон,
Килолмадим ўзни намоён.
Қувонч тўлуғ бўлмоғи учун
Хавфу хатар кам эди у кун.
Агарда сиз тутиб қўлимни,
Тўсмасангиз эди йўлимни,
Лашкар тортиб чиқиб майдонга,
Чулғар эдим ўзимни шонга.

Уша ниқоб базмида ногоҳ,
Туташганда эғнимга олов —
Бўлдим буюк бир шавқдин огоҳ,
Чорлаб қолди мени ўт, ялов.
У ўт ёлғон бир чақин эди,
Аммо дилга кўп яқин эди.
Мен кўп қўлдан бой бердим фурсат,
Энди бўлгай меники нусрат.

*(Исёнкорлар подшосини муборизага чақириб
даракчилар юборади)*

Совут, дубулға кийган, сипарини ярим туширган Фауст кириб келади. Унинг кетидан юқорида тасвир этилган либосда уч паҳлавон киради.

Фауст

Бунда келдик биз куш соатда,
Сизга мадад бермоқ ниятда.
Тоғ сирини билар тоғлилар,
Билар осмон, ер, табиатни.
Мағзин чақиб ўқишар улар
Тошлардаги қадимий хатни.
Руҳлар текис ерни тарк этиб,
Тоғда макон тутгандан буён —
Улар меҳнат қилишар бетин
Қунту бардош айлаб намоён.
Рангин маъдан буғлари тўлган,
Дудлар ила лиммо-лим бўлган
Каърларда ётиб туну кун,
Бир янгилик кашф этмоқ учун,
Бир қоришма топмоқ ўйида
Тер тўқишар улар қуйида
Илоҳиёт қўллари ила

Яратурлар мўъжизий миръот.
Унда буткул ва тамомила
Намоёндир фалак, коинот.

П о д ш о

Бу сўзингга ишондим, аммо
Бизга бунинг нима дахли бор?

Ф а у с т

Норсиялик сабиний саҳҳор
Сенга содиқ қулдир доимо.
Тайин эди бўлмоғи қурбон,
Чирсилларди пойида ўтин,
Чулғаганда уни кўк тутун:
На худо, на инсон, на шайтон
Унга беролмасди нажот,
Сен айладинг ўлимдан озод.
Юз берганди Румода бу ҳол,
Чиқмас унинг ёдидан алҳол.
Омон қолган боши учун ул
Сенга мангу садоқатли қул.
Кирганингни эшитиб жангга —
Зафар тилаб сени қўллади.
Яна мадад бергали санга,
Ҳузурингга бизни йўллади.
Тоғлараро бор сирли қудрат,
Тоғлиларга аён эрур бу.
Сажда аҳли, дин аҳли фақат
Бу қудратни атайди жоду.

П о д ш о

Бизга базму шодиёнада
Келса кулиб, қувониб меҳмон —

Кутиб сарой ва кошонада —
Биз бўлурмиз ўзда йўқ шодон.
Аммо хавфу хатар онда
Содиқлик жўш уриб қонида,
Дўстинг бўлса ёнингда пайдо —
Бундай бахтга сўз йўқдир асло.
Тутиб қилич дастасин маҳкам,
Этиб сидқу вафо ифода,
Тайёр эса бўлгали ҳамдам,
Ундан азиз дўст йўқ дунёда.
Аммо букун, меҳрибон дўстлар,
Солиб кўйинг қилични қинга.
Жангга кирар неча минг лашкар
Ҳам қарши, ҳам тарафдир менга.
Ким ўз қадр қимматин билур,
Шонин ўзи ҳимоя қилур.
Кимки талаб этса тожу тахт —
Тож-тахт учун жангга бўлсин тахт.
Ул подшолик тилаган арвоҳ,
Хаёл қилган бўлса ўзни шоҳ,
Етказайин уни тилакка —
Жангга кириб яккама-якка,
У дунёга йўллай баногоҳ.

Ф а у с т

Тилагинг саз — эзгу тилақдир,
Аммо сенинг бошинг керақдир.
Сен кийган бу дубулға, сипар
Сақлар тигдан уни безарар.
Тан яшайдур фақат бош билан,
Бош уйқуга кетса, ухлар тан.
Сен тортган бу саноқсиз черик
Фақатгина сен билан тирик.

Қўл ҳам ишлар бош экан омон,
Бошни сақлаб кўтарур қалқон.
Ёв зарбасин қарши олади,
Сўнгра ўзи қилич солади.
Ғалабада ишлар оёқ ҳам,
Босар душман бўйинини маҳкам.

Подшо

Шулдир бизнинг муддаойимиз,
Ёв бўйнида бўлғай пойимиз.

Даракчилар

(қайтиб)

Ёв олдида эътибор
Топгани йўқ сўзимиз.
Сени улар қилди хор,
Мазах бўлдик ўзимиз.
Дедилар: «Ул подшодан
Эртак қолур эл аро!
«Бор эканда йўқ экан,
Бўлган экан бир подшо...»

Фауст

Яхши жавоб. Шу керак букун
Сен томонда турганлар учун.
Яқинлашиб келаёғир ёв,
Хужумга сен буйруқ бер дарров.

Подшо

Мен бу ишдан четда эрурман.

(бош қўмондонга)

Лашкар измин сенга берурман.

Бош қўмондон

Жангга бўлсин ўнг қанот тайёр,
Келаётир душман сўл ёқдан.
Уни қилмоқ керак тору мор —
Ҳали ошиб улгурмай тоғдан.

Фауст

Ундай бўлса, бормоғи керак
Ўнг қанотдан бул паҳлавон ҳам.
Бошқаларга кўрсатиб ўрнак
У олдинга интилуру ўктам.

(Ўнг ёнида турганни кўрсатади)

Босиболди

(олга чиқиб)

Ким мабодо юз бурса менга,
Муштим қора қонга булайди.
Ким орқасин ўгирса менга
Тепки ейди, ерга қулайди.
Қўлда қилич, мен ҳужумга шай,
Тўхтатолмас ҳеч бир куч бир дам.

Душман бурнин ерга ишқалай,
Токи қайтиб қўймасин қадам.

(Кетади)

Бош қўмондон

Марказий саф энди яширин
Яқинлашсин душманга аста.
Жангга кириб ўнг қанот қўшин
Қилаётир рақибни хаста.

Фауст

(Ўртада тургани кўрсатиб)

Сен марказдан мана бу чаққон,
Дов йигитни йўлла ёв томон.

Талаболди

(олдинга чиқиб)

Мен душманга қирон солурман,
Қирон солиб ўлжа олурман.
Олиб кетмиш неки ўғри шоҳ,
Менинг ишим барин қайтармоқ.
Тез орада ул шоҳ бўлур гум,
Биз марказдан бошлаймиз ҳужум.

Маркигант пувон Чангсолахоҳ

(Талаболдига суйкалиб)

Гарчи эрим эмас бул,
Лекин ошнадур мақбул.

Жангда гар бұлсанг әпчил,
Сеники ұлжа — ҳосил.
Ұлжа молга ўч аёл,
Тақиқ йўқ! Ол бемалол!

(иккиси кетади)

Бош қўмондон

Душманнинг ўнг қаноти, аён,
Олаётир мўлжалга сўлни.
Сўл ёқ! Қилинг кўкракни қалқон,
Қўриқланг тор оралиқ йўлни.

Фауст

(сўлга ишора қилиб)

Мана буни йўлла қўшинга —
Куч қўшилар шунда кучингга.

Сақлаболди

(олдинга чиқиб)

Ўнг қанотдан кўнгил бўлсин тўқ,
Мен бор жойда хавфу хатар йўқ.
Қари аскар тутганни маҳкам
Ололмайди чақмоқ қилич ҳам.

(кетади)

Мефистофель

(юқоридан тушиб келади)

Энди кўринг, тоғлардан ошиб —
Туғиб қўлда қилич ва қалқон,
Завқи жўшиб, кудрати тошиб
Келаётир сонсиз паҳлавон.
Аслаҳалар тоғ ичида тоғ,
Уларда бор ҳамма хил яроғ.
Борур улар йўлласанг қаён,
Фақат кутиб туришар фармон.

(сирни биланлар учун секин)

Кайдан дея мадад лашкарин,
Мендан асло сўрамангиз гап.
Мен аслаҳахоналар барин
Айландиму чиқдим тозалаб.
Улар подшо, вазир, қўмондон —
Бўлиб ҳукм сурган дунёда.
Қадимгидек туришар ҳамон
Бири отда, бири пиёда.
Улар қуролхоналар аро
Савлат тўкар бесону саноқ.
Курти ўлиб кетгану гўё,
Қолган бунда қуруқ чиғаноқ.
Мен уларни жинларга бердим,
Бир-бир олиб кийгиздим барин.
Шундай қилиб мен сафга тердим
Урта аср қолдиқ лашкарин.
Дубулғаю совут серсавлат,
Таъсири зўр бўлади албат.

(баланд овозда)

Улар сафи билмас интиҳо,
Қуроллари таратур садо.
Хилпирайди байроқлар тоғда,
Улар билан ўйнар шаббода.
Ногоралар садоси янгроқ,
Йигитларда жангга иштиёқ.

Юқорида даҳшатли карнай садолари эшитилади.
Душман қўшинлари таҳликага тушади.

Фауст

Уфқ юзи бўлди қоронғу,
Унда-бунда таратиб ёғду
Фақат бир ўт бўлур намоён.
Қон бўлди ер, қон бўлди яроғ,
Жангга кирди ўрмон, дара, тоғ,
Жангга кирди ҳаттоки осмон.

Мефистофель

Олға борар ўнг қанот дадил,
Ев қўшини гангираб қолди.
Душманларни урмоқда қойил
Бизнинг полвон Ганс Босиболди.

Подшо

У бир қўлин кўтарди, аммо
Аниқ кўрди кўзларим,— бир йўл
Кўтарилди ўн иккита қўл.
Ақл бовар қилмас мутлақо.

Ф а у с т

Сицилия соҳилларида
Тунда мовий туман бағрида
Кўрмаганми эдинг сен сароб?
Унда, тикка келган пайт офтоб —
Кўз олдингда жимирлаб ҳаво,
Бўлур ажиб манзара пайдо.
Япроқлари айтгувчи қўшиқ.
Боғ бўлиб гоҳ тортади нигоҳ,
Ҳам кўзларни қилгувчи ошиқ
Шаҳар бўлиб кўринади гоҳ.

П о д ш о

Не ажиб хол, найзалар учи
Енаётир, бу не аланга?
Ҳар бир нишдан кўзни олгувчи
Сирли бир ўт ўрлар баландга.
Кўзда ғайрат, дилда иштибоҳ.

Ф а у с т

Эй, подшоҳим, ул шуълага боқ,
Диоскурлар сочган нур ўша,
Кўзларингга кўринур ўша.
Кемаларни сафарга йўллаб,
Бехатар ва ёруғ йўл тилаб,
Қайтсин учун қирғоққа омон
Нур сочганлар улар бир замон.
Кўп асрлар ўтиб бизга ҳам
Шуъла била берурлар ёрдам.

Подшо

Аммо айтинг, биз томонга бу
Муъжизани йўллаган жоду —
Соҳиби ким? Қанақа одам?

Мефистофель

Сендан боши ҳаққи миннатдор —
Ўша Нурсиялик донишманд.
Фикри ёди сенинг билан банд,
Тилар, нусрат бўлсин дея ёр.
Душманларинг режасин англаб,
Юрагида қўзғолди ғазаб.
Яхшилигинг унутмас асло,
Тайёр жонни бермоққа ҳатто.

Подшо

Ҳа, топдию омадим ривож,
Мен Румода кияр бўлдим тож.
Маркабада кезиб шаҳр аро
Маросимни айларкан адо —
Кўриб қолдим даҳшатли ҳолни
Ва қутқардим ўтдан у чолни.
Фикрим эди эл ичра у он
Қудратимни этмоқ намоён.
Дин аҳлининг буздим роҳатин
Ҳам кўзготдим менга нафратин.
Шундан буён ўтди неча йил,
Наҳот ўша қария ҳаёт?
Ул яхшилик учун шу зайил
Менга қайтар яхшилик наҳот?

Ф а у с т

Ҳосил бергай доим яхшилик.
Аммо кўкка қара. Бу фурсат
Иккига қуш парвоз этар тик,
Тушунсанг, бу яхши аломат.

П о д ш о

Бургут парвоз этар фалакда,
Гриф уни қувиб бормакда.

Ф а у с т

Яхши белги. Кузатгил сергак.
Гриф нима? У йўқ, у — эртак.
Сайёралар подшоси танҳо —
Бургутга тенг келолмас асло.

П о д ш о

Ана, улар кўкда чарх уриб,
Бир-бирига ногоҳ ташланди.
Бир-бирига тенг чангал уриб,
Ҳаёт-мамот жанги бошланди.

Ф а у с т

Гриф ҳолдан тоймоқда анча,
Ана шўрлик беланиб қонга,
Шер думини осилтирганча —
Қулаб тушди тикка ўрмонга.

П о д ш о

Қани, шундай бўлса оқибат!
Ишонаман, бу соз аломат.

Мефистофель

(ўнг томонга қайрилиб)

Жанг қилмоқда жон билан
Бизнинг қўшинлар ботир.
Бетартиб сурон билан
Душман чекинаётир.
Унгга кўчди ёвуз куч
Ва зарбага келди дуч.
Бизнинг марказий қўшин
Баайни чақмоқ-яшин
Унг қанотга ташланди,
Тенг олишув бошланди.
Икки томон баробар,
Қудратда ҳам шиддатда.
Яқиндур аниқ зафар,
Биз енгамиз албатта.

Подшо

(сўлга қайрилиб Фаустга)

Бу томонда иш чатоқ,
Сийраклашибди сўл ёқ.
Душман аскар тикка
Чиқмоқда баландликка.
Бизнинг сафларда бироқ
Саросима тахлика.
Юксаклик бўшаб қолди,
Ев қўшини йўл олди.
Оралик йўлак томон,
Бизнинг ҳолимиз ёмон.

Мана жоду йўриги,
Бу — қинғир иш қийиғи.

Сокинлик

Мефистофель

Менга бу дам келтирар
Икки қузғуним хабар.
Қўрқаманки, иш ночор.

Подшо

Қузғунларга нима бор?
Уларда нечук нажот?
Қора елкандай қанот
Езиб учишар, ҳайҳот!
Уларга машъумлик ёр.

Мефистофель

Келиб қўнинг елкамга,
Қулоғимга яқинроқ.
Мен сизларни ёрдамга
Чорлаб кутаман муштоқ.

Фауст

(Подшога)

Тинчлик кунлари хабар
Олиб келур кабутар
Маконин гутиб ёдда.
Урушда эса фақат

Қузғунлар ташийди хат
Евуз қора қанотда.

Мефистофель

Ростдан, хунук хабар бул,
Сўл қанотда иш мушкул.
Бизнинг режа чиқди хом.
Хужум қилиб қаттол, дов
Баландликни олган ёв,
Дарани олса — тамом.

Подшо

Сизга кўниб мен гентак
Қопқонга тушдим, демак.
Нега сизга бердим қўл?

Мефистофель

Маҳкам бўл,
Топилур йўл.
Ҳолатимиз кўп ёмон,
Аммо ҳали бор имкон.
Қузғунларим мададкор,
Улар ёрдамга тайёр.
Берсанг қўшин измини
Халос қилурман сени.

Бош қўмондон

(бу пайт кириб)

Доғулилар сенга ёр,
Бундан дилимда озор.

Ўзинг ҳал қил бу ёгин,
Бошлаган тугатсин ҳам.
Топширурман мен эсам
Қўмондонлик таёгин.

Подшо

Енингда турсин асо
Келгунча яхши кунлар.
Дилимда қўрқув аммо,
Даҳшатли бу жодугар,
Мададкори қузгунлар.

(*Мефистофелга*)

Лек ўйлама, асонн
Сира бермасман сенга.
Бўлганича имкони
Мадад бер ўзинг менга.

(*Бош қўмондон билан чодирга кириб кетади*)

Мефистофель

Менга керакмас асло
Банди салиблик асо.
Ўзингга бу ўйинчоқ.

Фауст

Не қилурсиз?

Мефистофель

Ҳозироқ

Топилади чораси.
Эй қушларнинг қораси,
Қўл сари парвоз этинг,
Ундиаларга етинг.
Айтиб менинг дуойим,
Етказинг муддаойим.
Улар тоғларга тошқин
Тасвирини юборсин.
Улар эплар бу ишни,
Аёлларга бу одат:
Ҳар қандай қўринишни
Қиладилар ҳақиқат.

Сокинлик

Фауст

Париларни қузғун заб
Кўндирди чоғи авраб.
Ана тошлардан ошиб,
Сув келаётир тошиб.
Душман, энди холинг танг,
Сув ювадур ғалабанг.

Мефистофель

Энг зўр тоғ ошарлар ҳам
Бу куч олдидан мулзам.

Фауст

Ҳар томондан келиб ирмоқлар,
Қўшилишиб сой бўлиб оқар
Ва тошларга дуч келару у
Тоғ бағрида йиғилади сув.

Йиғилар-да, лиммо-лим тўлиб,
Сўнг отилар шаршара бўлиб,
Сурон солиб билониҳоя
Пастга тушар пояма-поя.
Кўриб туриб сувнинг бу кучин
Ёв қаршилиқ кўрсатар нечун?
Бу даҳшатли тошқинга боқсам,
Ваҳми босар ҳатто мени ҳам.

М е ф и с т о ф е л ь

Кўрмаяпман ҳеч қанақа сув,
Сезмаяпман ҳеч қандай даҳшат.
Алданишга мойилдир мангу
Одамзоднинг нигоҳи фақат.
Мен куламан уларга қараб,
Қандай нозик инсон асаби.
Қўл ташлашар бари ҳар тараф
Чўкаётган кишилар каби.
Хамма четга ўзини урар,
Ҳар бир харсанг, илдиз талошдир.
Асли улар қуруқда турар,
Оёқлари остида тошдир.

Қ у з ғ у н л а р қ а й т и ш а д и .

Яшанг, айтиб бу ишингизни,
Люциферга мақтайман сизни.
Энди беринг яна бир ёрдам,
Қойил қилинг сиз бу ишни ҳам:
Парвоз этинг энди тоғларга,
Меҳнат қилиб гномлар тун-кун,
Чор атрофга сачратиб учқун
Темир қуйиб ётган ёғларга.

Сиз уларнинг ёнига боринг
Ва илтимос қилинг, ёлборинг.
Улар менга берсин аланга,
Алангаки ҳеч йўқ мисоли,
Тонг қолувчи инсон хаёли,—
Шундай олов берсинлар манга.
Чақмоқ изин кўрган одамлар,
Кўрган улар учган юлдузни.
Булар солмас ҳайратга кўзни
Аммо чақмоқ чақнаса агар —
Кўкда эмас, шохда, япроқда,
Юлдуз ёниб ётса тупроқда —
Бу чинакам бўлур ажиб хол,
Инсон қилмас ҳаттоки хаёл.

Кувғунлар учиб кетадилар. Айтилганлар бажо бўлади.

Чулғанадур зулматга ҳар ён,
Душман тоғда, йўл кўрмай ҳайрон,
Дайди шуъла чақнаб қолади,
Зулмат камдай кўзни олади.
Бу даҳшатлар устига-устак
Гулдирайди момагулдирак.

Ф а у с т

Музейларда ётган қуроғлар
Жонланиб майдонга йўл олар.
Найза, қилич, совут ва қалқон...
Жаранг-журинг, ур-сур ва сурон.

М е ф и с т о ф е л ь

Ана, қадим яхши замонлар
Кўз олдимда уйғонди янги.

Бош кўтарди ул зўравонлар —
Рицарларнинг бошланди жанги.
Ғазабдан кўз кўру қулоқ қар,
Бир-бирин қасд этиб жонига,
Гибеллинлар билан Гвельфлар
Яна тушди ҳарб майдонига.
Давом этар ўшал асрий жанг,
Пўлатлардан таралган жаранг.
Ўтиб неча вақту замонлар
Қулоқларни қилмоқда гаранг.
Яна ерга тўкилар қонлар,
Ихтилофда яна томонлар.
Дунёда йўқ ортиқроқ бало
Адоватдан кўра узаро.
Базмлари ичра шайтоннинг
Йўқдир асло бу базмга тенг.
Ана ўшал дўзахий садо
Янграб води, адрлар аро
Душманнинг чок этиб бағрини,
Тўзғитмоқда лашкарларини.

Оркестрнинг бетартиб садолари қувноқ ҳарбий мусиқа
машқларига айланади.

ДУШМАН ПОДШОСИНИНГ ЧОДИРИ

Тахт. Беҳисоб бойликлар, Талаболди ва Чангсолахон.

Чангсолахон

Биз биринчи келибмиз илдам.

Талаболди

Тезроқ учдик қузгунлардан ҳам.

Чангсолахон

Бунда бойлик бесону саноқ,
Қай биридан лозим бошламоқ?

Талаболди

Дарҳақиқат, кўзларим тинди:
Қай бирини олурман энди?

Чангсолахон

Тагим юпқа. Қалин қилмасам
Бўлмас. Менга мана бу гилам.

Талаболди

Мана бунда ўткир ойболта,
Шу доимо эди хаёлда.

Чангсолахон

Бул ажойиб зарбоф ёпинчиқ
Тушларимга кирганди, очиқ.

Талаболди

(ойболгани олиб)

Бўлса агар бу қурол қўлда,
Хеч бир хатар йўқ менга йўлда.
Сен-чи йиғиб увада латта,
Бўғча қилиб олибсан катта.
Билсанг агар ишнинг кўзини,
Олгин анов қути ўзини.

Жавоҳирлар дафинаси ул,
Бутун лашкар хазинаси ул.

Чангсолахон

Қандоқ қилай, оғир жуда ҳам,
Суриб бўлмас ҳатто бир қадам.

Талаболди

Кун қолмасин кейин аттанга,
Эпгаш, уни ортай елканга.

Чангсолахон

Вой-вой! Бойлик олмай ўлайин,
Сўнгаларим ушалди, тайин.

Қути тушади ва қопқоғи очилиб кетади.

Талаболди

Қара қанча инжу ва олтин,
Қўлларингга сиққанча олгин.

Талаболди

(чўққайиб)

Тўлдирайлик этагимизга,
То ўлгунча етади бизга.

Талаболди

Тез бўл, кетдик. Бу ёқда эшик.

(жувон туради)

Вой! Этагинг экан-ку тешик:
У чокидан сўкилиб борар,
Олтинларинг іўкилиб борар.

Ҳ а қ и қ и й п о д ш о с о қ ч и л а р и

Ҳуқуқ берди ким сизга, қани,
Подшо мулкин торож этгани?

Т а л а б о л д и

Бизлар мана шу ҳуқуқ учун
Саллот бўлиб ишлаймиз букун.
Ёв мулкини олса на бўлур?
Бу толонмас, ўлжа дейилур!

С о қ ч и л а р

Йўқ, бу гапинг тамом нотўғри,
Саллот эмас талончи, ўғри.
Кимки ҳалол ва олий ҳиммат,
Саллот бўлиб қилади хизмат.

Т а л а б о л д и

Бу ҳалоллик, ҳиммат аёндир,
Унинг номи бождур, товондир.
Бизга фақат улуш бўлса бас,
Жангдан мақсад шулдир, ўзгамас.

(жувонга)

Қопчиғингни кўтар, қани юр,
Биз бу ерда бўлмадик манзур.

(кетадилар)

Биринчи соқчи

Не юзсизлик бу, қанақа гап?
Нега уни солмадинг бошлаб!

Иккинчи соқчи

Қўлим қотди, бошдан учди хуш,
Билолмасдан қолдим, ўнгми, туш.

Учинчи соқчи

Кўз олдимни босди-ю туман,
Уларга ҳеч қаролмадим ман.

Тўртинчи соқчи

Эрталабдан бошлаб, ажабо,
Ҳаддан ортиқ қизиди ҳаво.
Эртак янглиғ бир иш бўларди,
Биров урар, биров қуларди.
Ёв бошига бамисоли туш,
Қаердандир тушар эди мушт.
Кўз олдимиз қоронғу эди,
Ғайри мафҳум бир гулу эди.
Мана бўлдик бу ерда пайдо,
Қандай келдик, билмайман аммо.

Тўрт князь билан подшо кириб келади. Соқчилар кетишади.

Подшо

Биз ғалаба қилдик нима бўлса ҳам,
Ёв аламон бўлиб қочмоқда бу дам.
Мана ул хоиннинг тахти, мана бу
Унинг хазинаси, тўла зар, инжу...
Дўстлар даврасида ғолиб ва бардам

Эли кутмоқдамиз тобе халқлардан.
Хушхабарлар келур бизга ҳар ёндин,
Юрт тинч, эл қутулди гулу, исёндин.
Бизга мадад берди гарчи сеҳргар,
Оқибат голиб — биз, бизники самар.
Жанглар тарихига ташласак нигоҳ,
Қанча тасодифлар юз берган ногоҳ.
Ёв бошига ёққан гоҳ қонли жала,
Гоҳида тош ёғиб қилган дабдала.
Гоҳ горлардан чиқиб бир аюҳаннос,
Дўстга ишонч берган, душманга васвос.
Лекин енгилганлар эл аро мазах,
Голибларга ёрдир шуҳрона, фараҳ.
Тангри салотини тутиб дилларда,
Нашида йўлайдур минглаб тилларда.
Ёр бўлган бу чоғда саодат, зафар
Мен ўз юрагимга ташлайман назар.
Ёш подшо ишрату сафо қиладур,
Вақт келиб у вақтнинг қадрин биладир.
Мана голибона тугади уруш,
Тўрттовингизга мен берурман улуш.

(Биринчисига)

Сен, князь, бўлдингу қўшинга раҳбар
Маҳкам турди нозик фурсатда сафлар.
Тинчликда ҳам сардор бўлгин шундайин,
Фельдмаршал шамширин сенга берайин.

Ф е л ь д м а р ш а л

Тартиб ўрнатдик юрт ичра то бу дам,
Унинг сарҳадин ҳам қилсак мустаҳкам—
Олий саройингда жам бўлажакмиз,
Жам бўлиб чинакам базм қилажакмиз.

Шунда бул шамширни қўлда тутиб шай,
Енингда турарман фахрий соқчидай.

П о д ш о

(иккинчисига)

Мардлик, одобда сен ўрнак черикка,
Сени тайинлай бош камергерликка.
Гар аҳли саройда йўқдир иттифоқ,
Подшолик тагига сув қуяр нифоқ.
Қобиллигинг билан бўлурсан ҳамдам
Сарой аҳлига ҳам, тахтнишинга ҳам.

Б о ш к а м е р г е р

Менинг шиорим шул: бўлмоғим даркор
Яхшига ёр, ёмонга ҳам беозор.
Ростгўй бўлай доим, ёлғондан йироқ,
Мақсудим ишончинг ҳаргиз қозонмоқ.
Улуғвор базмингда эҳтиром ила,
Қошингда турайин олтин жом ила.
Сен унга қўл ювган чоғинг кўрайин,
Олтин узугингни тутиб турайин.

П о д ш о

Буюк ишларга банд гарчи хаёлим,
Лек тўй, базмлар ҳам албатта лозим.
Майли зиёфатлар тараддудин кўр,
Кайфият чоғ бўлса иш ҳам битар зўр.

(учинчисига)

Сен базм оғаси бўл, шул фармонимиз,
Сенинг измингдадур дастурхонимиз.
Барча масаллиқлар, илвасин гўшти,
Чорва қўл остингда бўлади, дўстим,

Хар фасл, ҳар бир ой, ҳар фурсатга мос
Лазиз таом бермоқ вазифанг холос.

Б а з м о ғ а с и

Мақбул бўлмагунча то сенга таом,
Ута рўза тутай ўзим, вассалом.
Тонгда шод қилмоғинг учун тановул
Тун бўйи кўз юммас ошпаз, баковул.
То дастурхонингда сенинг тўрт томон,
Тўрт фасл неъматини бўлсин намоён.
Аммо дабдабани севмайсан, ёдда:
Сенга таом бўлсин мазали, содда.

П о д ш о

Сўз яна базмга уланаётир,
Сени хуш кўраман, эй ёш баҳодир.
Шаробхонамизга сен посибон бўл,
Ўзинг косагул бўл, пири муғон бўл.
Хумларни тўлдириб тургин дам-бадам,
Шодлик базми аро май бўлмасин кам.
Тўйларда барчани хушнуд қил, аммо
Ўзинг берилмагин ишратга асло.

К о с а г у л

Каттанинг ишончи ёш учун мадад,
Ишончдан куч олиб улғаяр албат.
Шоҳим, қилар эсанг базми фараҳлар,
Мен топай шундайин ажиб қадаҳлар,
Косалар кумушдан, чўмичлар олтин...
Муборак қўлишга ҳаммадан олдин
Венеция жомин тутарман биллур,
Унда май ўт бўлиб жилвалар қилур.

Енади, юракда шавқ ёндиради,
Маст қилмайди, аммо зап қондиради.

Подшо

Мен неки сизларга бермишман унвон,
Эшитдингиз,— қилдим оғзаки баён.
Шоҳлик сўзим чиқмас ҳеч қачон пучга,
Аммо буйруқ кириб қонуний кучга,
Фармон бўлсин учун подшонинг сўзи,
Хат керакдур, ана саркотиб ўзи.

Саркотиб — архиепископ киради.

Деворга эгилиб тушар қубба том,
Шунда бино вайрон бўлмайди мудом.
Тонгдан бери тўртта князь билан биз
Давлат ишларин ҳал қилаётирмиз.
Бу ишлар бўлмоғи учун мустаҳкам,
Бешинчи ҳам керак, қўшдик сени ҳам.
Сизларни ҳар қанча кўтарсам мумкин,
Мендан юз ўгирган князлар мулкин —
Барини сизларга бўлиб берурман,
Сизни мутлақ ҳоким қилиб берурман.
Чиқариб берурман сизларга фармон,
Ўз ерингизда сиз бамисли султон.
Ҳақлисиз бермоққа уни ворисга,
Ҳам кенгайтиришга, сотиш, олишга.
Ихтиёрингизда ҳукм ва буйруқ,
Ул ҳукми бекор қилмоққа ҳуқуқ
Ҳатто менда бўлмас. Сизларга имкон —
Берилур йиғмоққа солиқ ва ўлпон.
Пул солиқ, жон солиқ, туз солиқлари —
Сизнинг ҳуқуқингиз бўлади бари.

Сиздан миннатдорман, сидқингиз учун
Ўзим қадар сизни кўтардим букун.

А р х и е п и с к о п

Эй подшоҳим! Бизга бахш этиб қудрат
Ўзинг қудратлироқ бўлурсан албат.

П о д ш о

Сизни яна бир бор айлай мукаррам:
Измингизда — тахтга ворис танлаш ҳам.
Ҳозирча ҳаётман ва лекин бир кун
Боболарим мени чақирса мумкин.
Мен кўз юмгандан сўнг бешовлон сизлар
Лойиқ ўринбосар топажаксизлар.
Мен жанг-жадалларда кийган бўлсам тож,
У тож қилиб топсин тинчликка илож.

А р х и е п и с к о п

Сенга биз князлар, шоҳи азимлар,
Бажо қилажакмиз қуллуқ таъзимлар.
Тобакай оқаркан томирларда қон,
Бизлар жисм эрурмиз, сен эрурсан жон.

П о д ш о

Мен неки сизларга бахш этган бўлсам,
Муҳру имзо билан қилай мустаҳкам.
Сиз ўз ерингизда соҳибсиз, фақат
Шарт шу: бўлинмасин яхлит мулк, давлат.
Шу туфайли қонун — ворисул ваҳдат.
Мамлакат бутунлик, бирлик била зўр:
Катта ўғил бўлсин танҳо меросхўр.

Архиепископ

Бу қутлуғ ухдани бажарай ўзим,
Пергаментга ёзай подшоҳим сўзин.
Уни қўпайтириб кўчираб девон,
Подшоҳим қўл қўйса — бўлади фармон.

Подшо

Сизга жавоб. Уйда сукунат аро
Шу кун қимматини ўйлангиз танҳо.
(Князлар чиқишади)

Архиепископ

(подшо ҳузурда қолиб)

Мен саркотиб эмас, князь ҳам эмас,
Бир руҳоний бўлиб сўзлай бир нафас.
Мен ҳис қилмоқдаман, ўғлим, бир хатар.

Подшо

Нима таҳдид қилар менга, ё падар?

Архиепископ

Мени бул хуш соат эзар бир қийноқ,
Маккор азозилга бўлдинг иттифоқ.
Гарчи сенинг тахтинг бўлди мустаҳкам,
Бундан рози эмас ҳақ ҳам, папа ҳам.
Аён бўлса борми папага бу ҳол,
Сени тахтдан жудо қилади дарҳол.
Унинг ёдидан ҳеч чиқмайди санинг
Ул кун жодугарни халос қилганинг.
Кийган чоғингдаёқ қутлуғ шоҳ тожин

Силадинг динсиз бир банданинг бошин.
Шунинг-чун тавба қил, бўлган чоғинг ер
Черковга ҳам улуш ажрат, вақф бер.
Қирғин жанг авжига чиққан паллалар,
Иблис қанот ёзиб учган далалар
Тангри даргоҳига берилмоғи шарт,
Сен шунга қарор эт, фармон бергин мард.
Ушал тоғ ёнбағри, ям-яшил ўрмон,
Унга туташ ўтлоқ, экинзор майдон,
Балиқларга тўлиб ётган кўлни ҳам
Ибодатхонага ҳадыя эт, болам.
Қанча катта бўлса сендаги ҳиммат
Гуноҳинг шунча тез ювилгай албат.

П о д ш о

Уша гуноҳимни ўйлаб мен беҳол,—
Майли, истаганча ер ажратиб ол.

А р х и е п и с к о п

Жодунинг қолмасин учун изи ҳам
Тоғ узра саждагоҳ қургин муҳташам.
Мен ўша эҳромни қилдим тасаввур:
Тонготарда ўйнар гумбазида нур.
Аҳли сажда учун бамисли салиб,
Ул ибодатхона турар йўлакдан,
Обид, обидалар ўтар йўлакдан,
Қўнгироқ жаранглаб чорлар юксакдан.
Қулогига унинг саси етганда
Йиғлаб тавба қилар гуноҳкор банда.
Ушал хуш онларга талпинар юрак,
Ўзим ул эҳромни қилай муборак.

П о д ш о

Ул ибодатхонани тиклагил, бали,
Мени гуноҳлардан фориф этгали.
Уни ўйлаб енгил бўлаётirman.

А р х и е п и с к о п

Қўлинг керак, ахир мен саркотибман.

П о д ш о

Хужжатларни ўзинг тўғрига, тез бўл,
Тайёр бўлган замон мен қўяман қўл.

А р х и е п и с к о п

(таъзим қилади лекин чиқиш олдидан яна қайтади)

Аслида қонун бор қадим замондан,
Черков учун ушр олмоқ деҳқондан.
Элда дин бўлмоғи учун барқарор
Саждагоҳнинг талай тасарруфи бор.
Ибодатхонани қурмоғимизга
Улжанинг бир қисмин ажратгин бизга.
Бошланмоғи учун бу муборак иш,
Бизга бепул оҳак, оғоч бер ҳам гишт.
Бизлар хитоб қилсак одамлар шитоб
Барин ташиб берар,— керак-ку савоб.

(чиқади)

П о д ш о

Сеҳргарлар билан алоқам учун
Мен жуда қимматга тушдим-ку буқун.

Архиепископ

(яна қайтиб, таъзим билан)

Шоҳим! Ёддан чиқмай айтай бу ёгин:
Сеҳргарга бердинг денгиз қирғоғин.
Ул ер ҳисобидан бермаса ушр,
Тангрининг ғазаби бошига тушур.

Подшо

(аламли)

Сув остида ётар у ерлар ахир.

Архиепископ

Ким сабри бўлса, билки, ул ҳақдир,
Сен буйруқ бер, бир гап бўлур бу ёғи,

(чиқади)

Подшо

(танҳо)

Подшоликни бўлиб бераман, чоғи.

БЕШИНЧИ ФАСЛА

ЯЛАНГЛИК

М у с о ф и р

Қаршимда турар, ана,
Қадимий аргувонлар,
Уларни кўрдим яна
Ўтиб неча замонлар.
Эски кулба — ул паноҳ,
Мени тўлқин қирғоққа
Отганда баногоҳ
Шу уй олган қучоққа.
Бу кулба соҳиблари
Тирик бормикан? Ахир
Улар ўша пайт қари
Чол эди-ку ва кампир.
Чақирай қоқиб эшик,
Камтар ҳонадон мудом
Одамларга яхшилик
Қилмоқдан топар ором.

Б а в к и д а

(қари момо)

Секинроқ сўйла, меҳмон,
Ухлаётир чол бу дам.

У қариган, бедармон,
Кам ишлаб кўп олар дам.

М у с о ф и р

Сен эмасмидинг, момо,
Тутиб ожиз қўлимдан
Шул вайрона уй аро
Халос қилган ўлимдан?
Сен, Бавкида, жонимни
Менга қайтардинг омон.

Ч о л ч и қа ди

Сен эмасми молимни
Қутқарган ул Филемон?
Сизлар чалган қўнғироқ,
Сизлар ёққан аланга
Бўлиб ишора, маёқ —
Нажот келтирди манга,
Энди юксакдан бир бор
Ул денгизни кўрайин.
Сажда қилиб халоскор —
Қирғоққа бош урайин.

(қумтепага қараб юради)

Ф и л е м о н

(Бавкидага)

Кампир, тузат дастурхон,
Боққа қилгин дарҳол жой.
Бул ўзгаришдан меҳмон
Еқа тутар, ҳойнаҳой.

(мусофирга яқин келиб)

Сени тўлқин қирғоққа
Ташлаганди бир маҳал.—
У ер айланди боққа,
Яшил, хушҳаво, гўзал.
Қариб кучдан қолдим ман,
Одамларга нафим кам.
Бу вақт ичра соҳилдан
Йироқлади денгиз ҳам.
Оқил соҳибнинг чаққон
Қароллари тўкиб тер,
Қурдилар канал, тўғон,
Уммондан олдилар ер.
Сув ўрнида, кўр энди,
Боғлар қулф уриб ётар.
Дастурхонга юр энди,
Ҳали замон кун ботар.
Оқшом уяси сари
Ошиққан қушларсимон,
Кема, қайиқлар бари
Интилар кўрфаз томон.
Энди нарида қирғоқ,
Унда тўлқин ўйнар қум.
Бу ерда эса қишлоқ
Одамлар билан гавжум.

— — — — —
БОҒ

У ч о в л о н .

Б а в к и д а

Нега жимсан мусофир,
Боқмайсан дастурхонга?

Ф и л е м о н

Ул мўъжизани, кампир,
Гапириб бер меҳмонга.

Б а в к и д а

Мен ҳақ гапни сўйлайман,
Мўъжизага келдик дуч.
Лек бу ишда, ўйлайман,
Аралашди ёвуз куч.

Ф и л е м о н

Подшо бир зодагонни
Эга қилди қирғоққа.
Жарчилар бу фармонни
Тарқатдилар ҳар ёққа.
Уша кундан бошлабоқ
Ўзга тусга кирди жой.
Аввал қўноқ, сўнг қишлоқ,
Сўнгра бўлди боғ, сарой.

Б а в к и д а

Минглаб одам уринур,
Кун бўйи бўлур сарсон.
Тунда ёнур сирли нур,
Эрталаб тайёр дошон.
Пўртанада эсиз, оҳ,
Қурбон бўлди неча жон.
Тонгда кўрсанг баногоҳ
Канал бўлур(ди) намоён.

Ул соҳиб — қаттол, бераҳм,
Утакетган қароқчи.
Бизнинг кулба, боғни ҳам
Қара, тортиб олмоқчи.

Ф и л е м о н

Олиб тепа еримиз —
Берар эмиш пастдан жой.

Б а в к и д а

Тушсак қурир шўримиз,
Денгиз — денгиз, кўнма, ҳой!

Ф и л е м о н

Бутхонага борамиз,
Юр энди. Бейхтишом
Учов унда чўкиб тиз
Сажда қилурмиз бу шом.

САРОЙ

Катта, қиргоқлари текис канал бўйида яшнаб ётган боғ.
Қартайган Фауст боғда сайр қилиб юради.

Л и н ц е й

(карнайдан гапиради)

Қуёш ботар, сўнгги кемалар
Келаётир каналга томон
Ташламоққа кўрфазда лангар,

Тунамоққа бу ерда омон.
Кемаларнинг байроқлари бу
Ҳилпираган елда беором.
Сенга, аё кўрфаз соҳиби,
Йўлчилардан қуллуқ ва салом.

Кумлик соҳилда қўнғироқ садоси.

Ф а у с т

Лаънати ул қўнғироқ! Э, воҳ,
Дилга тегар бамисоли ўқ.
Олdda мулким поёнсиз, бироқ
Ортдан менга сира тинчлик йўқ.
Қўнғироқдан таралган овоз
Сен ҳақиқий соҳиб эмас, дер,—
Қўлингдаги — қалбаки қоғоз,
Сеникимас чол яшаган ер.
Чолу кампир — кўзимдаги чўп,
Кафтимдаги зирапча гўё,
Кўринурлар бир соя бўлиб...
Қолгим келмас бу ерда асло.

Л и н ц е й

(юқоридаги ҳолатда)

Ана қирғоқ ёқалаб шитоб
Келаётир юклик заврақлар.
Унда турли мато беҳисоб
Зеб-зийнатлар кунда ярақлар.

Чет элларнинг матолари юкланган катта кема кўрфазга киради

Мефистофель ва уч паҳлавон.

Хор

Заврақ соҳилда
Қиларкан мақом,
Эй соҳиб, дилдан
Сенга ассалом!

Юкларни тушира бошлайдилар.

Мефистофель

Шухратимиз таралгай мангу,
Аmmo не дер бу ишга малик?
Уч кемада йўлга чиқдигу —
Йигирмата кемада қайтдик.
Не иш қилдик, этмаймиз баён,
Денгиз севар ким бўлса дангал,
Кўзи ўткир ва соҳиб чангал.
Бўлур денгиз фарзандлари дов.
Ол, ҳеч қачон кимники дема.
Денгиз сахий, қилар бўлсанг ов,
Илинур гоҳ балиқ, гоҳ кема.
Эгаллагач икки кемани,
Учинчиси тортади сани.
Сўнг тўрт бўлар, сўнг беш, сўнг... ишон..
Тўхтамоққа бўлмас сўнг имкон.
Денгизда бир қонун бор азал:
Ким зўр бўлса ҳақлидир ўшал.
Қайдан, қандай олдинг деб асло
Ҳеч ким сендан ўлгирмас сўраб.
Қароқчилик, уруш ва савдо —
Суриштириб келса, битта гап.

Уч паҳлавон

Мукофот учун
Бермай бир тийин

Хўмрайр нечун
Бизга хўжайин?
Шунча мол-дунё
Наҳотки ёқмас?
Уларга ҳатто
Қайрилиб боқмас.

М е ф и с т о ф е л ь

Не шов-шув тагин?
Яна не калом?
Ҳамма ўз ҳақин
Олган батамом.

У ч п а ҳ л а в о н

Тақдирласа гар
Юмушимизни,
Берсин баробар
Улушимизни.

М е ф и с т о ф е л ь

Аввал, кемада
Нимаики бор —
Саранжом қилиб
Терингиз қатор.
Барин тартибда
Кўрса мужассам,
Хурсанд бўлади
Балки соҳиб ҳам.
Савго ҳам шунда
Азим бўлади.
Ҳаммангизга тўй,

Базм бўлади.
Эрта келар қолган кемалар,
Шунда барча улушин олар.

Тушурилган бойликларни олиб кетишади.

(Фаустга)

Сенга кулиб боқди-ку иқбол,
Аммо нечун кўнглингда малол?
Битди меҳнат, меҳнатки тенгсиз,
Қирғоқ билан қўл берди денгиз.
Бу кўрфаздан — қаёққа дема —
Йўл олади турли хил кема.
Бул муҳташам сарой — манзилинг,
Етар қайга узатсанг қўлинг.
Едингдами, биз бунда илк бор
Тиклагандик чодирлар қатор.
Қазиб эдик биз бунда хандақ,
Сузар бунда, кўр, қайиқ, заврақ...
Тафаккуринг бўлдию йўлдош,
Сен денгизу қуруқликка бош.
Бунда...

Фауст

Э, воҳ, лаънати «бунда»,—
Ҳамма офат, балолар шунда.
Сенга айтай дардимни, ахир,
Ҳар мушкулга топурсан чора.
Бир ғамим бор — ўртовчи бағир,
Юрагимни қилгувчи пора.
Қийнар мени чол билан кампир,
Улар турар букун йўлимда.

Менга олам мулки нимадир —
Улар ери бўлсин қўлимда.
Бегона жой, салқин ва гўзал,
Тинчлигимни олди батамом.
Олмасам ҳеч бўлмайди ўшал
Арғувонлар тагида ором.
Мен у ерга шийпон қурардим,
Меҳнат қизиб ётган паллалар
Одам билан гавжум далалар
Жамолига боқиб турардим.
Мен кўрардим ям-яшил боғлар
Қулф урганин, топганин камол.
Мен кўрардим инсоний хаёл,
Инсоний руҳ берганин самар.
О, нақадар бу ҳол аламлик:
Бойлик аро ҳис этмак камлик.
Димоғимда арғувон ҳиди,
Қулогимда мудҳиш қўнғироқ.
Юрагимда адам таҳдиди,
Вужудимда ларзали титроқ.
Наҳотки, шу соҳил, қумлоқда
Барча ишим бўлғуси барбод.
Жаранглаган ул қўнғироқдан
Нима мени қилолур озод?

М е ф и с т о ф е л ь

Қўнғироқ бор экан оламда,
Заҳарлар у ҳар бир қадамда.
Муסיқадан бегона ул сас
Нозик дидли қулоққа ёқмас.
У таратган жанг-жунг, зилу бом
Тиниқ кўкни тўсади тамом.
Туғилмоқ ҳам ўлмоқ унга бир,

Ҳаммасига жангиру жунгир.
Гўё ҳаёт шу бир жарангос,
Тириклик-чи фақат туш халос.

Ф а у с т

Наҳот қанча меҳнат бул қайсар
Одамлар деб топадур барҳам?
Жонга тегиб кетди шу қадар,
Хафа бўлдим адолатдан ҳам.

М е ф и с т о ф е л ь

Кўчир, не бор ўйлаб юрмоққа,
Ажратилган тайёр қишлоққа.

Ф а у с т

Дарҳақиқат, пастликда тайёр —
Мен ажратган сўлим боғча бор.
Уша ерга кўчсин кампир, чол.

М е ф и с т о ф е л ь

Бажарилар буйруғинг дарҳол:
Бир кўз очиб юмгунгача то
Янги жойда бўлишар пайдо.
Улар тезда кўникишади,
Зулмни ҳам унутишади.

Хуштак чалади. Уч паҳлавон қайтади.

Соҳиб ҳукмин бажаринг шитоб,
Эрта тўлгай жомларга шароб.

Учпаҳлавон

Соҳиб бизни қарши олди ланж,
Меҳмон қилса унутилар ранж.

(чиқадилар)

Мефистофель

(томошабинларга)

Бу эски гап. Кўҳна нақл дер:
Эй, Навудей, токзорингни бер!

(китоб мулк, 111, 2)

ЗИМИСТОН КЕЧА

Нигоҳбон линцей

(минорада туриб куйлайди)

Табиат менга
Уткир кўз бермиш.
Ишим заминга
Тун-кун термулиш.
Ениқ осмонда
Юлдузлар сайёр.
Узоқ ўрмонда
Юрипти алқор.
Кўзим олдида
Бу гўзал жаҳон
Асл ҳолида

Бўлур намоён.
Ҳаётдан хурсанд,
Шодман ўзимдан,
Қарамоққа банд
Ўткир кўзимдан.
Неки намоён
Менга дунёда,
Бари нурафшон
Бари зиёда.

Сукут

Лекин менга доимо
Олам бахш этмас лаззат.
Кўзимга зулмат аро
Кўринмоқда бир даҳшат.
Чолнинг арғувонлари
Ёнаётир ловуллаб.
Олов аждар сингари
Кўкка ўрлар. Нима гап?
Ёнмоқда зах кулба ҳам
Кул бўлмоқда-ку, ҳайҳот!
Ҳеч кимса бермас ёрдам,
Ҳеч қаёқдан йўқ нажот.
Ўтдан-ку улар ҳар дам
Бўлар эди вҳтиёт.
Не қисматдир бу мубҳам,
Бунча қаттол бу ҳаёт?!
Ёнди похол том — ул хас
Кул бўлди-ку ногихон.
Чолу кампир чиқса бас
Бу жаҳаннамдан омон.
Олов, тутун кўк сари
Ўрлаётир чарсиллаб.

Арғувоннинг шохлари
Қулаётир қарсиллаб.
Дўзах ўти тўлғона
Бутхонага шайланди.
Шундай кўркам бутхона
Кулхонага айланди.
Кеча яшнаб турган боғ
Кўз олдимда йўқолди.
Арғувонлар баногоҳ
Лаққа чўғ бўлди қолди.
Кўп аср эл кўзини
Банд айлаган бу ватан
Бағишлади ўзини
Мози учун дафъатан.

Ф а у с т

(қумтепа қаршисида шийпонда)

Бу не нола? Вақт ўтди, ҳайҳот,
Қайтармоққа йўқ энди чора.
Унда Линцей айлаган фарёд
Юрагимни қилмоқда пора.
Аmmo бўлар иш бўлди, нечун
Алам чекмоқ ўртана, ёна.
Ул култепа ўрнида бир кун
Қад кўтарар ажиб кошона.
Кексаларга эса албатта
Уй солдириб бераман дарҳол.
Қолган умрин тинч, фароғатда
Яшаб ўтар кампир билан чол.

Мефистофель ва уч паҳлавон киради.

Мефистофель

Чопиб келдик бунда тўртовлон,
Фалокат иш юз берди ёмон.
Эшик қоқдик бориб, аммо жим,
Бизга эшик очмади ҳеч ким.
Кўп туришга йўқ эди фурсат,
Бузиб-ёриб кирдик ниҳоят.
Чол-кампирга очиқ ва аён
Фармонингни айладик баён.
Лекин улар қулоқ солмади,
Биз айтмаган сўзлар қолмади.
Ялиндик ҳам, дўқлар қилдик ҳам.
Оёқ тираб турдилар маҳкам.
Шунда биз ҳам ғазабга олдик,
Нарсаларни чиқариб отдик.
Чолу кампир, қўрқувданми ё,
Бандаликни қилдилар бажо.
Ўша уйда бор экан меҳмон,
У курашди ва бўлди қурбон.
Ҳар ёқ бўлиб остину устун
Қаердандир чиқдию учқун
Қулбага ўт туташди шунда,
Куйиб кетди уччала мурда.

Ф а у с т

Зўрлик эмас балки алмашув
Таклиф қилган эдим-ку фақат.
Аҳмоқликнинг оқибати шу,
Лаънат бўлсин сизга, минг лаънат!

Х о р

Зўрлик бўлган ерда сўз увол,
Бўйин эгиб тек тур, қулоқ сол.

Молу жонни сақлайман десанг,
Бир илож шу — мардлик ила жанг.

(кегишади)

Фауст

(шийпонда)

Кўринмайди юлдуз самода,
Ениб битган ул кулба бутун.
Эса бошлар аста шаббода,
Ҳар томонга таралар тутун.
Хато ўтди. Айбдорман ўзим...
Келаётган ул соялар ким?

ЯРИМ ТУН

Тўрт оқ сочли аёл пайдо бўлади.

Биринчиси

Исмим Камчиликдир,

Иккинчиси

Менинг номим Айб.

Учинчиси

Менинг отим Ташвиш:

Тўртинчиси

Менман Эҳтиёж!

К а м ч и л и к, А й б, Э ҳ т и ё ж

Эшиклар берк, бунда яшар зодагон,
Демакки кирмоққа йўқ бизда имкор

К а м ч и л и к

Сояга айлангум.

А й б

Йўқодгум биз.

Э ҳ т и ё ж

Зодагон уйида ортиқчамиз биз.

Т а ш в и ш

Ҳаммангиз маҳрумсиз бунда киришдан,
Фақат мен — Ташвишга йўл бор тирқишдан.

(Ташвиш кўздан йўқолади)

К а м ч и л и к

Келган изимизга қайтайлик илдам.

А й б

Сен қаерда бўлсанг, шундаман мен ҳам.

Э ҳ т и ё ж

Изингдан борурман мен ҳам доимо.

Камчилик, Айб, Эҳтиёж

Кўк юзини булут қоплар қоп-қаро
Олидан биз томон келаётган ким?
Ахир у суюкли акамиз — ўлим!

(кетгишади)

Ф а у с т

(саройда)

Тўртов эди улар, учов қайтдилар,
Илғолмадим бунда нелар айтдилар.
«Эҳтиёж» сўзини эшитдим танҳо,
Сўнгра «ўлим» сўзин — мисли акс садо.
Ҳамон қувар мени шарпалар ҳайҳот!
Ҳамон бўлолмасман улардан озод.
Оҳ, қани жодўга беролсам барҳам,
Дуо сўзларини тамом унутсам.
Табиатга ошно бўлсаму фақат,
Инсон бўлиб ерда қилсайдим меҳнат.
Ҳа, мен инсон эдим, то мен ўзимни
Қаргаб қаро қилмай аввал юзимни.
Шарпаларга тўлди мен учун жаҳон,
Энди қутулмоққа йўқ сира имкон.
Кундуз ақлу фикрат ёр бўлса-да гар,
Тунда босиб келар қора соялар.
Тонг чоғи сайр этсам бардам, саломат,
Ваҳ, қарга қағиллар, хунук аломат.
Бир белги берадур менга ҳар бир ҳол,
Негай, ҳар қадамда кўрадурман фол.
Мени ваҳм босар сукунат аро...
Эшик ғичирлади... ҳеч ким йўқ аммо.

(ҳаяжонда)

Бунда биров борми?

Т а ш в и ш

Ҳа, албатта бор.

Ф а у с т

Сен кимсан?

Т а ш в и ш

Мен бунда айлаган қарор.

Ф а у с т

Кет бундан.

Т а ш в и ш

Жойимда тутганман мақом.

Ф а у с т

(аввал ғазабланиб, сўнг ўзини босиб)

Майлига айтмайман мен дуо калом.

Т а ш в и ш

Сенингча мен бекорман,
Юрагингда лек борман.
Ҳар шаклда ҳар турда
Мен бўлурман намоён.
Мендан бутун умрда
Озод бўлолмас инсон.
Қуруқда ҳам, сувда ҳам

Бўлурман қўрқинч ҳамдам,
Тақдири азал бормен,
Қисмат берган озормен.
Билмаганми эдинг ташвиш нимадир?

Ф а у с т

Мен парвосиз ўтдим ҳаёт йўлидан,
Тутдим ҳаргиз шодлик, лаззат қўлидан.
Фароғат мен учун бўлди беқадир,
Ўртамадим, уни йўқотсам, бағир,
Мен истак отини тинмай қистадим,
Истагимга етдим, яна истадим.
Мени етаклади ёшлик, эҳтирос,
Мана энди тиндим, қуюлдим бир оз.
Менга бўлди олам асрори аён,
Билдим, у дунёга ишонган нодон.
Нодон ул — кўз тикиб булутлар сари
Одамларни кўрган ўзи сингари.
Заминда маҳкам тур, касб айла камол,
Фалақдан мангулик излама асло.
Фозил эрсанг олам эмас гунгу лол,
Не кўриб билурсан узатур дунё.
Шундай яша, интил мақсадга томон,
Шарпалардан излаб юрма синоат.
Ингилишда — шодлик, ғам, умид, армон.
Бирор сониядан топма қаноат.

Т а ш в и ш

Тузоғимга тушдими одам,
Қоронғудир унга бу олам.

Қуёш чиқар ва қуёш ботар,
Лек дилида унинг тун ётар.
Унинг учун ёруғ кун — зулмат,
Ҳар бир ҳолат — ёмон аломат.
Кўп бўлса ҳам молу давлати,
Бу давлатнинг йўқдир қиммати.
Емиш тўла — ўзи оч,
Эгни бутун — яланғоч.
На шодлигу на алам.
Бергай унга бу олам.
Куни шундай ўтади,
Фалокатни кутади.

Ф а у с т

Чекил, менмас сен айтган одам,
Безор бўлдим бўйла нақлдан.
Аммо сўзинг донишмандни ҳам
Оздирмоғи мумкин ақлдан.

Т а ш в и ш

Тўхтами йўқ бечора,
Йўл устида овора.
У бир томон юради,
Яна ҳайрон туради.
У бамисли тузоқда,
Офат кўрар ҳар ёқда.
Ўзига ортган у ғам
Юк бўлур ўзгага ҳам.
Дили доим озурда,
Ярим жон, ярим мурда.
Билмайдир надур қувонч,
Интилиш йўқ, йўқ ишонч.
Бул бечоралик учун,

Бул оворалик учун,
Ним уйғоқ ва ним уйқу
Холати учун мангу
У дунёда шул тариқ
Жаҳаннамга мустаҳиқ.

Ф а у с т

Эй қўрқинч шарпалар! Солурсиз нечун
Одамзодни шунча дард, изтиробга!
Сиз туфайли инсон учун ҳар бир кун,
Ҳар лаҳза айланур минг бир азобга.
Жинлар чангалидан мушкул қутулмоқ,
Уларга туну кун йўллайман қарғиш.
Лекин ҳаммасидан кўра ортиқроқ
Сени лаънатлайман, эй ёвуз ташвиш.

Т а ш в и ш

Уша ёвузликни ўзда синаб кўр,
Қарғишларинг ажрин энди олурсан.
Одамлар бўлади туғилишдан кўр,
Сен ўлим олдида кўздан қолурсан.
(*кўзига пуфлайди*)

Ф а у с т

(*кўр*)

Кўзларимга олам бўлди зимистон,
Аммо юрагимда ёнар сирли нур.
Кўнгилда иштиёқ урмоқда туғён,
Яна менда ишчан соҳиб жонланур.
Эй сиз азаматлар, толмас, шербилак.

Меҳнатга чорлайман, сафларга туринг.
Қўлларга олингиз замбил, белкурак —
Ариқлар очингу, довонлар қуринг.
Ҳаммангиз бирликда, дўстона, аҳил
Қилган меҳнатингиз етказур самар.
Мақсуд ҳосил бўлур, бошлаб бир ақл,—
Минглаб қўл мардона ишласа агар.

САРОЙ ОЛДИДАГИ КЕНГ САҲН

Машъаллар

Мефистофель нозир сифатида олдинда.

Ме ф и с т о ф е л ь

Келинг тез, имилламай,
Ана, чопиб келурлар
Вужуди томиру пай
Ва қоқ суяк лемурлар.

Л е м у р л а р

(ялпи)

Мана, келдик биз тайёр,
Бажарурмиз, буйруқ бер.
Балки ажратмоқ даркор
Соҳиб учун янги ер.
Олиб келганмиз қозиқ,
Ўлчамоқ учун каноп.
Келдик, аммо эсда йўқ,
Нега чақирди жаноб.

Мефистофель

Гап шу: ётсин бу ерга
Ичингизда энг узун,—
Ўлчаб унинг бўйига
Чуқур қазийсиз букун.
Боболар кетган ерга
Берурлар ҳар инсонни.
Йўл саройдан қабрга
Олиб борар ҳар жонни.

Лемурларнинг бири

(ер кавлар экан, қилиқ қилиб)

Мен ҳам бир вақт ёш эдим,
Қувноқ эдим ва ботир.
Базмларда бош эдим,
Ҳар бир ишда дов, қодир.
Мана бу кун йўлиқиб
Қарилқдек жабрга,
Кучим кетди, йиқилиб
Тушиб қолдим қабрга.

Фауст

(эшик, деворларни пайпаслаб саройдан чиқиб келади)

Белкурак жаранги хуш ёқар менга,
Ишга киришибди халойиқ демак.
Сув офатин таслим қилиб заминга,
Довон қурмоқдалар мустаҳкам, юксак.

Мефистофель

Меҳнатларинг бизнинг фойдага фақат.
Тўғон қурасану аслида, Нептун

Офатлар базмини қурмоғи учун
Яратиб берурсан соз имконият.
Балоларнинг бари бизга ҳамнафас,
Меҳнатларинг бари бўлади абас,
Олам йўқ бўлади бир кун оқибат.

Ф а у с т

Ҳей, нозир!

Мефистофель

Бундаман.

Ф а у с т

Киришиб шаҳдам
Одамларни қилғил ишга сафарбар.
Аяма, соч, қанча керак сийму зар,
Майли, мажбур қилсанг, куч ишлатсанг ҳам.
Ариқ ишларидан жадал ва шитоб
Бериб тургил менга ҳар кун сарҳисоб.

Мефистофель

Бу гал ариқ эмас бениҳоя зўр
Сенга атаб жадал қазилмоқда гўр.

Ф а у с т

Тоғ этаги қадар чўзилмиш ботқоқ,
У бор экан барча меҳнатим абас.
Турғун сувни ҳайдаб уни қуритмоқ
Менинг ниятимдир эзгу муқаддас.

Миллион одамларни чорлаб у томон
Бир юрт барпо этай янги, беадад.
Гарчи бунда хатар бўлгай ёнма-ён
Эллар ҳур меҳнатдан топулар мадад.
Яйраб нафас олур кенгликда одам,
Ўтлоқларга қўю моллар тўлади.
Бир томонда бўрон, тошқин балодан
Сақлагувчи юксак доvon бўлади.
Бу ер бўлур чиндан замин жаннати,
Майли, денгиз солсин бир ёнда сурон,
Ва лекин курашчан инсон қудрати
Балолар йўлига бўлолур тўгон.
Шу мақсадга банддур хаёлим бутун:
Узоқ ҳаёт йўлин ўтдимун босиб,
Олам ҳикматини айладим якун.
Ким — эрк, ҳаёт деб жанг қилолса ҳар кун —
Эрку ҳаёт учун ўша муносиб.
Худди шундай меҳнат, кураш ва ҳавас
Банд айласа — ёшу кекса — ҳар кимни,
Шундай кунда кўрсам эдим бир нафас
Озод диёримни, озод халқимни.
Шунда мен айтардим баралла, шаксия,
Тўхта эй дақиқа, гўзалсан ғоят!
Айтардим ҳаётда мен қолдирган из
Ўчмайин қолажак абадул-абад.
Ўшал сонияни сезиб олдиндан
Энг олий лаҳзада турибман бу дам.

Фауст йиқилади. Лемурлар уни тутиб қоладилар ва ерга қўядилар

М е ф и с т о ф е л ь

У ҳаловат билмай ўтди бир нафас,
Шарпалар кетидан қувлади мангу.

Оқибат бемаъни, пуч ва арзимас
Сўнгги дақиқани тутмоқ бўлди у.
Мен билан олишди узоқ бу банда.
Юз тубан йиқилди вақти етганда.
Соат тўхтади.

Х о р

Ҳа, бамисоли тун.
Тўхтади. Миллари тўкилди бутун.

М е ф и с т о ф е л ь

Миллари тўкилди. Бас, мурод ҳосил.

Х о р

Тамом.

М е ф и с т о ф е л ь

Тамом? Ажаб, бу не қийлу-қол,
Нима тамом бўлди? Юз берди не ҳол?
У йўқ эди, бўлди адамга дохил.
Яратмоқ, яъни, бор қилмоқдан мақсад —
Аслида, қайтадан йўқ қилмоқ фақат.
Интиҳо деймизу қани ибтидо?
У асли бормиди бўлмайин пайдо?
Кўринган у шарпа эди, шубҳасиз...
Менга фақат йўқлик дунёси азиз.

ҚАБРГА ҚУЙИШ

Б и р Л е м у р

Кимга бу тор, нақадар
Зах, совуқ сарой?

Л е м у р л а р

(ялпи)

Дока кийган, кўру кар
Жанобга бу жой.

Б и р Л е м у р

Тўшагу ашёлари
Қаёқда қолди?

Л е м у р л а р

(ялпи)

Қарз эди улар бари,
Эгаси олди.

М е ф и с т о ф е л ь

Қонли имзо била шартнома тайёр,
Бергум жон танни тарк айлаган они.
Лекин бу замонда кўп чоралар бор
Халос этмоқ учун шайтондан жонни.
Айирдилар эски усулдан бизни —
Янги усул мушкул. Ҳаловати кам.

Илгари бир ўзим қилғучи ишни
Энди бажаролмай қолдим беёрдам.
Оғир замон бўлди мен шўрлик учун,
Қадимги ҳолатлар қувғинда бари.
Янги бўлиб кетди олам ишлари,
Шайтонларга қарши ҳийла кўп бугун.
Одамлар инсофли эди илгари,
Сўнгги нафас билан берар эди жон.
Мен сичқонни тутган мушук сингари
Шаппа ушлар эдим жонни ногаҳон.
Букун унга жуда азиз бадбўй тан,
Уни тарк этгиси келмайди асло.
Бир-бирига қаттол ёв унсурлар то
Қувиб солмагунча уни уйидан.
Қачон, қайда, қандай узилади жон —
Пойлаб ўлтирмоғим керак ҳар замон.
Ростдан ўлдими ё ёлғонми — бу ҳам
Мушкул масаладур, доимо мубҳам.
Улим келар эди чақмоқ сингари,
Бир ёқлик қиларди шартта илгари.
Бугун ўликка ҳам ишониниш қийин,
Тирилиб, туриб ҳам кетиши мумкин.

(Ғайри табиий ҳаракатлар билан куф-суф қилади)

Қани, ҳей жаноблар, тез келинг сизлар,
Эгри шоҳ, тўғри шоҳ, аҳли турфаҳол!
Эй сиз, кўпни кўриб пишган иблислар,
Жаҳаннам комини келтиринг, дарҳол.
Жаҳаннам комлари кўпдир, албатта,
Ютурлар амали, номига қараб.
Лекин бу хил ҳурмат, эҳтиром, шараф
Керак бўлмай қолар яқин фурсатда.

Чап тарафда даҳшатли жаҳаннам коми очилади

Даҳшатли бу сўйлоқ тишни қаранг-а!
Танглайдан отилиб тушар аланга.
Ичкарида эса нари ва нари
Ениб ётар чексиз олов шаҳари.
Бандалар қутулмоқ бўлади қочиб,
Ортга тисарилар эканлар, аммо
Даҳшатли оғзини каттакон очиб —
Нафасига тортар ўтли аждаҳо.
Ҳеч бир азоб келмас бу азобга тенг,
Ҳеч кимнинг бошига тушмасин ул кун.
Гуноҳкорларга сиз ваҳима солинг,
Улар ёлғон деб ҳам ўйлаши мумкин.

(калта, тўғри шоҳли семиз шайтонларга)

Эй сиз баднафсликдан қурсоғи таранг,
Тамуғ фарзандлари, жирканч ва манфур,
Мурданинг ичига синчиклаб қаранг,
Кўринмаяптими милтираб бир нур?
Бошқасини қўйинг, ўшани тутинг,
Ушадур қанотли Психея — жон.
Мен унга муҳримни босганимдан сўнг,
У билан отилинг аланга томон.
Жон қайда, ҳеч кимга эмас бу ошкор,
Ким билсин, жой олган балки киндикдан.
Шу боисдан туринг доимо ҳушёр,
Чиқиб қочмасин у бирор тешикдан.
Талабим, яхшилаб назар солурсиз,
Йўқса кейин аҳмоқ бўлиб қолурсиз.

(узун эгри шоҳли ориқ шайтонларга)

Сиз, найновлар қўлни тутиб ҳавода,
Тепадан ҳимоя қилиб турурсиз.
Жон учиб кетмоқчи бўлса мабодо,
Қўйиб юбормайсиз, маҳкам тутурсиз.

Сигмайин қоронғу ва тор маконга,
Тафаккур интилар доим осмонга.

Унг томонда юқорида шуъла пайдо бўлади.

Само қўриқчилари

Дўстлар, ораста
Саф бўлиб мумтоз,
Фалакда аста
Қилингиз парвоз.
Юксак тоғлардан,
Жаннат ёғлардан
Елдек елингиз.
Турбатга ҳаёт,
Бандага нажот,
Авфу салавот
Олиб келингиз.

Мефистофель

Қулоғимга ёқмас бу таниш овоз,
Ана кўз олгувчи шуъла ёғади.
На эрмас, на хотин — занчалиш овоз
Мунофиқ ул аҳли динга ёқади.
Инсон зоти учун тақдири азал
Ўйлаб топган бўлсак неки азоблар,
Барини мақбул деб қилди мушаккал
Сизнинг таълиму сиз ёзган китоблар.
Ана улар келди, содда муғамбир,
Яна бизни алдаб кетмоққа ҳозир.
Улар ҳам шайтондир, — яъни ўзимиз,
Фақат бизни алдаб, бўяб кўзимиз,
Энгилларга кийиб олганлар ридо.

Уларнинг тилида бизнинг сўзимиз,
Қуролимиз билан уриб ўзимиз
Панд бериб келдилар бизга доимо.
Бугун энди маҳкам турмоқ керакдир,
Енгилсангиз уят,— қулоқ солингиз.
Мурдани атрофдан қуршаб олингиз,
Кучга куч! Урсалар урмоқ керакдир.

М а л а к л а р х о р и

(гуллар сочиб)

Ол, хушрўй гуллар,
Соз хушбўй гуллар,
Ел билан учган,
Гулбарги қанот
Ҳам ерга тушган,
Бахш этган ҳаёт.
Эй, зумрад кўклам,
Ёзиб кўк гилам,
Гулларинг билан
Ерни зар этгил.
Марҳум ёнида
Қилғилу мақом,
Кетган жонига
Тилагин ором.
Рухини мудом
Мунаввар этгил.

М е ф и с т о ф е л ь

(шайтонларга)

Нега титрайсанлар? Бу қанақа ҳол?
Нима бўпти, майли, сочсинлар гуллар,

Ҳамманг ўз жойингни эгалла дарҳол!
Гуллар бўронини юбориб улар,
Дўзахимиз билан кўймоқчи бўлар.
Ўт пурканг — гулларга бўлади увол.
Пурканг, пурканг. Тамом! Бас, энди, бўлди!
Ҳамма ёқ бадбўй бир ҳид билан тўлди.
Оғзингизни юминг. Ҳаддан оширманг.
Шайтон ҳеч бир ишда меъёр билмайди.
Ҳеч ишни мароми билан қилмайди.
Гуллар қуриш тугул ёнмоқда, қаранг,
Заҳарли ўт сочиб қилмоқда гаранг.
Ўтга қарши ҳамма турсин ёнма-ён,
Ана шайтонларнинг аҳволи кўп танг,—
Ўзга хароратдан улар бедармон.

М а л а к л а р

(хор)

Сачратиб учқун
Ёнгувчи гуллар —
Эзгулик учун
Яловдир улар.
Юракларга мўл
Меҳр сочурсиз.
Ҳидоятга йўл
Сизлар очурсиз.
Жонлар сурури
Сиз билан ҳар он,
Эзгулик нури
Таралур ҳар ён.

М е ф и с т о ф е л ь

Аҳмоқлар, беорлар, барчаси қочиб,
Тўнтарилиб, туриб, юмалоқ ошиб

Жаҳаннам комига кириб кетдилар,
Бамисли ҳаммомга уриб кетдилар.
Майли сизга оқ йўл, ёр бўлсин омад,
Мен эски жойимда қоламан албат.

(учиб келаётган гуллардан ўзини ҳимоя қилиб)

Чекил, оташ! Қанча ёнмагил бироқ,
Тутса бир парча лой бўлурсан юмшоқ.
Ғижимласа кетар ўзи йўқ бўлиб,
Аммо куйдирмоқда мени чўғ бўлиб.

М а л а к л а р

(хор)

Эй руҳ, нимаким
Сенга бегона —
Унга бўлмагин
Сира ҳамхона.
Сени фалакка
Кўтарур фақат
Гўзаллик якка,
Елғиз муҳаббат!

М е ф и с т о ф е л ь

Енаётир бошим, юрагу жигар,
Ҳа, бу иблисона ҳақиқий офат.
Шайтончалар бекор қочмаган албат,
Дўзах оловидан бу минг бор бадтар.
Билдим, сизга қийин эй аҳли шайдо,
Хор бўлиб гарчи рад жавоб олурсиз.
Бўйнингиз қайрилиб кетгунча ҳатто

Арзимас нарсага қараб қолурсиз.
Ажаб, ошиқ бўлиб қолдимми мен ҳам,
Нега термулади кўзларим маним?
Мен-ку бўлмаганман уларга ҳамдам,
Азал-абад улар қаттол душманим.
Ошно бўлдимми ё бегона туйғу?
Қанотли болалар кўнглим олдилар,
Ажаб, менга қандай ёқиб қолдилар?
Ваҳ, бўлдим азалий нафратдан айру.
Мен букун ақлдан бўлсам бегона,
Эрта кимни айтиш мумкин девона?
Уларга ёв эдим қаттол, беомон,
Бугун отилгим бор, ажаб, ул томон.
Эй сиз болакайлар, дилбар ва зебо,
Люцифер авлоди эмасмисиз ё?
Барно бўлмасангиз, э воҳ, бунча ҳам,
Қанийди сизларни қучоқлаб ўпсам.
Жамолингизга мен кўз олмай асло
Нар мушук сингари боқаман шайдо.
Сизлар менга шунча яқинсиз, ҳамдам,
Юз минг бор тикилиб турганман гўё.
Не учун бу қадар орамиз йироқ?
Оҳ, қандай барносиз, келинг яқинроқ.

М а л а к л а р

Мана, яқин келдик. Бери келиб боқ,
Сен нега бизлардан қочурсан бироқ?

Малаклар бутун атрофни эгаллаб ёйилиб учадилар.

М е ф и с т о ф е л ь (саҳна олдида сурилиб)

Тубан малаклар деб санайсиз бизни,
Асли бизлар билан ёндош турурсиз.

Жодугар деб айтса бўлади сизни,
Эркак хотинни тенг йўлдан урурсиз.
Мен ҳам севиб қолдим! Бу не афсона!
Ошиқман фалакка чирмашур дудим.
Ғафат елкам, бўйним эмас ягона,
Ёнаётир, ажаб, бутун вужудим.
Эй малоҳат аҳли, етар, энди бас —
Бунчалар узоқда айламак парвоз.
Заминга, ёнимга тушинг бир нафас,
Бирга улфатчилик қилайлик бир ов.
Жиддийлик агарчи сизга ошнодир,
Лабингизда кўрсам андак табассум.
Хандон бўлмаса ҳам кулиб қўйинг бир
Илмайган маъшуқа сингари маъсум.
Шу бир табассуму бир лутф, такаллум
Бахтли қилар эди мени бир умр.
Адил қомат бола, баридан гўзал,
Сенга ярашмайди зоҳидлик асло.
Ором ол, ечиб қўй тугмаларни сал,
Сирли маъно била қараб қўй қиё.
Қайрилиб кетишди. Орқадан, воҳ-воҳ,
Яшнайти, қарасанг қувонар нигоҳ.

М а л а к л а р х о р и

Қутлуғ аланга,
Интил нур томон.
Барча дардмандга
Бахш айла дармон.
Чекингай манфур
Макруҳлик бари,
Руҳ юксаладур
Ҳидоят сари.

Мефистофель

(ўзига келиб)

Менга нима бўлди? Иов сиңғари
Ҳамма ёғим яра, куйган оташда.
Шундай бўлса ҳам мен афсусдан нари,
Аксинча мағрурман, енгдим курашда.
Шайтон насабимга шон олиб келдим,
Ҳирс билан олишиб мен голиб келдим.
Теридан нарига ўтмади оғу,
Аланга ҳам ўчди, сўнди ул ёғду.
Ўз ҳушёр ҳолимга келдим қайтадан,
Энди сизга яна лаънат айтаман.

М а л а к л а р х о р и

Қутлуғ аланга!
Сен қайси танга
Тегсанг барқарор
Толе унга ёр.
Тозарди ҳаво —
Кўкка учурмиз.
Бул жонга сафо
Бериб жонфизо,
Олиб қочурмиз.

(Фаустнинг руҳини олиб кўкка учишади)

Мефистофель

(аланглаб)

Бу не ҳол? Қанилар улар, қаёғда?
Қани жон? Наҳотки мен қолдим доғда?

Алдандим, ҳа, жонни олиб кетдилар,
Айб ўзимда, нечун аввал билмадим?
Мурданинг бошида парвоз этдилар,
Мен ялқов эсам-чи парво қилмадим.
Не машаққат билан олганим қўлга —
Бебаҳо хазина конни йўқотдим.
Кўп кутиб, ниҳоят, меники бўлган —
Гаровга ютилган жонни йўқотдим.
Энди мен қилурман кимга арзи ҳол?
Ким қулоқ тутару ёрдам берар ким?
Қариган чоримда шу бўлди аҳвол,
Аммо барчасига гуноҳкор ўзим.
Бир зарб билан бўлди барчаси барбод
Шунча йил чекканим азоб, уқубат.
Гўдакларга қулгу эмасми, ҳайҳот,
Қари шайтон бўлса банди муҳаббат.
Ўзинг жину сенга нима жин теккан?
Сени илинтирди охир бу қармоқ.
Аҳмоқлик шу қадар зўр қудрат экан,
Оқибат қилди у мени ҳам аҳмоқ!

ДАРА, УРМОН, ҚОЯЛАР, ЧУЛ.

Қоялар орасида макон тутган қаландарлар.

Х о р в а а к с с а д о

Бунда бепоён
Шовулар ўрмон.
Қора қоялар
Ташлар соялар.
Ерда илон из
Ўрмалар илдиз.

Зарралар сочиб,
Тошлардан ошиб
Келар ирмоқлар,
Шўху қувноқлар.
Мағоралар жим,
Сукунат ҳоким.
Арслонлар кезар
Жим ташлаб назар.
Билар, ҳойнаҳой,
Бу — муқаддас жой.

Pater exstaticus

Падари мужаэзаб

(ҳавода гоҳ баланд, гоҳ паст парвоз этиб)

Эзгу аланга
Чирмашсин танга.
Ҳаққа иштиёқ,
Вужудимни ёқ.
Майли, мен ҳозир,
Жисмимни ҳозир
Қиличлар кесса,
Найзалар тешса;
Оқизса қонлар
Тийри камонлар;
Ургаса чанқоқ
Кўксимни чақмоқ.
Куйса ҳам жоним,
Жисми урёним
Бўлса ҳам барбод,
Шул танҳо мурод:
Фалакда мангу

Таралсин ёғду.
Енсин ўт каби
Севги кавкаби.

Pater profundus
Падари мутахаййил

(қуйида)

Зўр қоялар эгилиб
Баланддан боқар экан,
Шаршаралар эшилиб,
Тўлғаниб оқар экан,
Юксак дарахтлар учи
Офтобдан эмаркан нур,
Барини яратгувчи,
Сақлагувчи меҳрдур.
Кўкдан жала келаркан,
Гулдираркан дара, тоғ,
Дарахтлар эгиларкан,
Ювиларкан дала, боғ,
Чақмоқ ёриб самони —
Кўзни оларкан зиё,
Ул тозариб ҳавони
Қилар экан мусаффо,

Булар бари, жала ҳам
Қалдироқ — ишқ тугёни.
Жисмимни эт мукаррам,
Эй муҳаббат борони.
Бул хаста жисмим аро
Уртанадур асир жон.
Тангрим, менга бер зиё.
Кўнглимни эт чароғон.

Pater seraphicus
Падари малаксиймо

(Ўртада)

Урмон узра шаббода
Оқ булутни етаклар.
Оқ булутмас ҳавода,
Бу — кичкина малаклар.

Маъсуд гўдаклар хори

Биз қайдамиз, эй падар!
Бизлар киммиз, эй раҳмон!
Биз бегуноҳ болалар
Маъсуддирмиз ҳар замон.

Pater seraphicus

Ярим тунда туғилиб
Кўзин юмган гўдаклар,
Сизлар жаннатга келиб,
Онангиз фарёд қилиб,
Шодон бўлган малаклар.
Меҳр кўрибсиз менда,
Келинг, доим бўлинг шод.
Толе шулким, заминда
Кўрмадингиз сиз ҳаёт.
Аммо сизга берайин,
Қароғимдан жой олинг.

(уларни қабул қилади)

Ана ўрмон, оқ қайин,
Ана тоғ, кўриб қолинг.
Кичик-кичик ирмоқлар
Қўшилади тоғ аро.
Пастда эса ўйноқлар
Асов дарё, шўх дарё.

Маъсуд гўдаклар

(ичкаридан)

Бу манзара — улугвор,
Лек зулмат, диққинафас.
Бизларни қўйиб юбор,
Қарамаймиз ортиқ, бас.

Pater seraphicus

Парвоз этинг юксакка
Ва касб этиб камолни,
Чиқиб авжи фалакка,
Кўринг ёруғ жамолни.
Шулдир руҳнинг гизоси,
Шулдир унга таманно.
Ҳақнинг меҳр дунёси
Унга бўлса ошино.

Маъсуд гўдаклар хори

(энг юксак чўққилар атрофида учиб)

Туринг қаторга
Айлаб салавот,
Парвардигорга

Уқинг муножот.
Бўлғай кўнгилнинг
Муроди ҳосил.
Бўлурмиз унинг
Васлига восил.

М а л а к л а р

(*Шаустнинг йлмас руҳини олиб фалак авжида парвоз
этаркан*)

Овод бўлди ул макруҳ
Домидан бу юксак руҳ.
«Кимга интилмоқ ёрдур,
Ҳақ ўзи мадақдордур».
Кимга ёрдур муҳаббат,
Ҳақ олдида иззатда.
Уни малаклар албат
Қарши олур жаннатда.

Ё ш м а л а к л а р

Уша гуллар, гуноҳкор
Қизлар келтирган гуллар.
Бизга бўлди мадақдор,
Разилни енгди улар.
Биз бебаҳо бу жонни
Сақлаб қолдик тинч омон.
Қувиб солдик шайтонни
Гуллар отиб у томон.
Шайтонда ҳам ул эзгу.
Ҳис бир нафас уйғонди.
Дўзах аро ёнмай у
Севги ўтида ёнди.

Иблисларнинг раҳбари,
Бор инсу жинс сарвари
Дош беролмай қолибдир,
Қувнанг! Меҳр — голибдир.

Баркамолроқ малаклар

У ердан бўлган бино,
Кўтариб кетмоқ душвор.
Тошпахта бўлса ҳатто
Ул эмасдур беғубор.
Бўлиб қолмиш иттифоқ
Унда жон бирла унсур.
Ул иккисин айирмоқ
Малакларга мушкулдур.
Рухни қилади оғир
Бу иккилик табиат.
Айру қилмоққа қодир
Фақат мангу муҳаббат.

Еш малаклар

Ана, юксак тоғ
Узра кўрурмиз
Тоза, беғуноҳ
Покиза бир из.
Оқ туман аро
Ул пок юраклар,
Шаффоф, мусаффо
Маъсуд гўдаклар.
Дардли оламга
Бегона бўлиб,
Олий кўкламга
Ҳамхона бўлиб

Учишар гўзал.
Биз бул руҳни ҳам
Қилайлик аввал
Уларга ҳамдам.

Маъсуд гўдаклар

Қилайлик қабул,
Келди бир малак.
Пилла ичра ул
Ётган капалак.
Устидан отгай
Хирқасин букун,
Олий ҳаётга
Етишган бутун.

Doctor Marianus

Биби Марям обиди

(юксак кошонадан)

Атроф очиқ, юксакка
Руҳ парвоз қилар.
Ана унда фалакка
Учар парилар.
Улар ичра намоён
Юлдузли тождор;
Қаранг, унда осмон
Маликаси бор.

(шавқ билан)

Эй соҳиба, бу мовий
Кенгликлар аро

Этгил мени самовий
Сирингга ошно.
Қутлуғ меҳрим лиммо-лим
Тўлиб юракка,
Сидқим баёнин ўзим
Йўллай фалакка.
Буйруғингга биз тайёр,
Қонундир сўзинг.
Дунёда не дардки бор,
Дармонсан ўзинг.
Покиза, мусаффосан —
Онамиз сенсан.
Ер узра сен подшосан,
Тангрига тенгсан.

Оппоқ булут сингари
Гуноҳқор қизлар бари
Тиз чўкиб бунда юввош
Тиззангга қўюрлар бош.
Ёлбориб сенга, ҳайҳот
Сендан сўрарлар нажот.

Сен, эй Онажон, сенга
Тикиб умидли нигоҳ,
Келибдилар қошингга
Излаб ҳимоя, паноҳ.
Аёл кўнгли юмшоқдир,
Борми унга ҳимоя.
Атроф тўла алдоқдир,
Тортгувчи бениҳоя.
Қизлар йўли тойғоқдир,
Йиқилмайин бўлурми?
Севги иши чатоқдир,
Йўлиқмайин бўлурми?

Ишқ аталган оташдан
Оташ борми зиёда?
Ширин сўз, ўт қарашдан
Омон борми дунёда?

Биби Марям унинг ёнидан учиб ўтади

Осималар тавбаси

Эй тоғлар узра
Қилғувчи парвоз,
Бардош йўқ сира,
Қил дарддан халос.
Эй мангу ҳаёт
Модари нажот!

Magna pectatrix

Буюк осима

(Лука инжили, 7. 36)

Бул пок сажда жойинга
Эгилган бошим ҳаққи,
Қутлуғ боланг пойинга
Тўкилган ёшим ҳаққи,
Хушбўй сув олиб ҳар кун
Келтирган кўзам учун,
Исо мақдамин маҳзун
Супурган сочим ҳаққи,—

Mulier Samaritana

Самария аёли

(Иоан инжили, 4)

Иброҳимнинг ўтлоғи,
Унинг тиниқ булоғи,

Уша сувга халоскор
Тангрим теккан дудоғи.
Эй, Онажон, шу учун,
Шу эзгу туйғу учун,
Кенг оламга таралган
Ул муқаддас сув учун,—

М а р и а А е г у п т и а с а

(*Acta sanctorum*)

М а р я м и м и с р и я

(*авлиёлар маскани*)

Тангрининг қабри тушган
Тош учун, эҳром учун,
Менга эҳромни тўсган
Ул дасти киром учун,
Қирқ йил кўрганим ғурбат,
Чекканим кулфат ҳаққи,
Қумда қолган васият —
Сўзларим, ул хат ҳаққи,—

У ч о в л о н

Сен не осималарни
Кечирдингу қўлладинг.
Нажот бериб, аларни
Юксақларга йўлладинг.
Кечир беайб гуноҳкор
Бул бандани сен букун
Билмай умрида бир бор
Қилган гуноҳи учун.

Упа роениѣнтиум

Бир вақт Гретхен аталган осима

(уларга яқин келиб)

Эй сен, онажон,
Қутлуғ нурафшон,
Қарагин, қувончим бул хандонимга.
Севганим, ёрим,
Танҳо мадорим
Ғамдан холи бўлиб қайтди ёнимга.

Маъсуд гўдаклар

(айлана-айлана яқин келиб)

Мана, у олдин
Ташлади қадам.
Иzzатлар ҳақин
Олурмиз биз ҳам.
Эрта беркилган
Бизларга ҳаёт.
Кўп кўрган, билган,
У бўлур устод.

Бир вақт Гретхен аталган осима

Атрофида руҳлар парвона,
Янги меҳмон билмайди ҳали,
Тайёр аҳли малак қувона
Ўзларига ҳамроҳ этгали,
У заминдан батамом озод,—
Тарк этди ер хирқасини ҳам,
Янги либос ва янги ҳаёт.

Ешлик кучи, шавқи мужассам.
Майлими мен етакчи бўлсам,
Кўзларини қамаштирар нур.

Mater gloriosa

Биби Марям

Йўл ол олий масканга. У ҳам
Сени таниб изингдан борур.

Doctor Marianus

(йўқилиб сажда қилади)

Тавба, тоатга
Чўзинг қўлингиз,
Шунда жаннатга
Тушгай йўлингиз
Сен дер ҳар фарзона,
Ҳар оқил одам.
Эй малика, қиз, она,
Бўл бизга ҳамдам.

Chorus mysticus

Диний хор

Утқинчи дунё
Бир тимсол фақат.
Бу ерда танҳо
Ҳосилдур мақсад.

Бунда — ҳақиқат!
Бизни ҳар замон
Мангу назокат
Тортар ул томон.

СУНГ СУЗ УРНИДА

Бир халқ шеърляти ва бадий тафаккурининг етук обидасини бошқа бир халқ шеърляти замнида тикламоқ, бинобарин, унинг маънавий ва маданий мулкига айлантирмоқ нақадар шарафли ҳамда олижаноб иш эканлиги маълум.

Ўзбек адабиёти намояндаларининг кеча ва бугунда қилган улкан меҳнатлари халқимизнинг шеър хазинасига кишилик зеҳни ва даҳосининг ғоятда баркамол асарларини қўша олди. Руставели ва Саъдий, Деҳлавий ва Бедил, Рудакий ва Ҳофиз, Шекспир ва Лонгфелло, Пушкин ва Лермонтов, Некрасов ва Бернс, Маяковский ва Блок, Твардовский ва Есенин сингари даҳо санъаткорларнинг ўзбек тилида чуқур нафосат билан жаранглаган шеър ва поэмалари халқимизнинг маънавий дунёсини бойитишда ўз бебаҳо хизматини ўтамоқда.

Истеъдодли шоир Эркин Воҳидов оригинал шеърляти билангина эмас, жаҳон халқлари адабиётидан қилган қатор таржималари билан ҳам машҳур. Унинг меҳнати туфайли бугунги ўзбек китобхонига Есенин, Михаил Светлов, Блок сингари баркамол рус шоирларининг асарлари қадрдон ва яқин бўлиб қолган, ижод мактабига айланган. Бугун биз шундан қувониб айтамызки, ўзбек шоирининг иқтидори ва қалами Навоийлар асос солган гулшанга буюк немис шоири Иоганн Вольфганг Гётени ҳам олиб кирди. Ва мана энди Гётенинг жаҳон адабиётида юксак қадрланиб келган асари «Фауст» шеърлятимиз учун ўлмас мулкка айланди.

Эркин Воҳидов «Фауст»ни санъаткор сифатида шаклланиб баалоғатга етган чоғида таржима қилди. «Фауст» ўзбек тилида Гёте уни 1772 йилда қаламга олгандан кейин 200 йил ўтгач пайдо бўлди. «Фауст» каби гениал санъат асарини таржима қилмоқлик учун ижодкор шу асар даражасида фикран ва қалбан етилган бўлмоғи керак. Асарнинг барча фалсафий, маънавий, бадий минтақаларида безавол ҳаракат қилиш, яъни уни том англаш ва ўз қалбига кўчи-

риши лозим. «Фауст»ни ўқиганда, биз ўзбек шоири мана шундай ижодий психологик жараёни бошдан кечирганлигига, асарнинг сўзлари, шаклий жиҳатларинигина эмас, Гёте қалби ва идрокинияг изларини ҳам қозога туширганлигига ишонч ҳосил қиламиз. У Гётенинг моҳир зеҳни қуйган олтин идиши қараб, унга мафтун бўлиб, унинг ўзбек заминида порлаб турадиган нусхасини яратди. Бинобарин, бу — «Фауст»нинг Эркин Воҳидов нусхаси.

Биз баъзан образга, баъзан умуман бирон асарга нисбатан «қўйма» сўзини ишлатамиз. Таржимада қўйма деган таҳсинга эришмоқ, демак, асарнинг барча мураккаб мундарижасини, композицион мукамаллигини, барча образлари ва образлари системасини, ғоявий йўналишини унинг буткул ёрқин бўёқлари билан бошқа тил порлоқликларида гавдадан тириб бермоқликдир. Бу икки тилнинг ижодий мусобақасида ютуқларга эришмоқликдир. Таржима ўқиганда ўз шоирингиз асарини ўқийётгандай бўлсангизгина, бу қўйма таржима, қўйма сўз санъати бўлолади. «Фауст»ни — ўзбек тилида қўлга олиб, мана шундай орзуларимиз рўёбга чиққани, армонларимиз ушалгани билан суюнамиз.

Маълумки, «Фауст» Гётенинг хийла мураккаб фалсафий, рамзий маъноларга бой асари. Унинг барча чиқиқларида ғоявий кураш, тўғрироғи, қарашларнинг кураши алангали суратда ҳаракат қилади. Гёте бунда ўзини, ўз даври ва унинг илғор кишиларини ўртаган масалаларни ўртага ташлайди. Гарчи асарда конкрет бир давр воқеалари кўрсатилмаган, асар декорацияларида ўрта аср, қадимги дунё ва 18-аср ҳукмронлик қилса-да, лекин унда Европа капитализми инсон ҳаёти ва маънавиятининг барча томонларига бош суқиб келаётгани ва бунга нисбатан шоирнинг муносабати ёрқин англашини туради.

Гёте бутун асар давомида катта ҳарф билан ёзиладиган Инсон рўҳий имкониятларини тадқиқ қилади, ва бинобарин, шу тадқиқ асарнинг марказий ғоясини белгилайди.

«Фауст» классицизм асарларига хос Бағишлов, Театр муқаддимаси ва юксак самовий оҳангларга тўлиқ Арши аълодаги Дебоча билан бошланади.

Театр муқаддимаси Гётенинг эстетик қарашларини англаш жиҳатидан муҳим бўлса, иккинчи томондан гўё «Фауст» қандай мақсад билан қайси йўлда яратилганлигини аниқлашга ёрдам беради. Шу кичик муқаддимада ҳам санъатга турлича қарашларнинг кураши ётади. Театр директори, Шоир ҳамда Қизиқчи ўртасида санъат асари қандай бўлиши керак деган баҳсдаги Қизиқчининг қўйидаги сўзлари асар қуришида асос бўлган эстетик принципларни ойдинлаштиради:

Қобилият бўлсин, гапнинг сираси,
Жам бўлсин бир ерда ақл ва туйғу.
Хаёлниң парвози, шавқ силсиласи
Сўнг андак топқирлик бир чимдим қулғу.

«Фауст» чинакам маънодаги ақл ва туйғу бўронлари кезган, бўронлардан сўнг осуда, сокин манзаралар ёстанган, инсон хаёлининг юксак парвозлари ва буюк шавқ силсилаларидан яралган асардир. Бунда «муסיқий самоват қабатларида» жаҳонга гулдурас солиб кўтарилаетган офтобнинг жарангли овозидан, меҳзар даврасида ақл бовар қилмас суръат-ла чарх ураётган, денгизлар, қоялар юкини елкага ортиб елаётган курраи оламнинг ҳудудсиз ҳаракат ҳукмрон бўлган манзараларидан шу улғу кинот сурати қарши-сида, бааки унинг давоми бўлиб тор хужра ичра ўзи билан ўзи қурашиб ётган, ҳамма нарсанинг азал ва интиҳо ҳақиқатини ахтараётган файласуф инсоннинг изтиробли тўлғанишларигача акс этиб ётади.

Инсон доимо камолот сари интилади. У ҳеч қачон ўзи эришган бирон нуқта билан чекланиб шунда қотиб қолмайди. У муттасил ҳали ўзи ва ҳатто хаёли етмаган йироқ манзилларни кўзлайди. Кинот ва юлдузлар сари талпинади. Бунн ҳатто шайтон Мефистофель ҳам яхши англайди. У одамзодга қарши гаразга тўлган ҳолда шундай дейди:

У курашни севар, ошадир доvon,
Йироқ манзилларни кўзлар доимо.
Истар юлдузларни узатсин осмон,
Ер Ҳса бахш этсин туганмас сафо
Ва лекин ҳар нечук бўлса комрон —
Таскин топа олмас у кўнгил асло.

Мана шундай буюк изланиш руҳи ҳукмрон бўлган Инсонга қарши Шайтон омонсиз курашга отланади.

Гётенинг «Фауст»да яратган образлари — булар буюк тимсолий образлар, бадийий, фалсафий-ижтимоий рамзлардир. Яъни Фауст — олим ва файласуф: изланаётган, курашаётган инсоният рамзи. Унда ақл ва идрок қулф уриб туради. У олам тартибини англашга, инсоннинг инсонлик моҳиятига етишга тинимсиз изтироб ва шавқ билан интилаётган мумтоз бир зот. Фауст зўр туйғулар ичра яшайди. Зотан, Фауст — бу ақл, Идрок, Эҳтироснинг ва шу-

ларда мужассамлашган қарама-қаршиликларнинг жамидир. Берунийнинг инсон табиати ҳақида ажойиб бир формуласи бор. Буюк олим ризоликнинг кўзи ҳамма нарсада яхшиликни кўради, норозилик кўзи ҳамма нарсаларни фоже бир қоронғиликка чулғаб кўрсатади, деб айтади. Шу сўзларнинг маълум бир даражада буюк немис адиби, ўн саккизинчи асрнинг энциклопедистларидан бири Вольфганг Гёте яратган буюк немис образига — Фаустга ҳам даҳлдор томони бордир. Фаустдаги биқиқликдан, чеklangанликдан норозилик, — инкор руҳи бу кунларимизнинг термини билан айтганда, ракетаносителга ўхшайди. У Фаустни инсониятнинг, инсоният тарихининг, гўзалликлар оламининг ечилмаган муаммолари сари — амаллар ва ҳаёлий парвозлар сари ундайди.

Фауст шундай образки, у икки буюк онанинг сутидан эмган ва тарбиятидан шакланган. Бу онанинг бири немис халқи ва унинг оғзаки ижодиёти бўлса, иккинчиси Гётеннинг юксак шоирона ҳаёл қуввати ва тенгсиз салоҳиятидир.

Мана шу икки адабий ва ижтимоий онанинг иқтидоридан ярагани учун ҳам Фауст бутун немис халқини уйғотувчи, унинг онгини босиб ётган феодал тарқоқлик, руҳий қашшоқлик кулларини зўр бўрон бўлиб уфуриб юборувчи, олам сирларини англашга, юксак изланиш руҳи билан яшашга ўргатувчи ва чорловчи зўр тимсол кучига эга образга айланиб кетган. У моҳият-эҳтибори билан жаҳон адабиётининг Прометей, Дон Кихот, Гаргантюа, Фарзоди, Кўҳдан сингари улуғвор образлари қаторида туради.

Фаустнинг образ сифатида гоят мураккаблигининг, қиррадорлигининг илдизларини аввало унинг яратувчисидан қидирмоқ керак. Бу образнинг белгисиз эҳтиросларга ва белгисиз тафаккур қўвватига эгаллиги, олам камолоти ва тартибнинг ҳикматларини англашга чанқоқлиги ва борлиқ коинотнинг ҳақиқатини топишга интилиши, айни чоқда тирик ҳаёт неъматлари ва лаззатларидан баҳра олиб яшаш, ўзини инсон сифатида тўла, ҳар томондан намоён бўлган ҳолда кўриш иштиёқи — буларнинг бари том маънода Гётеннинг инсон ва ижодкор сифатидаги изланишларининг намоён бўлишидир. Шоирнинг идеаллари унинг Фаустига кўчгандир. Гётеннинг улкан рамзий суратга эга бўлган иккинчи образи Мефистофель эса тубанлик, разолат, бузғунчилик тимсоли. У инсонни ақл ва идрокдан маҳрум қилиш, уни ёлғиз кўр, бузғунчи туйғуларнинг қулига айлангириш ва оқибат, ҳашарот каби эзиб ташлаш, коинот саҳифасидан инсон номини мавжудот сифатида тамомила ўчириб ташлашга жазм қилган. У одамзод ўзига таслим бўлишини истайди. Ва бу ниятига ийиба бўлажағига заррача шубҳа қилмайди.

Асарда Инсон — Фауст билан унинг ғаддор душмани Шайтон — Мефистофель ўртасида — кўк иблиси билан ер фарзанди ўртасида

тинимсиз кураш боради. Фауст — бу қарама-қаршиликлар кўпириб ётган уммондир. У олам асрорларини билиш, инсонлик сифатларини бутун буюкликда намоён қилишга, ҳурликка интилади. У бепоён табиат билан воҳидлик ва уйғунлик топиш, унинг беқисс гўзал кучоқларидан баҳра олишни истайди. Ва ўзини бунга ожиз сезган чоқларда ўлим шарбатини ютгиси келади. Фауст бениҳотга шоирона, олижаноб образдир. Унинг табиат, олам, одамзод, кoinотга қарашларида улуғвор гуманистик руҳ сезилиб туради. Фауст фавқулодда тасаввур кучига эга. Унинг хаёли ойнасида тирик олам ўзининг бутун гўзаллиги билан намоён бўлади. Бу гўзалликларнинг баридан баҳраманд бўлгиси келади. Қаноатсиз суратда қанот истайди.

Оладинда ёруғ кун, ортда қаро тун —
Остимда поёнсиз ложувард уммон...
Нечук қанотим йўқ, нечун йўқ, нечун?
Кўнгил парвоз истаб талпинади, — бу —
Барча одамзодга қадрдон туйғу.

Ва китобийликдан, биқиқликдан безган Фаустга Шайтон шундай қанот ваъда қилади. Унга оламнинг барча лаззатларини тортиқ қилиш истагини билдиради. Фауст агар мен онлик лаззатларга берилиб, ётган дамни улуғлаш билан яшайдиган бўлсам, дамларга қул бўлиб қолсам, унда меннинг бутун инсонлик ихтиёрим шайтон кўлига ўта қолсин дейди. Инсон фарзанди шу тариқа Шайтон билан қон ила битилган шартнома тузади.

Мефистофель — том шайтон. Унинг барча қилиқлари, гаплари, фикрлари шайтоний. У одамзоднинг ақли қисқа, у судралиб ўтишга маҳкум, ҳаёт унга берилган омонат тортиқ, шунинг учун тирик экансан майшат қилиб қол, деб Фауст юрагига қутқу солади. Мефистофель шу тариқа аслида шайтон эмас, маълум бир тонфа одамларнинг фикрлари ва қарашларини жам ҳолида ифодалаган йиғма образга айланади. Шайтон ўзига мустақил эмас. У одам ичидадир. Одамзоднинг ва табиатнинг кўр бир қутбидир. Мефистофель шу қадар мураккаб образки, унинг заминда шоир юклаган барча фикрларни шунчаки тушунтириб ўтиш ва қолига солиш қийин. Мефистофель тилида гоаят ўткир, истеҳзо билан сугорилган, исёнчи мушоҳадалар қаторида масхарабозлик, лўттибозлик аломатлари ҳам қоришиб ётади. У Фаустга — инсонларнинг изловчан бир руҳига охир-оқибатда унинг қалбини қўлга киритиш учун турли одамларни кўрсатади. Тафаккурини қайрайди. Евуз куч оқибатини англамаган ва ўзи

истамаган ҳолда тараққиёт йўлида хизмат қилади. Мефистофель Фаустни қўлга олганда шундай деб тантана қилади:

Нимадир тафаккур, инсон қудрати!
Йўқ энди сен учун улар қиммати.
Ўзи алдамоққа йўл берсанг, инсон,
Менинг қўлимдасан шунда бегумон.

Фауст Мефистофелдаги илоҳий қудрат воситасида тирик оламнинг ўзи билмаган, ўзи кўрмаган ва ўзи татимаган барча гомонларини туйиш, идрок қилиш ва инсон номини янада улуғлашга қарор қилади. Асарнинг мана шу буюқ фалсафий тугуни ўзига жуда йирик масалаларни йўлдош қилиб, ечим сари шитоб билан боради. Гёте шайтоний куч таъсирида йигитлик қувватини орттирган, классик шарқ қаҳрамонлари каби замин қаърида кўзгуда тенгсиз бир малак суратини кўрган Фаустнинг ўн тўрт яшар соҳибжамол Маргаритага тушган ишқи, бу ишқнинг шайтон туфайли даҳшатли якун топганлигини қалбларни чексиз ларзага солиб чизади.

Лекин Фауст тенгсиз ўқубатлар қаршисида тақдирга тан бериб, енгилмайди. У қийноқлар, шармисорликлар гирдобида қолган ёрини қутқариш учун шиддат билан отилади. Иблисни лаънатлаб, уни Маргаритани қутқариш учун ёрдам беришга мажбур қилади. Шунда Инсон ўзининг маънавий, руҳий қудрати билан намоён бўлади. «Фауст»нинг биринчи ва иккинчи қисмлари воқеалари ўртасида (бу ерда трагедиянинг қисмларга бўлиниши соф шартли бир ҳол эканлигини ҳам таъкидлаб ўтайлик) ажойиб мутаносибликлар ва оҳангдошликлар борлигини кузатишимиз мумкин. Бу мутаносибликлар айниқса, Фауст дунёқарашидagi рўй берадиган ўзгаришларнинг асосий нуқталари билан боғлиқ, дейиш ўринлидир. Чунончи биринчи қисмда Фауст ўзини ҳаракат ва интилишлари бениҳоя чекланган, ҳар жиҳатдан бўғиқ бир муҳит ичра қолиб кетган одам деб санайди. Шу жиҳатдан ўзини буюқ коинот ичра чувалчангга таққослайди. Умрим чанг, магор босиб бенаф ўтмоқда, деб қаттиқ изтиробга тушади. Кўзларига ҳамма нарса буткул бир ғубор оғушида кўринади. У минглаб китоблар маънисини чаққан бўлса-да, бироқ табиат қулфини очолмаганлигидан оғир ўкинчга тўлади. Ва «Мерос сақламоққа лойиқдир фақат, Ўзи ҳам бир мерос қолдиргувчи зот», деган хулосага келади.

Фауст ўзида шундай мерос йўқлигидан ёхуд жуда кам эканлигидан қайғуради. Шунда кўзларига оғу тўлдириган шиша оҳанграбо бўлиб туюлади ва ижодкорнинг бирдан-бир нажоти ўлим шарбатини ичиш деган гўлосага келади. У заҳар тўлдирилган қадаҳни сип-

қорай деб турганда, илоҳий бир қўшиқ саси келади ва бу қудратли садо уни асир қилиб қўяди, дилида яшашга ишонч уйғотади. Қўшиқ садоси унинг қалби ва иқтидорида яшириниб ётган қудратли изланиш руҳини қайтадан тирилтиради, яна унинг ёдида ёшлик ва баҳорнинг шавқи, саодати уйғонади. У ўзини халқ ичига уради ва халқнинг соғлом, безавол руҳидан мадад олади, инсон эканлигини қайта кашф этади. Худди шундай, Фаустдаги умидларнинг сўнган ҳолатини биз Гретхеннинг фожiali қисматидан сўнг учратамиз. Фауст қизнинг пок ва самимий муҳаббати оғир укубатлар билан якунланишида ўзининг қанчалар айбдор эканлигини яхши ҳис қилади ва бу ҳиссиёт уни иккинчи марта чуқур руҳий тушқунлик қучоғига ташлайди. Иккинчи қисмда уни бу бош-кети кўринмас руҳий азоблардан яна табиатнинг, жонли ҳаётнинг умидбахш ва яшартиргувчи кучлари қутқаради. У шалолаларнинг шиддатли гулдириси ва офтобнинг азалий нурларига, камалакларнинг анвойи товланишларига тикилиб ётиб, иккинчи бор тирилади. Бу руҳий тирилиш поғоналари асарнинг якунида яна бир бор зўр куч билан жанрланглайди. Фауст гўё хаёлан инсоният тараққиёти ва тарихининг катта босқичларини босиб ўтиб, чинакам бахтини, оини улуглашга арзийдиган бахтини жонли ҳаёт ва жонли меҳнат қучоғига қайтиб топади. У ҳаётда яхшилик ва тараққиёт учун кураш ҳеч қачон тўхтаб қолмаслигига комил ишонч билан оламдан ўтади. Шу ишонч шайтонларни, уларнинг барча бирлашган кучларини мағлубиятга олиб келади. Гёте тақинида Инсон қалби Шайтон қўлига эмас, абдий тирик табиатнинг ҳукмига ўтади.

Иккинчи қисмида Гёте ўз қаҳрамонини инсоннинг камолот босқичларидан бир-бири олиб ўтади дедик. Фауст афсонавий соҳибжамол Еленани излаб Мефистофель ва Гомункул ёрдамида қадим Грециянинг Фарсал далагарига боради. Гўзал Еленанинг висолига ноил бўлади. Улар орасидаги хаёлий бир муҳаббатдан худди Фауст каби бетинч ва гоятда исёнкор Эвфорион дунёга келади. Фаустнинг қадамларини кузатар эканмиз, Гёте ўзининг қудратли қалами билан турли афсонавий мавжудот ва маҳлуқотлар оламини кўз ўнгимиздан олиб ўтади. Табиат ва инсониятнинг босиб ўтган йўллари-ни кўз ўнгимизда бадий гавдалантиради. Бу тараққиёт улкан чумолилардан тортиб, буюк ҳақим Фалес ва Анаксагор ҳамда уларнинг ғояларига, хаёлий нимфалардан тортиб, беқиёс гўзал Еле-вагача — барини ўзга ичига қамраб олади. Гётенинг даҳоси бу манзара ва воқеаларни — уларнинг умуминсоний моҳиятларини рамзий суратда ўз замонасининг ижтимоий ҳодисалари билан боғлаб юборади. Тасвирланган тарих ҳодисаларига Гётенинг юклаган рамзий маънолари шу қадар қуюқки, уларни англаб етиш китобхондан чуқур ва муҳаббатли меҳнатни талаб қилади, рамзаларнинг гоятда му-

раккаблиги, эҳтимол, асарнинг маълум бир камчиликларини туғдирар, лекин шуниси муҳимки, китобхоннинг меҳнати унга маънавий жиҳатдан доимо чуқур ва қониқарли самаралар бериши шубҳасиздир.

Эвфорионнинг ҳалокати асарнинг иккинчи бўлагидаги фантастик сюжет чизикларига яқун ясайди Елена кўкларга кўтарилиб ғойиб бўлади. Шунда биз Фаустни бу дунё ишларига боши билан шўнғиган ҳолатда кўрамыз. У икки императорнинг урушида қатнашади ва Мефистофель кўмагида қонуний императорнинг ғалабасини таъминлайди. Император унга ўз талабига мувофиқ денгиз бўйидаги ботқоқ ва чалчиқ ерларни ҳаёда қилади. Фауст бу ерларни зўр ғайрат билан ўзлаштира бошлайди. Қирғоқни денгиз сувларидан тўсиб, улкан тўғон ва дамбалар қуради. Унинг учун энди бутунлай янги ва ўзгача фаолият майдони очилади. У денгиз пойида топталиб ётган ерларни Инсонга хизмат қилдиришга, яъни йўқни бор этишга эмас, борни меҳнат билан янада гўзалроқ, фойдалироқ қилишга аҳд этади. Бу Фауст учун тўсиндан бўлиб қолган, кутилмаган ўзгариш нишонаси эмасдир, албатта. Биринчи қисмдаги Фауст «Аввалда Сўз бўлган» жумласини қандай таржима қилганлигини эслайлик. У бунини «Даставвал Амал бўлган» деб таржима қилганди. У юксак хаёл ва юксак амал кишини бўлганлигидан ҳаракатсиз, хаёلسиз, амалсиз, ўзгаришларсиз ҳолат унинг учун буткул ётдир. Шунинг учун ҳам, асар якунларида у Мефистофель билан баҳслаша туриб, менинг омирим — меҳнат ва амалдир деган сўзларни яна тақорорлайди ва шу омилини самараларга ёр қилиш пайига тушади. Бу Фаустнинг табиати шоир томондан зўр динамизм билан ишланганлигини кўрсатади. Шундай қилиб, Фауст билан Мефистофельдаги инкор руҳи ўртасида чуқур тафовутлар бор. Фаустдаги инкор руҳи яратиш, тараққиёт мақсадларига хизмат қилади. Бу руҳ — ҳақиқатни англаш руҳидир. Ҳақиқатга этиш руҳидир. Бу ҳақиқатга, — Фауст ва Гёте англаган ҳақиқатга деб ўтайлик, — тинимсиз кураш билан етилади. Ҳақиқат эса бу — ҳаёт ва ҳурлик демокдир. Асар финалида Фауст озод заминда озод инсонларни кўриш тилаги билан жон беради. Инсон озодлик ва иқбол учун курашдан тўхтамас экан, шундагина у онларга тўхта деб айта оламан деб хитоб қилади. Бу Фаустнинг тилида тараққиёт асло тўхтамайди деган олий бир фалсафий муддаодир. Айтганимиздек, Фаустдаги инкор руҳи инсониятнинг олижаноб мақсадларга хизмат қилса, Мефистофелнинг инкори туғилиб келаётган капитализмнинг даҳшатли иллатларини юзага чиқаради. Бунини англаш учун унинг зўр савдо флотини тузиб, денгизларда ғайрат билан қароқчилик қилганлари ва айниқса, чол-хампир Филемон ва Бавкиданнинг ерларини тортиб олиб уларни хонавайрон қилганларида ёрқин кўринади.

Мефистофелнинг ҳаракатларига қарасангиз, унинг ҳаракатларида оёққа босиб келаётган капиталистнинг ғайрати ва тажовузкорлигини, аёвсизлиги ва ғадрдорлигини кўрасиз. Баҳса инсониятнинг тараққиёт учун хизмат қилувчи кучлари енгди. Бу буюк немис адабининг кўзлари келажакни худди Фауст каби ёрқин кўрганлигинини зўр далилидир.

Фауст асарининг бир ўрнида Вагнер билан тарих, тафаккур, ҳалоллик инсон қадри хусусида баҳслашаркан, «Ва лекин бўлмас фикр ва туйғу, юракдан юракка йўл йўқдир асло», деб айтади. Гётенинг «Фауст»и фикр ва туйғуларнинг гоҳо сокин кечган, гоҳо фавқулодда тугенли ифодаларга бой умуминсоний қимматга эга бўлган асардир. Шунинг учун ҳам ундаги инсонпарварлик, табиат ва ҳаётга меҳр-муҳаббат, ахтармоқ ва билмоққа ҳавас, иблисликларга нафрат ғоялари қайси замон, қайси элда бўлмасин, юракларда доимо акси садо топади. Инсонлик шарафини баланд кўтаришга, разолатга элтувчи шайтон васвасаларини маънавий гўзаллик билан енгишга чорлайди.

Ўзбек шеърисига классик немис шоирининг шоҳ асарини олиб кирган, ҳар бир сўзи халқ ҳикматидай ҳаракатчан, фаол қувватга эга бўлган Гёте даҳосини ўзбек шеъри заминиде юксалтирган Эркин Воҳидов асар таржимаси устида узоқ меҳнат қилди. Ва журъатичалик катта муваффақиятга эришди. Таржимеда сатрларнинг мағзи тўлиқ ва уларда жонли фикр томири уриб туради. Трагедияда Гётенинг шеъри кўтаринки романтика билан, фалсафий теранлик ва киноя-сарказм билан тўлиқдир. Таржимон асарнинг мана шу кўп оҳанилигини — полифониясини нозик англайди. Шуниси қувонарлики, у мураккаб образларнинг мураккаб тилини яхши тушунади. Ва уларни ўзбек тилининг бой воситалари билан гавдалантириб беришга эришади. Шунинг учун ҳам биз Фауст ва Мефистофель сингари асарнинг бош образлари моҳиятига, улар тафаккурининг барча катта-кичик сўқмоқларига равон етиб борамиз.

Эркин Воҳидов «Фауст»да Гёте истифода қилган барча ранг-баранг шеърый шакллари, қисқа вазили халқ қўшиқларидан тортиб мураккаб итальян октавалари ва терциналари, қадимий юнон шеъри шаклларигача тўла сақлайди, вази ва қофияларда баркамолликка эришади.

«Чинакам дид,— деб ёзган эди Пушкин 1827 йилда ёзган мақолаларидан бирида,— бирон сўз ёки сўз тартибини инкор қилишда эмас, балки уйғунлик ва мутаносиблик туйғусида қўрқинади»¹. «Фауст» каби инсоният даҳосининг ўлмас асарларини таржима қилувчи-

¹ Пушкин — критик, Гослитиздат, Москва, 1950 г. стр. 121.

ларда ҳам мана шундай оригиналга нисбатан уйғунлик туйғуси бўлиши шарт бир гапдир. Шусиз оригиналнинг бирон қатор шеъри ҳам таржимонга бўйсунмаслиги шубҳасиз.

«Фауст»нинг қўлингиздаги таржимаси шоиримизда сўзга нисбатан шундай гўзал туйғу борлигини намойиш қилиб турибди. Қолаверса, бу ўзбек таржимачилик анъаналарининг, ўзбек таржима мактабининг улкан муваффақияти, муваффақиятларининг давомчидир. Шу тариқа, тўла ишонч билан айтиш мумкинки, шоир Гёте асарининг руҳи ва колоритини ўзбек тилида беришга эришган. Таржимада бугунги ўзбек шеърининг камолотини тилимизнинг гўзал ва қудратли имкониятларини намоён қилган. Вазнларнинг ритмик товланишлари, барча ўринларда тўлиқ, топилма қофияларга бойлиги, маъно юклаган сўзларнинг бадий порлоқлиги, умуман шеърининг ўзбекча тиниқ ва табиий жаранглаши — буларнинг бари ўзбек шоирининг топқирлиги, демакки, кашфиётдан дарак беради. Фауст айтади: «Чинакам иқтидор йўқ бўлган жойда пешона теридан қанчалик фойда?!» «Фауст» таржимаси бунинг акси: у чинакам пешона тери ва ёрқин иқтидорнинг самарасидир. Ва бу самара узоқ замонлар ўзбек шеъри учун ҳам, унинг шоири учун ҳам фахр бўлиб қолажак. Мен мақолани академик Воҳид Зоҳидовнинг мана шундай асарларни кўзда тутиб китобхонларга қарата айтган қуйидаги ажойиб мурожаати билан якунлашни истардим: «Ол, азизим, уларнинг мангу барҳаёт ва ҳаётбахш дурдоналарини. Олибгина қўймай, ўзингни қил, ўзлаштир, тўлалигича баҳраманд бўл улардан. Бу соҳада замон талаби даражасида бўлиш ва улкан истиқбол савиясига кўтарилиш учун бундан бошқа йўл йўқ». Бинобарин, йўлларнинг энг олижаноб, самарадори шудир. «Фауст» ҳам шу йўлда зўр йўлдош бўлолади. Чунки ҳамма буюк асарлар каби у-да барча замонларга ҳамоҳанг бўлиб кириб боради.

Иброҳим Гафуров

ИЗОҲЛАР

Гёте «Фауст»нинг иккинчи қисмини 1830 йилда ёзиб тугатган.

ВИРИНЧИ ФАСТ Хушманзара жой

Сабо арфаси (Эол арфаси) — Эол — шамоллар эгасидир. Сабо арфаси Эол номи билан боғлиқ. Эол арфасининг торлари сабо эсан чоғларда куйлар экан.

«Аҳли дарда эльфлар чин бўлмай хайрихоҳ» — эльфлар — қадимги немис афсоналарида ҳаво, ер, ўрмонлар ва одамларнинг уйларида яшовчи табиат руҳлари (фаришталари). Эльфлар деганда, кишиларга хайрихоҳ, енгил, ҳавоий мавжудотлар назарда тутилади. Эльфлар ойдин кечаларда рақсга тушиб, қувноқ қўшиқлар айтишар экан.

«Сиз унга бўлини порвона. Меҳру шафқатингиз кўргузиб яна — Хаста бу жонига берингиз ором. Виждон азобидан юрак бағри хун...» — бу сўзлар билан Ариэль Фаустнинг бошига тушган оғир синоқлар, Гретхен воқеаси билан боғлиқ бўлган виждон азобларига ишора қилмоқда. Иккинчи томондан, Гёте бу мисралар воситасида трагедиянинг қисмлари ўртасидаги воқеаларни бир-бирига чамбарчас боғлаб кетади.

«Истифода этинг, — тўрт қисмлик тун...» — Рим вақт ҳисобига кўра кеча тўрт қисмга бўлинади.

«Оралар берди дарак...» — Оралар — юнон-рим мифологиясида вақт илоҳлари. Улар қуёш худоси Фебнинг офтоб аравасига йўл очиб кўк тоқининг дарвозаларини кундуз сари очар эканлар.

Феб — юнон мифологиясида қуёш худоси.

«Туманлар ичидан турғувчи саҳар» — сўзлари билан бошланувчи Фаустнинг бу монологи италян шеъринг вазнларидан терцинада ёзилган. Терцина — учлик демак бўлиб, унинг махсус қофия тузуми мавжуд. Фауст офтобни абадий ва мутлақ ҳақиқатнинг тимсоли

каби англайди. Бу ҳақиқатга инсон ноил бўла биламайди. Зотан, инсонга ҳақиқат унинг табиатдаги, кишилик ҳаётидаги турлича шаклларда намоён бўлувчи зуҳуроти орқалигина намоён бўлиши мумкин, деб англайди.

ИМПЕРАТОР САРОЙИ

«Ҳам манфур, ҳам марғуб биз учун надир?» — Саройга маълум бир вақтга масхаравоз бўлиб кирган Мефистофель шеърӣ жумбоқ айтаётир. Унинг жумбоғидан аҳмоқлик деган жавоб чиқиши керак.

«Салтанат юлдузи шод этиб бизни. Саодат буржида намоён бу-кун» — қадимги замон мунажжимларининг тушунтиришларига кўра, кўкда юлдузларнинг жойлашуви, Қуёш ва Ой манзилларидаги турли ҳолатлари ўз навбатида ердаги ишларга, кишилар тақдирига, ўрнига қараб бахт ёки бахтсизликка сабаб бўлар эмиш. Юлдузи иссиқ деган гап шундан. Еки бу ўринда императорнинг, юлдузлар саодат буржида порлаб бизга бахт тиламоқда, дейиши ҳам шундан.

«Ниқоб базми...» — подшоҳлар ёки киборлар саройида аён ёхуд киборлар чеҳраларига турли шакллардаги ниқоблар кийиб қатнашадиган зиёфат-базм.

Гвельф ва гибеллинлар — ўрта асрларда Италия сиёсий ҳаётида зўр маъқега эга бўлган икки ҳукмрон партия. Гвельфлар папа тарафдори бўлса, гибеллинлар подшопарастлик йўлини туганлар.

Зухро — Венера, Миррих — Марс, Муштарий — Юпитер, Кайвон (Зухал) — Сатурн сайёралари. Мунажжимларнинг таълимотига кўра, Қуёш — олтинни, Меркурий (Уторид) — симобни, Зухро — мисни, Ой — кумушни, Миррих — темирни, Муштарий — қалайни ва Сатурн — қўрғошинни англатар экан.

«Аравун гиёҳин йўлар бўлса ким, Кимнинг қора итга учди хаёли...» — Аравун — Туркманистон, Урта Ер денгизи ҳавзаси, Ҳимолойда ўсадиган кўп йиллик, барглари йирик, меваси қаҳрабо тусли ноёб мандроғора ўсимлиги. Унинг илдизи шавқ қўзғайди, деган гаплар жуда эскидан бери юради. Яна қадим ривоятларга қараганда, йирик-йирик илдизи ерда хазина бор бўлган жойни қўрсатиб берад эмиш. Аравун илдизини фақат қора кучук кавлаб олиши мумкин экан...

«Бирмиллар чирибди, май бўлмабди кам»... — Мефистофель ўзини тинглаётганларни лақиллатмоқда. Бирмил — оғочдан бўлган май сақланадиган идиш. Май жуда қадимдан сақланаётган бўлса, унинг қуйқалари тошга айланиб, оғоч чириб кетса ҳам, сақланиб тура берад эмиш.

«Мен уларга иксир берардим, аммо...» — иксир — бу ерда фавқуллода таъсир кучига эга бўлган бир модда.

Алмон йўлкаси — Германия.

«Упиб қутлуғ бобо башмогин...» — қутлуғ Бобо — Рим папаси назарда тутилмоқда.

Флоренция — Италиянинг қадимий шаҳарларидан бири.

Цереранин савғоси... — **Церера** — юнон-рим мифологиясида деҳқончилик илоҳаси.

Геофраст — эраמידан илгариги 372—287 йилларда яшаган юнон файласуфи ва табиатшуноси, фан тарихининг биринчи ботаникларидан бири. Унинг тўққиз китобдан иборат «Усимликлар тадқиқоти» ва «Усимликлар сабабияти» асарлари машҳурдир.

Теорба — қадимий мусиқа асбобларидан. Уд.

Полишинеллар — алмойи-алжойи кийиниб, қийшанглаб ўйин кўрсатувчи масхарабозлар тоифаси.

Уч назокат... — қадимги Рим мифологиясида булар гўзалликнинг уч илоҳаси бўлиб, уларнинг исмлари Аглая, Гегемона, Ефросина эди.

Паркалар — қадим юнон мифологиясига кўра *паркалар* — инсон қисматларига ҳоким илоҳалар. Улар афсоналарда ҳаёт ипларини йиғираётган ҳолда тасвирланганлар. Паркаларнинг бири ҳаёт ипини тўқиган, иккинчиси йиғириб турган, учинчиси кенжа *Клото* тўқиш билан машғул бўлган. Қари *Атропос* эса ипларни кесиб турган.

Герольд — ўрта асрларда Ғарбий Европа мамлакатларида қирол ҳамда йирик феодалларнинг саройларида жарчи, церемонимейстер. Улар байрам ва зиёфатларни бошқариб турганлар, келаётган меҳмонлар ҳақида хабар берганлар. **Герольд** — хонлар саройларидаги уdayчи вазифасига тўғри келади.

Фуриялар — Гётенинг масхарад-базмдан кузатган мақсади жамиятнинг турли табақаларини уларнинг энг белгили томонлари билан тасвирлаш ва инсон ҳаётининг муҳим бир томонларини очиб беришдир. **Фуриялар** бу ерда инсонни ҳалокатга гирифтор қилувчи ёвуз ҳирсий кучлар — қасоскор илоҳалар тарзида тасвирланади. Улар ташқи томондан ёш ва жозибали кўринсалар-да, лекин ботинларида инсонга нисбатан бузғунчилик яшириниб ётади. Шунинг учун ҳам, Герольд «бу ҳурлар илондир илон» демоқда. Юнон мифологиясида фурияларнинг исмлари *Алект*, *Тизифона* ва *Мегера*дир.

Асмодей — Товит ҳақидаги яҳудий афсонасига кўра («Таврот») Товитнинг қаллиги Сорага совчи юборган етти кувёни ҳалок қилган иблис. Оилага бузғунчилик ва талафот келтирувчи деб саналади.

«**Пўшт**, янги меҳмонлар келмоқда бизга...» — Герольд хабар бераётган меҳмонлар давлат ташкилотини англайди. Давлат ҳокимияти — Фил қиёфасида гавдаланади. Унинг устида келаётган Нусрат — ғалабадир — у давлат барқарорлигининг асоси. Унинг бўйида давлатни бошқариш мезони бўлган *Донолқ* тамғаси бор. Икки томонда келаётган асиралар *Қўрқув* ва *Умиддир*. *Қўрқув* — ҳамма

нарсадан чўчиб турувчи консерваторлар рамзи, иккинчиси — барча нарсага осонлик билан эришмоқни хаёл қиладиган прогрессчилардир. Давлатни идора қилгувчи Дониш уларни ўз илгида тутиб туради.

Зоил ва Терсит — ичи қоралик билан машҳур бўлган икки одамнинг исми. *Зоил* — милоддан илгариги III асрда яшаган ва *Хомер*ни ёмонлаб ном чиқарган юнон тилчиси. *Терсит* — *Хомер*нинг «Илиада» достонидаги кулинч ва ҳасадгўй персонаж. Бу ўринда *Зоил* ва *Терсит* қиёфасида Донишнинг зидди тарзида *Мефистофель* намоён бўлмоқда.

Герольд хабар бераётган тўрт отлиқ арава давлат бойлигини билдиради. Унда бойлик худоси *Плутус* (*Плутон*) жойлашган. Бу ерда *Фауст* *Плутус* қиёфасидадир. Аравага аждаҳолар қўшилган. Афсоналарга кўра аждаҳолар ер ости хазиналарини қўриқлар эканлар. Аравани бошқараётган жиловдор бола — пайк — шеърят тимсолидир. Гёте бу билан, шеърят фаровонлик ва адолат ҳукмрон бўлган мамлакатда гуллаб-яшнайдди, деган ғояни илгари суради.

Жиловдор сочаётган нарсалар орқали санъат асарлари назарда тутилади.

Ориқ хасис қиёфасида ҳам *Мефистофель* чиқаётир.

«*Энг олдинда улуг Пан...*» — *улуг Пан* — табиат илоҳидир. Унинг ниқобида император кўринади.

Фавнлар — юнон мифологиясига кўра ўзидан ёввойи бир ҳирсини мужассамлаштирган ва фақат ҳайвоний ҳирсининг ҳукмига тобе бўлган ҳаррос ўрмон мавжудотлари.

Сатирлар — ҳирсининг қуллари. Улар эчки туёқли қилиб тасвирланган.

Гномлар — герман афсоналарига кўра тоғлар ва тоғлар остида яшайдиган, ер ости бойликларига ҳукмронлик қиладиган пақана жуссали санамлар. *Гномлар* Европа адабиётларида кон чироқларини кўтариб турган ҳолда тасвирланганлар.

«*Кобольдлар ҳамроҳимиз...*» — шимол халқларининг тасаввурларича, гўё уй хўжалигига қарашадиган уй фаришталари ҳам бор эмиш. *Кобольдлар* шундай уй фаришталари саналиб, улар уйга ва уй бекаларига меҳрибонлик қилади деб тушунишган.

«*Войдаланур муфлислар...*» — *муфлислар* — камбағал бечоралар, қашшоқлар.

Улканлар — фақат ўз манфаати йўлида иш кўрувчи ва бу билан давлатни ичдан емирувчи арбоблар назарда тутилади.

Нимфалар — антик мифологияда иккинчй даражали илоҳалар. *Нимфалар* табиат кучларини мужассамлантирганлар. Сув нимфалари — наядалар, тоғ нимфалари — оредалар, ўрмон нимфалари — дридалар, дала, ғор нимфалари ҳам бўлган. Улар ёш аёл қиёфасида тасаввур қилинган.

САРОЙ ВОҒИ

«Етар Фетиданинг қулоғига ҳам...» — Фетида — денгиз нимфаси. Пелей — Фетиданинг эри, Ахиллнинг отаси: Мирмидон подшо- си. Пелей ўлгач, Фетида уни Олимп худолари қаторига киритишга ҳаракат қилганди.

Ландскнехт — ўрта асрларда Европада ёлланган аскарлар.

ҚОРОНҒУ ЙУЛАК

«Парис билан Еленага мен...» — қадимги юнон афсоналарида Елена — Зевс билан Леданинг қизи бўлиб, тенгсиз ҳусн соҳибаси бўлган. У Спарта подшоиси Менелайга узатилган. Менелай жангга кетганда, уни Троя шаҳзодаси Парис ўғирлаб қочган. Машҳур Троя урушига шу Еленанинг ўғирланиши сабаб бўлган экан.

«Тили олмақ уларни душвор, Улар — Момо...» — Гётенинг биографларидан Эккерманинг ёзишига қараганда, шоир момолар ҳақидаги афсонани Плутархнинг «Марцелнома» асарида ўқиган. Бунақа ёзилишича, Сицилидаги шаҳарлардан бири Энгимда галла- ти, нимаълум илоҳаларга бағишланган ибодатхона бор экан. Улар «Момолар» деб аталар экан. Гёте ўзининг ҳамма нарсаларнинг ибти- доси бўлган аввал ғоялар ҳақидаги фикрини шу «момолар» восита- сида аниқлашга тиришган. Маълумки, Гёте ўзининг барча ғоя- ларини поэтик образлар воситасида гавдалантиришга ҳаракат қиларди. Гёте эргашган Платоннинг таълимотига кўра, энг аввал жисмсиз ибтидоий ғоялар бўлган. У ғояларда бўлажак нарсаларнинг суратларигина берилган. Кейин дунё бир бутун ҳолда шу ғоялардан туғилган.

Неофит — янги шогирд, бирон оқимнинг янги тарафдори.

Мистагот — қадимги диний мистик ҷамиятларнинг бошлиқлари.

«Бориб мазбаҳ ёнига сен тез...» — калит ва мазбаҳ уч оёқли асбоб (тиргак). Ўрта аср сеҳргарлари халойиқнинг кўзини бўйлаш учун ишлатган асбоблар.

«Бахур дуди ўрлиб фалакка...» — яъни қурбонлик дуди.

ЧАРОҒОН ЗАДЛАР

Руҳ чақиритиш саҳнаси доктор Фауст ҳақидаги немис халқ ривоя- тлар китобидан олинган. Ривоятларда нақд қилинишича, Фауст Искандар ва унинг хотини руҳини, сўнг соҳибжамол Елена руҳини чақиритиб императорга намоён қилган экан.

«Дин, эътиқод учун ёқилган гулханлардан тушган бу кўмир...» — Ўрта асрларда европа инквизиторлари томонидан ёқилган гулханлар.

дан қолган кўмирлар мўъжиза кучига эга деб ҳисобланган. Товламачилар уларни яширин суратда йиғиб, авомга қимматга пуллаганлар.

Ф О Р И С Л А Р З А Л И

Мулаққин кўшики — саҳнада суфлер жойи.

«*Бамисоли қадимий Атлант...*» — афсоналарга кўра, тенгсиз баҳодир Атлант кўк тоқини ўз елкасида кўтариб тураркан.

«*Эндимион, Диана мисол...*» — юнон-румо мифологиясида Эндимион жуда ҳушсурат, ёш овчи қиёфасида тасвирланади. Ов ва Ой илоҳаси Диана уни ғоятда севар экан.

«*Еленанинг ўғирланиши*» — эрамининг V асрида яшаган александриялик шоир Калифоснинг асари.

И К К И Н Ч И Ф А С Л

1827—1830 йилларда ёзилган.

Ф А У С Т Н И Н Г Г О Т И К У С Л У Б Д А Қ У Р И Л Г А Н Б А Л А Н Д Р А В О Қ Л И У И И

Фамулус (лот.) — профессор ҳузурида ёки лабораторияда илмий ёрдамчи, ходим.

Сомез — тингловчи.

Бакалавр — кичик илмий унвон. Бу асарнинг биринчи қисмида Мефистофелдан дарс олиб кетган шогирддир. У энди жуда ўзгариб қолган.

У Р Т А А С Р Р У Ҳ И Д А Г И Ҳ У Ж Р А

Гомункул — кимёгар Вагнер томонидан шиша идишда етиштирилган сунъий одамча. Одам нави. *Хомункулус* — лотинча одамча демакдир. Урта аср Ғарб кимёгарлари шундай одамни сунъий суратда яшаш мумкин деган фикрни илгари сурган эдилар. Хусусан, Гёте мана шундай фикрлар билан чиққан ўрта асрнинг машҳур ҳакими Феофраст Парацельс асарларини ўқиб, ўз асарида сунъий одам қиёфасини яратиб фикрига келган. Гомункул онг ва овозга эга бўлса-да, лекин тўла қонли одам даражасига етмаган. У фавқулодда тасаввур, ақл ва интилишларга эга бўлган мажозий образ. Гомункул худди Мефистофель каби стихияли кучлар тимсоли деб қаралади. У ўзида инсониятнинг камолотга интилаётган бир босқичини мужассамлаштиради.

«Оқар Пеней мавжли ва гўзал...» — Грецияда Фессалия вилоятида Олимп ва Осса тоғлари орасидан оқалиган дарё.

Фарсал — Юлий Цезарь эрамыздан олдинги 48-йилда Помпей аскарларини тор-мор қилган шаҳар.

МУАВЗАМ ВА ЛЬПУРГИЯ КЕЧАСИ

Бу кўринишнинг қатнашчилари юнон мифологиясининг қуйи босқичдаги стихияли илоҳаларидир. Булар комна тартиботга эга бўлган оламнинг биринчи босқичларини яратган қоронғу кучлар бўлиб, улар яратган оламнинг чўққисида, шу яратувчиликнинг натижаси ўлароқ гўзал Елена туради.

Қоронғу кучлар ўзларининг камолот сари ҳаракатларида уч босқични босиб ўтадилар. Энг қуйи босқичда табиатнинг даҳшатли ҳамда ваҳший кучлари, ақл бовар қилмайдиган мавжудотлар — фавқулодда улкан чумолилар, аждарлар, сфинкселар туради. Иккинчи юқориқ босқичда ярим худолар, от одамлар, сув парилари образи туради. Учинчи босқичда камолотнинг натижаси ўлароқ инсон ва унинг тафаккури вужудга келади. Баркамол гўзаллик сари олиб борадиган йўл табиатнинг ана шу чала, нокомил — қоронғу кучлари узра ўтади.

Эрихто — фессалиялик жодугар аёл. У Помпейга Цезарь билан жангда мағлуб бўласан, деб хабар берган экан.

«Бу кеча яна бошдан қайтарилур ўша баҳс...» — ривоятларга қараганда, ҳар йили Фарсал жанги кунда тун тушиши билан жанг майдонида бўлиб ўтган уруш воқеалари хаёлий суратда, шарпаларда жонланиб кўринар экан. Эрихтонинг сўзлари мана шу маънони англатади.

«Уятсиз грифу, сфинкслар ҳам...» — *грифлар* — боши ва қаноти бургут тусидаги, тани шерга ўхшаш хаёлий маҳлуқотлар. Афсоналарга кўра улар ер ости хазиналарини қўриқлаб ётар эканлар.

Сфинкс — кўкраги ва боши аёлга ўхшаш, жисми мода шер суратидаги мавжудот. Араблар буни Абул Ҳавл ҳам дейдилар.

«Гиряю, гириху, гирдлиг, гирифтор...» — Гёте бу ерда «Г» ҳарфидан бошланувчи «гриф» ва «грюзе» (қарилик) сўзларига боғлаб, ўхшаш ҳарfli сўзларнинг ўйинини беради. Таржимон оригиналдаги сўз ўйинларини ўзига хос муқобиллари билан беришга интилоқда. Бу сўзлар том маънода қариликнинг турли белгиларини очишга қаратилган.

Чумолилар — машҳур тарихчи Геродотнинг ҳикоя қилишича, Ҳиндистонда тулки катталигидаги чумолилар бўлган экан. Бу чумолилар ердан олтин қазиб олиш билан шуғулланар эканлар.

Аримаслар — Геродотнинг ёзишига қараганда, скифлар қабилалари ичида бир кўзли афсонавий мавжудотлар ҳам бўлган эмиш. Аримаслар грифлар билан қўшни ерларда яшаб, уларнинг олтинларини ўғирлар эканлар.

«Айтнинг, ۇндан кўра, мабодо, Учрагани йўқми инглиз сайёҳ?» — Қадим инглиз пьесаларида шайтон одат тусига кириб қолган персонажлардан саналарди. Чунончи уларнинг исмлари ҳам галати бўларди. Масалан: Олд Ник (Қари Ник), Ольд Вик (Эски Иллат) ва ҳ. о. Мефистофель бу ўринда шунини назарда тутмоқда.

Сиреналар — ярим қуш, ярим аёл шаклидаги хушиладҳом мавжудотлар. Ёте дунё тараққиётини тўла гавдалантириш мақсадида бўлса керак, энг қадимги ҳинд (грифлар), миср (сфинкслар) мифологияси яратган маҳлўқотлардан сўнг кейинроқ тараққий қилган юнон мифологиясига ўтади. «Одиссея»да ҳикоя қилинишича, сиреналар ўз сқимли куйлари билан сайёҳларни маҳлиё қилиб, сўнг уларни ҳалокатга дучор қилар эканлар.

«Хирон айтар»... — Хирон-доно кентавр — ярим от одам шаклида тасвирланган. Уни уста ҳаким деб тасаввур қилганлар.

Улисс (Одиссей) — «Одиссея»нинг қаҳрамони. Ҳикоя қилинишича, Одиссей ва унинг ҳамроҳлари кемада сиреналар ороли ёнидан ўтиб бораётганда, сиреналарнинг куйларига маҳлиё бўлиб қолмаслик учун ўзини кеманинг мачтасига боғлатиб қўйган, шерикларининг қулоқларини аса мум билан беркитган.

Алкид — афсонавий юнон баҳодири Гераклнинг исми.

Стимфалида — мис қанотли афсонавий қушлар. Улар қанотларини ўқ қилиб отар ва одам гўшти билан овқатланар эканлар. Геракл ўз қаҳрамонликларининг бирида уларни кириб ташлаган.

Лерней аждарлари — Геракл ўзининг қаҳрамонликларидан яна бирида маҳв этган афсонавий тўққиз бошли илонлар.

Ламиялар — афсоналарга кўра ўз ташқи чиройлари билан йигитларни жалб қилиб, сўнг ўлдириб қонини сўрайдиган даҳшатли хотинлар. *Пеней* — бу ўринда Юнонистондаги шу номли дарёнинг худоси.

Аргонавтлар — олтин тери қидириб Колхидага борган юнон қаҳрамонлари.

Паллада — Одиссейнинг дўсти ва яқини Ментор қиёфасига кириб унинг ўғли Телемахга ҳамроҳ бўлган ва уни балолардан асраган хотин худо, Афина.

Диоскурлар — Еленанинг туғишган биродарлари бўлмиш эгивеклар — Кастор ва Поллукс. Эгиваклар деб аталган юлдузлар туркуми шуларнинг номи билан аталган.

Борейдлар — шамоллар худоси Борейнинг ўғиллари. Аргонавтлар сафарининг қатнашчилари. Қанотли Калаис ва Зет.

Язон — аргонавтларнинг йўлбошчиси. Унинг чинакам исми Диомеддир. Язон ёки Ясон олтин тери кидириб, Колхидага борганда, унга Колхида шоҳи Этанинг қизи Сехргар Медея ошиқ бўлиб қолади ва олтин терини қўлга киритишда унга кўмаклашади. Язон жуда кўркам бўлганлигидан унга кўп хотинларнинг ишқи тушган экан. Шунинг учун ҳам Гёте «жононларни этган банд» деган сўзларни ишлатмоқда.

Линдей ёки Линкей — аргонавтлар кемасининг дарғаси. Унинг кўзи шу қадар ўткир эканки, ҳатто сув остидаги қоялар ва саёз жойларни ҳам бемалол кўраверар экан. Гёте унинг шарафига ўз қаҳрамонларидан бири — Фауст қалъасининг дарғасининг номини Линкей деб атаган.

«Ака сўзидан чиқмас. Жононлар қули эди...» — Геркулеснинг акаси Эвристей уни ўн икки бор қаҳрамонлик кўрсатишга ундаган. Геракл Лидия маликаси Омфалага қул бўлиб қолганда, маликанинг инжиқлиги боисидан аёлларнинг кийимини кийиб, жориялар қаторида уй ишларини бажарган, ҳатто чарх ҳам йигирган экан. «Жононлар қули эди» сўзлари шунга ишора.

Гёя — юнонларда Она-Ер тимсоли. У ернинг, барча одамларнинг онаси ҳисобланган.

Геба — ёшлик илоҳаси. Геба Гераклнинг илоҳий хотини деб қаралган. Геракл вафот этгач, уни Юпитернинг (Зевс) фармони билан Олимпга олиб чиққан.

«Эскулапнинг қизи Мантони...» — Манто — кўр донишманд Тирезийнинг қизи бўлиб, машҳур ҳаким Эскулапга шогирд деб билинган. У ғоятда башоратгўй экан. Гёте уни Эскулап санъатининг оқила вориси сифатида тилга олмоқда.

«Бу майдонда Румо ва Юнон, Айлаб буюк ўлка талошин...» — Эрамиздан олдинги 168 йилда Румо консули Павел Эмилий Македониядаги Пидна дарёси ёнида бўлган жангда Македониянинг сўнгги подшоҳи Персейни жангда мағлуб қилган.

«Кўражаксан Персефонани...» — Персефона ёки Прозерпина — юнон ҳосилдорлик ва деҳқончилик илоҳаси Деметра (Церера)нинг қизидир. У ер ости зуаматининг худоси Плутон ёки Аид томонидан зўрлик билан ўғирлаб кетилганди. Афсоналарга кўра у дўзах илоҳаси бўлиб қолган. Ва доимо ерни соғиниб юрган, одамлардан онаси Церера ҳақида хабар етказишларини сўраган.

«Хилоф этиб бир бор қонунга, Олиб кирдим Орфейни унга...» — Орфей Фракиянинг афсонавий қўшиқчисидир. У куйлаганда, дарахтларнинг навдалари эгилиб тушар, тошлар ўз ўрнидан қўзғалар, ваҳший ҳайвонлар ювш бўлиб қолар экан. Орфей дўзах қабрига тушиб, Персефонадан ўзининг ўлган хотини Эвридикани қайтариб беришни натижа қилган.

«Сен Орфейга ўхшашма бироқ...» — Персефона Орфейнинг илтижосига кўниб, Эвридикани қайтариб беришни ваъда қилади. Бироқ, дўзахдан чиқиб кетаётганда, то ер юзига етгунча, Эвридикага ўгрилиб қарама, деб шарт қўяди. Орфей шартни бузиб қўяди ва Эвридика ғойиб бўлади.

Эгей — денгиз ном.

Сейсмос — титанлардан Зилзила худоси. У ер тагида ётиб ёнбошига ағдарилганда, ер кимирлаб кетар экан.

«*Бу Делос номли орол Мемори, ижджори*» — мифларда ёзилган шайх, Зевснинг машуқаси Латона ҳомилдор бўлиб қолгач, туққани жой тополмай қолган экан. Зевснинг рашкчи хотини Гера Пифон номли илонга уни доим таъқиб қилишни буюрган. Чорасиз қолган Латона ўзини Эгей денгизига отган. Денгиз худоси Посейдон унинг қаршисида Делос оролини яратиб ўлимдан қутқариб қолган. Латона оролга чиққач, Аполлон ва Артемида исмли эгизакларни туққан.

«*Мен Пелион билан Оссани...*» — Сейсмос, мен Пелион ва Осса номли тоғларни яратишда иштирок этганман, демоқчи. Сфинкслар эса, тоғлар аста-секин бунёд бўлган, деб буни инкор қиладилар.

«*Биз Парнасинг бошига қўйдик, Икки чўққи иҗе қўш телпак...*» — музалар макони деб аталадиган Парнас тоғининг икки қўш чўққиси бўлиб, улар Аполлон ва Артемида номлари билан аталади.

Пигмейлар — юнон афсоналарида қадим замонларда Нил дарёсининг бўйларида яшаган паст бўйли ушоқ одамлар ҳақида гап юритилади. Улар жануб ёқларга учиб кета туриб, ўз далаларини талаб кетадиган турналар билан олишиб ётар эканлар.

Дактиллар — Фригиядаги Ид тоғида яшаган пигмейлардан ҳам кичкина одамлар қабилиси. Темирга ишлов беришни шу қабила очган, деган овозлар юради. Катта пигмейлар уларни ва чумолларни мағлуб этиб ўзларига қул қилиб олган эканлар.

Ивик турналари — афсоналарга кўра Ивик йўлда қароқчилар томонидан ўлдирилган шоир. Турналар унинг қотилларини айтиб берган эканлар. Шунинг учун Ивик турналари деб аталади.

Эмпуза — чўлоқ ажина хотин. Унинг бир оёғи эшакнинг туёғига ўхшаш бўлган. Кечалари адашиб қолган йўловчиларни алдаб ҳалок қилар экан. Эмпуза турлича қиёфаларга кира оларкан.

Ореда — тоғ санами. Қ: *нимфалар*.

Анаксагор ва Фалес — Анаксагор (эраמידан ав. 500—428), Фалес (эрам. ав. 640 йилда туғилган, вафоти тарихи номаълум) қадимги юнон файласуфлари. Анаксагор дунёнинг яралишида олов асос бўлган деса, Фалес сув асос бўлган дейди. Анаксагор ердан улкан парчалар кўчиб сайёраларга айланган, ер оламнинг марказида туради, ундан кўчган нарсалар вақти-вақти билан ўзига қайтади деган ғояни илгари суради. Анаксагор оламнинг пайдо бўлишида

вулкнлар асос бўлган дейди. Шунинг учун уни олам яралиши ҳақидаги вулканизм назариясининг отаси дейдилар. Фалес эса аксинча непунизмнинг отаси ҳисобланади. Унинг таълимотича бўрлиқ оламнинг онаси сувдир. Гёте ўзининг геологик қарашларида непунизм тарафдори эди.

«*Бунда яшар сонсиз мирмидон*» — афсоналарга кўра Зевс Эгина оролининг чумолиларини одамларга айлантриб қўйган экан. Шулар мирмидонлар деб аталади. Мирмидон номи Зевснинг Евримедузадан турилган ўғанининг номидир. Ривоятларга кўра Зевс Евримедузанинг қошига чумоли қиёфасида кирган экан. Шундан унинг Мирмидон исми ўғли турилган. Юнонча мирмекс чумоли демакдир.

«*Эй, Диана, Ой ила Гекат...*» — Мифологияга кўра Диана уч мамоликнинг эгаси бўлган. Диана номи билан у заминда ҳукмронлик қилган. Ва ов илоҳаси бўлган. Ой ёкб Селена номи билан тун маликаси саналиб, унга бокиралик илоҳаси сифатида қараганлар. Геката номи билан эса дўзах ишларига ҳоким бўлган. Демонлар илоҳаси деб юритилган.

Дриадалар — ўрмон санамлари.

Форкиадалар — юнон мифологиясида ҳикоя қилинишича, денгиз пири Форкиснинг уч қизи бўлган. Улар гоьтда бадбашара эканлар. Учовларига битта тиш ва битта кўз берилган бўлиб, улардан навбатма-навбат фойдаланишар экан. Асарнинг учинчи фаслида Мефистофель Форкиада қиёфасида пайдо бўлади.

«*Даҳшатлироқ экан қарасам, Алравнинг илдизидан ҳам...*» — Мандрагора ёки алравнинг илдизи беўхшов одам қиёфасини эслатади.

«*Опсни ҳам Реани кўрдим. Хаос менга эмас бегона...*» — Опс — Румо афсоналарида ҳосил илоҳаси. Реа — юнон илоҳаси, худоларнинг онаси. Хаос — Гесиоднинг талқин қилишича, дунё яралмасдан олдин мавжуд бўлган буткул бўшлиқ. Ҳозирги тартибсизлик маъносидаги тушунча кейинроқ пайдо бўлган.

Гермафродит — юнон афсоналарида Гермес билан Афродитанинг ўғли. Гоьтда чиройли бўлган. Самакида исми нимфа уни қаттиқ яхши кўриб қолиб, худолардан ўзини Гермафродит билан яктан қилиб қўйишни илтижо қилган. Шундай қилиб, икки жинсли бир одам пайдо бўлган. Хунаса маъноси кейинроқ шаклланган.

Нереидалар — Посейдон ҳукми остидаги денгиз пирларидан башоратгўй Нерейнинг болалари. Улар ярим балиқ, ярим қиз шаклида тасвирланганлар. Денгиз қаьрида яшаб ип йиғирганлар.

Тритонлар — юнон худолари Посейдон ва Амфтриданнинг болалари. Денгиз худоларининг араваларини бошқариб юрганлар. Денгиз чиганоқларидан карнай ясаб сурон чалганлар.

Кабирлар — юнон мифологиясининг энг қадимги, ибтидий илоҳ-

ларидан. Вулқон ва Фракия парисининг болаларидир. Самофракияда улар ёруғлик, олов ва дала худоси саналиб, уларнинг шарафига катта байрамлар ўтказилган.

Пинд бургутлари — Трояни вайрон қилган юнон лашкарбошилари. «*Одиссейга айтганман такрор. Бўлмоғини Циклопга дучор, Тушмоғин ҳам Цирцейга асир...*» — Гомернинг достонида ҳикоя қилинишича, жодугар Цирцей Одиссейнинг ҳамроҳларини тўнғизга айлантириб қўйган, натижада уларнинг кўпларини бир кўзли циклоп Полифем еб қўйган.

«*Галатея келадур жадал*» — Нерейнинг қизларидан. Ғоятда соҳибжамол пари. Венера ер юзида гўзаллик илоҳаси бўлса, Галатея — денгизда гўзаллик илоҳаси бўлган.

Киприда — Венеранинг бошқа бир номи.

Протей — ярим денгиз худоси. Башорагўй. Турли қиёфаларга кира олиши билан машҳур бўлган. Протей — денгиз донишманди Океан ва Фетиданинг фарзандидир.

Хелона косаси — Хелона — нимфа. У Юпитернинг устидан қулгани учун тошбақага айлантириб қўйилган. Хелона косаси — тошбақа қалқонидан қилинган коса.

Родос телхинлари — Родос оролининг афсонавий одамлари. Улар металга ишлов беришни, метал қуйиш ва ҳайкалтарошликни кашф қилган эканлар.

Аполлон — Уни Феб ҳам дейдилар. Зевс билан Латона (Летонинг) боласи. Артемиданинг акаси. Олимпнинг энг улугвор худоларидан. Уни қуёшга тамсил қилганлар.

Севги қушлари — сеvgи худоси Венера кабутарларни севар экан. Шунинг учун уларни сеvgи қушлари деб атаганлар.

Псилла ва Марслар — ривоятларга кўра қуйи Италия ва Ливияда яшаган афсонавий халқлар. Улар илон ўргатиш, ҳақимлик қилиш билан шугулланганлар.

«*На ярим ой, на салиб, на бургут, на арслон...*» — ярим ой — усмонли турклар тамғаси, бургут — Румо давлатининг ва арслон — Венециянинг тамғаси.

Дорида — нерендаларнинг онаси. Нерейнинг хотини.

Эрос — муҳаббат ва шавқ даҳоси.

У Ч И Н Ч И Ф А С Л

Елена — юнон мифологиясида энг гўзал аёл. Спарта маликаси. Менелайнинг хотини. Еленани шаҳзода Парис Трояга олиб қочиб кетган. Троя урушининг бошланишига шу сабаб бўлган экан. Елена ҳақида афсоналар жуда кўпдир.

Эвр — жануби шарқдан эсувчи шамол.

Нептун — денгизлар худоси Посейдоннинг бошқа бир номи.

Эврот — Спартадаги дарё.

Стикс таңғирлари — Стикс — афсоналарга кўра дўзах дарёсидир.

Стикс таңғирлари — ёмонлик, ёвузлик малаклари ҳисобланган.

Оркүс (Орк) — ўлган одамнинг руҳини ер ости салтанатига олтувчи Румо илоҳи.

Илион — Троя.

Мастона менадалар — Дионисга ҳамроҳ аёллар.

«Соғ борми отанг Эреб? Отанг Тун саломатми?» — Хаос томонидан бунёд этилган ер ости кучлари.

«...отанг Сцилла қалай, сўйла?» — Сцилла — Одиссейнинг ҳамроҳларини еб қўйган маҳлуқ. Цирцея уни олти бошли, ўн икки оёқли маҳлуққа айлантириб қўйган.

Қари Тирезий — фивалик қари қоҳин. У Зевснинг продасини донишмандлик билан талқин қилган. Шунинг мукофоти ўлароқ унга Зевс томонидан беш инсон умри ҳадя этилган экан. Тирезий номи қарилк тимсоли каби ҳам ишлатилади.

«Орионнинг онаси...» — юнонларда бу сўз кўчма маънода жуда қари, даққиюнусдан қолган маъноларида ишлатилади. Орион — титанлар замондоши. Забардаст ва баҳодир ҳайвон овловчи.

Гарпиялар — боши аёллар бошига ўхшаш қуш. Улар аргонавтлар ҳақидаги ривоятларда айтилишича, Фригия подшоҳи кўр Финейнинг овқатини ё ўғирлаб кетар ва ё булғаб қочар эканлар. Кўчма маънода ёвуз хотини.

Тезей — шаҳзода Париснинг ёнида туриб Еленани олиб қочган баҳодир.

«Умр йўлдошинг сенинг Крит юртин оларкан...» — Еленанинг эри Менелай ота мерос Критни қўлга киритгани кетган чоғда Елена ўғирланган эди.

«Дерлар: яшаганмишсан сен икки қиёфада...» — бир афсонага кўра Зевснинг хотини Гера уч гўзалнинг мусобақасида Парис Афродитани танлаганига ғазаб қилиб, Парис билан Еленанинг никоҳига тўсқинлик қилган экан. У ҳавойи Елена ясаб, уни Парис олдига киритган ва Парис уни Елена гумон қилиб Трояга олиб кетган. Асл Еленаи эса Гермес Мисрга Протейнинг саройига олиб борган. Еленанинг икки қиёфаси ҳақидаги гап шу афсонадан туғилган.

«Жонидан севган Ахилл висолинини қидириб, Адам дунёсин қўйиб келган эмиш ёнингга...» — Елена ҳақида тўқилган бошқа бир афсоналарга қараганда Елена ўлганидан кейингина у ўлган Ахиллнинг руҳи билан қовушган экан. Ахилл ўз онаси Фетгидадан Елена билан қовушмоқлик учун уларни қисқагина бир муддатга бўлсин тириштиришни сўраган экан. Уларнинг никоҳлари Левка номли сеҳр-

ли бир оролда амалга ошади. Ва улардан Эвфорион исмли ўғлон дунёга келади.

«*Майна қушлардек қатор шунга осилажаксиз...*» — Одиссей ўз хотини Пенелопага келган саноқсиз хира куёвларга ёрдам берган жорияларини қаттиқ жазолаган экан. Шунга ишора қилиняпти.

«*Мозор тупроғи билан тўлиб чиқар даҳаним...*» — бу ўсмирлар Еленанинг жорияларига Фөркнада ер қаъридан олиб чиққан шарпа бўлиб туюлмоқда. Бу сўзларда шунга ишора бор.

Линкей — Гёте Фауст қалъасининг доругасига аргонавтлар кемасининг доругаси Линкей шарафига шундай ном беради.

«*Хужум қилиб Пилосга шаҳдам, Биз Несторни этдик тору мор...*» — *Пилос* — қадимги Юнонистондаги кичик подшолик. «Илиада»да ҳикоя қилинишича, донишманд чол Нестор Пилоснинг подшоси бўлган.

Майя ўғли — осмон гумбазини елкаларида кўтариб турувчи титан Атлантнинг етти қизи бўлган экан. Улар *плеядалар* деб аталган. *Майя* — етти опа-сингилнинг тўнғичи. У тоғ парисидир. *Майя билан* кўк худоси Юпитернинг никоҳидан *Гермес* (лот. номи *Меркурий*) горда дунёга келган.

Арес — юнонларда уруш худоси. Уни лот. *Марс* ҳам дейдилар.

Гефест — юнонларда олов ва темирчилик худоси.

Эрот — энг қадимги юнон худоларидан. Севги илоҳи.

Пелопс юрти — Юнонистонда оролнинг номи.

Икар — машҳур уста, афсонавий кашфиётчи Дедалнинг ўғли. Ота-бола қанот ясаб осмонга кўтарилагандарида Икарнинг қанотлари офтоб нурларида эриб кетиб йиқилиб тушган.

«*Унинг юзида таниш белгилар бор*» — айрим тадқиқотчилар Фауст билан Еленанинг ўғли Эвфорион сиймосида Гёте ўз замондоши Байронни ва унинг фожиали ҳалокатини тасвирлаган дейдилар. «*Таниш белгилар*» дейилганда Байрон қиёфасига оид белгилар назарда тутилган.

Асфодел — дўзахнинг далаларида бўғиқ кул ранг бир ўт ўсар эмиш. Унинг номи Асфодел экан.

Гелиос — юнон мифологиясида Қуёш худоси. Кейинроқ уни Аполлон билан тенг кўрадиган бўлганлар. Гелиос кўрларни тузатади, жазоласа, кўр қилиб қўяди деб ишонилган.

Дионис (Вакх) — юнонларда зироат худоси. Узумчилик ва май ҳомийси.

Силен — юнонларда демон. Гермеснинг ўғли. Силен доимо махмур, маст, шўх, қувноқ, сочлари тушиб кетган, семиз бир чол қиёфасида тасаввур қилинган. У ёнида доимо май тўлдирилган меш олиб юрар экан. Силен доимо маст бўлганлигидан уни қўлтиғидан тутиб, ёки эшакка ўтқазиб олиб юрарканлар.

Котурн — юнон ва Рим актёрлари киядиган таги қалин пойфал. Қадимги трагедияларнинг қаҳрамонларини улуғвор қилиб кўрсатиш мақсадида кийиларди.

ТҮРТИНЧИ ФАСЛ

ТОҒЛИК ЕР

Юнона — лот. номи *Гера*. Худолар маликаси. Зевснинг хотини. «*Учратганим ёруғ, маъсума кўзлар*» — Фауст Маргарита ва Еленанинг шарпалари билан видолашмоқда. Тўртинчи фасл Фаустнинг ҳаёлот олаmidан реал ҳаётга қайтиши тасвири билан бошланади.

«*Ер остидан чиқдик очиқ ҳавога*» — ёвузлик руҳларининг ер ости зулумотидагина эмас, замин узра ҳам мавжудлигига ишора. Авлиё Павел ўзининг ефесейларга номасида (IV, 12) «замин узра бўлган ёвузликлар руҳига... бизнинг қарғишларимиз бўлсин», деган экан. Гёте шуни назарда тутган деган таъкидлар бор.

«*Молох болғасининг зарбаларида...*» — *Молох* — Гётедан илгарироқ ўтган немис шоири Клопштокнинг «Мессиада» асариди қоялар тиклайдиган. худолар билан олишадиган жангари, девкор бир руҳ. «*Олам мулки ило унинг шарафи...*» — Инжили Матфодан (4, 8). *Сарданпал* — Оссурия подшоси. Ишрат ва базмларга муккасида кетганлиги билан машҳур бўлган.

«*Йўқ, мен Петр Сквенц мисол...*» — *Петр Сквенц* Шекспирнинг «*Ев тунидаги уйқу*» асариди персонаж. У комедияда Тезей саройига келиб Афнанинг ҳунарманд актёрлари иштирокида томоша кўрсатади. Ва актёрларнинг энг зўрларини танлаб келдим деб мақтанган экан.

«*Уч паҳлавон киради*» — Уч паҳлавон ҳақидаги фикрни Гёте Инжилнинг «*Салтанатлар китоби*» фаслидан олган (II, XXIII, 8). Унда ёзилишича, Довуднинг филистимликларга қарши жанг қилган аскарлари ичида уч баҳодирнинг номи алоҳида саналади. Булар: Исбосеф, Елеазар ва Шаммадир. Гёте бу номларни кўчма маънода Руфибальд, Хабибальд, Халтефаст деб атади. Яъни «*Босиболди*», «*Талаболди*», «*Сақлаболди*». Бу Гёте айтмоқчи бўлган маъноларни тўла ифодалаб беради.

ТОҒ ЭТАГИДА

«*Нурсиялик сабиний саҳҳор...*» — *Нурсиа* — Италияда гўё сеҳрланган тоғ. Сабиний саҳҳор — афсоналарга кўра Георг Сабелликүс деган ўлганлар руҳи билан сўзлаша оладиган саҳҳор (сеҳргар) бўлган экан. Бундай одамлар жодугар ёки некромант деб юритилган. Некромант Георг Сабелликүс ўлимга ҳукм қилинганда, подшо унинг ҳаётини сақлаб қолган экан.

Чангисолахон — асл нусхада Гёте «Ейленбут» сўзини ишлатган. Бу икки сўздан: ейлен — шошилмоқ ва бут — ўлжа сўзларидан ташкил топган. Бу ерда ўлжа олишга шошилувчи маъносида. «Чангисолахон» — шу маънога яқин.

«Диоскурлар сочган нур ўша...» — Диоскурлар буржи — Эгизаклар Поллукс ва Кастор номи билан аталган юлдузлар туркуми — юнонларнинг эътиқодларича, бу юлдузлар денгизчиларга хайрли йўл кўрсатар экан.

«Бургут парвоз этар фалакда, Гриф уни қувиб бормоқда» — Бургут ва Гриф — император тамгаларидаги сурат.

«Менга бу дам келтирар икки қузғуним хабир» — қадимги шимол халқларининг афсоналарига кўра, сеҳрли қарға-қузғунлар қаҳрамонларга хабар етказувчи сифатида тасвирланган. Ўрта аср афсоналари эса, уларни шайтон ва жодугарлар хизматидаги қуш каби тасвирлайди.

Люцифер — ўрта асрларда шайтоннинг номларидан бири.

«Венеция жомин тутарман биллур» — ўрта аср эътиқодларига кўра Венеция қадаҳлари маст бўлишдан сақлаб, ҳатто майга заҳар олуд қилинган бўлса, заҳар борлигини билдириб турар экан.

БЕШИНЧИ ФАСЛ Я Л А Н Г Л И К

Бу фасл шоир томонидан 1830 йилда ёзиб тугалланган.

Фелемон ва Бавкида — қадимги юнон афсоналаридаги доимо ақиллик ва иттифоқда яшаб, узоқ умр кечирган эр-хотин деҳқонлар. Улар узоқ бахтли ҳаёт кечириб, ўлганларидан сўнг Зевс томонидан чинор ва арғувон дарахтига айлантиб қўйилган экан. Гёте Эккерман билан қилган суҳбатларида менинг чол-кампир қаҳрамонларим билан қадимги афсона қаҳрамонлари ўртасида умумийлик йўқ. Мен ўхшаш характерлар ва ўхшаш муносабатларни таъкидлаб ўтдим, холос. Шунинг учун уларга ўхшаш номлар бердим деган.

САРОЙ

Қартайган Фауст... — Гёте бир суҳбатда Фауст Бешинчи фаслда юз ёшларга кирган ҳолда намоён бўлса керак деган. Гёте ўз қаҳрамонини иккинчи марта, лекин энди абадий ёшликка қайтариш учун уни қариган чоғида кўрсатади. Китобхон Фаустни Биринчи фаслда ёшликка қайтарган сеҳрнинг кучи ўз-ўзидан тугаганлигини сезган бўлса керак.

«Эй, Навуфей, тоқзоринини бер» — Инжилнинг «Салтанатлар китоби»да ёзилишича (III, 21) Навуфей деган кимсанинг узумзори шоҳ Агавнинг саройи ёнида жойлашган экан. Агав шоҳнинг бу узум-

зорга ишқи тушиб нима бўлса-да, уни қўлга киритиш фикрига тушади. Лекин Навуфейни кўндиролмайди. Шунда унинг хотини малика Изавель Навуфейга тўхмат қилиб уни тошбўрон қилдиради. Узумзор Агавники бўлиб қолади. Гап шундаки, Навуфейнинг тўхмат билан ўлдириб юборилганидан Агав фақат рақиб ўлгандан кейингина хабардор бўлиб қолган экан. Фауст ҳам бу ўринда чолкампирига нибатан қилинган муомалада шу аҳволга тушган.

«Сеч ўлим олдида кўздан қолурсан...» — ўрта аср ақидаларига кўра афсунгар ва парилар одамнинг кўзига пуфласа, одам кўр бўлиб қоларкан.

САРОЙ ОЛДИДАГИ КЕНГ МАЙДОН

Лемурлар — қадимги римликларнинг тасаввурларича, ўлган одамларнинг руҳи тирикликда ўзлари қилган бирон гуноҳ ёхуд бошқаларнинг унга етказган ноҳақ озори туфайли тунлари нотинч кезар ва озор берган одамни таъқиб қилар эмиш. Бу ерда лемурлар Гёте томонидан унинг ўз сўзлари билан айтганда «тарих кучларига тўғаноқ бўлгучи», уларга гўр қазувчилар, ғаламуслар ва пасткашлар тимсоли қилиб берилган.

Иов — Аюб пайғамбар.

ДАРА, УРМОН, ҚОЯЛАР, ЧУЛ

Патер экстатикус — лот. ибодат чоғида гоят қаттиқ жазавага тушувчи руҳоний, пир.

Патер профундус — ибодатда ҳали олий жазавага эришолмаган лекин унга яқинлашиб бораётган руҳоний.

«*Доктор Марианус*» — Биби Марямнинг жамолига етиш иштиёқида чуқур хаёл ва ибодатга толган одам. Кўпгина мистикларни шундай фаҳрли унвон билан «*Доктор Марианус*» деб атаганлар.

«*Магна Пеккатрике*» — Инжилдаги гуноҳкор аёл Мария Магдалина.

Миллер Самаритана — Самария аёли.

Мария Айегиптиача — Мисрлик Марям.

Уна поенитентум — Тавба қилаётган аёл. Гретхен назарда тутилади.

Матер Глорiosa — Биби Марямнинг номларидан.

Чорус мустикус — мистик руҳонийлар қўшиғи.

Мангу латофат — Гёте бу сўзлар билан инсон борлиғи ва яратувчилигининг гултожи бўлган боқий ва покиза муҳаббат тунчунчасини аңглатмоқда.

На ўзбекском языке

Г Е Т Е

Фауст

Трагедия

Часть вторая

Перевод с издания ГИХЛ, М — 1955

Редактор *Омон Матжон*

Раском *Ж. Умарбеков*

Расмлар редактори *Н. Холиқов*

Техн. редактор *Т. Мирқосимов*

Корректор *Ш. Собирова*

Босмақонага берилди 15/І—1974 й. Босишга руқсат этилди 3/VI—1974 й.
Формати 70×108¹/₃₂. Босма л. 13,0. Шартли босма л. 18,2. Нашр л.
16,27+0,25 вкл. Тиражи 10000. Р. 09500. Ғафур Ғулум номидаги Адабиёт
ва санъат нашриёти. Тошкент, Навоий кўчаси 30. Шартнома № 164—73.

Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг нашрётлар, полиграфия ва китоб савдоси ишлари бўйича Давлат комитетининг Ташкент полиграфкомбинатида № 1 қўғозга босилди. Тошкент, Навоий кўчаси 30. 1974 йил.
Заказ № 1934. Баҳоси 90 т.

Гёте.

Фауст. (Трагедия. 2 қисми. Э. Воҳидов тарж. Сўз охири, И. Ғафуровники. Раском Ж. Умарбеков). Қисм — 2. Т., Адабиёт ва санъат нашриёти, 1974.

Қисм 2. 1974. 398 б.

•Фаустнинг биринчи қисмида немис халқи ҳаётининг манзаралари, Гьетхен ва Фаустнинг фожиали муҳаббати тарихи акс эттирилган эди. Асарнинг иккинчи қисми бизни антик дунё ва антик қаҳрамонлар оламига олиб киради.

Гёте. Фауст. Трагедия. Часть 2.

И (Нем)